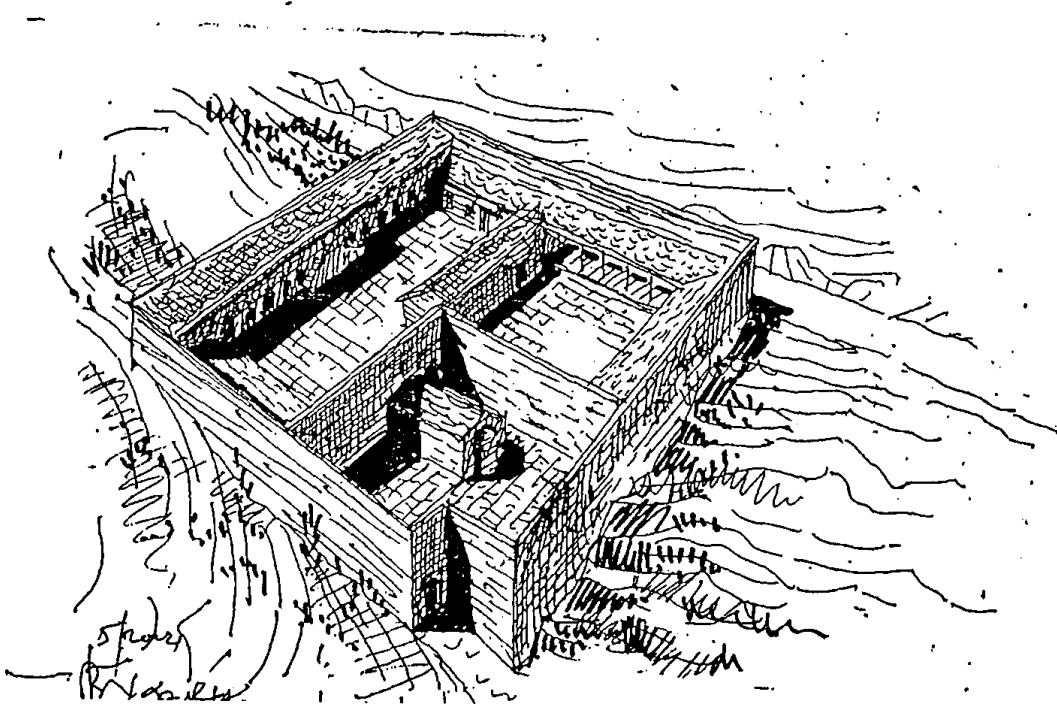

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ**

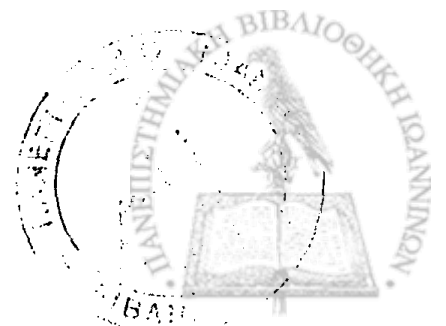
ΜΑΡΟΥ ΑΓΓΕΛΙΚΗ

**ΣΥΜΒΟΛΗ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΜΟΝΩΝ ΔΟΥΡΟΥΤΗΣ ΚΑΙ
ΠΕΡΙΣΤΕΡΑΣ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ (1865-1902)**

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2013

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

026000345466

Στο εξώφυλλο: Μονή Αγίας Παρασκευής Δουρούτης. Προοπτικό σκαρίφημα αναπαράστασης πιθανής μορφής. Α.Τ.Υ.Π.Ι, Άλσος Δουρούτης: Τεχνική Έκθεση, Ιωάννινα 2004.

Στο οπισθόφυλλο: Προοπτικό σκαρίφημα Μονής Αγίου Γεωργίου Περιστεράς από τα νοτιοδυτικά. Α.Τ.Υ.Π.Ι, Βασίλης Χαρίσης, Έρευνα Μελέτη Ανάπλασης Ιεράς Μονής Περιστεράς: Υφιστάμενη κατάσταση, χ.χ., σ. 12.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	ΣΕΛ.
ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ	1-6
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	7-10

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄

ΑΝΑΖΗΤΩΝΤΑΣ ΤΗΝ ΑΦΕΤΗΡΙΑ: ΤΑ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑΚΑ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑΤΑ

ΚΑΙ ΟΙ ΘΕΩΡΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΙΔΡΥΣΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΟΝΟΜΑΤΟΘΕΣΙΑ ΤΩΝ ΜΟΝΩΝ ΔΟΥΡΟΥΤΗΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΣΤΕΡΑΣ

1. Η ΜΟΝΗ ΑΓΙΑΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ ΔΟΥΡΟΥΤΗΣ.	11-20
2. Η ΜΟΝΗ ΑΓΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΕΡΙΣΤΕΡΑΣ	21-29

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β΄

Η ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΚΙΝΗΤΗΣ ΚΑΙ ΑΚΙΝΗΤΗΣ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ ΤΩΝ ΜΟΝΩΝ

Η ΕΓΓΕΙΑ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ: ΤΟ ΝΕΟ ΝΟΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΚΑΙ ΤΑ ΚΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ 1865	30-41
ΤΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑΣ ΤΩΝ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑΚΩΝ ΚΤΗΜΑΤΩΝ ΚΑΙ Η ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΩΝ ΓΑΙΟΠΡΟΣΟΔΩΝ	42-55
ΚΤΙΡΙΑ ΕΚΤΟΣ ΤΩΝ ΟΡΙΩΝ ΤΩΝ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑΚΩΝ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑΤΩΝ: ΤΑ ΧΑΝΙΑ, ΤΑ ΑΓΡΟΤΙΚΑ ΚΑΙ ΤΑ ΑΣΤΙΚΑ ΜΕΤΟΧΙΑ	56-62
ΤΟ ΖΩΙΚΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ	63-69

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ΄

Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΩΝ ΜΟΝΩΝ

ΤΙΣ ΤΡΕΙΣ ΤΕΛΕΥΤΑΙΕΣ ΔΕΚΑΕΤΙΕΣ ΤΟΥ 19^{ΟΥ} ΑΙΩΝΑ

ΦΟΡΟΙ ΚΑΙ ΑΡΧΙΕΡΑΤΙΚΕΣ ΕΠΙΧΟΡΗΓΗΣΕΙΣ.	70-76
Η ΕΜΜΙΣΘΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΣΤΙΣ ΜΟΝΕΣ	77-80

3. Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ

Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΤΩΝ ΜΟΝΩΝ:

**ΑΠΟ ΤΑ ΔΑΝΕΙΑ ΤΗΣ ΠΕΡΙΣΤΕΡΑΣ
ΣΤΟΥΣ ΠΛΕΟΝΑΣΜΑΤΙΚΟΥΣ ΙΣΟΛΟΓΙΣΜΟΥΣ
ΤΗΣ ΔΟΥΡΟΥΤΗΣ**

81-93

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ΄

Η ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΑΙ ΟΙ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΙ ΕΛΕΓΚΤΙΚΟΙ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΙ

**ΗΓΟΥΜΕΝΟΙ, ΤΟΠΟΤΗΡΗΤΕΣ ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ
ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΚΑΙ ΤΩΝ
ΟΜΟΡΩΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ ΣΤΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΤΩΝ
ΜΟΝΩΝ ΤΟ Β΄ ΜΙΣΟ ΤΟΥ 19^{ΟΥ} ΑΙΩΝΑ**

94-105

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

106-108

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Α. ΑΡΧΕΙΑΚΟ ΥΛΙΚΟ

110-131

Β. ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

132-144

Γ. ΧΑΡΤΕΣ

145-147

ΠΗΓΕΣ - ΓΕΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

148-158

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

Ο θεσμός των ορθόδοξων Μοναστηρίων, ένας κατεξοχήν θεσμός των μεσαιωνικών χρόνων που κατόρθωσε να επιβιώσει σε ένα αλλόθρησκο περιβάλλον κατά την μακραίωνη περίοδο της Οθωμανικής κυριαρχίας στον μετέπειτα ελλαδικό χώρο, έχει απασχολήσει μεγάλο αριθμό ερευνητών. Έτσι, αυτή τη στιγμή είναι διαθέσιμος ένας αξιόλογος όγκος πληροφοριών κυρίως για μεγάλα μοναστηριακά συγκροτήματα, όπως είναι π.χ. το Άγιον Όρος, οι Μονές των Μετεώρων αλλά και μεμονωμένες περιπτώσεις Μονών της Πελοποννήσου, της Μακεδονίας κ.α. Ωστόσο, για τις Μονές της Ηπείρου, κατά την περίοδο των μεταρρυθμίσεων του Τανζιμάτ στην Οθωμανική επικράτεια το β' μισό του 19^{ου} αιώνα ελάχιστα είναι γνωστά. Στην πραγματικότητα, όσα στοιχεία υπάρχουν είναι στην πλειονότητα τους ασαφή και συγκεχυμένα, καθώς οι συστηματικές έρευνες προσανατολίζονται σε προηγούμενους αιώνες και σε διαφορετικές περιοχές του ελλαδικού χώρου.

Η παρούσα εργασία δεν φιλοδοξεί να καλύψει το υπάρχον ιστοριογραφικό κενό αλλά επιχειρεί να συμβάλλει, στο βαθμό του δυνατού, στην ανάδειξη του μοναστηριακού θεσμού στη δύση της κυριαρχίας των Οθωμανών στην Ήπειρο, τη στιγμή που στην ελεύθερη Ελλάδα είχε ήδη από καιρό εγκαινιαστεί μια νέα περίοδος για τα χριστιανικά καθιδρύματα υπό τον ασφυκτικό κρατικό έλεγχο. Στόχος της είναι η ανασύνθεση της ιστορίας δύο Μοναστηρίων της περιφέρειας των Ιωαννίνων την εν λόγω περίοδο. Κατ' ουσίαν πρόκειται για μελέτη περίπτωσης της Μονής Περιστεράς-Δουρούτης, αφιερωμένης στη μνήμη του Αγίου Μεγαλομάρτυρα Γεωργίου, η οποία βρίσκεται νοτιοδυτικά των Ιωαννίνων, εντός των ορίων της σημερινής Πανεπιστημιούπολης, και σε απόσταση περίπου 6 χιλιομέτρων από το κέντρο της πόλης. Η Μονή είναι κτισμένη στους ανατολικούς πρόποδες ενός δασωμένου λόφου ύψους 759 μέτρων, ο οποίος αποκαλείται πλέον «Δουρούτη», και είναι εύκολα προσβάσιμη από το χώρο του Πανεπιστημίου. Σε ακτινωτή χωροταξική διάταξη από τη Μονή Περιστεράς-Δουρούτης εντοπίζονται οι κοινότητες Πεδινής,¹ Κοσμηράς, Ασβεστοχωρίου, Μαρμάρων, Σταυρακίου και Νεοχωρόπουλου,² οι οποίες μετά την εφαρμογή του σχεδίου «Καλλικράτης» (2010-2011) εντάσσονται διοικητικά στο Δήμο Ιωαννιτών. Η διττή ονομασία της Μονής Περιστεράς-Δουρούτης προέρχεται από τη συνένωση των ονομασιών δύο Μοναστηρίων της περιοχής, της Μονής Αγίου Γεωργίου Περιστεράς και της Μονής Αγίας Παρασκευής Δουρούτης, οι οποίες συγχωνεύτηκαν περιουσιακώς και διαχειριστικώς το 1902. Κατά συνέπεια, το ανά χείρας πόνημα είναι μία, τόσο συνδυαστική, όσο και συγκριτική μελέτη δύο όμορων Μονών που λειτουργούσαν παράλληλα την υπό εξέταση περίοδο, δηλαδή το β' μισό του 19^{ου} αιώνα.

Για την πολύπλευρη και ολοκληρωμένη διερεύνηση του ζητήματος, αξιοποιήθηκαν κατά κύριο λόγο ανέκδοτες αρχειακές πηγές, εφόσον η βιβλιογραφία

¹ Η σημερινή κοινότητα Πεδινής, η οποία κατά τον 19^ο αιώνα ονομαζόταν «Ραψίστα», βρίσκεται νότια του λόφου της Δουρούτης. Εντούτοις, η περιοχή στα δυτικά του ίδιου λόφου φέρει το τοπωνύμιο «Παλαιοραψίστα» γεγονός που μας επιτρέπει να υποθέσουμε ότι η αρχική θέση του οικισμού ήταν αυτή. Βλ. Αρχείο Διεύθυνσης Τεχνικών Υπηρεσιών Πανεπιστημίου Ιωαννίνων (στο εξής Α.Τ.Υ.Π.Ι), Άλσος Δουρούτης: Τεχνική έκθεση, Ιωάννινα 2004, σ. 5.

² Από τα ανωτέρω χωριά, η Κοσμηρά και το Σταυράκι διατήρησαν την ονομασία τους, ενώ οι οικισμοί Μαρμάρων και Ασβεστοχωρίου έλαβαν τη σημερινή τους ονομασία μετά την απελευθέρωση των Ιωαννίνων και συγκεκριμένα το 1928. Έως τότε τα μεν Μάρμαρα αποκαλούνταν «Σαντοβίτσα» ή «Σαδοβίτσα», τοπωνύμιο πιθανόν σλαβικής προέλευσης, το δε Ασβεστοχώρι «Λιόκου». Η ονομασία του Νεοχωρόπουλου διαφοροποιήθηκε ελάχιστα καθώς τον 19^ο αιώνα το συναντάμε στις πηγές μας ως «Νεοχωράκιον». Στο εξής θα γίνεται χρήση των παλαιότερων ονομασιών των κοινοτήτων, όπως αυτές καταγράφονται στο σύνολο του αρχειακού υλικού.

επί του θέματος είναι σχεδόν ανύπαρκτη, πέρα από λιγοστές εμβόλιμου χαρακτήρα και τυχαίες στην πλειονότητα τους αναφορές σε γραπτά έργα του 19^{ου} αιώνα. Οι πηγές είναι οι ακόλουθες:

A.) Το αρχείο της Μητρόπολης Ιωαννίνων (A.M.I) και το ενταγμένο σ' αυτό υποαρχείο των Ιερών Μονών (I.M). Από αυτό χρησιμοποιήθηκαν:

- Πρώτον, ο «Μεγάλος Μοναστηριακός Κώδικας» ή «Κώδικας Μοναστηριακής Επιτροπής 1871-1890». Πρόκειται για έναν χαρτόδετο Κώδικα 358 σελίδων και διαστάσεων 45x30 εκατοστά, ο οποίος βρίσκεται σήμερα σε ικανοποιητική κατάσταση. Η αρίθμηση που φέρει είναι χειρόγραφη και συνεχής, ενώ τα φύλλα 316-333 και 360-386 είναι κενά. Εδώ είναι καταχωρημένες πολυάριθμες πράξεις που αφορούν στη διοικητική και την οικονομική λειτουργία 32 Μοναστηριών που βρίσκονταν το εν λόγω διάστημα υπό τη δικαιοδοσία του Μητροπολίτη Ιωαννίνων. Ο Κώδικας αποδελτιώθηκε και αφού απομονώθηκαν, στη συνέχεια μετεγράφησαν οι σχετικές με τις Μονές Δουρούτης και Περιστεράς καταχωρήσεις.
- Δεύτερον, ο «Κώδικας Κτηματολόγιο τών Ίερών Μονών Μαλακασίου 1865-1866». Ο συγκεκριμένος Κώδικας απαρτίζεται από 132 φύλλα με χειρόγραφη άλλοτε κάθετη και άλλοτε οριζόντια διαγράμμιση από μολύβι σε σχηματισμό στηλών και γραμμών, ενώ έχει διαστάσεις 28 x 19,5 εκατοστά. Περιλαμβάνει το σύνολο της ακίνητης περιουσίας των Μονών και των Ιερών Ναών του Ναχιγιέ Μαλακασίου του Καζά Ιωαννίνων Στα φύλλα 1-2 παρατίθεται πίνακας γενικών περιεχομένων, ενώ στα φύλλα με αρίθμηση 23-26 υπάρχει καταγεγραμμένη η ακίνητη ιδιοκτησία των υπό εξέταση Μονών.
- Τρίτον, το «Κατάστιχον (δοῦναι και λαβεῖν) τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Περιστερᾶς 15 Ἰουνίου 1899-1 Ἰουλίου 1901.» Πρόκειται για ημερολογιακό κατάστιχο των εσόδων και εξόδων της Μονής το ανωτέρω διάστημα. Συνίσταται από 23 φύλλα με χειρόγραφη αρίθμηση και οριζόντια ευθυγράμμιση. Το 19^ο φύλλο είναι κενό, ενώ από το 20^ο έως και το 23^ο σημειώνονται συγκεντρωτικοί πίνακες με τις ποσότητες και τη μετέπειτα διαχείριση αγροτικών προϊόντων.
- Τέταρτον, «το Κατάστιχο (εσόδων, εξόδων-σπόρου) της Ἱερᾶς Μονῆς Δουρούτης 1875-1877». Το κατάστιχο περιέχεται σε φάκελο. Ο τίτλος δεν είναι εμφανής στο εξώφυλλο επειδή το συγκεκριμένο κατάστιχο βρίσκεται σήμερα σε ιδιαίτερα κακή κατάσταση, εξαιτίας της υγρασίας, και πολλά σημεία του είναι ιδιαίτερα δυσανάγνωστα ή έχουν καταστραφεί. Όλα τα φύλλα έχουν αποκολληθεί από τη μαύρη ράχη που έχει διαρραγεί. Φαίνεται ότι το εν λόγω κατάστιχο περιείχε τουλάχιστον πέντε διαφορετικές «θεματικές ενότητες» με διαφοροποιημένη αρίθμηση. Κατά συνέπεια συνίσταται από: α) το «Κατάστιχον τῆς ὠψιμίας τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Δουρούτης τῶν τσιφτσίδων», όπου αναφέρονται αναλυτικά τα ονόματα όλων των

καλλιεργητών των μοναστηριακών κτημάτων καθώς και οι ποσότητες των δημητριακών, όψιμης αλλά και πρώιμης σποράς, που συγκέντρωσαν και απέδωσαν στη Μονή από τη συγκομιδή του 1876. Στις τελευταίες σελίδες προστίθεται και η συγκομιδή των γαιών που καλλιεργούσε η ίδια η Μονή Δουρούτης. Τα φύλλα ανέρχονται συνολικά σε δεκατέσσερα. Παρόλα αυτά, καμία αρίθμηση δεν σημειώνεται. β) το «Κατάστιχον τοῦ σπόρου τῶν χωρίων Λιόκου καὶ Σαντοβίτσα». Σ' αυτό αναφέρεται η ποσότητα του σπόρου που επιστράφηκε στη Μονή κατά το εν λόγω χρονικό διάστημα από τους καλλιεργητές των κτημάτων της, με καταγωγή από τις δύο προαναφερόμενες όμορες κοινότητες αλλά και επιπλέον από την κοινότητα Νεοχωρόπουλου. Ούτε και εδώ είναι εμφανής η αρίθμηση. γ) το «Κατάστιχον πάντων τῶν ἐσόδων καὶ ἐξόδων τοῦ Ἱεροῦ Μοναστηρίου Δουρούτης Κατὰ Μῆνα ἔτι δὲ καὶ τῶν γεννημάτων καὶ προβάτων. Τῆ 20^η Ὀκτωβρίου 1876.». Στο ημερολογιακό αυτό κατάστιχο εσόδων και εξόδων η αρίθμηση ξεκινά από το νούμερο 22 και τελειώνει στο 114. Τα φύλλα 57-98 δεν βρέθηκαν. δ) το «Κατάστιχον πάντων τῶν ἐσόδων καὶ ἐξόδων τοῦ Ἱεροῦ Μοναστηρίου Δουρούτης τοῦ ἔτους 1877. Ἰαννουαρίου μέχρι τέλει Ἀπριλίου.», το οποίο αποτελείται από 13 φύλλα.

- Δύο λυτά έγγραφα -τα οποία περιέχονται στον ίδιο φάκελο, χωρίς επικεφαλίδες και ίδιων διαστάσεων, γραμμένα με μαύρη μελάνι που έχει ξεθωριάσει αλλά επαρκώς συντηρημένα. Το μεν πρώτο (1844) είναι βεβαίωση κατοίκων των όμορων κοινοτήτων που περιέχει συνοπτική καταγραφή μέρους της ακίνητης περιουσίας της Ιεράς Μονής Δουρούτης. Το δε δεύτερο (1851) είναι επιστολή προς το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως των εκπροσώπων των πέριξ κοινοτήτων με θέμα την κατάσταση της Ιεράς Μονής Δουρούτης το έτος 1827. Ο φάκελος στον οποίο περιέχονται έχει αριθμό: I.M-17.2.3.2.
- Τέλος έγινε χρήση του υπ' αριθμόν I.M.I-4.4.10 φακέλου με τίτλο «Γεωργική Σχολή Δουρούτης».

B) Το Αρχείο Διεύθυνσης της Τεχνικής Υπηρεσίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων. (Α.Τ.Υ.Π.Ι).

Χρησιμοποιήθηκαν οι εξής φάκελοι που δεν φέρουν ταξινομικό αριθμό:

1. «Ιερά Μονή Αγίου Γεωργίου Περιστεράς». Από το φάκελο αυτό χρησιμοποιήθηκαν τρεις τεχνικές εκθέσεις υπό τους τίτλους: Βασίλης Χαρίσης, *Έρευνα Μελέτη Ανάπλασης Ιεράς Μονής Περιστεράς: Προμελέτη*, Αθήνα 1990. Βασίλης Χαρίσης, *Έρευνα Μελέτη Ανάπλασης Ιεράς Μονής Περιστεράς: Υφιστάμενη κατάσταση, χ.χ.* και Βασίλης Χαρίσης, *Αποκατάσταση Ιεράς Μονής Περιστεράς Δουρούτης: Τεχνική περιγραφή αρχιτεκτόνων*, Αθήνα 1991.

2. «Ιερά Μονή Αγίας Παρασκευής Δουρούτης». Από το φάκελο αυτό χρησιμοποιήθηκε η εξής τεχνική έκθεση με άγνωστο συντάκτη: Άλσος Δουρούτης: Τεχνική έκθεση, Ιωάννινα 2004.

Γ) Το Αρχείο 8^{ης} Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων Ιωαννίνων (Ε.Β.Α).

Χρησιμοποιήθηκε ο φάκελος χωρίς ταξινομικό αριθμό και με τίτλο:

1. «Ιερά Μονή Δουρούτης-Περιστεράς: Μελέτη αποκατάστασης Ιεράς Μονής Δουρούτης Ιωαννίνων (Μ. Περιστεράς)».

Με βάση τα ανωτέρω αρχεία συνθέσαμε τη μελέτη αυτή, η οποία έχει χρονικό ορίζοντα το β΄ μισό του 19^{ου} αιώνα έως και τις αρχές του 20^{ου}, και συγκεκριμένα το διάστημα 1865-1902. Η εργασία διαρθρώνεται σε τέσσερα κεφάλαια. Στο πρώτο, και το μοναδικό στο οποίο οι Μονές Δουρούτης και Περιστεράς μελετώνται ξεχωριστά, αναζητείται ο χρόνος ίδρυσης και η ονοματοθεσία των Μονών με σκοπό την πληρέστερη κατανόηση των δομών και των λειτουργιών τους από το 1865 και εξής. Εδώ παρουσιάζονται συνοπτικά τα μοναστηριακά συγκροτήματα, όπως αυτά περιγράφονται στις τεχνικές εκθέσεις του αρχείου του Α.Τ.Υ.Π.Ι, ενώ παράλληλα συγκεντρώνονται και αξιολογούνται όλες οι παλαιές γραπτές μαρτυρίες που αφορούν στα ανωτέρω ζητήματα.

Στο δεύτερο κεφάλαιο εξετάζεται αναλυτικά το σύνολο της αξιοποιήσιμης ακίνητης και κινητής περιουσίας και των δύο Μονών. Τα πρώτα υποκεφάλαια εστιάζουν στην έγγεια ιδιοκτησία, η οποία συναντάται παγωμένη στο Κτηματολόγιο των Μονών Μαλακασίου το 1865-66. Στο σημείο αυτό βασική επιδίωξη συνιστά το νέο πλαίσιο δικαιοπραξιών, νομής και κατοχής των γαιών της Δουρούτης και της Περιστεράς το οποίο εγκαινιάζεται με το Νόμο Περί Γαιών του 1858. Στη συνέχεια, περιγράφεται το καθεστώς καλλιέργειας των μοναστηριακών κτημάτων, διά των μεθόδων της αγροληψίας και της εμφύτευσης, καθώς και η διαχείριση της γαιοπροσόδου μετά την είσοδο της στις αποθήκες, με έμφαση στην εμπορευματοποίηση του αγροτικού πλεονάσματος. Το επόμενο υποκεφάλαιο αναφέρεται στην αξιοποίηση εκ μέρους των δύο Μονών των λοιπών μετοχιών, κυρίως των χανίων και των άλλων κτιρίων ποικίλης χρήσης (σπίτια, μύλοι, φούρνοι κ.τ.λ.). Στο τέλος του δευτέρου κεφαλαίου γίνεται λόγος για το ζωικό κεφάλαιο, εστιάζοντας κυρίως στη συμβολή των αγαθών ζωικής προέλευσης στην αύξηση των προσόδων και κατά συνέπεια στην οικονομική ευρωστία και την εύρυθμη λειτουργία των δύο χριστιανικών καθιδρυμάτων.

Το τρίτο αφορά στο καθαυτό κεφάλαιο της οικονομικής διαχείρισης, όπου περιγράφονται ενδελεχώς οι βασικοί τομείς εξόδων των υπό εξέταση Μοναστηριών. Αυτοί είναι αφενός μεν οι φορολογικές υποχρεώσεις προς την οθωμανική κυβέρνηση και την ορθόδοξη εκκλησιαστική ιεραρχία, αφετέρου δε η μισθοδοσία μονίμων και εποχιακών υπαλλήλων των Μονών. Πριν από το τέλος του συγκεκριμένου κεφαλαίου παρακολουθείται η οικονομική κατάσταση των δύο Μονών τις τρεις τελευταίες δεκαετίες του 19^{ου} αιώνα σε συνδυασμό με το κοινωνικό-εκπαιδευτικό-φιλανθρωπικό έργο που η κάθε μία από αυτές ασκούσε.

Η εργασία κλείνει με μία εκτενή αναφορά στο ρόλο που διαδραμάτισαν ηγούμενοι, τοποτηρητές και λαϊκοί στην πορεία των Μονών μέσα στο χωρόχρονο. Από το συγκεκριμένο κεφάλαιο δεν θα ήταν δυνατόν να παραλειφθεί και ο καίριος ρόλος της Κεντρικής Μοναστηριακής Επιτροπής και του Μητροπολίτη Ιωαννίνων στη λήψη των καθοριστικών για την οικονομική διαχείριση της Δουρούτης και της Περιστεράς αποφάσεων.

Τέλος, παρατίθεται πολυσέλιδο παράρτημα το οποίο περιέχει επιλογή εγγράφων από τον Μεγάλο Μοναστηριακό Κώδικα σε μεταγραφή, πλούσιο φωτογραφικό υλικό καθώς και χάρτες της περιοχής για την πληρέστερη κατανόηση του ζητήματος.

Στους περιορισμούς της μελέτης συγκαταλέγεται η αποκλειστική αξιοποίηση αρχαιικού υλικού που έχει συνταχθεί στην ελληνική γλώσσα και η ταυτόχρονη έλλειψη οθωμανικών εγγράφων. Ακόμα όμως και οι υπάρχουσες πηγές παρουσιάζουν κενά τα οποία είναι δυσαναπλήρωτα κυρίως κατά το διάστημα 1886-1899 για τη Μονή Περιστεράς και το 1888-1902 για τη Δουρούτης. Ωστόσο, στόχος του παρόντος πονήματος δεν είναι η λεπτομερής και ακριβής ανασύσταση του παρελθόντος των Μοναστηριών. Σκοπός μας είναι, μέσα από μία συγκριτική μελέτη δύο Μονών που είχαν κτιστεί σε τόσο κοντινή απόσταση, να αναδειχθούν εναργώς οι συγκλίσεις και οι αποκλίσεις στη δομή, τη λειτουργία και τη διαχείριση τους αλλά κυρίως οι επαφές, οι συναλλαγές και οι ανταλλαγές των θεωρητικά απομονωμένων καθιδρυμάτων με το εξωτερικό τους περιβάλλον. Για το λόγο αυτό η οπτική μας ακολουθεί πιστά την αμφίδρομη πορεία πραγμάτων και γεγονότων από και προς τις δύο Μονές, με βασικό πυρήνα πάντοτε τις ίδιες και τις επιρροές που δέχονται, χωρίς όμως να απουσιάζει ο αντίκτυπος της ύπαρξής τους στις ζωές των ανθρώπων εκείνων που τις περιβάλλουν.

Η παρούσα μελέτη θα ήταν κατά πολύ φτωχότερη χωρίς τη συνδρομή όλων εκείνων που, ο καθένας με το δικό του ξεχωριστό τρόπο, συνέβαλαν στην υλοποίηση της. Πρώτα από όλα, οφείλω ένα μεγάλο ευχαριστώ από καρδιάς στο σεβαστό μου καθηγητή κ. Γεώργιο Παπαγεωργίου, ο οποίος στάθηκε δίπλα μου πολύτιμος βοηθός και συνοδουπόρος από την πρώτη κιόλας ημέρα επιλογής του θέματος αυτού έως και την τελευταία, με ουσιαστικές υποδείξεις που διαπέρασαν τη δομή της εργασίας μου εμπλουτίζοντάς τη και προσδίδοντάς της και μια ευρύτερη οπτική. Ιδιαίτερες ευχαριστίες θα ήθελα να απευθύνω στον κ. Νικολάου Γεώργιο, επίκουρο καθηγητή της Ιστορίας Νεοτέρων Χρόνων του Παν/μίου Ιωαννίνων, για τις ειδικές και χρήσιμες παρατηρήσεις του και για την προθυμία του να μου αποστείλει βιβλιογραφικές πηγές στις οποίες εγώ, λόγω αποστάσεων, δεν είχα εύκολη πρόσβαση. Επίσης, πολλά ευχαριστώ στην κ. Μανδουλαρά Άννα, επίκουρη καθηγήτρια της Ιστορίας Νεοτέρων Χρόνων του Παν/μίου Ιωαννίνων, για τις χρήσιμες συμβουλές της από το πρώτο κιόλας έτος των μεταπτυχιακών σπουδών μου. Δεν ξεχνώ και τον κ. Αθανάσιο Παλιούρα, ομότιμο καθηγητή της Βυζαντινής Αρχαιολογίας του Παν/μίου Ιωαννίνων, ο οποίος με συνέδραμε ευχαρίστως κυρίως σε ό,τι αφορούσε στην τυπολογία των κτηριακών συγκροτημάτων.

Θεωρώ βαθύτατη υποχρέωση μου να ευχαριστήσω τον Σεβασμιότατο Μητροπολίτη Ιωαννίνων Θεόκλητο καθώς και τον Πανοσιολογιότατο Αρχιμανδρίτη Φιλόθεο Δέδε για την έγκριση της αίτησης μου για έρευνα στο πολύτιμο Αρχείο της Μητρόπολης Ιωαννίνων. Φυσικά δεν θα μπορούσα να ξεχάσω τον αρχειοφύλακα κ. Γεώργιο Ζάρα, ο οποίος ήταν παρών στις «ανασκαφές μου» και με το αιώνιο χιούμορ του με «μύησε» στα μυστήρια του εντοπισμού του υλικού και της αναπαραγωγής του.

Οφείλω ακόμα να ευχαριστήσω την κ. Βαρβάρα Παπαδοπούλου και τη διεύθυνση της Τεχνικής Υπηρεσίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων διότι έθεσαν στη διάθεσή μου τα αξιόλογα αρχεία της 8^{ης} Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων Ιωαννίνων και της Διεύθυνσης της Τεχνικής Υπηρεσίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων αντίστοιχα.

Τέλος, νιώθω την ανάγκη να εκφράσω τις ευχαριστίες μου στην ομάδα της Εταιρείας Ηπειρωτικών Μελετών (Ε.Η.Μ). Στον πρόεδρο κ. Κωνσταντίνο Βλάχο για τις συμβουλές του, καθώς και τους βιβλιοθηκονόμους κ. Μανούση Δήμητρα και

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η περίοδος των Μεταρρυθμίσεων στην Οθωμανική αυτοκρατορία, γνωστή ως Τανζιμάτ, εγκαινιάστηκε το έτος 1839 με την έκδοση του σουλτανικού διατάγματος (hatt-ı serif) του Αβδούλ Μεζίτ και κορυφώθηκε το 1856 με την έκδοση του Hatt-ı Humayun, την τελική διακήρυξη της ισότητας της ισονομίας και της ισοπολιτείας όλων των Οθωμανών υπηκόων, ανεξαρτήτως θρησκευματος. Μολονότι η αναγνώριση εκείνη υπήρξε προϊόν πίεσης των Δυτικοευρωπαϊκών Δυνάμεων αλλά και της επείγουσας ανάγκης για ενότητα, ώστε να αποφευχθούν και άλλες δυσάρεστες για το οθωμανικό κράτος αποσχιστικές τάσεις, ο εκδυτικισμός των δομών και η εφαρμογή της νέας νομοθεσίας πραγματοποιήθηκε βαθμιαία, παρά τις έντονες αντιδράσεις από τη μία πλευρά των Μουσουλμάνων, που δεν ανέχονταν να θεωρούνται ίσοι με τους υποτελείς χριστιανούς, και από την άλλη των χριστιανών, που είτε στάθηκαν δύσπιστοι απέναντι στις διακηρύξεις της Υψηλής Πύλης, είτε έβλεπαν τις ισορροπίες να αλλάζουν και τους παραδοσιακούς φορείς εξουσίας να χάνουν έδαφος μέσα στο νέο οργανωμένο μιλλέτ. Ένας από εκείνους τους φορείς υπήρξε και ο κλήρος, ο οποίος δέχτηκε ισχυρό πλήγμα με τη συρρίκνωση του κορυφαίου ρόλου που διαδραμάτιζε τους προηγούμενους αιώνες και των διευρυμένων δικαιοδοσιών που απολάμβανε έως τότε. Έτσι, στα ηγετικά στρώματα του ορθόδοξου μιλλέτ ουσιαστικά εντάχθηκαν επιφανείς λαϊκοί, αστοί, έμποροι, συντεχνίτες και νεοφαναριώτες που απέκτησαν πλέον ισχυρό λόγο στην εκλογή του Πατριάρχη και στην επαρχιακή διοίκηση.² Όλοι αυτοί συγκρότησαν, μαζί βεβαίως με τους ανώτατους εκκλησιαστικούς αξιωματούχους, το «Εθνικό Προσωρινό Συμβούλιο», μια επιτροπή που θα αποφαινόταν εν γένει περί των εκκλησιαστικών ζητημάτων και θα προσδιόριζε τους νέους αρχηγούς, πνευματικούς και μη, του ορθόδοξου μιλλέτ. Αποτέλεσμα της διαδικασίας των συνεδριάσεων του σώματος εκείνου υπήρξε η έκδοση των «Γενικών ή Εθνικών Κανονισμών» το 1862.

Στην Ήπειρο και συγκεκριμένα στα Ιωάννινα, ο βραδύς ρυθμός της εφαρμογής των μεταρρυθμίσεων και οι εγειρόμενες αντιδράσεις κατέστησαν εφικτή τη συγκρότηση των νέων σωμάτων διοίκησης μόλις το 1870. Με βάση τους «Γενικούς Κανονισμούς» προτάθηκε η σύσταση μιας ενιαίας δημογεροντίας της πόλεως και των τεσσάρων υποδιοικήσεων (ναχιγέδων) του Ζαγορίου, Κουρέντων, Μαλακασίου και Τσαρκοβίστας.³ Όμως οι γιαννιώτες αρνήθηκαν κατηγορηματικά με αποτέλεσμα να συγκροτηθούν εντέλει δύο σώματα με κοινό επικεφαλής τον τότε Μητροπολίτη Σωφρόνιο, η Δημογεροντία της πόλεως, συνιστάμενη από έξι μέλη, και η Επαρχιακή Δημογεροντία, με δύο εκπροσώπους από κάθε τμήμα.⁴ Ποιός όμως ανέλαβε την εποπτεία των Μοναστηριών της περιφέρειας;

Μετά τη θεσμοθέτηση του μοναχισμού τον 5^ο αιώνα και σύμφωνα με την εκκλησιαστική νομοθεσία και τις μεταβολές που αυτή υπέστη κατά τη διάρκεια της

¹ Για τις μεταρρυθμίσεις και τα επακόλουθα του Τανζιμάτ βλ. Davison Roderic, *Reform in the Ottoman Empire 1856-1876*, Gordian Press, New York 1973.

² Βλ. Σταματόπουλος Δημήτριος, *Μεταρρύθμιση και εκκοσμίκευση: προς μια ανασύνθεση της ιστορίας του Οικουμενικού Πατριαρχείου τον 19^ο αιώνα*, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2003, σ. 37-81.

³ Για τις διοικητικές ενότητες και τον πληθυσμό της οθωμανοκρατούμενης Ηπείρου καθόλη τη διάρκεια του 19^ο αιώνα βλ. Κοκολάκης Μιχάλης, *Το ύστερο γιαννιώτικο πασαλίκι: χώρος, διοίκηση και πληθυσμός στην τουρκοκρατούμενη Ήπειρο (1820-1913)*, Εκδόσεις Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών/Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών, Αθήνα 2003.

⁴ Βλ. Τζιόβας Πάνος, *Η νεότερη πολιτική ιστορία των Ιωαννίνων (Η κατάργηση του θεσμού γέννημα και θρέμμα στη χριστιανική κοινότητα των Ιωαννίνων στα 1908-1909 και η διοίκηση της πόλης και της επαρχίας τις παραμονές της απελευθέρωσης της 1909-1913)*, *Ηπειρωτική Εστία* 35 (1986), σ. 14-15.

βυζαντινής περιόδου, μια Μονή ανήκε, είτε στις κτητορικές, όπου ένα πρόσωπο κληρικός ή μοναχός ή λαϊκός ήταν ο ιδρυτής και την εποπτεία ασκούσε ο κατά τόπους επίσκοπος, είτε στις μητροπολιτικές, υπαγόμενες απευθείας στο Μητροπολίτη, είτε, τέλος, στις πατριαρχικές ή αλλιώς σταυροπηγικές, εξαρτώμενες απευθείας από τον Πατριάρχη. Τον 9^ο αιώνα εμφανίστηκαν και τα λεγόμενα αυτοκρατορικά ή βασιλικά Μοναστήρια ενώ από τον 10^ο έκαναν την εμφάνισή τους και τα αποκαλούμενα αυτοδέσποτα ή αυτεξούσια, τα οποία απολάμβαναν πλήρη αυτονομία διοίκησης.⁵ Ωστόσο, λίγο πριν από την υπό εξέταση περίοδο, δηλαδή από το 1862 με τη δημοσίευση των «Γενικών Κανονισμών» του Οικουμενικού Πατριαρχείου, όλες οι Μονές ενοριακές ή πατριαρχικές υπάγονταν πλέον στη δικαιοδοσία του εγχώριου Μητροπολίτη.⁶ Κατά συνέπεια, ο Μητροπολίτης Ιωαννίνων ορίστηκε ως ο βασικός επόπτης και απόλυτος υπεύθυνος για τις πνευματικές, διοικητικές και οικονομικές διεργασίες στο εσωτερικό όλων των Μονών που ενέπιπταν εντός των ορίων της Μητρόπολης Ιωαννίνων. Παρόλα αυτά, εύλογο είναι ένα τόσο απαιτητικό έργο ελέγχου να υπερβαίνει τις δυνατότητες ενός και μόνου ατόμου. Επομένως, ο Μητροπολίτης είχε βοηθούς και μάλιστα τέσσερεις, οι οποίοι συγκροτούσαν τη λεγόμενη Κεντρική Μοναστηριακή Επιτροπή.

Η Μοναστηριακή Επιτροπή συνεδρίασε για πρώτη φορά στο μητροπολιτικό μέγαρο στις 22 Ιουνίου του 1870. Τα τέσσερα μέλη της ήταν αιρετά, αν και προέκυπταν από μία κλειστή εκλογική βάση, και ο διορισμός αμετάκλητος. Συνοπτικά η διαδικασία εκλογής και ανάληψης καθηκόντων της Μοναστηριακής Επιτροπής ήταν η ακόλουθη: μετά την έκδοση εγκυκλίων της Μητρόπολης Ιωαννίνων προς τα τέσσερα τμήματα της περιφέρειας, ήτοι Ζαγορίου, Κουρέντων, Μαλακασίου και Τσαρκοβίστας, υποδεικνύονταν από το σύνολο των κοινοτήτων του κάθε τμήματος έξι πληρεξούσιοι. Στη συνέχεια και οι 24 πληρεξούσιοι της επαρχίας μετέβαιναν στη Μητρόπολη και εκεί σε συνέλευση υπό την προεδρεία του Μητροπολίτη εξέλεξαν διά μυστικής ψηφοφορίας από έναν κατάλογο έτερων υποψηφίων τα μέλη της Μοναστηριακής Επιτροπής. Τέλος, γνωστοποιούνταν ο διορισμός στους ίδιους και καλούνταν να αναλάβουν τα καθήκοντά τους για μία τετραετία.⁷

Στην πρώτη σελίδα του Μοναστηριακού Κώδικα περιγράφονται λεπτομερώς οι αρμοδιότητες της Μοναστηριακής επιτροπής:

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ.

Συστηθείσης της Μοναστηριακής επιτροπής και συγκλημένης εκ των άξιοτίμων Κυρίων Ν. Παπα Γεωργίου, Δ. Μπίτζιου, Εύθυμιου από χωρίον Δεμάτι και Κώστα Παπα Χρήστου, συνήλθε σήμερον υπό την Προεδρείαν της Αυτόυ Σεβασμιότητος τοῦ Ἁγίου Ἰωαννίνων Κυρίου Σωφρονίου, και συσκεφθεῖσα ώρίμως περι της μελλούσης πορείας της έν γένει περι τών Ἱερών Μοναστηρίων τών υπαγομένων έντός της περιφέρειας τών Τμημάτων Ζαγορίου, Κουρέντων, Μαλακασίου και Τσουμέρκων ἐξ' ών αὕτη συνεκροτήθη ἀποφαίνεται διά τών ἐπομένων πράξεών της. —

⁵ Βλ. Κονιδάρης Ιωάννης, *Το δίκαιον της Μοναστηριακής περιουσίας από του 9^{ου} μέχρι και του 12^{ου} αιώνας*, σ. 28-29. Ειδικά για τα αυτεξούσια μοναστήρια βλ. αυτόθι, σ. 173-179.

⁶ Βλ. *Γενικοί Κανονισμοί περί διευθετήσεως των εκκλησιαστικών και εθνικών πραγμάτων*, σ. 75: «ΑΡΘΡΟΝ Α'. Ἄπαντα τὰ Μοναστήρια, τῶσον Πατριαρχικά, ὄσον και ἑνοριακά, τίθενται ὑπό τήν ἐποπτεῖαν τοῦ πλησιέστερου Ἀρχιερέως ἄνευ ἐξαιρέσεως, ὅστις θέλει ἐπαγρυπνεῖ ἐπ' αὐτῶν, και ἐπί της διαγωγῆς τῶν συνασκουμένων Πατέρων, ὡς πράττει και ἐπί πάντων τῶν ἱερῶν της επαρχίας του.»

⁷ Γάργαρης Γεώργιος «Μητρόπολις Ἰωαννίνων: εκκλησιαστική και εκπαιδευτική κατάσταση», *Εικονογραφημένον Ηπειρωτικόν Ημερολόγιον Δωδώνη*, Έτος Πρώτον 1896, σ. 55-56.

Αη :» Ἡ Μοναστηριακὴ Ἐπιτροπὴ συνεδριάζουσα κατὰ πᾶν Σάββατον ἐν τῇ Ἱερᾷ Μητροπόλει ὑπὸ τὴν Προεδρείαν τῆς Αὐτοῦ Σεβασμιότητος τοῦ Ἁγίου Ἰωαννίνων ἢ τοῦ ἀντιπροσώπου ἐν ἀπουσίᾳ Αὐτοῦ, ὀφείλει ἵνα ἐνεργήσῃ ἐν τῷ ἐπὶ τούτῳ Κώδικι τὴν κατάστροφον τῶν κτημάτων καὶ πραγμάτων, κινητῶν καὶ ἀκινήτων, τῶν Ἱερῶν Μοναστηρίων, τοὺς λμους τῶν ἐτησίων προσόδων καὶ ἐξόδων αὐτῶν διὰ προηγουμένης ἐξελέγγεως, καὶ τὰ χρέη αὐτῶν.-

Βα :» Ἡ Μοναστηριακὴ Ἐπιτροπὴ ἐπιστήσῃ τὴν προσοχὴν τῆς ὥς πρὸς τὴν διερεῦνησιν καὶ ἐξέλεγγιν τῶν χρεῶν ἐκάστου Μοναστηρίου, ἐξετάζουσα καὶ ἀνηρίσκουσα (sic) τὴν κυρίαν πηγὴν αὐτῶν, ἀκολούθως νὰ φροντίζῃ νὰ ἀλλάσσωνται τὰ ὁμόλογα ἐντὸς ὀρισμένου χρόνου, προσκαλουμένων τῶν κατόχων αὐτῶν, καὶ ἀπαγορεύεται τοῦ λοιποῦ πασαδήποτε καὶ ἡ ἐλαχίστη πράξις δανείου ἀπὸ μέρους τῶν ἡγουμένων ἄνευ τῆς γνώσεως τοῦ Κυριάρχου καὶ τῆς Μοναστηριακῆς ἐπιτροπῆς, ὥστε πᾶν δάνειον γενόμενον ἐν ἀγνοίᾳ ἔσεται ὑπὸ ἄμεσον εὐθύνη τοῦ τῆ δανειστοῦ καὶ δανειζομένου.-

Γη :» Θὰ λαμβάνωνται ὑπ' ὄψιν τὰ ἐτήσια εἰσοδήματα ἐκάστου Μοναστηρίου, καὶ ἀφοῦ προσδιορισθοῦν τὰ πρὸς συντήρησίν του ἐξόδα, ἂν μὲν τοῦτο ὑπόκειται εἰς χρέη, τὰ περισσεύματα θὰ δίδονται ἀπέναντι τῶν χρεῶν, καὶ θὰ καταστρώννεται πράξις ἐν τῷ Κώδικι περὶ τῆς ἐπερχομένης ἐλαττώσεως των, ἐὰν δὲ τοῦτο διατελῇ ἐλεύθερον χρεῶν εἰς τὰ περισσεύματα θὰ ἐφαρμόζονται οἱ Μοναστηριακοὶ Κανονισμοί.

Δη :» Προκειμένης δίκης Μοναστηριακῆς ὑποθέσεως ἡγουμένου μετὰ πλησιοχώρων περὶ Γαιῶν, ἐνοικιάσεων αὐτῶν καὶ ἄλλων παραπλήσιων, αἱ τοιαύτης φύσεως ὑποθέσεις θὰ δικάζονται παρὰ τῆς Μοναστηριακῆς ἐπιτροπῆς ὑπὸ τὴν Προεδρείαν τῆς Αὐτοῦ Σεβασμιότητος.-

Ἐν Ἰωαννίνοις τὴν 22 Ἰουνίου 1870:-

Ν. Ἰωάννης παπαγεωργίου

Δ. Γ. Μπίτζιος

Θίμηως Β.⁸

Τα πρακτικά των συνεδριάσεων και οι αποφάσεις της Μοναστηριακῆς Ἐπιτροπῆς, -που συνέχιζε να υπάρχει ἕως το 1902, ὁπότε και οι εκπρόσωποι του Ζαγορίου ἀποχώρησαν ἀπὸ τὴν Ἐπαρχιακὴ Δημογεροντία και οι εκπρόσωποι των υπολοίπων τριῶν τμημάτων συγκρότησαν τὴ λεγόμενη «Διοικητικὴ Ἐπιτροπεία» ἢ ὁποία ἀνέλαβε και τα μοναστηριακά ζητήματα-⁹ καταχωροῦνταν ἀπὸ το γραμματεῖα τῆς Μητροπόλεως σε ἓνα πολυσέλιδο κώδικα με τίτλο: Κώδικας Μοναστηριακῆς Ἐπιτροπῆς 1871-1890. Σε ὅλες τις πράξεις του Μοναστηριακοῦ Κώδικα μετὰ τις υπογραφές των διαφόρων παρισταμένων μαρτύρων, των ἡγουμένων και των μελῶν τῆς Μοναστηριακῆς Ἐπιτροπῆς ἀκολουθοῦσε πάντα ἡ επικύρωση του Μητροπολίτη ἢ του ἀντιπροσώπου του με υπογραφή και σφραγίδα. Ο τελευταῖος ἦταν μεν ο πρόεδρος και των δύο σωμάτων, τῆς Μοναστηριακῆς Ἐπιτροπῆς και τῆς Ἐπαρχιακῆς Δημογεροντίας, ὡστόσο εἶναι πασιφανές ὅτι δεν λάμβανε μόνος του τις αποφάσεις. Ἄλλωστε, ἡ ἴδια ἡ σύσταση τῆς Μοναστηριακῆς Ἐπιτροπῆς ἀποδεικνύει τὴν ἀποφασιστικὴ συμμετοχὴ ἀτόμων που δεν ἀνήκαν στὴν τάξη των ἀνωτάτων κληρικῶν στὴ διοίκηση των Μονῶν. Συνεπῶς, λαϊκοὶ κατὰ κύριο λόγο καθόριζαν τὴν πορεία και τὸ μέλλον των Μονῶν τῆς περιφέρειας των Ἰωαννίνων στὸ β' μισό του 19^{ου} αἰῶνα. Ἡ κοινωνικὴ τους προέλευση και οι προϋποθέσεις ἀνάδειξης και ἐκλογῆς τους ξεφεύγει ἀπὸ τα ὅρια τῆς ἐργασίας αὐτῆς, εἰδικά ἐφόσον τα μέλη

⁸ Βλ. Α.Μ.Ι - Ἰ.Μ., Κώδικας Μοναστηριακῆς Ἐπιτροπῆς 1871-1890, σ. 1. Διατηρεῖται ἡ γραφὴ των ἐγγράφων.

⁹ Βλ. Μπέττης Στέφανος, «Ἡ δημογεροντία Ἰωαννίνων (Ὁ θεσμός, ἡ Ἐπαρχιακὴ, ἡ των τριῶν Τμημάτων κι ὁ Κανονισμὸς τῆς)», *Ἡπειρωτικὸ Ἡμερολόγιο*, Ἰωάννινα 1987, σ. 322-372.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄

ΑΝΑΖΗΤΩΝΤΑΣ ΤΗΝ ΑΦΕΤΗΡΙΑ: ΤΑ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑΚΑ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΟΙ ΘΕΩΡΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΙΔΡΥΣΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΟΝΟΜΑΤΟΘΕΣΙΑ ΤΩΝ ΜΟΝΩΝ ΔΟΥΡΟΥΤΗΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΣΤΕΡΑΣ

1. Η ΜΟΝΗ ΑΓΙΑΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ ΔΟΥΡΟΥΤΗΣ

Η Μονή Αγίας Παρασκευής Δουρούτης βρίσκεται 500 μέτρα δυτικά της Μονής Αγίου Γεωργίου Περιστεράς, σε μεγαλύτερο υψόμετρο, και είναι σήμερα εγκαταλελειμμένη και κατερειπωμένη ενώ η άγρια βλάστηση και η έλλειψη απαραίτητων υποδομών και σύγχρονου οδικού δικτύου καθιστά την πρόσβαση σε μελετητές και επισκέπτες ιδιαίτερα δυσχερή.¹ Έτσι, το μοναστηριακό συγκρότημα είναι προσπελάσιμο μόνο από τη δυτική πλευρά, με τον σύγχρονο δρόμο να ταυτίζεται ασφαλώς με τον παλαιότερο, εφόσον καταλήγει στην κύρια πύλη της Μονής. Για το λόγο αυτό και ελλείπει ειδικών μελετών που να αφορούν στα κτίρια της Μονής Δουρούτης, θα περιοριστούμε στο να παρουσιάσουμε αδρομερώς το μοναστηριακό συγκρότημα βασιζόμενοι, αφενός στη συνοπτική αλλά γλαφυρή περιγραφή της ιστορικού Μάρθας Παπαδοπούλου, η οποία περιέχεται στο βιβλίο της με τίτλο: *«Ιερή Μονή Αγίου Γεωργίου Δουρούτης– Περιστεράς και το αρχείο της»* και αφετέρου στην τεχνική έκθεση του Άλσους της Δουρούτης, η οποία συντάχθηκε από την Τεχνική Υπηρεσία του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων το 2004.²

Η Μονή Αγίας Παρασκευής Δουρούτης, είναι χτισμένη στην κοίτη μιας μικρής ρεματιάς, μια φυσικά οχυρή θέση από την οποία μπορεί κανείς εύκολα να ελέγξει την επικοινωνία με το λεκανοπέδιο των Ιωαννίνων -μέσω των οδικών αξόνων που διασταυρώνονται ή ξεκινούν από ένα λαγκάδι, πέραςμα που βρίσκεται σε μικρή απόσταση από τη Μονή- την πρόσβαση στη Μονή από το νότο και, σε ορισμένες περιπτώσεις, να συμβάλλει ακόμα και στην αποτελεσματική οργάνωση άμυνας. Την πλεονεκτική τοποθεσία ενίσχυαν και οι πανύψηλοι τοίχοι των 7 μέτρων στην περίμετρο, οι οποίοι της προσέδιδαν την όψη ενός απόρθητου φρουρίου με το εσωτερικό της παντελώς κρυμμένο από τον έξω κόσμο, καθιστώντας την ιδανική για

¹ Η πλέον πρόσφατη προσπάθεια για αναστήλωση μέρους του τοιχόκαστρου της Μονής πραγματοποιήθηκε το διάστημα 2005-2006 υπό την αιγίδα του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων. Βλ. Α.Τ.Υ.Π.Ι., Φακελος Ιερά Μονή Αγίας Παρασκευής Δουρούτης.

² Όσον αφορά στο βιβλίο της κ. Παπαδοπούλου, το κεφάλαιο που περιέχει την περιγραφή της Μονής τιτλοφορείται: «Η σημερινή κατάσταση της Μονής» και αναφέρεται στο διάστημα πριν από το 1991, έτος κατά το οποίο η μελέτη είχε ολοκληρωθεί και κατατεθεί στην πρωταρεία του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων. Από την άλλη πλευρά, η τεχνική έκθεση συντάχθηκε μεν μεταγενέστερα (2004), αλλά ο υπεύθυνος αρχιτέκτων κάνει λόγο για δυσκολία ακριβούς αναπαραστάσεως του μοναστηριακού συγκροτήματος εξαιτίας της αδυναμίας αναγνώρισης του χώρου και των ειδικών λεπτομερειών. Από τα προαναφερόμενα λοιπόν συνάγεται ότι η τωρινή κατάσταση της Μονής Αγίας Παρασκευής Δουρούτης πιθανότατα διαφέρει μετά την παρέλευση ετών από τις περιγραφές τις οποίες εμείς χρησιμοποιούμε. Παρόλα αυτά, επιλέξαμε να εντάξουμε στο παράρτημα της παρούσας εργασίας έναν περιορισμένο αριθμό σχετικά πρόσφατων φωτογραφιών του Μοναστηριού (22/07/2004), τις οποίες εξέδωσε το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, σε αντιπαράβολή με τις φωτογραφίες της κ. Παπαδοπούλου. Τέλος, παραθέτουμε ένα σκαρίφημα της υφιστάμενης κατάστασης της Μονής καθώς και δύο σκαριφήματα αναπαράστασης της πιθανής μορφής, έστω και χωρίς την επιθυμητή ακρίβεια, με στόχο την πιο ολοκληρωμένη παρουσίαση της λειτουργίας της Μονής κατά τον 19^ο αιώνα. Βλ. Παπαδοπούλου Μάρθα, *Ιερή Μονή Αγίου Γεωργίου Δουρούτης – Περιστεράς και το αρχείο της*, Εκδόσεις ΓΑΚ Αρχαία Νομού Ιωαννίνων, Ιωάννινα 1993, σ. 10-11. Πρβλ. Massalas Christos, *Past-Present-Future: the case of Dourouli's Monastery*, University of Ioannina, Ioannina (n.d). Πρβλ. Α.Τ.Υ.Π.Ι., Άλσος Δουρούτης: Τεχνική έκθεση Ιωάννινα 2004, σ. 8, 34-36. Πρβλ. Παράρτημα, σ. 134-145.

αναχωρητισμό και ειδυλλιακή για απομόνωση και παντός είδους αυτάρκεια των μοναχών και των επισκεπτών της.³

Η στρατηγικής σημασίας θέση της Μονής Δουρούτης συνέβαλε στην ιδιαιτερότητα της ως αρχιτεκτονικό σύνολο. Πιο συγκεκριμένα, εξαιτίας της απότομης κλίσης του λόφου πάνω στον οποίο δεσπόζει το Μοναστήρι, συναντάται το φαινόμενο το καθολικό να τοποθετείται σε κατώτερο επίπεδο από τα κελιά και τα λοιπά βοηθητικά κτίρια (καταλύματα, αποθήκες, τράπεζα μαγειρεία κ.α.). Προκύπτουν, κατά συνέπεια, τρία κύρια και απολύτως διακεκριμένα επίπεδα με διαφοροποιημένο λειτουργικό ρόλο το καθένα.⁴

Η κεντρική είσοδος στο πρώτο επίπεδο της Μονής γινόταν από τη βόρεια πλευρά, όπου η πόρτα εξωτερικά φέρει ακόμα τις υποδοχές που ήταν τοποθετημένα τα εικονίσματα, εσωτερικά δε, διακρίνεται η υποδοχή του μοχλού με τον οποίο σφράγιζε, αποκλείοντας την είσοδο σε κάθε ανεπιθύμητο επισκέπτη. Πάνω από την ίδια πύλη υπάρχει ανάγλυφος σταυρός και είναι γραμμένη με χρώμα η χρονολογία «1898».⁵ Ακριβώς απέναντι της υπάρχει ένα πηγάδι. Ο χώρος αυτός, ο οποίος καταλαμβάνει κατά προσέγγιση το ¼ της συνολικής έκτασης του κτιριακού συγκροτήματος, φαίνεται ότι προοριζόταν για τους προσκυνητές και τους επισκέπτες του Μοναστηριού. Το δεύτερο επίπεδο βρίσκεται στα δυτικά, καταλαμβάνει περίπου τη διπλάσια έκταση και είναι ελαφρώς υπερυψωμένο σε σχέση με το πρώτο. Στο τμήμα αυτό βρίσκονταν τα κελιά των μοναχών, ερείπια πια, καθώς και τα λοιπά βοηθητικά κτίρια, όλα κτισμένα, όπως μαρτυρούν τα απομεινάρια από ασβεστόλιθο, υλικό που αφθονεί στην περιοχή.

Στο κατώτερο επίπεδο ένας μικρός προαύλιος χώρος, ο οποίος σε συνδυασμό με το ναό καταλαμβάνει το τελευταίο τέταρτο της έκτασης του συγκροτήματος, οδηγεί από τα ανατολικά στο χώρο του καθολικού. Η είσοδος γίνεται από τον πρόναο, ο οποίος εκτείνεται 4 μέτρα υπόγεια του δεύτερου επιπέδου των κελιών. Η έξοδος εντοπίζεται στη νοτιοανατολική πλευρά του τοιχοκαστρου και επικοινωνεί με τον εξωτερικό περίβολο του Μοναστηριού. Ο κύριος ναός είναι μονόκλιτη βασιλική καμαροσκεπής και λιθόκτιστη, ενώ το μόνο που έχει διασωθεί είναι η κόγχη του Ιερού με υπολείμματα αγιογραφιών στο χώρο της Αγίας Τράπεζας.⁶

Συνολικά, το Μοναστήρι της Αγίας Παρασκευής Δουρούτης καταλαμβάνει έκταση 1200 τετραγωνικών μέτρων και έχει σχήμα κανονικού ορθογωνίου με διαστάσεις πλευρών 30x40 μέτρα. Η συγκεκριμένη διάταξη χαρακτηρίζεται ως εντελώς πρωτότυπη, εφόσον το ανώμαλο του εδάφους κάθε άλλο παρά ευνοεί την ύπαρξη κανονικών γεωμετρικών σχημάτων και την αντίστοιχη σταυροειδή διαίρεση των χώρων της Μονής.⁷

Η πρωτοτυπία του μοναστηριακού συγκροτήματος και η ασυνήθης τοπογραφική του θέση, σε σημείο όπου η εξαιρετικά συχνή βροχοπτώση προκαλεί υπερσυγκέντρωση υδάτων, μπορούν να ερμηνευτούν μόνο σε συνάρτηση με την ιστορική πορεία της Μονής Δουρούτης και να συντελέσουν στον προσδιορισμό του χρόνου ίδρυσης της, όσο δυσδιάκριτος και αν είναι αυτός για το σύγχρονο ερευνητή λόγω της έλλειψης άμεσων και έμμεσων πηγών. Ξεκινώντας, κατά συνέπεια, την

³ Για τη σημασία της θέσεως της Μονής σε σχέση με τους οδικούς άξονες του 19^{ου} αιώνα καθώς και για παραδείγματα χρήσης της Μονής ως καταφύγιο επαναστατών ή ως τόπου απόκρυψης όπλων και ληστοσυμμοριών θα γίνει λόγος στη συνέχεια.

⁴ Βλ. Α.Τ.Υ.Π.Ι, Άλσος Δουρούτης: Τεχνική έκθεση Ιωάννινα 2004, σ. 34-36.

⁵ Βλ. Παπαδοπούλου Μάρθα, ό.π., σ. 10. Πρβλ. Καμαρούλιας Δημήτρης, *Τα Μοναστήρια της Ηπείρου*, τ. Α', Εκδόσεις Μπαστάς - Πλέσσας, Αθήνα 1996, σ. 474.

⁶ Βλ. Α.Τ.Υ.Π.Ι, Άλσος Δουρούτης: Τεχνική έκθεση Ιωάννινα 2004, σ. 34-35.

⁷ Βλ. αυτόθι, σ. 34.

αναζήτηση της πιθανής ίδρυσης της Μονής Δουρούτης, θα αποπειραθούμε να αξιολογήσουμε αρχικά τις άμεσες μαρτυρίες, όσες δηλαδή μας παρέχουν η τυπολογία και τα ερείπια των κτιρίων σε συνδυασμό με την οριοθέτηση αυτών στην κοίτη ρεματιάς και σε κοντινή απόσταση από την πύλη εξόδου του λεκανοπεδίου προς την κοιλάδα της Δωδώνης.

Από όσα αναφέρθηκαν έως το σημείο αυτό, έχει καταστεί σαφής η ιδιοτυπία του μοναστηριακού συγκροτήματος. Η αυστηρή όμως διάκριση των τριών επιπέδων-λειτουργικών χώρων του Μοναστηρίου δεν είναι χαρακτηριστικό των τελευταίων αιώνων της οθωμανικής κυριαρχίας. Αντιθέτως, το συγκεκριμένο πρότυπο διάταξης ανήκει σε προγενέστερες περιόδους και μάλιστα πριν από τον 16^ο αι.⁸ Επιπλέον, το γεγονός ότι το καθολικό της Μονής κατασκευάστηκε σε χαμηλότερο επίπεδο από αυτό των κελιών, με τον πρόναο να είναι υπόγειος, συνεπάγεται την ενδεχόμενη ύπαρξη μιας αρχικά περιορισμένης εδαφικά Μονής, η οποία κατόπιν επεκτάθηκε και κατέληξε να γίνει το μεγάλο σε μέγεθος Μοναστήρι του 19^{ου} αι. Εν συνεχεία, η τεχνοτροπία που απαντάται στον κυρίως ναό συμβάλει τα μέγιστα στον ακριβέστερο προσδιορισμό της εποχής ίδρυσης. Σύμφωνα με την έκθεση της Τεχνικής Υπηρεσίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων: «Ο ναός είναι μικρός μονόκλιτος καμαροσκεπής, το υπέρθυρο της εισόδου του είναι ορθογωνικό με πρέκι ένα τεράστιο λίθο δομημένο κατά τον τύπο της βυζαντινής πλινθοπερίκλειστης δόμησης, εξωτερικά στη βόρεια πλευρά του ναού υπάρχει κόγχη δομημένη κατά τα πρότυπα των διακοσμημένων βυζαντινών τοιχοδομών με ίχνη κεραμικών, όπως η κορνίζα βυζαντινής διατομής, ενώ στη μάντρα δεν υπάρχουν πουθενά ανοίγματα παραθύρων κελιών, όπως συμβαίνει με τα νεότερα μοναστήρια. Είναι λοιπόν φανερό ότι τα παραπάνω στοιχεία οδηγούν στη σοβαρή υποψία ότι η πρώτη εγκατάσταση ιερού εδώ στο μοναστήρι αυτό της Αγίας Παρασκευής, είναι έργο κάποιας νεότερης βυζαντινής περιόδου, ίσως του 13^{ου}-14^{ου} αι. και οπωσδήποτε παλαιότερο του 16^{ου} αι.»⁹

Από την άλλη πλευρά, η φρουριακή όψη της Αγίας Παρασκευής Δουρούτης και το ρέμα μέσα στο οποίο είναι χτισμένη έκαναν το εσωτερικό της κυριολεκτικά αόρατο από απόσταση και, ταυτόχρονα, πλήρως προστατευμένο από τυχόν εξωτερικούς εχθρούς. Ανακύπτει λοιπόν το ερώτημα: Για ποιο λόγο το Μοναστήρι είχε λάβει τη μορφή ενός απόρθητου κάστρου, όπου υπήρχε επιπροσθέτως η δυνατότητα αυξημένης συγκέντρωσης και κατανάλωσης νερού σε περίπτωση απομόνωσης;

Μια εύλογη απάντηση θα μπορούσε να είναι η κατασκευή του μοναστηριακού συγκροτήματος και ιδίως των τοίχων του σε εποχές επιδρομών ή οικονομικών, πολιτικών και κοινωνικών μεταβολών και ανακατατάξεων, ή, με άλλα λόγια, σε εποχές υψηλού κινδύνου, όταν οι κάτοικοι των πέριξ της Μονής χωρίων σχεδίαζαν ίσως να καταφύγουν σε αυτή για να σώσουν τις ζωές τους. Ο 11^{ος} και ο 12^{ος} αι. για την Ήπειρο -έως την ίδρυση του «δεσποτάτου» στα μέσα του 13^{ου} αιώνα (1246)- με τις διαδοχικές νορμανδικές επιθέσεις στο βυζαντινό θέμα της Νικοπόλεως, στο οποίο εντάσσονταν και τα Ιωάννινα, ήταν μια τέτοια ρευστή περίοδος, αν και βεβαίως όχι η μοναδική στην ιστορία της περιοχής. Πράγματι, χρονικό διάστημα ισχυρών κλυδωνισμών, αναταραχών και αλληπάλληλων πολιτικών μεταβολών υπήρξε και ο 14^{ος} αιώνας για την Ήπειρο, με συνεχείς εναλλαγές ηγεμονικών οίκων (Σέρβοι, Ιταλοί, Αλβανοί και Βυζαντινοί δεσπότες), γεγονός που μπορεί να αποδυναμώσει το

⁸ Βλ. Αυτόθι, σ. 34.

⁹ Βλ. Αυτόθι, σ. 35.

επιχείρημά μας και να δημιουργήσει πρόσθετες δυσκολίες στον, έστω και κατά προσέγγιση, υπολογισμό της χρονολογίας της αρχικής κτίσεως της Μονής.¹⁰

Εντούτοις, υπάρχει και άλλη μία μαρτυρία η οποία συνηγορεί με τα προαναφερθέντα. Συγκεκριμένα, στον δωδέκατο αιώνα τοποθετεί την ίδρυση της Μονής Δουρούτης ένα δελτίο πληροφοριών της Μητρόπολης Ιωαννίνων του έτους 1929.¹¹ Δυστυχώς όμως, στο συγκεκριμένο έγγραφο ο συντάκτης τονίζει ότι η ανέγερση της Μονής κατά το διάστημα αυτό είναι απλά πιθανή, χωρίς να τεκμηριώνει τον ισχυρισμό του. Παντελώς ατεκμηρίωτη είναι και η άποψη του Αραβαντινού ο οποίος κάνει λόγο για ίδρυση της Μονής την ένατη εκατονταετηρίδα (800-900).¹²

Συνοψίζοντας, καταλήγουμε στο εξής συμπέρασμα: η Μονή Δουρούτης ιδρύθηκε, κατά πάσα πιθανότητα, μετά τον 12^ο αιώνα και σίγουρα πριν από τον 16^ο αιώνα (1100-1500 μ.Χ). Είναι επίσης πιθανό να προηγήθηκε η ανέγερση του καθολικού και να ακολούθησαν τα υπόλοιπα τμήματα, χωρίς να γνωρίζουμε το χρονικό διάστημα που μεσολάβησε. Αυτή είναι για μας η πλέον ασφαλής προσέγγιση, εφόσον δεν έχει διασωθεί το πρώτο εκείνο κτητορικό ή μοναστηριακό τυπικό το οποίο θα μας παρείχε πληροφορίες, όχι μόνο για τον κτήτορα, αλλά και για την εσωτερική οργάνωση, την περιουσία, ακόμα και τη νομική υπόσταση της Μονής.¹³

Οφείλουμε να δεχτούμε ότι ένα από τα βασικά κριτήρια μελέτης της κοινωνικής και οικονομικής υπόστασης μιας Μονής κατά τη διάρκεια της οθωμανικής κυριαρχίας είναι σαφώς η παλαιότητα της. Μια Μονή η οποία υπήρχε από τη βυζαντινή ακόμα περίοδο και διατηρήθηκε καθ' όλη την οθωμανική, ή τουλάχιστον κατά ένα μέρος αυτής, διαφέρει σημαντικά από μία άλλη η οποία ιδρύθηκε μετά τον 15^ο αιώνα.¹⁴ Είναι λογικό να υποθέσουμε ότι η πρώτη Μονή είχε θεμελιώσει ήδη κάποια δικαιώματα από την απερχόμενη πολιτική εξουσία, τα οποία και επεδίωκε να διατηρήσει με το νέο καθεστώς. Επιπλέον, μια τέτοια Μονή ενδεχομένως να είχε αποκτήσει, εκτός από έγγεια περιουσία, και κάποια επιρροή

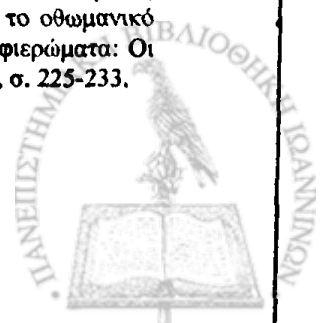
¹⁰ Βλ. ενδεικτικά: Αραβαντινός Παναγιώτης, *Χρονολογία της Ηπείρου των τε ομόρων και Ιλλυρικών χωρών διατρέχουσα κατά σειράν τα εν αυταίς συμβάντα από του σωτηρίου έτους μέχρι του 1854*, τ. Α', Εκ του τυπογραφείου Σ. Κ. Βλαστού, Αθήνα 1856 [φωτ. ανατ. Αθήνα 1969], σ. 23-55, 90-157. Για εκτεταμένη βιβλιογραφία επί του ζητήματος βλ. Ιστορικοί ελληνικοί χρόνοι. *Ηπειρος: 4000 χρόνια ελληνικής ιστορίας και πολιτισμού*, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1997, σ. 450-452.

¹¹ Τα δελτία πληροφοριών, τα οποία είναι δύο και αφορούν στις Μονές Αγίου Γεωργίου Περιστεράς και Αγίας Παρασκευής Δουρούτης, έχει εκδώσει αυτούσια η κ. Παπαδοπούλου στο παράρτημα του βιβλίου της και τα παραθέτουμε και εμείς στο δικό μας. Βλ. Παπαδοπούλου Μάρθα, *ό.π.*, σ. 130-131.

¹² Βλ. Αραβαντινός Παναγιώτης, *Περιγραφή της Ηπείρου εις μέρη τρία*, εισαγωγή Κ.Θ. Δημαράς, επιμέλεια Ε. Νικολαΐδου, τ. 3, Εκδόσεις Εταιρείας Ηπειρωτικών Μελετών, Ιωάννινα 1984, σ. 141: «Τὸ τῆς Δουρούτης (Δυρραχίου) κείμενον πρὸς τὸ ΒΔ τοῦ χωρίου Ῥαψίστα μεταξύ δύο ράχεων, ἀνεγερθέν κατά τὴν Θ' ἑκατονταετηρίδα, τιμάται δὲ ἐπὶ τῇ μνήμῃ τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς, καὶ συντηρεῖται ἐκ τῶν μὴ εὐκαταφρόνητων κτημάτων του, ἅτινα πλησίον αὐτοῦ καὶ ἐν τῇ πεδιάδι κέκτηται».

¹³ Για τον όρο «τυπικό» στο Βυζάντιο βλ. Μανάφης Κωνσταντίνος, *Μοναστηριακά τυπικά - διαθέκαι*, Διδακτορική διατριβή, Τυπογραφείον Αδελφών Ρόδη, Εν Αθήναις 1970. Πρβλ. Κονιδάρης Ιωάννης, *Νομική θεώρηση των μοναστηριακών τυπικών*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα 1984.

¹⁴ Το κριτήριο αυτό εισήγαγε ο καθηγητής οθωμανικής ιστορίας κ. Ιωάννης Αλεξανδρόπουλος. Βλ. Κοτζαγεώργης Φωκίων, «Τα Μοναστήρια ως οθωμανικές τοπικές ελίτ», στο: Κολοβός Ηλίας (επιμ.), *Μοναστήρια: Οικονομία και πολιτική: Από τους μεσαιωνικούς στους νεώτερους χρόνους*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 2011, σ. 184-185. Εντούτοις, η ισχύς της διατήρησης του καθεστώςτος ιδιοκτησίας δεν είναι απόλυτη, καθώς το έτος 1568, επί σουλτάνου Σελίμ Β', συντελέστηκε δήμευση της αφιερωμένης-βακουφικής μοναστηριακής περιουσίας από το οθωμανικό δημόσιο. Βλ. Ιωάννης Αλεξανδρόπουλος, «Χριστιανικές προσηλώσεις και ισλαμικά αφιερώματα: Οι Γκρίζες Ζώνες της Ορθόδοξης Μοναστηριακής Ιδιοκτησίας», στο: Κολοβός Ηλίας, *ό.π.*, σ. 225-233.

στους όμορους πληθυσμούς με την ύπαρξη και τη λειτουργία της να έχουν εδραιωθεί στη συνείδηση των παροικούντων χριστιανών.¹⁵

Για τη Μονή Δουρούτης, παρόλο που γνωρίζουμε ότι ενδεχομένως προϋπήρχε της κατάκτησης, δεν είμαστε σε θέση να εφαρμόσουμε το ανωτέρω κριτήριο. Ανυπέβλητο εμπόδιο είναι η παντελής απουσία πληροφοριών για τους «σκοτεινούς» αιώνες που μεσολαβούν από την πιθανή ανέγερση έως τον 19^ο αιώνα, όπου οι πηγές μας επιτρέπουν να σχηματίσουμε μια πιο ολοκληρωμένη εικόνα για τη λειτουργία και τον ευρύτερο ρόλο της Μονής. Είναι εμφανές ότι το διάστημα της «σιωπής» είναι εξαιρετικά μεγάλο, ώστε να επιχειρήσουμε οποιαδήποτε σύνδεση της πρώιμης φάσης της Μονής με την τελική. Δεν υποστηρίζουμε ότι μια τέτοια συνέχεια δεν υφίσταται απλώς δεν είναι εφικτή η αξιοποίηση της με τα σημερινά δεδομένα.

Ακόμα και η αναζήτηση της προέλευσης του ονόματος της Μονής δεν είναι διόλου εύκολη. Και εδώ οι μαρτυρίες είναι ελλιπείς και συγκεχυμένες. Η πιο γνωστή και λογική ερμηνεία του ονόματος της Μονής είναι η σύνδεσή του με τον Καλαρρυτινό μεγαλέμπορο Γεώργιο Δουρούτη (1770-1836).¹⁶ Τη συγκεκριμένη άποψη έχουν υιοθετήσει αρκετοί ιστοριοδίφες ως τώρα, δίχως όμως κανείς τους να προβαίνει σε επαρκή τεκμηρίωση.¹⁷ Παρόλα αυτά, όντας αδύνατο να αγνοήσουμε το τοπωνύμιο «Δουρούτη» ή «Ντουρούτη/ι» ή και «Τερούτη/ι», οδηγούμαστε και εμείς προς την ίδια κατεύθυνση για μια συστηματικότερη προσέγγιση του ζητήματος.

Σ' αυτό το σημείο κρίνουμε σκόπιμο να αναφερθούμε σε δύο δευτερεύουσες πηγές, οι οποίες, αν και δεν είναι αρκετά ακριβείς ώστε να μας οδηγήσουν σε ασφαλή και αδιαμφισβήτητα συμπεράσματα, συνιστούν, μολαταύτα, εφελτήριο για περαιτέρω προβληματισμό. Την πρώτη εντοπίσαμε σ' ένα πρόσφατο βιβλίο για το βίο και τη συνεισφορά του Γεωργίου Δουρούτη στην ελληνική επανάσταση του 1821, το οποίο, αν και δεν είναι αμιγώς ιστορικό πόνημα και περιέχει κάποιες ανακρίβειες, είναι ωστόσο αξιόλογο κυρίως λόγω του ικανού αριθμού αρχείων ιδιωτικής συλλογής τα οποία δημοσιεύει για πρώτη φορά.¹⁸ Στις σελίδες του διαβάζουμε τα εξής: «Το 1802 με παραχωρητήριο του Αλή αγόρασε (ενν. ο Γεώργιος Δουρούτης) την έκταση, στην οποία σήμερα είναι κτισμένα το Πανεπιστήμιο και το Πανεπιστημιακό Γενικό Νοσοκομείο Ιωαννίνων και ανοικοδόμησε την Ιερά Μονή Αγίου Γεωργίου Δουρούτη».¹⁹ Είναι φανερό ότι οι συγγραφείς του βιβλίου λανθάνουν ταυτίζοντας τη

¹⁵ Το χαρακτηριστικότερο παράδειγμα Μονών που διατηρηθήκαν από τη Βυζαντινή περίοδο μέχρι και σήμερα και των οποίων τα δικαιώματα ουδέποτε θίχτηκαν σε μεγάλο βαθμό είναι τα Μοναστήρια του Αγίου Όρους. Για το ιδιαίτερο ιδιοκτησιακό καθεστώς των Μονών του Αγίου Όρους βλέπε την ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα, τόσο για την παλαιότητα της όσο και για την ιδιότητα του συντάκτη της, μελέτη του Νικολάου Ελευθεριάδη, νομικού στην Τουρκία και, κατόπιν, ειδικού συμβούλου του Υπουργείου Γεωργίας και Διευθύνσεως Δημοσίων Κτημάτων στην Ελλάδα με εξειδίκευση στο μουσουλμανικό δίκαιο: Ελευθεριάδης Νικόλαος, *Γαίαι και δάση Ιερών Μονών Αγίου Όρους*, Τύποις Κ. Σ. Παπαδόγιαννη, Εν Αθήναις 1939. Για μελέτη περίπτωσης Μονής του Αγίου Όρους κατά την οθωμανική περίοδο, η οποία συνοδεύεται με πλούσια γενική βιβλιογραφία βλ. Κοτζαγεώργης Φωκίων, *Η Αθωνική Μονή του Αγίου Παύλου κατά την οθωμανική περίοδο*, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2002.

¹⁶ Για τις εμπορικές δραστηριότητες του Γεωργίου Δουρούτη βλ. Παπαγεωργίου Γεώργιος, *Μια εμπορική συντροφία στα Γιάννινα στις αρχές του 19^{ου} αι. και οι μαρτυρίες από το κατάστιχο της για τη διακίνηση του ελληνικού βιβλίου*, Ανάτυπο από το περιοδικό *Δωδώνη*, τ. ΙΗ' (1989), Επιστημονική Επετηρίδα του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, Ιωάννινα 1989.

¹⁷ Βλ. Καμαρούλιας Δημήτρης, ό.π., σ. 472. Βλ. επίσης Τζάλλας Τηλέμαχος, *Το χωριό Πεδινή (Ραψίστα) Ιωαννίνων*, Έκδοση Δημοτικού Διαμερίσματος Πεδινής, Ιωάννινα 2002, σ. 51.

¹⁸ Βλ. Γκολφινόπουλος Χρήστος - Μουσαφίρη Αικατερίνη, *Καλαρρύτες της πέτρας και του ασημιού στον χώρο και τον χρόνο - ιστορικές αναδρομές, φιλέλληνες και έλληνες της αλλοδαπής (διασποράς) στην επανάσταση του 1821*, Ιωάννινα 2011.

¹⁹ Βλ. αυτόθι, σ. 90.

Μονή Αγίας Παρασκευής Δουρούτης με τη Μονή Αγίου Γεωργίου Περιστεράς. Επίσης, ενώ οι περισσότερες από τις διαπιστώσεις τους συνοδεύονται από παράθεση αντίστοιχων εγγράφων του 19^{ου} αιώνα, η συγκεκριμένη είναι έωλη.²⁰ Κατά συνέπεια, η παρούσα πληροφορία, αρκετά αδύναμη, δεν θα μπορούσε να μας οδηγήσει σε κάποιο συμπέρασμα αν δεν συνέπιπτε με άλλη μία μαρτυρία του έτους 1938, προερχόμενη από το αρχείο της Μητροπόλεως.²¹ Στην τελευταία, εμφανίζονται καταγεγραμμένοι δύο αγροί στη θέση «Δένδρα» της περιφέρειας Δουρούτης που συνορεύουν με την ιδιοκτησία «Μουσιάν Δορούτη».²² Εάν λοιπόν αποδεχτούμε την άποψη της κ. Παπαδοπούλου, η οποία ερμηνεύει την έκφραση «Μουσιάν Δορούτη» ως γειτνίαση των μοναστηριακών κτημάτων με αντίστοιχα κτήματα του Γεωργίου Δουρούτη ή έστω της ευρύτερης οικογένειάς του, τότε αναλογικά μπορεί κανείς να ισχυριστεί ότι μέρος της ακίνητης περιουσίας της Μονής Αγίας Παρασκευής προήλθε από δωρεά του τελευταίου. Πράγματι, αυτή η άποψη είναι αρκετά αληθοφανής και μοιάζει να φωτίζει τα γκρίζα σημεία της νεότερης ιστορίας του Μοναστηριού. Η λεπτομερέστερη διερεύνηση των αρχείων του 19^{ου} αιώνα όμως τη θέτει υπό σοβαρή αμφισβήτηση.

Στο Κτηματολόγιο των Ιερών Μονών του ναχιγιέ Μαλακασίου των ετών 1865-1866 υπάρχει δισέλιδη καταχώρηση που αφορά στην έγγεια ιδιοκτησία της Μονής Αγίας Παρασκευής Δουρούτης με διεξοδικότατη καταγραφή των ορίων εντός των οποίων εκτείνεται το μοναστηριακό συγκρότημα και το σύνολο της περιουσίας του. Αξίζει να το παραθέσουμε:

Τὸ Μοναστήριον τῆς ἁγίας Παρασκευῆς ἐπιλεγομένου Δουρούτης.

συνορεύει ἀπὸ τὸ κάτω μέρος μὲ τὸ Μοναστήριον τοῦ ἁγίου Γεωργίου Περιστερᾶς, καὶ Παναγίας ὀνομαζομένης Ψιάδη, καὶ στὴν καστελάτα σύνορο μὲ Ἱμπλιάκι ραγίστα, καὶ ὑποκάτω στὴν μάντρα στὸ τζακνοχώρι, καὶ εἰς τὸν λάκκον στὰ πορνάρια καὶ ἐβγαίνει εἰς τοῦ ντζιούμορα καὶ μὲ μαντένια καὶ πίπτει εἰς ντιμήσιωρα σύνορο μὲ κοσμιρά, καὶ εἰς τὸν στραβόλακκο καὶ ἐβγαίνει εἰς τὸ χωράφι τοῦ σπύρου Μπάπη κοσμιργιώτη, καὶ εἰς τὸν λάκκον τὸν δρόμον καὶ ἐβγαίνει εἰς τὸ χωράφι τοῦ Κρομίδα λιοκάτη, καὶ στρίφτει εἰς τὴν ράχη τῆς ἀποστόλοβας εἰς τὴν γρέβια σύνορο μὲ Σαντοβίτσα καὶ κάτω τὴν ἄκρη στὰ ἀμπέλια στὸ τζουμπάρι στὴν ράχη στὸ μουρσὴ τοῦ σταθάκη, καὶ ἴσια κάτω στὸ παλιοκλήσι εἰς τὸ ἀνύλιο στὸ μονοπάτι, καὶ πίπτει εἰς τὸ λαγγάδι τὸ Μεγάλο, καὶ ἐβγαίνει εἰς τὸ ἀλῶνι τοῦ ἁγίου Γεωργίου Περιστερᾶς καὶ σφαλίζει τὸ σύνορον.- Ἐντὸς αὐτῶν τῶν συνόρων ὑπάρχει τὸ εἰρημένον Μοναστήριον, καὶ τὰ ἀκόλουθα χωράφια.²³

Παρατηρούμε λοιπόν, ότι πουθενά δεν υπάρχει αναφορά στο όνομα του Γεωργίου Δουρούτη. Επίσης αξιοπερίεργο είναι το γεγονός, ότι σε ολόκληρο το αρχαικό υλικό που διαθέτουμε –το οποίο αφορά και στο έτος 1827, χρονιά κατά την οποία ο Γεώργιος Δουρούτης εφημερούσε στην Αγκώνα της Ιταλίας- δεν συναντάμε καμία ιδιαίτερη μνεία στον έμπορο ή τους απογόνους του. Από την άλλη πλευρά, ο

²⁰ Επιχειρήσαμε και κατορθώσαμε να προσεγγίσουμε τους δύο συγγραφείς, οι οποίοι εντέλει υποστήριζαν ότι τη συγκεκριμένη πληροφορία τους μετέδωσε προφορικά ο κ. Χρήστος Ζιούλας, λογιστής του εγγονού του Γεωργίου Δουρούτη και τελευταίου απογόνου της οικογένειας Δουρούτη κ. Ιωάννη Αθαν. Δουρούτη (1864-1959). Ο κ. Ζιούλας στη συνέχεια μας είπε ότι τέτοιο έγγραφο δεν υφίσταται.

²¹ Πρόκειται για ένα αντίγραφο πιστοποιητικού μεταγραφής των εκτάσεων των Μονών Περιστεράς και Δουρούτης που παραχωρήθηκαν στο Γεωργικό Σχολείο. Το έγγραφο αυτό του Υπουργείου Γεωργίας δεν κατορθώσαμε να εντοπίσουμε στο Α.Μ.Ι. Την περιγραφή του περιεχομένου του αντλούμε από το βιβλίο της κ. Παπαδοπούλου. Βλ. Παπαδοπούλου Μάρθα, ό.π., σ. 5, 76.

²² Μουσιά: αγροτική έκταση.

²³ Βλ. Α.Μ.Ι.-Ι.Μ, Κώδικας Κτηματολόγιο τῶν Ἱερῶν Μονῶν Μαλακασίου 1865-1866, σ. 25.

βίος του Δουρούτη και των γιων του αποκαλύπτει ότι, κυρίως μετά το 1821 και την αποτυχημένη εξέγερση των Καλαρρυτινών, το ενδιαφέρον του εν γένει αλλά και οι εμπορικές του δραστηριότητες στράφηκαν προς τη νότια Ελλάδα. Συμμετείχε μάλιστα ενεργά στην ελληνική επανάσταση, ναυλώνοντας πλοία με προορισμό τις επαναστατημένες περιοχές, αλληλογραφώντας με επικεφαλής του Αγώνα και περιθάλποντας άτομα που κατέφθαναν από την Ελλάδα στην Αγκώνα όπου και διέμενε.²⁴ Επιπλέον, η περιουσία στην ιδιαίτερη πατρίδα του χάθηκε οριστικά τη χρονιά αυτή, ενώ ο εμπορικός του οίκος στα Ιωάννινα παρήκμαζε και είχε παρόμοια τύχη.²⁵ Ο ίδιος δε είχε εγκαταλείψει για πάντα τη γενέτειρά του από το 1817, εν μέρει εξαιτίας των συνεχών προστριβών του με τον Αλή Πασά.²⁶

Κατά συνέπεια, η ύπαρξη εκτάσεων του μεγαλέμπορου πέριξ της Μονής Αγίας Παρασκευής και μάλιστα το έτος 1938 φαντάζει παραδοξολογία στα μάτια μας. Πιθανότερο είναι η έκφραση «Μουσιάν Δορούτη» να περιγράφει κάποιο αγρόκτημα που είχε λάβει μεταγενέστερα την ονομασία της ευρύτερης περιοχής.²⁷ Όσον αφορά στο υποτιθέμενο παραχωρητήριο του Αλή Πασά, δεν μπορούμε να αποκλείσουμε την ύπαρξη του ούτε το ενδεχόμενο η έκταση αυτή να ανήκε κάποτε στον Καλαρρυτινό μεγαλέμπορο και ο τελευταίος να συνέβαλε ίσως στην αναστήλωση της Μονής. Πάντως, ακόμα και αν ισχύει η παραπάνω διατύπωση, παραμένει το ερώτημα: υπό ποιά ιδιότητα, σύμφωνα πάντα με το οθωμανικό εμπράγματο δίκαιο, κατείχε ο Δουρούτης μια τέτοια έκταση, ώστε να κατορθώσει να αφιερώσει μέρος ή το σύνολο της στη Μονή;

Λαμβάνοντας υπόψη αφενός το ιδιαίτερα περίπλοκο και αρκετές φορές δυσερμηνευτο γαιοκτητικό καθεστώς του όψιμου 18^{ου} και των αρχών του 19^{ου} αιώνα -εποχή του εκφυλισμού και της κατάρρευσης του τιμαριωτικού συστήματος στην Οθωμανική αυτοκρατορία- και αφετέρου τη διαδικασία διαμόρφωσης της μεγάλης γαιοκτησίας του Αλή Πασά, ο όρος «παραχώρηση» δεν υποδηλώνει τίποτα το συγκεκριμένο στην πράξη. Αν επεκτείνουμε τον προβληματισμό μας πάνω στο ζήτημα, θα παρατηρήσουμε ότι στον κατάλογο του διδασκάλου του γένους Χριστόδουλου Φιλητά, δημοσιευμένο από τον Σπύρο Αραβαντινό, ανάμεσα στα τσιφλίκια του πασά των Ιωαννίνων συγκαταλέγονται τα πέριξ της Μονής χωριά Ραψίστα, Σαντοβίτσα και Σταυράκι.²⁸ Όμως, εκτός των ονομάτων των χωριών, ο εν

²⁴ Βλ. Γκολφινόπουλος Χρήστος - Μουσαφίρη Αικατερίνη, *ό.π.*, σ. 102-117. Για την επανάσταση των Καλαρρυτινών βλ. Αυτόθι σ. 60-87. Πρβλ. Σιούλης Χρήστος, «Συμβολή εις την ιστορίαν Καλαριτών», *Ηπειρωτικά Χρονικά* 7 (1932), σ. 149-156· Βλάχος Κώστας, «Η επανάσταση Συρράκου - Καλαρρυτινών στα 1821», *Ηπειρωτική Εστία* 20 (1971), σ. 176/660-184/668. Ειδικά για το ρόλο των συντεχνιών των Ιωαννίνων στην επανάσταση βλ. Παπαγεωργίου Γεώργιος, *Οι συντεχνίες στα Γιάννενα κατά τον 19^ο και τις αρχές του 20^{ου} αιώνα*, Διδακτορική διατριβή, εκδόσεις IMIAX, Ιωάννινα 1988², σ. 125-126.

²⁵ Βλ. Γκολφινόπουλος Χρήστος - Μουσαφίρη Αικατερίνη, *ό.π.*, σ. 102-103.

²⁶ Ο Αλή Πασάς με μπουγιουρντί του προς τον Γ. Δουρούτη στις 17 Ιανουαρίου του 1817 τον διέταζε να αρραβωνιάσει τον γιο του Ιωάννη με την ανήλικη τότε βαγιοπούλα του Πασά Αικατερίνη Φίλου εκ Καλαρρυτινών. Αρνούμενος ο Δουρούτης, έφυγε για την Αγκώνα μαζί με τον γιο του χωρίς να επιστρέψει ποτέ ξανά στη γενέτειρά του. Βλ. Αραβαντινός Σπυρίδων, *Ιστορία του Αλή Πασά του Τεπελενλή*, τ. II, Εκ του τυπογραφείου των καταστημάτων Σπυρίδωνος Κουσουλίνου, Εν Αθήναις 1895 [φωτ. ανατ. Αθήνα 2004], σ. 613. Πρβλ. Γκολφινόπουλος Χρήστος - Μουσαφίρη Αικατερίνη, *ό.π.*, σ. 93-94.

²⁷ Σημειώνουμε ότι το 1933 είχε διενεργηθεί επίσημη καταγραφή των αγροτικών εκτάσεων της ευρύτερης περιοχής από τη διεύθυνση Τοπογραφικής Υπηρεσίας του Υπουργείου Γεωργίας. Βλ. ΦΕΚ 48/20-5-33.

²⁸ Βλ. Αραβαντινός Σπυρίδων, *ό.π.*, σ. 602. Γενικά για τον Αλή Πασά βλέπε την εξαιρετική εισαγωγή του Βασίλη Παναγιωτόπουλου, της οποίας έπεται μια βασική βιβλιογραφία, στον τόμο: *Αρχείο Αλή Πασά Γενναδείου Βιβλιοθήκης*, Έκδοση- Σχολιασμός- Ευρετήρια Βασίλης Παναγιώπουλος με τη συνεργασία των Δημήτρη Δημητρόπουλου- Παναγιώτη Μιχαηλάρη, τ. Δ', Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών σ. 15-187. Για τα τσιφλίκια του Αλή Πασά στην περιφέρεια των

λόγω κατάλογος δεν παρέχει άλλου είδους πληροφορίες, ώστε να τεκμηριώσουμε οποιαδήποτε ερμηνεία σχετική με τα ίδια τα εδάφη της Μονής. Με πιο απλά λόγια, δεν γνωρίζουμε εάν ο Αλής είχε σφετεριστεί κάποια από αυτά, σύμφωνα με την προσφιλή του συνήθεια, ή έστω ποια ήταν η σχέση του με τη Μονή Δουρούτης, εφόσον και το αρχείο μας και το μέχρι τώρα εκδοθέν αρχείο του Αλή Πασά σιωπούν.²⁹

Ολοκληρώνοντας την αλυσίδα των σκέψεων και των προβληματισμών μας, αξίζει να εστιάσουμε την προσοχή μας στις πολλαπλές καταχωρήσεις του ονόματος του Μοναστηριού. Από την επαφή μας με το ειρημένο Κτηματολόγιο των Ι. Μονών Μαλακασίου αλλά και με το σύνολο του αρχαιακού υλικού, διαπιστώνουμε ότι για την αναφορά στη Μονή χρησιμοποιείται με ιδιαίτερη επιμονή και προσήλωση ο όρος «επιλεγμένου Δουρούτης» αντί του συνηθέστερου «ονομαζόμενου». Και μόνον η ύπαρξη της λεπτομέρειας αυτής υποδηλώνει την απόδοση νέου πρόσθετου ονόματος στη θέση του ήδη υπάρχοντος. Το πότε, το πώς και το γιατί η Μονή έλαβε την επωνυμία «Δουρούτη» μένει να αποδειχθεί από τη μελλοντική έρευνα.

Στο σημείο αυτό, θα εγκαταλείψουμε τα θολά όρια των υποθέσεων, μετακινώντας το βάρος της προσέγγισης μας σε «στερεο έδαφος», με βασικό πυλώνα δύο έμμεσες αλλά αλληλένδετες βιβλιογραφικές αναφορές.

Η πρώτη προέρχεται από τις ιστοριοδιφικές σελίδες του Δημητρίου Σαλαμάγκα. Έτσι, από μια συνοπτική καταγραφή των επιπτώσεων της πολιορκίας του Αλή Πασά από τα σουλτανικά στρατεύματα (1820-1821) στις ζωές επιφανών και ανώνυμων Γιαννιωτών, διαπιστώνουμε ότι πολλοί από τους τελευταίους αναγκάστηκαν να καταφύγουν στη Μονή Δουρούτης για να επιβιώσουν και να προστατευθούν.³⁰ Επιπροσθέτως, η ύπαρξη της Μονής Δουρούτης στα 1821 επιβεβαιώνεται με το εξίσου αποκαλυπτικό περιεχόμενο της δεύτερης μαρτυρίας, μιας επιστολής των εκεί αποκλεισμένων Ιωαννιτών προς τον Σταύρο Ιωάννου, προεστό των Ιωαννίνων και διαχειριστή των κληροδοτημάτων των Ευεργετών της πόλης.³¹

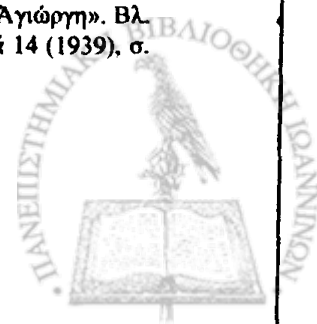
Επομένως, έχουμε αδιαμφισβήτητα στοιχεία για τη λειτουργία της Μονής Δουρούτης τη δεύτερη δεκαετία του 19^{ου} αιώνα. Μάλιστα, το Μοναστήρι φαίνεται να έχει ήδη εδραιωθεί στη συνείδηση των ντόπιων ως ένα εξαιρετικό καταφύγιο σε ώρες κινδύνου λόγω της θέσεως και της φρουριακής του όψης, όπως πολύ σωστά ειπώθηκε

Ιωαννίνων και την τύχη τους μετά την πτώση του έως και την ένταξη τους στο Ελληνικό κράτος βλ. Φιλάρετος Γ. Ν., *Η μπκλιακοποίηση των 79 κεφαλαιοχωριών της Ηπείρου και αγώνες των κατοίκων των προς ανάκτηση αυτών επί τε τουρκοκρατίας και ελληνοκρατίας*, Τυπογραφείον Π. Α. Πετράκου, Εν Αθήναις 1915. Ειδικά για το γαιοκτητικό καθεστώς των όμορων κοινοτήτων της Μονής στο β μισό του 19^{ου} αιώνα θα γίνει λόγος στο οικείο κεφάλαιο.

²⁹ Για τη συνήθη παρεμβατικότητα του Αλή πασά στη λειτουργία και ειδικά στην περιουσία των χριστιανικών Μοναστηριών βλ. Δημήτρης Δημητρόπουλος, «Χριστιανικές Μονές και περιφερειακές οθωμανικές αρχές: Όψεις των τοπικών σχέσεων προστασίας.» στο Κολοβός Ηλίας (επιμ.), ό.π., σ. 191-205, όπου και ενδεικτική βιβλιογραφία επί του θέματος.

³⁰ Βλ. Σαλαμάγκα Δημήτριος, «Ο χαλασμός του Νησιού του 1820», *Ηπειρωτική Εστία* 7 (1958), σ. 865: «Σαράντα άτομα λιμοκτονούν στη Μονή Σωσίνου και άλλοι πολλοί στις Μονές Ντουρούτης και Ψιάδη». Για πληροφορίες και βιβλιογραφία σχετικά με την πυρπόληση της αγοράς των Ιωαννίνων κατά τη διάρκεια της πολιορκίας βλ. Παπαγεωργίου Γεώργιος, *Οι συντεχνίες στα Γιάννενα*, σ. 117-127 και του ίδιου, *Οικονομικοί και κοινωνικοί μηχανισμοί στον ορεινό χώρο: Ζαγόρι (μέσα 18^{ου} - αρχές 20^{ου} αι.)*, Εκδόσεις Ριζαρείου Σχολής, Ιωάννινα 1995, σ. 168-169.

³¹ Η επιστολή συντάχθηκε στις 2 Φεβρουαρίου 1821. Τόπος σύνταξης οι Μονές «Τερούτι και Ψιάδη», όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται στην αρχή του εγγράφου. Η επιστολή κλείνει ως εξής: «δούλο σου πικραμένο όπου εύρισκόμαστε εις την άγια Παρασκευή Τερούτι και Παναγία Ψάδι και Αγιώρη». Βλ. Κουγέας Σωκράτης, «Το Ηπειρωτικόν αρχείον Σταύρου Ιωάννου», *Ηπειρωτικά Χρονικά* 14 (1939), σ. 252.

προηγούμενος. Είναι επίσης λογικό να υποθέσουμε ότι η οργάνωση της μοναστηριακής κοινότητας το 1820 θα πρέπει να ήταν σε προχωρημένο στάδιο, καθώς ένα νεόδμητο ή μόλις ανακαινισμένο Μοναστήρι με ένα πρόσφατα συγκροτημένο κοινόβιο μοναχών δύσκολα θα διέθετε τις απαραίτητες υποδομές και το κατάλληλο ανθρώπινο δυναμικό για να μπορέσει να επιτελέσει ένα τέτοιο ρόλο. Άρα, οι αρχές του 19^{ου} συνιστούν ένα *terminus post quem* για την εκ νέου ανέγερση ή την ανακαίνιση της Μονής Δουρούτης, σηματοδοτώντας την έναρξη της πλέον κρίσιμης όσο και τελικής περιόδου της ιστορίας της.

Πριν όμως ολοκληρώσουμε τη συνοπτική περιγραφή της Μονής Δουρούτης και την παράλληλη αναζήτηση των απαρχών της, ας επιχειρήσουμε ένα χρονικό άλμα στον 21^ο αιώνα.

Τη δεδομένη στιγμή, λόγω της υψομετρικής διαφοράς των διαφόρων πλευρών και των φυσικών φαινομένων που διέβρωσαν με την πάροδο του χρόνου τα ασβεστολιθικά πετρώματα, το αξιοσημείωτου μεγέθους μοναστηριακό συγκρότημα έχει κατερειπωθεί σε τέτοιο βαθμό, με αποτέλεσμα να έχει σχεδόν σβηστεί η ύπαρξη του από τη μνήμη των περίοικων, πολλοί από τους οποίους δεν το αναγνωρίζουν καν, ταυτίζοντας απόλυτα τη Μονή Αγίας Παρασκευής Δουρούτης με τη Μονή Αγίου Γεωργίου Περιστεράς.

Η δεινή κατάσταση στην οποία περιήλθε η Μονή Δουρούτης και μάλιστα πολύ νωρίς, ήδη από τη δεύτερη δεκαετία του 20^{ου} αιώνα όπως θα φανεί στη συνέχεια, οφείλεται εν μέρει στην συνένωση των δύο Μονών, η οποία πραγματοποιήθηκε το 1902 με την αντίστοιχη περιουσιακή «συγχώνευση» και την τελική υπαγωγή της Μονής Δουρούτης υπό ενιαία με τη Μονή Περιστεράς διοίκηση. Κατά συνέπεια, με την αυγή του 20^{ου} αιώνα η λειτουργία της Μονής Αγίου Γεωργίου Περιστεράς, ως η νέα έδρα του ηγουμένου των Μονών Δουρούτης και Περιστεράς, συνεχίστηκε απρόσκοπτα. Αντίθετα, η Μονή Δουρούτης μεταβλήθηκε σε ένα είδος μετοχιού της κύριας Μονής, διατηρώντας παρόλα αυτά το χαρακτήρα της ως μοναστηριακό κέντρο.³² Ωστόσο, ο αριθμός των εγκαταβιούντων μοναχών κατά πάσα πιθανότητα ήταν ιδιαίτερα περιορισμένος, εφόσον το Μοναστήρι είχε πλέον προσαρτηθεί στον Άγιο Γεώργιο Περιστεράς και δεν ευημερούσε.

Οι λόγοι της περιουσιακής και διαχειριστικής συγχώνευσης δεν μας είναι προς το παρόν γνωστοί, καθώς οι πηγές μας αφορούν στα έτη 1865-1888 και σιωπούν για το μετέπειτα διάστημα έως το 1902. Άλλωστε, η σωζόμενη μαρτυρία για την πράξη συνένωσης δεν είναι σύγχρονη του γεγονότος αλλά προέρχεται από τα δύο δελτία πληροφοριών της Μητρόπολης του έτους 1929, μετά, δηλαδή, από την προσάρτηση των Ιωαννίνων στο ελληνικό κράτος.³³ Στα δελτία αυτά, η Μονή της Αγίας Παρασκευής Δουρούτης περιγράφεται με τον όρο «κατεστραμμένη» ενώ στο ιστορικό της σημειώνεται ότι «κατερειπώθη εν έτει 1912 υπό τούρκων».³⁴ Στο τέλος του ίδιου εγγράφου υπάρχει η σημείωση που μαρτυρά την εν λόγω συνένωση.

³² Για τη νομική θεώρηση του φαινομένου της προσενώσεως Μοναστηριού κατά τη βυζαντινή περίοδο βλ. Κονιδάρης Ιωάννης, *Το δίκαιον της Μοναστηριακής περιουσίας από τον 9^{ον} μέχρι και του 12^{ου} αιώνας*, Έκδοσις Σάκκουλα, Αθήναι 1979, σ. 108-111.

³³ Για τα δελτία βλ. παράρτημα σ. 131-132.

³⁴ Η πληροφορία αυτή επιβεβαιώνεται και από μια δεύτερη πηγή. Πρόκειται για μια αναφορά του ηγουμένου Ιερόθεου προς την Ενιαία Δημογεροντία για τις ζημιές που υπέστησαν οι Μονές Δουρούτης και Περιστεράς κατά τη διάρκεια του πολέμου για την απελευθέρωση το 1913. Αναφέρεται συγκεκριμένα: «1. Ἡ Μονή Δουρούτης κτίριον καὶ ἐπιπλα λίρ. Ὅθωμ. 500. 2. Ἡ Μονή Περιστεράς, κτίριον, ἐπιπλα καὶ ἐκκλησίαν « 1700. 3. Εἰς χωρίον Νεοχωρόπουλον κτημάτων Μονῶν 5 οἰκίας καὶ ἀποθήκαι « 1000. 4. Εἰς χάνια τῶν Μονῶν « 500. 5. Δάση Μονῶν « 300. Σύνολο λίρ. Ὅθωμ. 4000.» Βλ. Τζιόβας Πάνος, «Οἱ ζημιές που προκάλεσαν οἱ Ἀλβανοὶ καὶ τὰ Τουρκικὰ στρατεύματα στὴν ἐπαρχία τῶν Ἰωαννίνων κατὰ τὴ διάρκεια τῆς πολιορκίας (1913)», *Ἡπειρωτικὸ Ἡμερολόγιο*, Ἰωάννινα

Έχουν διατυπωθεί κάποιες απόψεις για τη διάλυση της Μονής Δουρούτης και την υπαγωγή της στη Μονή Περιστεράς, οι οποίες αναφέρουν ως ένα από τα βασικά αίτια την ανωμαλία και το επικλινές του εδάφους της Μονής σε σύγκριση με την ομαλότητα του πλατώματος πάνω στο οποίο δεσπόζει η Μονή Περιστεράς.³⁵ Ο προαναφερόμενος ισχυρισμός μπορεί να γίνει μερικώς μόνο αποδεκτός, καθώς δεν συμπεριλαμβάνει στο ερμηνευτικό σχήμα τις ιστορικές συγκυρίες που πιθανόν να οδήγησαν τη Μονή Δουρούτης σε σταδιακή παρακμή. Με όλες τις επιφυλάξεις, λόγω της χρονικής απόστασης των 14 ετών που χωρίζουν την τελευταία σωζόμενη μαρτυρία που κατορθώσαμε να εντοπίσουμε από την πράξη ένωσης το 1902, θα επιχειρήσουμε στα επόμενα κεφάλαια να σκιαγραφήσουμε το ιστορικό της Μονής κατά το δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα, ώστε να προσεγγίσουμε με μεγαλύτερη σαφήνεια την ιστορική αλήθεια για την ακμή και την παρακμή ενός καθόλα αξιόλογου Μοναστηριού της περιφέρειας των Ιωαννίνων την τελευταία περίοδο της Οθωμανικής κυριαρχίας στην Ήπειρο.

1993-1994, σ. 338. Οι υλικές φθορές που προκλήθηκαν στη Μονή Δουρούτης κατά την πολιορκία των Ιωαννίνων από τον ελληνικό στρατό δικαιολογούνται σε ένα μεγάλο βαθμό από την ύπαρξη κύριας ζώνης άμυνας των Τούρκων σε κοντινή απόσταση από τη Μονή. Στην περιοχή της Δουρούτης είχαν κατασκευαστεί από έμπειρους Γερμανούς αξιωματούχους έξι πυροβολεία, χαρακώματα πεζικού, κτίσματα για στρατώνες καθώς και αποθήκες πυρομαχικών και όμβρο δεξαμενές. Η μάχη που διεξήχθη στις 5 Φεβρουαρίου 1913 κατέληξε σε νίκη των Ελλήνων χωρίς σοβαρή αντίσταση των τουρκικών στρατευμάτων. Για τις εχθρικές αμυντικές οχυρώσεις στη Δουρούτη τη Ραψίστα και τη Σαντοβίτσα βλ. Σιορόκας Γεώργιος, *Η τουρκική αμυντική οργάνωση των Ιωαννίνων σε σχέση με τις αντίπαλες γραμμές και τις επιχειρήσεις της απελευθέρωσης*, Εκδόσεις IMIAX, Ιωάννινα 2000, σ. 124-130, 133-143, 150-153, 179-185, 196-197.

³⁵ Την άποψη αυτή υποστηρίζει η Μάρθα Παπαδοπούλου: «Οι κλιματολογικές συνθήκες και η στερεότητα του πλατώματος, όπου είναι κτισμένη η Μονή Αγίου Γεωργίου Περιστεράς, θεωρείται ένας από τους λόγους για τους οποίους επικράτησε τελικά αυτή η μονή σε σχέση με τις δύο άλλες». Βλ. Παπαδοπούλου Μάρθα, *ό.π.*, σ. 5.

2. Η ΜΟΝΗ ΑΓΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΕΡΙΣΤΕΡΑΣ.

Η Μονή Αγίου Γεωργίου Περιστεράς βρίσκεται στα ανατολικά του λόφου της Δουρούτης, σε ιδιαίτερα περίοπτη και στρατηγικής σημασίας θέση, καθώς ελέγχει τον βασικό οδικό άξονα που διασχίζει το λεκανοπέδιο των Ιωαννίνων από βορρά προς νότο (Ροδοτόπι-Βουνοπλαγιά-Σταυράκι-Ραψίστα) αλλά και τη δυτική παράκαμψη προς τον κάμπο της Δωδώνης, τα χωριά της Λάκκας Σουλίου και επέκεινα. Οφείλουμε δε να επισημάνουμε ότι η συγκεκριμένη τοποθεσία συμβάλλει, εκτός των άλλων, και στη γενικότερη επίβλεψη της λεκάνης, εφόσον το Μοναστήρι έχει όχι μόνο άμεση εικόνα αυτής, αλλά και απευθείας επικοινωνία με Μοναστήρια της ευρύτερης περιοχής και ανάλογης θέσης, όπως είναι επί παραδείγματι οι Μονές Στούπαινας, Λιγγιάδων Ντουραχάνης, Όρους, Ηλιόκαλης, Τσούκας, Καστρίτσας κ.τ.λ. Είναι επομένως εύλογο να υποστηρίξουμε ότι η Μονή Περιστεράς μετείχε αποτελεσματικά ενός μακραιώνου συστήματος εποπτείας της ευρύτερης περιφέρειας των Ιωαννίνων.³⁶

Ερχόμενοι στην αναζήτηση των απαρχών της Μονής Αγίου Γεωργίου Περιστεράς και στη διασάφηση του ονόματος της, διαπιστώνουμε ότι και σ' αυτή την περίπτωση, όπως ακριβώς και για τη Μονή Δουρούτης, δεν υπάρχουν σαφή και αδιάσειστα τεκμήρια που να μας ικανοποιούν πλήρως. Εντούτοις, η ειδοποιός διαφορά ανάμεσα στις δύο Μονές είναι ότι για το Μοναστήρι της Περιστεράς απολαμβάνουμε σήμερα αφενός μια ολοκληρωμένη εικόνα του μοναστηριακού συγκροτήματος, αφού έχει αναστηλωθεί πλήρως, και αφετέρου είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε επακριβώς τη χρονολογία της ανέγερσης του, χάρη σε εντοιχισμένες επιγραφές του καθολικού και των κελιών. Από την άλλη μεριά, ακόμα και για την προγενέστερη της ανοικοδόμησης αυτής περίοδο, υφίστανται μαρτυρίες πολύ περισσότερο «φλύαρες», σε σύγκριση πάντα με τις αντίστοιχες που αφορούν στη Μονή Δουρούτης, οι οποίες μας επιτρέπουν να εξάγουμε ασφαλέστερα συμπεράσματα. Επιλέγουμε, λοιπόν, να σκιαγραφήσουμε την ιστορική πορεία της Μονής, και μέσω αυτής να αναζητήσουμε την ίδρυση της, ακολουθώντας αντεστραμμένη χρονολογική σειρά αφήγησης των δεδομένων, έχοντας δηλαδή ως σταθερό σημείο αναφοράς την αδιαμφισβήτητη ανέγερση της Μονής στα μέσα του 19^{ου} αιώνα, με την πεποίθηση ότι μια τέτοια παρουσίαση θα συμβάλει αποτελεσματικότερα στην κατανόηση του ερμηνευτικού μας σχήματος.

Το μοναστηριακό συγκρότημα Περιστεράς, στα μέσα του 19^{ου} αιώνα, περιελάμβανε τον Ιερό Ναό του Αγίου Γεωργίου του Τροπαιοφόρου και ανατολικά αυτού ένα διώροφο κτίσμα σχήματος Π και αξιόλογου μεγέθους. Επιπλέον, στα νότια του κτιρίου αλλά και βόρεια του ναού υπήρχαν άλλα δύο κτίσματα καθώς και εσωτερικές αυλές στους ενδιάμεσα σχηματιζόμενους χώρους. Τέλος, το τοιχοκαστρο της Μονής συνιστούσαν εν μέρει οι τοίχοι των κτιρίων και εν μέρει τοίχοι διαφόρων υψών, κυρίως χαμηλών, με εξαίρεση τη βόρεια πλευρά ύψους 4 μέτρων. Στην πλευρά αυτή βρισκόταν η κύρια πύλη, μια τοξωτή αυλόθυρα με τη συνηθισμένη αμπάρα ασφάλισης. Πάνω στην κεντρική πόρτα υπήρχε ένα μικρό άνοιγμα προς την κατεύθυνση του διώροφου κτιρίου σχήματος Π, το οποίο χρησίμευε προφανώς για την αποτελεσματικότερη εποπτεία της εισόδου.³⁷

³⁶ Βλ. Παπαδοπούλου Μάρθα, ό.π., σ. 7-8. Πρβλ. Α.Τ.Υ.Π.Ι, Βασίλης Χαρίσης, *Έρευνα Μελέτη Ανάπλασης Ιεράς Μονής Περιστεράς: Υφιστάμενη κατάσταση*, χ.χ, σ. 11.

³⁷ Βλ. Αρχείο 8ης Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων Ιωαννίνων (στο εξής Ε.Β.Α), Ιερά Μονή Δουρούτης-Περιστεράς: Μελέτη αποκατάστασης Ιεράς Μονής Δουρούτης Ιωαννίνων (Μονή

Από τα κτίσματα που περιγράψαμε συνοπτικά μόνον δύο μας παρέχουν άμεσα τις απαραίτητες πληροφορίες για την κατασκευή ή την ανακατασκευή τους, το καθολικό και το διώροφο κτίριο σχήματος Π.

Το καθολικό φέρει την εξής εντοιχισμένη κτητορική επιγραφή: «Ο ΠΑΝΣΕΠΤΟΣ ΟΥΤΟΣ ΝΑΟΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΕΝΔΟΞΟΥ ΜΕΓΑΛΟΜΑΡΤΥΡΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΤΟΥ ΤΡΟΠΑΙΟΦΟΡΟΥ ΑΝΟΙΚΟΔΟΜΗΘΗ ΕΚ ΒΑΘΡΩΝ ΑΡΧΙΕΡΑΤΕΥΟΝΤΟΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΚΑΙ ΒΕΛΛΑΣ ΠΑΝΙΕΡΩΤΑΤΟΥ Κ.Κ ΠΑΡΘΕΝΙΟΥ ΕΠΙ ΤΗΣ ΗΓΟΥΜΕΝΙΑΣ ΤΟΥ ΠΑΝΟΣΙΟΤΑΤΟΥ Κ. ΙΩΑΚΕΙΜ ΔΙΑ ΣΥΝΔΡΟΜΗΣ ΤΟΥ ΙΣΝΑΦΙΟΥ ΤΩΝ ΠΑΠΟΥΤΣΙΔΩΝ ΕΠΙΤΡΟΠΕΥΟΝΤΩΝ ΤΩΝ Κ. ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ Ν. ΖΑΓΟΡΩ ΚΑΙ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥ ΑΘ. ΚΛΙΝΑΒΟΥ ΕΝ ΕΤΕΙ ΣΩΤΗΡΙΩ 1859 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 3.».³⁸ Επομένως, ο σημερινός ναός του Αγίου Γεωργίου έχει ανεγερθεί εκ βάθρων το 1859, με τη σημαντική οικονομική συμβολή της συντεχνίας των παπουτσήδων, η οποία είχε ως προστάτη τον εν λόγω Άγιο.³⁹ Όμως, με την αποπεράτωση του ναού στις 3 Σεπτεμβρίου του 1859 να συνιστά την έναρξη μιας περιόδου για τη Μονή, προβάλλει το ερώτημα: προυπήρχε η Μονή του έτους αυτού ή μήπως ο όρος «εκ βάθρων» υποδηλώνει την αρχική της ανέγερση; Το βέβαιο είναι ότι ο ναός, ξυλόστεγη τρίκλιτη βασιλική χωρίς τρούλο, παρουσιάζει τυπολογικές ομοιότητες με άλλους ναούς των Ιωαννίνων και εντάσσεται στη γενικότερη ναοδομική δραστηριότητα της εποχής στην Ήπειρο. Εντούτοις, ο υπεύθυνος για την αναστήλωση της Μονής αρχιτέκτων κ. Βασίλειος Χαρίσης, στην αναλυτικότερη και ειδικού ενδιαφέροντος μελέτη του, υποστηρίζει ότι στη θέση του ανεγερθέντος το 1859 ναού υπήρχε παλαιότερος. Κατά συνέπεια, ο όρος «εκ βάθρων» δεν δηλώνει παρά μόνον την ανέγερση ενός νέου καθολικού, χωρίς να αποκλείει την ύπαρξη προγενέστερου στην ίδια θέση.⁴⁰

Ας στραφούμε τώρα στο δεύτερο κτίριο. Το κτίσμα αυτό έχει ανεγερθεί το έτος 1846, σύμφωνα με λίθινη εντοιχισμένη επιγραφή στη βορειοδυτική γωνία της αυλής του, και πιθανότατα αποτελούσε το κύριο συγκρότημα κελιών της Μονής, αν και η χρήση του αυτή τίθεται υπό αμφισβήτηση λόγω της ομοιότητας του με γιαννιώτικα αρχοντικά του 19^{ου} αιώνα. Προς το παρόν όμως ας επικεντρωθούμε στο ζήτημα της χρονολόγησης για να παρατηρήσουμε ότι η απόπειρα κατασκευής των κελιών στο Μοναστήρι προηγείτο της κατασκευής του καθολικού και μάλιστα κατά 13 ολόκληρα έτη, γεγονός που προκαλεί υποψίες, αν λάβουμε υπόψη ότι το καθολικό συνιστούσε παραδοσιακά τον κεντρικό πυρήνα γύρω από τον οποίο αναπτυσσόταν σταδιακά το σύνολο του μοναστηριακού συγκροτήματος. Εξάλλου και για το κτίριο σχήματος Π υπάρχουν βάσιμα στοιχεία που δείχνουν ότι στη θέση αυτή, με τις ιδανικές συνθήκες ηλιασμού, φωτισμού, ασφάλειας αλλά και εποπτείας του εσωτερικού και του εξωτερικού περιβάλλοντος χώρου, υπήρχαν σε προγενέστερη φάση κελιά της Μονής Περιστεράς.⁴¹ Τέλος, για τα σωζόμενα λοιπά κτίρια,

Περιστεράς), σ. 1-2. Βλ. επίσης: Α.Τ.Υ.Π.Ι, Βασίλης Χαρίσης, *Ερευνα Μελέτη Ανάπλασης Ιεράς Μονής Περιστεράς: Προμελέτη*, Αθήνα 1990, σ. 5, 80.

³⁸ Η επιγραφή είναι χαραγμένη σε μαρμάρινη πλάκα ύψους 0.42μ. και πλάτους 0.40μ. Βλ. Α.Τ.Υ.Π.Ι, Βασίλης Χαρίσης, *ό.π.*, σ. 25. Πρβλ. παράρτημα, σ.

³⁹ Οι παπουτσήδες γιόρταζαν την κατάθεση του λειψάνου του Αγίου Μεγαλομάρτυρος Γεωργίου στις 3 Νοεμβρίου. Η ημέρα εκείνη ήταν υποχρεωτική αργία με χρηματικό επίτιμο για τους παραβάτες. Βλ το καταστατικό της συντεχνίας στο: Παπαγεωργίου Γεώργιος, *Οι συντεχνίες στα Γιάννενα*, σ. 181-184, 306-308. Η περίπτωση της οικονομικής ενίσχυσης της Μονής Αγίου Γεωργίου Περιστεράς από τη συντεχνία των παπουτσήδων δεν είναι μοναδική. Για τη συμβολή των συντεχνιών στη θρησκευτική ζωή των Ιωαννίνων βλ. αυτόθι σ. 127-138.

⁴⁰ Βλ. Α.Τ.Υ.Π.Ι, Βασίλης Χαρίσης, *ό.π.*, σ. 14-34.

⁴¹ Βλ. αυτόθι, σ. 35-64.

βοηθητικών μάλλον χρήσεων, ο αρχιτέκτων διατείνεται στην ίδια έκθεση ότι αποτελούν παλαιότερες κατασκευές, σε σύγκριση με το καθολικό και το διώροφο κτίσμα Π.⁴²

Συνοψίζοντας, μπορούμε να υποστηρίξουμε μετά βεβαιότητας ότι η ανέγερση της Μονής στα μέσα του 19^{ου} αιώνα δεν ήταν η αρχική. Για το ποια όμως ήταν στην πραγματικότητα η ημερομηνία πρώτης κτίσεως αλλά και για τους λόγους απόδοσης του ονόματος «Περιστεράς» διαθέτουμε μεν κάποια στοιχεία για την εξαγωγή συμπερασμάτων, χωρίς όμως οι μαρτυρίες να συνοδεύονται πάντα από τις αντίστοιχες αξιόπιστες αποδείξεις.

Επιστρέφοντας στο έτος 1821 και στην επιστολή των Γιαννιωτών που είχαν καταφύγει στη Μονή Δουρούτης κατά τη διάρκεια της πολιορκίας του Αλή Πασά, θα επικεντρώσουμε την προσοχή μας στην τελευταία φράση του εγγράφου, την οποία σκοπίμως αγνοήσαμε προηγουμένως. Η επιστολή κλείνει με αναφορά στον τόπο: «δούλοι σου πικραμένοι όπου εύρισκόμαστε εις τήν άγια Παρασκευή Τερούτι και Παναγία Ψάδι και Άγιώργη».⁴³ Παρατηρούμε, λοιπόν, ότι εκτός από την Αγία Παρασκευή Δουρούτης αναφέρονται άλλα δύο Μοναστήρια. Από αυτά, απολύτως λογικό είναι να συμπεράνουμε ότι ο «Αγιώργης» δεν είναι άλλο από τη Μονή Περιστεράς, άρα κατ' επέκταση γνωρίζουμε ότι, τουλάχιστον στα 1821, η Μονή υπήρχε και λειτουργούσε. Όμως, η μείζονος σημασίας πληροφορία που μας παρέχεται από την εν λόγω γραπτή πηγή είναι η ύπαρξη μιας τρίτης Μονής στην περιοχή, της Παναγίας Ψάδι ή Ψάθη, η οποία θα δούμε ότι συνδέεται άρρηκτα με τη Μονή Περιστεράς ήδη από πολύ νωρίς μέσα στο 19^ο αιώνα.

Τα ελάχιστα ερείπια του Μοναστηρίου της Παναγίας, καλυμμένα σήμερα από την πυκνή βλάστηση, εντοπίζονται νότια της Μονής Περιστεράς, δίπλα από τις εγκαταστάσεις του αστεροσκοπείου Ιωαννίνων.⁴⁴ Τη δεδομένη στιγμή, ελλείψει άμεσων και έμμεσων πηγών, η ανασύνθεση της ιστορίας του συγκεκριμένου Μοναστηριού είναι δύσκολη έως αδύνατη. Μία μόνο σχετική μαρτυρία κατορθώσαμε να εντοπίσουμε, χωρίς ωστόσο να μπορούμε να ελέγξουμε την αξιοπιστία της. Πιο συγκεκριμένα, ο Αραβαντινός συγκαταλέγει ανάμεσα στα Μοναστήρια του ναχιγιέ Τσαρκοβίστας και τη Μονή Παναγίας Ψάθη, επισημαίνοντας ότι είναι κτίσμα βυζαντινής εποχής (13^{ος} αιώνας) σε αντιδιαστολή με τη Μονή Περιστεράς για την οποία αναφέρει αόριστα ότι είναι κτίσμα νεότερης εποχής. Ο Αραβαντινός όμως δεν σταματά εδώ. Κάνει ιδιαίτερη μνεία στο διαχειριστικό και περιουσιακό καθεστώς της Μονής της Παναγίας, τονίζοντας ότι η τελευταία και η Μονή του Αγίου Γεωργίου Περιστεράς διοικούνται από τον ίδιο ηγούμενο από τεσσαρακονταετίας, ενώ η Μονή της Παναγίας τη χρονική στιγμή της έρευνας του διατηρούσε ακόμα μέρος της παλαιάς έγγειας ιδιοκτησίας της.⁴⁵ Εάν συνυπολογίσουμε τη χρονολογία πρώτης έκδοσης της «Περιγραφής της Ηπείρου» του Αραβαντινού (1866) και αφαιρέσουμε τις τέσσερις δεκαετίες, μπορούμε να υποστηρίξουμε, με τις σχετικές πάντοτε

⁴² Βλ. αυτόθι, σ. 65-75.

⁴³ Βλ. παραπάνω σ. 18, σημ. 31.

⁴⁴ Η τοποθεσία της Μονής της Παναγίας Ψιάδη συμπίπτει με τον αρχαιολογικό χώρο του λόφου της Δουρούτης, γεννώντας έτσι σοβαρές υποψίες για τυχόν σύνδεση της με αρχαίο ιερό. Για τις ανασκαφές και τα ευρήματα στο αρχαίο νεκροταφείο της Δουρούτης βλ. Γραβάνη Κωνσταντίνα – Ανδρέου Ιωάννα, *Το Ιερό της Δουρούτης*, Ανάτυπο από το περιοδικό *Δωδώνη*, τ. ΚΣΤ' (1997), Επιστημονική Επετηρίδα του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, Ιωάννινα 1999.

⁴⁵ Βλ. Αραβαντινός Παναγιώτης, *Περιγραφή της Ηπείρου*, τ. 3, σ. 141: «Τὸ τῆς Ψάθης, κτίσμα τῆς ΙΓ' ἑκατονταετηρίδος σεμνυνόμενον ἐπὶ τοῖς Εἰσοδοῖς τῆς Θεοτόκου. Κεῖται πλησιέστατα πρὸς νότον τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, καὶ παρὰ τοῦ αὐτοῦ Ἡγουμένου διέπεται πρὸ τεσσαρακονταετίας, διατηρήσαν μέρος τῶν ἀρχαίων κτημάτων του.».

επιφυλάξεις, ότι τη δεκαετία 1820-1830 οι δύο Μονές ακολουθούσαν κοινή πορεία. Δυστυχώς, δεν γνωρίζουμε τις αιτίες της ένωσης. Η περιουσιακή όμως συγχώνευση επιβεβαιώνεται από τη γενική καταγραφή των βακούφικών γαιών των ετών 1865-1866 στον καζά των Ιωαννίνων, όπου οι δύο Μονές μοιράζονται κοινή καταχώρηση υπό τον τίτλο: *Τὰ Μοναστήρια δύο, τοῦ ἁγίου Γεωργίου Περιστεράς, καὶ τῆς Γεννήσεως τῆς Παναγίας Ψιάδη λεγόμενον*.⁴⁶ Από την άλλη πλευρά, στο Μεγάλο Μοναστηριακό Κώδικα (1871-1890) δεν περιέχεται καμία πράξη που να αφορά στη Μονή της Παναγίας, ούτε έχει διασωθεί κάποιο κατάστιχο σχετικό με τη λειτουργία της.

Αν λοιπόν συναριθμήσουμε όλες τις προηγούμενες πληροφορίες διαπιστώνουμε ότι: πρώτον, η Μονή Περιστεράς είχε ιδρυθεί πριν από το 1820 αλλά, κατά πάσα πιθανότητα, όχι πολλούς αιώνες πριν. Δεύτερον, πιθανόν την ίδια εποχή να συνενώθηκε με το παλαιότερο Μοναστήρι της Παναγίας Ψιάδη. Τρίτον, από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα φαίνεται ότι η Μονή Περιστεράς επιβιώνει, ανακατασκευάζεται και ακμάζει, ενώ αντιστρόφως ανάλογη πορεία πρέπει να ακολούθησε η Μονή Ψιάδη ως ένα είδος «μετοχίου» της κύριας πλέον Μονής Περιστεράς. Εδώ οφείλουμε να επιστημάνουμε ότι η απουσία στοιχείων για τη Μονή της Παναγίας και η τωρινή της εικόνα δεν σημαίνουν κατ' ανάγκη την ουσιαστική παρακμή της, τουλάχιστον έως το 1870. Παρόλα αυτά, είναι ιδιαίτερα αξιόλογο το γεγονός ότι μία νεότερη Μονή, κτισμένη κατά την οθωμανική περίοδο, όπως είναι η Περιστεράς, κατόρθωσε να επικρατήσει και να «επισκιάσει» όχι μία αλλά τις δύο πλησιέστερες Μονές με μακρά πορεία στους αιώνες, τη Μονή Ψιάδη και στη συνέχεια τη Μονή Δουρούτης. Είναι όμως στην πραγματικότητα η Μονή Περιστεράς κτίσμα νεότερης εποχής;

Ο Αραβαντινός, στη σχετική με το Μοναστήρι Περιστεράς καταχώρηση, κάνει λόγο για μία παλαιά Μονή, της βυζαντινής προφανώς περιόδου, τη λεγόμενη Εριχίνου, την «ἀρχαίαν κλήσιν» της οποίας κάποιοι απέδωσαν αργότερα στην κατά πολύ νεότερη Μονή Περιστεράς.⁴⁷ Χωρίς να συγκεκριμενοποιεί ούτε το χρόνο κτίσεως ούτε τα γεωγραφικά όρια της Μονής Εριχίνου, ο Αραβαντινός αναφέρει ότι το Μοναστήρι αυτό «πραγματικώς ἐξέλειπεν» και μάλιστα «προ ολίγου καιρού», εφόσον συναριθμείται ανάμεσα στα μοναστήρια τα οποία ελεοδοτούσε μέχρι τότε η Ρωσική Αυτοκρατορία.⁴⁸ Συνεπώς, ο ίδιος δεν φαίνεται να πείθεται από την ταύτιση των Μονών Εριχίνου και Περιστεράς.

Στο δεύτερο κατά σειρά χρυσόβουλλο του βυζαντινού αυτοκράτορα Ανδρόνικου του Παλαιολόγου (1321), απαριθμούνται τα δικαιώματα νομής και κατοχής κτημάτων της Μητρόπολης Ιωαννίνων σε πλήθος χωριών της ευρύτερης περιφέρειας. Ανάμεσα στα χωριά αυτά, τα ανήκοντα μερικώς ή ολικώς στη Μητρόπολη, συγκαταλέγεται και το «χωρίον Ραψίστα», μέσα στα όρια του οποίου είναι χτισμένη η Μονή Περιστεράς.⁴⁹ Η ύπαρξη λοιπόν ενός μητροπολιτικού Μοναστηριού σε εδάφη που βρίσκονταν υπό τη δικαιοδοσία της Μητρόπολης φαντάζει μεν απολύτως λογική, αλλά δεν επαρκεί για την αδιαμφισβήτητη σύνδεση

⁴⁶ Α.Μ.Ι.Μ., Κώδικας Κτηματολόγιο τῶν Ἱερῶν Μονῶν Μαλακασίου 1865-1866, σ. 23-24.

⁴⁷ Βλ. Αραβαντινός Παναγιώτης, ό.π., σ. 141.

⁴⁸ Βλ. αυτόθι σ. 146-147. Βλ. επίσης Αραβαντινός Παναγιώτης, *Χρονογραφία τῆς Ηκείρου*, τ. Β, σ. 234-235: «Ἐπιπλέον δὲ καὶ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῶν Ἰωαννίνων Μοναστήρια τινά, ὡς καὶ ἐν ἄλλαις Ἑπειρωτικαῖς χώραις, εἰς ἃ ἡ Ῥωσικὴ Αὐτοκρατορία ἐπὶ Αἰκατερίνης τῆς δευτέρας προσδιώρισε καὶ ἐνήφισεν ἐτήσιον βοήθημα ἐκ ρουβλίων ἀργυρῶν 60 ἐκάστῳ διδόμενα ἀνὰ πᾶσαν ἐξαετίαν. τὰ ἐντὺς δὲ τῆς Ἰωαννιτικῆς ἐπαρχίας κληροδοτούμενα Μοναστήρια εἰσὶ τὰ τῶν Πατέρων, τοῦ Προφήτου Ἡλιοῦ, τοῦ Ἁγίου Νικολάου ἐν τῷ Θεογεφύρῳ τοῦ τὲ πλησίον αὐτοῦ ἁγίου Ἀθανασίου, καὶ τὸ τοῦ Ἐριχίνου. Τὰ τελευταῖα δὲ τούτων ἔχουσι σήμερα θέσιν μονιδρίων ἢ ναϊσκῶν συγχωνευθέντα εἰς τὰ πλησιέστερα ἑαυτοῖς Μοναστήρια.»

⁴⁹ Για το χρυσόβουλλο βλ. αυτόθι, σ. 307-311.

της Μονής Εριχίνου με την Περιστεράς. Επιπλέον, εντελώς αντίθετος σε οποιαδήποτε συσχέτιση των δύο Μονών παρουσιάζεται και ο Λαμπρίδης. Αναφέρεται μάλιστα σε εσκεμμένη στρέβλωση του ονόματος της Μονής Περιστεράς σε Μονή «Εριχίνου» ή «Ερεχίνου» ήδη από το 1843, με μοναδικό σκοπό τον σφετερισμό της αυτοκρατορικής δωρεάς, δίχως να κατονομάζει τους υπευθύνους, αλλά καλώντας τον τότε Μητροπολίτη Σωφρόνιο να επιληφθεί άμεσα του ζητήματος.⁵⁰

Σε ποιο βαθμό είναι ακριβείς οι παραπάνω πληροφορίες των Λαμπρίδη και Αραβαντινού δεν μπορούμε να πούμε με βεβαιότητα, καθώς και οι δύο ιστοριοδίφες βασίζονται συχνά σε προφορικές μαρτυρίες χωρίς την απαραίτητη διασταύρωση στοιχείων. Ο Λαμπρίδης, δε ειδικά στην περίπτωση της Μονής Περιστεράς, δεν είναι κατ' ανάγκη αξιόπιστος, καθώς πουθενά στο έργο του δεν καθιστά σαφή τη διάκριση των Μονών Αγίου Γεωργίου Περιστεράς και Αγίας Παρασκευής Δουρούτης. Είτε όμως ισχύουν οι ισχυρισμοί του για πλαστογραφηση είτε όχι, αξίζει να αναφερθούμε σε μια και μοναδική καταχώρηση του αρχείου που επεξεργαζόμαστε, η οποία, αν και προξενεί αν μη τι άλλο εντύπωση, δεν πρέπει ωστόσο να ερμηνευτεί αβασάνιστα ως αδιάσειστη απόδειξη των όσων αναφέραμε προηγουμένως.

Στην ημερολογιακή καταγραφή των εσόδων-εξόδων (διπλογραφία) της Μονής Περιστεράς και συγκεκριμένα στο μήνα Αύγουστο του έτους 1899, ο τοποτηρητής της Μονής Παππά Γιάννης σημειώνει στα έσοδα στις 20 του μήνα: *Συνδρομήν Ρώσου Προξένου γρ. 41*, ενώ λίγο πιο πάνω υπάρχει άλλη μία παρόμοια σημείωση: *Συνδρομήν Προξένου γρ. 20.20*.⁵¹ Η ύπαρξη λοιπόν οικονομικής βοήθειας εκ μέρους της Ρωσίας είναι δεδομένη. Ωστόσο, μία τέτοια απομονωμένη μαρτυρία δεν επαρκεί, για να οδηγηθούμε σε ασφαλείς διαπιστώσεις σχετικά με τους ανωτέρω ισχυρισμούς περί συνδέσεως της Μονής Περιστεράς με τη Μονή Εριχίνου, εφόσον η συνδρομή αυτή ενδεχομένως να αποτελεί δείγμα του ολοένα και αυξανόμενου ενδιαφέροντος της Ρωσίας για την κατάσταση στην Οθωμανοκρατούμενη Ήπειρο από τα μέσα του 19^{ου} έως την απελευθέρωση.⁵²

Πάντως, ακόμα και αν η Μονή Περιστεράς είναι η παλαιά Μονή Εριχίνου, κάτι που είναι αμφίβολο με τα μέχρι τώρα δεδομένα, ή αν σημειώνεται πορεία της στο χώρο πριν από τον 19^ο αιώνα, φαίνεται ότι στις αρχές αυτού δεν υπήρχε οργανωμένη μοναστηριακή ζωή. Την πληροφορία αντλούμε από δύο περιηγητές σύγχρονους των γεγονότων, τον Άγγλο Leake και τον Γάλλο Rouquerville, τους μοναδικούς, ανάμεσα στο πλήθος των περιηγητών που επισκέφτηκαν την Ήπειρο και τα Ιωάννινα στις αρχές του 19^{ου} αιώνα, που συμπεριλαμβάνουν τον Άγιο Γεώργιο

⁵⁰ Ο Λαμπρίδης διαφωνεί με τον Αραβαντινό ως προς την επιχορήγηση της Μονής Εριχίνου. Θεωρεί ότι η αυτοκρατορική δωρεά των 35-45 αργυρών ρουβλίων εκ μέρους της Ρωσίας προοριζόταν αρχικά για μία Μονή της επαρχίας Πογωνίου την οποία κατονομάζει ως «Γιουρχάν» «... νομίζομεν ότι έπακατάρατοι άρχιερείς άπό τοῦ 1843 διέστρεψαν τὰ όνόματα τῶν δικαιοῦχων Μονῶν καί Ἐκκλησιῶν καί δι' άλλων άντικατέστησαν, συνεννοηθέντες μεθ' ήγουμένων αὐτῶν, ίνα χορηγῶσιν αὐτοῖς τήν μερίδα τοῦ λέντος. Οὕτω λοιπόν τήν μέν Μονή Βελλᾶς μετωνόμασαν Ἄβελ, τήν τῆς Περιστερᾶς παρά τὰ Ἰωάννινα άπεκάλεσαν Ἐρεχίνου !! άντι Ἰεροχείου είτε Γιουρχάν. τήν τῆς Μολυβδοσκεπάστου ή Διπαλίτσης άντικατέστησαν διά τῆς Μονῆς Δρυάνου, τήν παρά τὰ Φρασανά Μονήν τοῦ Προδρόμου διά τῆς τῶν Πατέρων έν Ζίτση καί άντι τῆς εἰς τὰ Φρασανά Ἐκκλησίας τοῦ Προφήτου Ἡλιοῦ κατέταξαν οἱ γεννάδαί τήν τοῦ Προφήτου Ἡλιοῦ Ζίτσης Μονήν.». Βλ. Λαμπρίδης Ιωάννης, *Ήπειρωτικά μελετήματα*, τ. Β', Εκδόσεις Εταιρείας Ήπειρωτικών Μελετών, Ιωάννινα 1993², τεύχος έκτον, σ. 23-25.

⁵¹ Α.Μ.Ι - Ι.Μ, Κατάστικον (δοῦναι και λαβεῖν) τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Περιστερᾶς 15 Ἰουνίου 1899-1 Ἰουλίου 1901, σ. 2'.

⁵² Για τη διπλωματική παρουσία της Ρωσίας ειδικά στα Γιάννενα τις παραμονές της απελευθέρωσης βλ. Λουλές Δημήτριος, «Το Ρωσικό προξενείο των Ιωαννίνων και η απελευθέρωση της πόλης», *Ήπειρωτικό Ημερολόγιο*, Ιωάννινα 1990, σ. 103-116.

στις περιγραφές τους.⁵³ Αν ξεκινήσουμε με τον Leake, παρατηρούμε ότι η πρώτη του αναφορά το έτος 1805 είναι γενική και αόριστη. Κάνει λόγο για δύο ή τρία Μοναστήρια πάνω από τους λόφους της Ραψίστας, δίχως να παραθέτει καμία άλλη χρήσιμη λεπτομέρεια. Όμως, τέσσερα χρόνια αργότερα, στις 5 Μαΐου του 1809, περιγράφει τη συνάντησή του με κατοίκους του χωριού που επέστρεφαν από το εκκλησάκι του Αγίου Γεωργίου, όπου είχαν μεταβεί για να γιορτάσουν τη μνήμη του.⁵⁴ «Παρεκκλήσι» αποκαλεί και ο Rouqueville τον Άγιο Γεώργιο την ίδια εποχή. Σημειώνει δε ότι την ημέρα της γιορτής του πολιούχου διοργανωνόταν πανηγύρι με αγώνες δρόμου.⁵⁵ Συνεπώς, εάν οι δύο βασικοί και οξυδερκείς πληροφορητές μας δεν σφάλουν, θα πρέπει να τοποθετήσουμε τη δημιουργία του μοναστηριακού συγκροτήματος του Αγίου Γεωργίου μετά το 1809 και ασφαλώς πριν το 1821, όπου συναντούμε πλέον συγκροτημένο κοινόβιο, αν και ενδεχομένως να ήταν, τουλάχιστον στην αρχή, ήσσονος σημασίας σε σύγκριση με τις Μονές Δουρούτης και Ψιάδη.⁵⁶ Παρόλα αυτά, δεν μπορούμε να αποκλείσουμε εντελώς το ενδεχόμενο το παρεκκλήσι που αναφέρουν οι περιηγητές να ήταν ένα ναΐδριο παλαιότερης Μονής της Οθωμανικής περιόδου, το οποίο επιβίωσε ως μετόχι άλλου Μοναστηριού, ίσως της Παναγίας Ψιάδη, και έγινε ο πυρήνας ενός νέου συγκροτήματος μετά το 1810. Όσο όμως δεν έρχονται στο φως νέες πηγές, οι παραπάνω σκέψεις αποτελούν απλές εικασίες και η αφετηρία της Μονής Περιστεράς παραμένει στο σκοτάδι.

Προχωρώντας στην αποσαφήνιση της επωνυμίας «Περιστεράς» για τη Μονή Αγίου Γεωργίου, συναντάμε για άλλη μια φορά δυσκολίες και αλληλοσυγκρουόμενες απόψεις. Καταρχάς, για την επισκοπή Περιστεράς ελάχιστα στοιχεία είναι γνωστά. Φαίνεται ότι δημιουργήθηκε κατά την ύστερη βυζαντινή περίοδο, ώσπου εντέλει καταργήθηκε, ενδεχομένως μετά το 1371, προκειμένου να περιέλθουν τα έσοδα της στη Μητρόπολη Λαρίσης, όπου και υπαγόταν.⁵⁷ Από την άλλη πλευρά, η ύπαρξη δεύτερης «πάλαι ποτέ διαλαμψάσης» επισκοπής Περιστεράς εντός των ορίων της περιφέρειας των Ιωαννίνων αμφισβητήθηκε έντονα από τις αρχές ακόμα του 20^{ου} αιώνα.⁵⁸ Σύμφωνα με μια τρίτη εκδοχή, υπάρχει η πιθανότητα ο επίσκοπος Δωδώνης να είχε άλλη μία έδρα στην περιοχή «Περιστεράς» κοντά στο χωριό Ραψίστα ή να μετέφερε την έδρα του εκεί μετά από την καταστροφή της Δωδώνης το 550 μ.Χ.⁵⁹

⁵³ Γενικά για τους περιηγητές στις αρχές του 19ου αιώνα βλ. Σιμόπουλος Κυριάκος, *Ξένοι ταξιδιώτες στην Ελλάδα 1810-1821*, τ. Γ1-Γ2, Αθήνα 1975.

⁵⁴ Βλ. Leake William Martin *Travels in Northern Greece*, Volume I, Adolf M. Hakkert Publisher, Amsterdam 1967, σ. 223 και Volume IV, σ. 83-85.

⁵⁵ Rouqueville Francois, *Ταξίδι στην Ελλάδα: Τα Ηπειρωτικά*, τ. III, Προλεγόμενα- μετάφραση Κώστας Π. Βλάχος, Εκδόσεις Ιδρύματος Άκτια Νικόπολις, Πρέβεζα 2010, σ. 80-81.

⁵⁶ Η δεύτερη δεκαετία του 19^{ου} αιώνα συμπίπτει με την τελευταία περίοδο του Αλή Πασά στα Ιωάννινα. Γνωρίζοντας ότι το χωριό Ραψίστα συμπεριλαμβανόταν στον κατάλογο των τσιφλικιών του Αλή, μπορούμε να υποθέσουμε την ύπαρξη σχέσεων ανάμεσα στον τελευταίο και το Μοναστήρι Περιστεράς. Δυστυχώς δεν γνωρίζουμε καμία λεπτομέρεια περί του ομολογουμένως ιδιαίτερα ενδιαφέροντος ζητήματος. Τη μοναδική σχετική μαρτυρία παραθέτει η κ. Παπαδοπούλου. Πρόκειται για μαρτυρίες μοναχών που περιλαμβάνονται σε υπόμνημα του αρχιμανδρίτη Ιερόθεου (1913-1923) προς τον Μητροπολίτη Γερβάσιο (1910-1916), με ημερομηνία 26-6-1914. Εκεί, στο σύντομο ιστορικό των Μονών Δουρούτης και Περιστεράς, αναφέρεται ότι ο Αλή Πασάς σφετερίστηκε εδάφη της Μονής μετά την ένταξη της Ραψίστας στις ιδιοκτησίες του. Όμως, αφενός δεν διευκρινίζεται από τη συγγραφέα ποια από τις δύο Μονές περιγράφεται στο έγγραφο, η Δουρούτης ή η Περιστεράς, και αφετέρου η αναζήτηση του ίδιου του εγγράφου στο αρχείο της Μητρόπολης απέβη άκαρπη.

⁵⁷ Βλ. Σπανός Βασίλειος, «Συμβολή στην ιστορία της Επισκοπής Περιστεράς. Η εκλογή των επισκόπων Παΐσιου (1800) και Καλλινίκου (1807)», *Θεσσαλικό Ημερολόγιο* 33 (1998), σ. 241-242.

⁵⁸ Βλ. Αθηναγόρου Μητροπολίτου, «Η Εκκλησία των Ιωαννίνων», *Ηπειρωτικά Χρονικά* 3 (1928), σ. 46.

⁵⁹ Βλ. σχετικά: Οικονόμου Φώτιος, *Η ιστορία των τοπικών εκκλησιών της Ηπείρου. Η εν Θεσπρωτία εκκλησία - Η εν Ιωαννίνους εκκλησία*, τ. Α', Αθήνα 1974, σ. 28-29.

Όπου και αν βρίσκεται η αλήθεια, αξιοπερίεργο παραμένει το γεγονός ότι ειδική μνεία σε επισκόπους «Περιστεράς», τόσο για την περίπτωση της Μητροπόλεως Λάρισας όσο και των Ιωαννίνων, γίνεται μετά τις αρχές του 19^{ου} αιώνα, όταν ο τίτλος αποδίδεται πλέον ψιλωνύμως σε βοηθούς των δύο Μητροπολιτών.

Για την επωνυμία της Μονής Αγίου Γεωργίου πρόσωπο κλειδί μοιάζει να είναι ένας από αυτούς τους βοηθούς επισκόπους του Μητροπολίτη Ιωαννίνων, ο πρώτος που μνημονεύεται στη βιβλιογραφία, ο τιτουλάριος επίσκοπος Περιστεράς Σεραφείμ. Σύμφωνα με τον Λαμπρίδη: «Πάντες δ' οί διάδοχοι τοῦ ἡγουμένου Σεραφείμ, εἰς τὸν τίτλον τοῦ ὁποίου (τιτουλάριος ἐπίσκοπος Περιστεράς) ὀφείλεται καὶ τὸ ἐπώνυμον τῆς μονῆς τοῦ Ἁγ. Γεωργίου, Περιστεράς ἐπωνυμουμένης, τὴν ιδιοτέλειαν τοῦ προαγαγόντος ἐκείνον συστάσει τῆς Βασιλικῆς καὶ τοῦ Ἀθανασίου Βάγια μιμούμενοι, οὐδέποτε τὸν προορισμὸν τοῦ σκηνώματος, ὅπερ ἀνεκαίνισε καὶ προήγαγεν ὁ ἐκ Περάματος Σεραφείμ, ἐσεβάσθησαν. Ὁ Ἀλῆς ἀπήτησε παρὰ τῶν Πατριαρχείων καὶ ἀνεδείχθη οὗτος τιτουλάριος ἐπίσκοπος Περιστεράς».⁶⁰ Εάν συνδυάσουμε αυτή την πληροφορία του Λαμπρίδη με την ομοιότητα του βασικού κτιρίου σχήματος Π, στο οποίο αναφερθήκαμε προηγουμένως, με γιαννιώτικα αρχοντικά του 18^{ου} και του 19^{ου} αιώνα, μπορούμε εύλογα να καταλήξουμε στο εξής συμπέρασμα: η Μονή Αγίου Γεωργίου έλαβε την επωνυμία «Περιστεράς» από τον επίσκοπο Περιστεράς Σεραφείμ και παράλληλα το ανεγερθέν στα 1846 κτίσμα, που σήμερα αποκαλείται «Δεσποτικό», προοριζόταν για τη διαμονή του ίδιου και των διαδόχων του. Συνεπώς, η Μονή δεν οφείλει το όνομα της στην προϋπαρξη τοπωνυμίου «Περιστεράς» αλλά σε πρόσωπο και, ειδικότερα, σε τίτλο αξιωματούχου της ορθόδοξης εκκλησιαστικής ιεραρχίας. Άλλωστε, όπως ακριβώς και στην περίπτωση της Μονής Δουρούτης, η καταγραφή της παρουσίας της Μονής Περιστεράς του έτους 1871 δίδεται υπό τον τίτλο: *Κτηματολόγιον τοῦ Ἱεροῦ Μοναστηρίου τοῦ ἁγίου Μεγαλομάρτυρος Γεωργίου ἐπιλεγομένου Περιστεράς*.⁶¹ Για άλλη μια φορά λοιπόν η χρήση του όρου «ἐπιλεγομένου» μαρτυρά τη μεταβολή του ονόματος της Μονής σε μεταγενέστερη φάση της λειτουργίας και σίγουρα μετά το 1821.

Εν κατακλείδι, οφείλουμε να επισημάνουμε ότι ένα μέρος των όσων απαριθμήσαμε στις προηγούμενες σελίδες, όσον αφορά στην περίοδο πριν το 1846, επαρκεί μεν για τον σχηματισμό μιας γενικής εικόνας της Μονής στις αρχές του 19^{ου} αιώνα, ταυτόχρονα όμως η πλειονότητα των στοιχείων συνίσταται από μαρτυρίες αρκετά επισφαλείς, έτσι ώστε να μπορέσουμε να σκιαγραφήσουμε την ιστορική πορεία του Αγίου Γεωργίου Περιστεράς έως τα μέσα του 19^{ου} αιώνα. Για το λόγο αυτό περιοριστήκαμε στο να σχολιάσουμε σημεία και να θέσουμε ερωτήματα επιδιώκοντας να καθορίσουμε το πλαίσιο για περαιτέρω έρευνα.

Πριν ολοκληρώσουμε το παρόν κεφάλαιο, θα αναφερθούμε εν τάχει στην κοινή περίοδο για τις Μονές Δουρούτης και Περιστεράς, δηλαδή στον 20^ο αιώνα και συγκεκριμένα στο διάστημα μετά το 1902, έτος κατά το οποίο η Μονή Αγίου Γεωργίου Περιστεράς μετονομάστηκε σε Μονή «Περιστεράς και Δουρούτης», ονομασία που προέκυψε από την αντίστοιχη διοικητική και περιουσιακή συγχώνευση. Να τονίσουμε εδώ ότι η παρουσίαση των πληροφοριών για τη χρονική αυτή περίοδο ναι μεν αφορά στο μοναστηριακό συγκρότημα του Αγίου Γεωργίου, αλλά οι αναφορές στην ακίνητη περιουσία της Μονής Περιστεράς πρέπει να ειδικωθούν σε πλήρη συνάρτηση με την ακίνητη περιουσία της Μονής Δουρούτης.

⁶⁰ Βλ. Λαμπρίδης Ιωάννης, *Ηπειρωτικά μελετήματα*, τεύχος τρίτον, σ. 64.

⁶¹ Βλ. Α.Μ.Ι-Ι.Μ, Κώδικας Μοναστηριακής Έπιτροπής 1871-1890, σ. 23.

Το 1902 τοποτηρητής των Μονών Περιστεράς και Δουρούτης με έδρα τη Μονή Περιστεράς ήταν ο Αιδεσιμότατος Παππά Γιάννης, γνωστός για την πολύπλευρη, όσο και αμφιλεγόμενη δράση του κυρίως στον τομέα της έγχειας ιδιοκτησίας των Μονών. Η παύση του από τη θέση του διαχειριστή των Μονών πραγματοποιήθηκε πριν από το 1911, αφού στη συνεδρίαση της Ενιαίας Δημογεροντίας των Ιωαννίνων στις 30 Σεπτεμβρίου αποφασίστηκε η παράδοση των κλειδιών και δύο μήνες αργότερα, στις 11 Νοεμβρίου του ίδιου έτους, διορίστηκε κανονικός ηγούμενος ο Αιδεσιμότατος Παππά Ευάγγελος εκ Κοσμηράς, με τη ρητή εντολή να υποβάλει άμεσα αναλυτική έκθεση της κατάστασης των Μονών και των αναγκών.⁶² Αιτία διορισμού νέου ηγουμένου συνιστούσε προφανώς η έκρυθμη κατάσταση στην οποία είχαν περιέλθει οι δύο συγχωνευμένες Μονές την δεκαετία 1902-1911, στη διάρκεια της οποίας οι κάτοικοι της κοινότητας Ραψίστης, μη σεβόμενοι τις μοναστηριακές γαίες, τις καταπατούσαν και τις κατέστρεφαν συστηματικά, παρά την έντονη αντίδραση της Μητρόπολης, μέσα σε ένα γενικευμένο κλίμα αυθαιρεσίας, ανομίας και αμφισβητήσεως των μοναστηριακών κτήσεων. Ένα δεύτερο «μέτωπο» είχε ανοίξει η Μονή Περιστεράς με τον εκ Νεοχωρόπουλου κ. Νούλη, ο οποίος διεκδικούσε μέρος των εκεί βακούφικων κτημάτων. Τέλος, ζημιές στην ακίνητη περιουσία των δύο Μοναστηριών προκαλούσε και η παρουσία του τουρκικού στρατού μετά το 1910 στα οχυρά της Δουρούτης.⁶³

Ένα ακόμα κομβικό σημείο, τόσο για το μοναστηριακό χώρο του Αγίου Γεωργίου Περιστεράς, όσο και για την ιστορία της Μονής εν γένει, αποτελεί το έτος 1913, χρονιά της ένταξης των Ιωαννίνων στο ελληνικό κράτος. Σύμφωνα με τον απολογισμό του τότε ηγουμένου Ιερόθεου προς την Ενιαία Δημογεροντία, το Μοναστήρι της Περιστεράς υπέστη σοβαρές βλάβες, εξαιτίας όχι μόνο των Τούρκων αλλά και των περίοικων χωρικών, οι οποίοι σχεδόν απογύμνωσαν και τις δύο Μονές από αντικείμενα και σκεύη καθημερινής χρήσης.⁶⁴

Η κινητή περιουσία της Μονής Αγίου Γεωργίου δεν ήταν η μόνη που συρρικνώθηκε μετά την απελευθέρωση από τους Οθωμανούς. Χάρη στα δελτία της Μητρόπολης, για τα οποία επανειλημμένως κάναμε λόγο, γνωρίζουμε ότι μέρος της έγχειας περιουσίας της Μονής Περιστεράς απαλλοτριώθηκε το 1924 και το 1927. Αξίζει δε να σημειώσουμε ότι η απαλλοτρίωση του '24 χαρακτηρίζεται ως «εκούσια», ενώ η δεύτερη, της τάξεως των 110 στρεμμάτων αμπελιών και 25 στρεμμάτων αγρών, δηλώνεται ως «αναγκαστική».⁶⁵

Όμως, ήδη από το έτος 1925, η Μονή Αγίου Γεωργίου Περιστεράς Δουρούτης, εξαιτίας της ενεργούς δράσης του τότε Μητροπολίτη Ιωαννίνων Σπυρίδωνα Βλάχου, περιήλθε εξολοκλήρου στο ελληνικό δημόσιο με τη μορφή επείγοντος νομοσχεδίου, με σκοπό την ίδρυση και λειτουργία πρακτικής γεωργικής σχολής στα Ιωάννινα. Επομένως, από το 1925 η Μονή και κυρίως η εναπομένουσα ακίνητη περιουσία της παραχωρήθηκε άνευ αξιώσεως τιμήματος για τη σύσταση και την εύρυθμη λειτουργία του πρώτου γεωργικού σχολείου της περιφέρειας ή του «Κέντρου Γεωργικής Εκπαίδευσης», όπως μετονομάστηκε στη συνέχεια.⁶⁶

⁶² Βλ. Τζιόβας Πάνος, «Η Ενιαία Δημογεροντία Ιωαννίνων (Ανέκδοτες αποφάσεις)», *Ηπειρωτική Εστία* τ. 28 (1979), σ. 807, τ. 29 (1980) σ. 429.

⁶³ Βλ. Τζιόβας Πάνος, *ό.π.*, τ. 28 (1979), σ. 198, τ. 29 (1980) σ. 25-26, 29, 429, 818-820, 1009.

⁶⁴ Για την αναφορά του Ιερόθεου βλ. παραπάνω σ. , σημ. . Επίσης βλ. Παπαδοπούλου Μάρθα, *ό.π.*, σ. 7.

⁶⁵ Φαίνεται ότι τα συγκεκριμένα κτήματα ανήκαν αποκλειστικά στη Μονή Περιστεράς πριν από τη συγχώνευση. Βλ. παράρτημα σ. 131.

⁶⁶ Φαίνεται ότι στο Πρακτικό Γεωργικό Σχολείο η κατάσταση ήταν έκρυθμη ήδη από τα μέσα του 20^{ου} αιώνα με λογική απόρροια τη σταδιακή παρακμή και την εγκατάλειψη του έως την οριστική

Δεν θα σταθούμε περισσότερο στην περίοδο αυτή της Μονής Περιστεράς Δουρούτης. Οφείλουμε όμως να τονίσουμε ότι η πολυετής δραστηριότητα του γεωργικού σχολείου συνετέλεσε, παρά τα προβλήματα που ανέκυπταν κατά καιρούς, στη συντήρηση του μοναστηριακού συγκροτήματος και στη μερική έστω αξιοποίηση των μοναστηριακών κτημάτων. Με άλλα λόγια, συνέβαλε στη συνέχιση της ίδιας της ύπαρξης της Μονής του Αγίου Γεωργίου, ενώ παράλληλα αυτή εκπλήρωνε το βασικότερο ίσως ρόλο για ένα θρησκευτικό καθίδρυμα, εκείνον της ανιδιοτελούς προσφοράς. Εξάλλου, αυτή καθεαυτή η επιλογή της Μονής Περιστεράς-Δουρούτης για ένα τέτοιο σκοπό υποδηλώνει τη μεγάλη αξία της έγχειας ιδιοκτησίας των δύο Μονών, η οποία ασφαλώς δεν έπρεπε να μείνει ανεκμετάλλευτη και μάλιστα σε εποχές όπου για το νέο ελληνικό κράτος κάθε πόρος ήταν κρίσιμος. Τέλος, να προσθέσουμε ότι, προϊόντος του χρόνου και λόγω της εγκατάστασης διοικητικού προσωπικού και μαθητών της σχολής, τα επιμέρους κτίρια της Μονής Αγίου Γεωργίου υπέστησαν αλλοιώσεις του αρχικού λειτουργικού τους χαρακτήρα, με αποτέλεσμα να είναι επισφαλής η ταύτισή τους με τα κτίρια του 19^{ου} αιώνα.⁶⁷

Το Πρακτικό Γεωργικό Σχολείο Περιστεράς Δουρούτης καταργήθηκε επίσημα μόλις το 1967. Η Μονή Αγίου Γεωργίου Περιστεράς Δουρούτης, μαζί με το σύνολο της έγχειας ιδιοκτησίας της, περιήλθε αρχικά στη δικαιοδοσία του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, το οποίο επέδρευε τις σχολές των Ιωαννίνων με την προϋπόθεση αυτές να αναχθούν, εν ευθέτω χρόνω, σε ανεξάρτητο Πανεπιστήμιο και το παραχωρηθέν αγρόκτημα της Μονής να φιλοξενήσει τις νέες κτιριακές εγκαταστάσεις.⁶⁸ Έτσι, η Μονή περιήλθε εντέλει στη δικαιοδοσία του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων. Το 1991 αποφασίστηκε η έναρξη των εργασιών για την ολική αναστήλωση και τη ριζική αναδιαμόρφωση της Μονής Αγίου Γεωργίου Περιστεράς Δουρούτης, με την ανάθεση εκπόνησης μελέτης αναστήλωσης-αποκατάστασης στον αρχιτέκτονα Βασίλειο Χαρίση. Η αποπεράτωση του έργου διήρκεσε περίπου 20 συναπτά έτη.⁶⁹

Σήμερα, η Μονή Αγίου Γεωργίου Περιστεράς Δουρούτης λειτουργεί εντός της Πανεπιστημιούπολης των Ιωαννίνων ως πανεπιστημιακός ναός, ενώ ταυτόχρονα αποτελεί έδρα του ομώνυμου «Κέντρου Πολιτισμού»,⁷⁰ με εντυπωσιακούς εκθεσιακούς χώρους, αίθουσες συνεδριάσεων, βιβλιοθήκη, χώρους εργασίας και αναψυχής, χώρους εστίασης, ξενώνες και καταλύματα για επισκέπτες του Πανεπιστημίου καθώς και άλλα κτίρια βοηθητικής φύσεως, (αποθήκες, οικία φύλακα κ.α.), συνιστώντας ένα αξιόλογο θρησκευτικό κέντρο για προσκυνητές αλλά και έναν αξιόλογο πόλο έλξης για επισκέπτες και ερευνητές.⁷¹

κατάργηση το 1968. Γενικά για το νομικό πλαίσιο, τον εσωτερικό κανονισμό και τη διοίκηση της Γεωργικής Σχολής Περιστεράς βλ. Παπαδοπούλου Μάρθα, *ό.π.*, σ. 12-26.

⁶⁷ Ειδικά για τη χρήση των κτιρίων από μαθητές και διδακτικό προσωπικό βλ. *αυτόθι* σ. 11.

⁶⁸ Συμβαλλόμενοι ήταν, αφενός το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων και αφετέρου το εξαμελές διοικητικό συμβούλιο του Πρακτικού Γεωργικού Σχολείου Περιστεράς με πρόεδρο τον τότε Μητροπολίτη Ιωαννίνων Σεραφείμ Τίκα. Βλ. Ι.Μ (1968): Πρακτικόν (περί καταργήσεως του Πρακτικού Γεωργικού Σχολείου Δουρούτης-Περιστεράς και διάθεσης της περιουσίας του προς εξυπηρέτηση των εν Ιωαννίνους Παν/κών Σχολών). Πρβλ. Παπαδοπούλου Μάρθα, *ό.π.*, σ. 18. Για ένα σύντομο βιογραφικό του Σεραφείμ Τίκα και για την πολύπλευρη δράση του ίδιου και των προκατόχων του στο μητροπολιτικό θώκο των Ιωαννίνων βλ. ενδεικτικά: Οικονόμου Φώτιος, *ό.π.*, σ. 40-57.

⁶⁹ Η Μονή είχε κηρυχθεί ιστορικό διατηρητέο μνημείο από το 1965. Βλ. ΦΕΚ 404/6-7-65 τ. Β'.

⁷⁰ Για τη λειτουργία και τις δραστηριότητες του «Κέντρου Πολιτισμού Δουρούτης-Περιστεράς» όπου και πρόσφατες φωτογραφίες της Μονής μετά το πέρας της αναστήλωσης βλ. <http://culturalcenter.uoi.gr>.

⁷¹ Για αναλυτικότερη περιγραφή της αποκατάστασης των παλαιών κτιρίων και των νέων λειτουργικών ρόλων που τους αποδόθηκαν βλ. Α.Τ.Υ.Π.Ι, Βασίλης Χαρίσης, *Αποκατάσταση Ιερών Μονών Περιστεράς Δουρούτης: Τεχνική περιγραφή αρχιτεκτόνων*, Αθήνα 1991.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β΄

Η ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΚΙΝΗΤΗΣ ΚΑΙ ΑΚΙΝΗΤΗΣ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ ΤΩΝ ΜΟΝΩΝ

1. Η ΕΓΓΕΙΑ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ: ΤΟ ΝΕΟ ΝΟΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΚΑΙ ΤΑ ΚΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ 1865

Η ερμηνεία της διατήρησης και της επέκτασης της αφιερωμένης στα χριστιανικά καθιδρύματα ακίνητης περιουσίας μέσα σε ένα αλλόθρησκο και άρα, θεωρητικά τουλάχιστον, εχθρικό περιβάλλον αποτέλεσε ευθύς εξαρχής ένα ακανθώδες ζήτημα για την ιστοριογραφία. Τα θολά όρια της οθωμανικής νομοθεσίας και το μακραίωνα διάστημα της κυριαρχίας, με τις ανάλογες μεταβολές στο ήδη σύνθετο και πολυμερές γαιοκτητικό σύστημα, σε συνάρτηση αφενός με τη σχετική «ευκαμψία» του κρατικού μηχανισμού, κυρίως σε ότι αφορούσε στις μορφές ιδιοκτησίας εν γένει, και αφετέρου με τον αποσπασματικό και ελλιπή χαρακτήρα των πηγών, στην πλειονότητα των περιπτώσεων, καθιστούν ιδιαίτερα δυσχερή τη θέση του μελετητή που επιθυμεί να ερευνήσει και να αποσαφηνίσει τις διάφορες πτυχές και συνιστώσες του μοναστηριακού θεσμού δίνοντας έμφαση στον τομέα της μοναστηριακής περιουσίας. Για τις Μονές Περιστεράς και Δουρούτης βρισκόμαστε στην ευχάριστη θέση να γνωρίζουμε το σύνολο της παγωμένης ακίνητης περιουσίας κατά το δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα, ενώ η φύση των πηγών μας επιτρέπει επιπλέον να παρακολουθήσουμε δικαιοπραξίες και μεταβολές που αντικατοπτρίζουν την ακριβή λειτουργία τους την εν λόγω εποχή. Βεβαίως, πρέπει να τονίσουμε ότι τα ζητήματα που θα αναλυθούν στις σελίδες που έπονται έχουν προεκτάσεις και αξία που ξεπερνά την ιστορία των δύο Μοναστηριών που μελετάμε. Εμείς θα επικεντρωθούμε στην παράλληλη και διαδοχική ανάλυση των στοιχείων, αντιπαραβάλλοντας ή συνθέτοντας τα δεδομένα για τις δύο Μονές, όπου αυτό κρίνεται απαραίτητο, ώστε μέσω της συγκεκριμένης μεθοδολογικής προσέγγισης να αναδυθεί μεν εναργές το γαιοκτητικό καθεστώς των Μονών Δουρούτης και Περιστεράς, αλλά ταυτόχρονα να μην απομονωθούν οι διαπιστώσεις από το ευρύτερο ιστορικό πλαίσιο.

Για το ζήτημα της γαιοκτησίας το πλέον εύχρηστο και απαραίτητο διαχειριστικό εργαλείο αποτελεί ο Κώδικας-Κτηματολόγιο των Ιερών Μονών Μαλακασίου, ο οποίος περιλαμβάνει αναλυτική καταγραφή εν γένει της εκκλησιαστικής ακίνητης περιουσίας και κατά συνέπεια των ακινήτων των Μονών Δουρούτης και Περιστεράς. Ο Κώδικας αυτός, λοιπόν, θα είναι η αφετηρία της ανάλυσης μας, αφού όμως προηγουμένως επισημάνουμε ένα δύο σημεία απαραίτητα για την επεξεργασία του και για την κατανόηση των πλεονεκτημάτων αλλά και των μειονεκτημάτων που απορρέουν από αυτόν.

Η πρώτη προσπάθεια για τη συγκρότηση ενιαίου κτηματολογίου σε ολόκληρη την οθωμανική επικράτεια χρονολογείται από τον 16^ο αιώνα, επί της βασιλείας του Σουλεϊμάν του Νομοθέτου (1520-1566), και διήρκεσε περίπου 55 συναπτά έτη. Η αρχική αυτή καταγραφή περιελάμβανε όλα τα είδη των γαιών (δημόσιες, ιδιωτικές, δασικές κ.τ.λ.) καταχωρημένα σε υπερμεγέθη βιβλία και επικυρωμένα με την αυτοκρατορική σφραγίδα και υπογραφή. Μετά το πέρας της καταγραφής, κάθε δικαιοπραξία έπρεπε να γίνεται παρουσία των ανώτερων υπαλλήλων του

αυτοκρατορικού κτηματολογίου και η οποιαδήποτε μεταβολή να εγγράφεται σε αυτό, έτσι ώστε να έχει αδιαμφισβήτητη ισχύ.¹ Με την πάροδο όμως των ετών το έργο της καταγραφής και της μεταγραφής ατόνησε και οι νέες δικαιοπραξίες σπάνια συμπεριλαμβάνονταν στους κώδικες, με αποτέλεσμα η χρησιμότητα των παλαιών κτηματολογίων να μειωθεί στο ελάχιστο, ενώ, παράλληλα, το σύστημα γαιοκτησίας κατέληξε να είναι τόσο περίπλοκο όσο και ρευστό, εφόσον πολυάριθμες πωλήσεις, μεταβιβάσεις κ.α. πραγματοποιούνταν επί τη βάσει προφορικής ομολογίας, προκειμένου να επέλθει τελική συμφωνία μεταξύ των συμβαλλομένων.² Λογικό είναι λοιπόν, σε ένα τέτοιο κλίμα, ειδικά οι εγγραφές της ακίνητης περιουσίας των διαφόρων Μοναστηρίων και εκκλησιών να ήταν κατά βάση προβληματικές, εξαιτίας, αφενός της σπάνιας ανανέωσης των εγγραφών στο Κτηματολόγιο και αφετέρου της ίδιας της φύσεως των χριστιανικών καθιδρυμάτων, τα οποία υπό το πρίσμα του οθωμανικού εμπράγματος δικαίου υφίσταντο μεν ως αυτοτελείς μονάδες, στερούνταν όμως της αναγνώρισης ως νομικό πρόσωπο.³ Βεβαίως, για τις Μονές Περιστεράς και Δουρούτης δεν έχουμε σαφή στοιχεία για την περίοδο πριν από τον 19^ο αιώνα, καθώς δεν γνωρίζουμε εάν τυχόν η έγγεια ιδιοκτησία τους ήταν καταχωρημένη στο παλαιό οθωμανικό Κτηματολόγιο και δεν έχουν έρθει στο φως έως τώρα ελληνικά έγγραφα που να περιέχουν αναφορές στα ακίνητα των δύο Μονών. Έχουμε όμως τη δυνατότητα, στηριζόμενοι σε παραδείγματα και πηγές έτερων Μοναστηρίων, να δομήσουμε μία υπόθεση για τον τρόπο κτήσης των μοναστηριακών γαιών πριν από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα όταν συντελέστηκε η κωδικοποίηση της οθωμανικής νομοθεσίας με την παράλληλη κατάρτιση κτηματολογίων στην ελληνική γλώσσα.

Κλασικό πλέον σημείο αναφοράς για την αντιμετώπιση των ορθόδοξων εκκλησιαστικών ζητημάτων στην Οθωμανική αυτοκρατορία συνιστούν τα γνωστά προνόμια του Οικουμενικού Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως από την πρώιμη κιόλας φάση της κατάκτησης. Ο πρώτος μετά την Άλωση Πατριάρχης Γεννάδιος Σχολάριος έλαβε από τον Μωάμεθ τον Πορθητή, μεταξύ των άλλων, το δικαίωμα να διευθύνει τον ορθόδοξο κλήρο και να διαχειρίζεται το σύνολο της μοναστηριακής και εκκλησιαστικής περιουσίας, ασκώντας τον αντίστοιχο έλεγχο ανενόχλητος από τα όργανα της οθωμανικής διοικήσεως ως ανωτάτη πνευματική και διοικητική αρχή των υπαγομένων στο Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως Μητροπόλεων, Επισκοπών, Εξαρχιών και Μοναστηρίων της οθωμανικής επικράτειας.⁴ Κατόπιν τούτου, στο σύνολο των βερατίων που εκδίδονταν με αφορμή την ανάρρηση νέου Πατριάρχη ή με την εκλογή κάποιου νέου Μητροπολίτη, επαναλαμβάνεται στερεότυπα, με ελάχιστες φραστικές διαφοροποιήσεις, το προνόμιο της γενικής εποπτείας της λειτουργίας και

¹ Βλ. Ελευθεριάδης Νικόλαος, *Η ακίνητος ιδιοκτησία εν Τουρκία*, Εν Αθήναις 1903, σ. 55-56.

² Βλ. αυτόθι, σ. 57: «Κατά τούς νεωτέρους ίδια χρόνους έπεκράτησε ή συνήθεια, ίνα, όσον μέν άφορᾶ τὰ κατά πλήρη κυριότητα έξουσιαζόμενα κτήματα (μούλκια) αί άγοραπωλησεία αὐτῶν γίνωνται ένώπιον τῶν Ίεροδικεϊων, έκδιδόντων επί τη βάσει τῆς προφορικής όμολογίας τῶν ένδιαφερομένων μερῶν τὰ έπίσημα πωλητήρια (χοτζέτια), όσον δέ άφορᾶ τὰς δημοσίας γαίας, ή παραχώρησις τοιούτων γαιῶν έγένετο μέσω τῶν Σιπαχίδων ή τῶν εισπρακτόρων τούτων, ένῶ πᾶσα δικαιοπραξία, άφορῶσα τὰ βακούφικα κτήματα, έδει νά γίνηται επί παρουσία και τῆ έγκρίσει τοῦ έφόρου (μουτεβελή), τούτου σφραγίζοντος και έκδιδοντος τὸ πωλητήριον έγγραφον (τεμεσουκρ).».

³ Βλ. αυτόθι, σ. 84: «Βεβαίως κατά τὸ Ίερὸν Δίκαιον (Σερῆ) θά είπομεν ότι στερούνται ταῦτα πάσης νομικής βάσεως και ύποστάσεως, καθότι ώς άλλαχού έξετέθη, ή λέξις βακούφιον σημαίνει άφιέρωμα, κτήμα δηλαδή άφιερωμένον τῷ Θεῷ ύπέρ τινος ευαγοῦς ή κοινωφελοῦς σκοποῦ, τὸ τοιούτον δέ γίνεται διά τῆς άφιέρωσεως (βάκφ) έκτελουμένης τῆ συνεργεία και δι' άποφάσεως τοῦ Ίεροδίκου, όστις είναι συνάμα άνώτερος έπόπτης τῆς διαχειρίσεως τῶν Έφόρων και ὁ Δικαστής, ένώπιον τοῦ όποίου δικάζεται πᾶσα ύπόθεσις άφορῶσα τὰ βακούφια». Πρβλ. Ελευθεριάδης Νικόλαος, *Γαίαι και δάση Ιερῶν Μονῶν Αγίου Όρους*, σ. 122.

⁴ Για τα προνόμια του Οικουμενικού Πατριαρχείου βλ. Ελευθεριάδης Νικόλαος, *Τα προνόμια του Οικουμενικού Πατριαρχείου*, Εν Σμύρνη 1909 [φωτ. ανατ. Θεσσαλονίκη 1999].

της περιουσίας των χριστιανικών καθιδρυμάτων, η οποία μάλιστα χαρακτηρίζεται καταχρηστικά ως «βακούφικη», μολονότι είναι αφιερωμένη σε μη μουσουλμανικό ίδρυμα και δεν προσομοιάζει στη διαχειριστική της πολιτική με τα γνήσια μουσουλμανικά βακούφια.⁵ Δεν θα επεκταθούμε σε ότι αφορά στις αιτίες της παραχώρησης των προνομιακών ορισμών. Θα επισημάνουμε μόνο ότι χάρη σε αυτούς πολλά Μοναστήρια, και ενδεχομένως και οι Μονές που εξετάζουμε, κατόρθωσαν να διατηρήσουν ή και να επεκτείνουν, κατά περίπτωση, την ακίνητη περιουσία τους, ξεπερνώντας τον ιδιαίτερα επικίνδυνο σκόπελο της μη αναγνώρισης τους ως νομικά πρόσωπα από τον Οθωμανό νομοθέτη. Έτσι, τα μοναστηριακά κτήματα δεν θεωρούνταν ως ανήκοντα σε κάποια Μονή, με τη σύγχρονη έννοια της κτήσεως. Αντίθετα, καθοριζόταν ότι ένα κτήμα ήταν εσαεί «προσαρτημένο» σε ένα Μοναστήρι, ενώ κατ' ουσίαν ανήκε στο Θεό, και μόνον οι πρόσοδοι από την εκμετάλλευση του μπορούσαν να αφιερωθούν για κοινωφελείς σκοπούς, πάντα στα πλαίσια της χριστιανικής κοινότητας. Το δε κοινό των μοναχών συνήθως απολάμβανε το δικαίωμα της νομής και καλλιέργειας των γαιών αυτών.⁶

Πάντως, μολονότι οι προσκολλημένες σε Μονές γαίες δεν εντάσσονταν στην κατηγορία των αληθινών ή γνήσιων μουσουλμανικών βακουφίων -μάλιστα εκτός από τον κοινό στόχο της αφιέρωσης των εσόδων υπέρ ευαγών σκοπών και την ουσία της αφιέρωσης στο Θεό δεν παρουσίαζαν άλλες σημαντικές ομοιότητες-⁷ η διασφάλιση ιδιαίτερου νομικού καθεστώτος μέσω της προσαρμογής παγιωμένων ισλαμικών θεσμών σε πρακτικές ελληνορωμαϊκού δικαίου συνέβαλε στη νομιμοποίηση των χριστιανικών αφιερωμάτων υπό προϋποθέσεις, όπως θα δούμε στη συνέχεια.⁸

⁵ Στο βεράτιο του 1483 αναφέρεται χαρακτηριστικά ότι: «Να είναι στην εξουσία του (ενν. του Πατριάρχη) οι μητροπολίτες, οι επίσκοποι, οι ηγούμενοι, οι παπάδες, καθώς και τα βακούφια, αμπέλια, κήποι, τόποι, αγιάσματα, πανηγύρια, μύλοι, που είναι προσαρτημένα σε εκκλησίες». Βλ. Σ. Τζωρτζακάκη Τζαρίδη, *Το νομικό καθεστώς των αφιερωμάτων-βακουφίων στα πλαίσια του οθωμανικού εμπράγματος δικαίου (15^{ος} -19^{ος} αιώνες)*, αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 1998, σ. 108-109 και 110, όπου και σχετική επί του θέματος των βερατίων βιβλιογραφία. Η νοηματική συνέχεια και συνέπεια των περισσότερων διατάξεων των βερατίων στο πέρασμα των αιώνων αποδεικνύεται εύκολα. Στη συνέχεια παραθέτουμε απόσπασμα από το βεράτιο του Οικουμενικού Πατριάρχη Ιωακείμ Γ' του έτους 1860, μετά από τις μεταρρυθμίσεις του Τανζιμάτ: «Ούδεις Άρχων Τουρκος ή δικαστής ή υπάλληλος του Κράτους δικαιούται να αφαιρή από το Πατριαρχείον τας εις αυτό υπαγομένας Έκκλησίας και Μοναστήρια και ούδεις δικαιούται να αναμειγνύεται ή έπεμβαίνει εις πάντα τα άφορώντα αυτά καθώς και την κινητήν τε και άκίνητον περιουσίαν αυτών, ήτις θα διατελή υπό την άδιατάρακτον και άνενόχλητον κυριότητα, νομήν και κατοχήν και διοίκησιν του Πατριάρχου και των κατά τόπους Μητροπολιτών και Έπισκόπων και θα διέπεται και θα διαχειρίζεται κατά τα ίδια Χριστιανικά ήθη και έθιμα και τους Χριστιανικούς νόμους και κατά τα ήθη ταύτα και έθιμα και τους ίδιους νόμους των ο Πατριάρχης, οι Μητροπολίται και οι Έπίσκοποι θα κανονίζωσι και θα δικάζωσι και κρίνωσι τας μεταξύ των Χριστιανών νομικάς ή κοινωνικάς έν γένει σχέσεις». Βλ. Ελευθεριάδης Νικόλαος, *Γαίαι και δάση Ιερών Μονών Αγίου Όρους*, σ. 35. Για παράθεση ικανού αριθμού βερατίων βλ. Γεδεών Μανουήλ, *Επίσημα γράμματα τουρκικά αναφερόμενα εις τα εκκλησιαστικά ημών δίκαια*, Εκ του Πατριαρχικού Τυπογραφείου, Εν Κωνσταντινουπόλει 1910. Πρβλ. Ελευθεριάδης Νικόλαος, *Τα προνόμια του Οικουμενικού Πατριαρχείου*, σ. 190-211.

⁶ Βλ. Ελευθεριάδης Νικόλαος, *Γαίαι και δάση Ιερών Μονών Αγίου Όρους*, σ. 122-123.

⁷ Για τη διαχείριση των μουσουλμανικών βακουφίων και για στοιχειώδεις συγκρίσεις με τα ορθόδοξα καθιδρύματα βλ. Ν. Ελευθεριάδης, *Η ακίνητος ιδιοκτησία εν Τουρκία*. Για το νομικό καθεστώς που διέπει τα μουσουλμανικά βακούφια και τις κατηγορίες τους βλ. Σ. Τζωρτζακάκη Τζαρίδη, *ό.π.*, σ. 1-103.

⁸ Οι πληροφορίες για την πρόωπη περίοδο της οθωμανικής κατάκτησης αφορούν κυρίως γαίες των Μονών του Αγίου Όρους, οι οποίες υπόκειντο σε προνομιακό καθεστώς ακόμα πριν από την Άλωση όπως επίσης και στα Μοναστήρια των Μετεώρων. Βλ. Κοτσαγεώργης Φωκίων, *ό.π.* Λαΐου Σοφία, *Τα Οθωμανικά έγγραφα της Μονής Βαρλαάμ Μετεώρων 16^{ος} - 19^{ος} αι.*, Ακαδημία Αθηνών - Κέντρον Ερεύνης του Μεσαιωνικού και Νέου Ελληνισμού, Αθήνα 2011. Βεβαίως η άκριτη εφαρμογή των συνθηκών που ίσχυσαν για ένα μοναστηριακό συγκρότημα σε ένα άλλο, ελλείψει στοιχείων, είναι

Οι Μονές που είχαν ιδρυθεί πριν από την οθωμανική κατάκτηση, στις οποίες συμπεριλαμβάνονται πιθανότατα η Μονή Δουρούτης και η Μονή Ψιάδη, έσπευσαν να διαπραγματευτούν τα κεκτημένα τους με γνώμονα τη νέα τάξη πραγμάτων και την παρουσία του Οθωμανού κατακτητή στα εδάφη τους και κατόρθωσαν να διατηρήσουν την πλήρη κυριότητα των γαιών τους (ρεκαμπέ) έναντι της καταβολής είτε ενός πάγιου φόρου κατ'αποκοπή (maktu), είτε ενός προσαρμοσμένου ανά περίπτωση έγγειου φόρου επί του συνόλου των προϊόντων της γης. Οφείλουμε δε να υπογραμμίσουμε ότι τη μοναδική φορά που οι Μονές αντιμετώπισαν τον κίνδυνο της δήμευσης της ακίνητης περιουσίας τους από το οθωμανικό δημόσιο (1568-69), όχι μόνο κατόρθωσαν να επιβιώσουν, αλλά πολλές από αυτές εξαγόρασαν σταδιακά τα δήμευθέντα κτήματα επανερχόμενες έτσι στην προτεραία κατάσταση. Αυτό φαίνεται να συνέβη και στην περίπτωση της Μονής της Παναγίας Ψιάδη, της οποίας η περιουσία θυμίζουμε ότι περιήλθε στη Μονή Περιστεράς μετά τη συγχώνευση, εάν βασιστούμε στη μαρτυρία του Αραβαντινού, ο οποίος υποστηρίζει ότι στα μέσα του 19^{ου} αιώνα διατηρούσε ακόμα μέρος των «ἀρχαίων κτημάτων» της.⁹

Παραμένοντας στο πεδίο της γαιοκτησίας, πέρα από την αγορά κτημάτων με χρήματα των Μονών, έναν δεύτερο μηχανισμό προσπορισμού και απόκτησης νέων γαιών πλήρους κυριότητας (mulk), τόσο για τα παλαιά Μοναστήρια όσο και για τα ιδρυθέντα την εποχή των Οθωμανών, όπως η Μονή Περιστεράς, αποτέλεσε η αφιέρωση ακινήτων από δωρητές κυρίως εύπορους πιστούς χριστιανούς.¹⁰ Βεβαίως, η αφιέρωση ήταν αναγκαίο να πληροί κάποιες προϋποθέσεις προκειμένου να είναι έγκυρη και να έχει αποδεικτική ισχύ σε περίπτωση αμφισβήτησεως. Καταρχάς, το προς αφιέρωση από τον χριστιανό κινητό ή ακίνητο έπρεπε να συνιστά ιδιοκτησία πλήρους κυριότητας (mulk) σύμφωνα με την οθωμανική νομοθεσία, ώστε να είναι αδιαμφισβήτητο το δικαίωμα της μεταβίβασης κατά το δοκούν. Η δε αφιέρωση γινόταν ενώπιον είτε του Οθωμανού ιεροδίκη, είτε των ορθόδοξων αρχιερέων ή ακόμα και των εκπροσώπων των συντεχνιών ή των προεστών ενός χωριού, οι οποίοι εν συνεχεία επικύρωναν την πράξη που φαίνεται ότι επισφράγιζε και το αμετάκλητο της χριστιανικής αφιέρωσης.¹¹

αντιεπισημονική, και μάλιστα σε έναν ζήτημα όπως αυτό της περιουσίας των χριστιανικών καθιδρυμάτων, όπου οι διαφοροποιήσεις ανά Μονή και ανά τους αιώνες είναι κανόνας, με αποτέλεσμα να επιτείνεται η σχετική σύγχυση. Ωστόσο, από τη συγκέντρωση δεδομένων που έχουν δημοσιευτεί κατά καιρούς για Μονές διαφόρων περιοχών και οικονομικών μεγεθών εντός της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, προκύπτει μία «τυπολογία» που αφορά στις μεθόδους που χρησιμοποίησαν εν γένει οι Μονές για τη διατήρηση και την επαύξηση της έγγειας ιδιοκτησίας τους. Σ' αυτή βασιζόμαστε και εμείς με κάθε επιφύλαξη για το διάστημα 1430-1865, το οποίο για την περίπτωση των Μονών της Ηπείρου δεν έχει μελετηθεί διεξοδικά, επιδιώκοντας να αποσαφηνίσουμε τους τρόπους κτήσης των μοναστηριακών γαιών Δουρούτης και Περιστεράς, τις οποίες συναντάμε παγιωμένες το 1865, όπως θα φανεί στη συνέχεια.

⁹ Βλ. παραπάνω σ.23-24 και ειδικά σημ. 45

¹⁰ Το ποσοστό της γης που προσαρτάται σε μία Μονή μ' αυτό τον τρόπο κάθε άλλο παρά αμελητέο μπορεί να χαρακτηριστεί. Διαθέτουμε αξιόπιστα στοιχεία που αποδεικνύουν το εύρος της πρακτικής των δωρεών-αφιερώσεων με απώτερο σκοπό τη διεύρυνση της μοναστηριακής ιδιοκτησίας για μία περιοχή που βρίσκεται σε σχετικά κοντινή απόσταση από τις Μονές Δουρούτης και Περιστεράς. Ο λόγος για το Ζαγόρι. Για την αφιέρωση κτημάτων αλλά και για αγορά γης εκ μέρους των Μονών της περιοχής του Ζαγορίου στο διάστημα 17^{ου} -19^{ου} αιώνας βλ. Παπαγεωργίου Γεώργιος, *Οικονομικοί και κοινωνικοί μηχανισμοί στον ορεινό χώρο: Ζαγόρι*, σ. 32-43.

¹¹ Για τη δικαιοπραξία και τους όρους της χριστιανικής αφιέρωσης ενώπιον του Ιεροδίκη βλ. Σ. Τζωρτζακάκη Τζαρίδη, ό.π., σ. 137-147. Πρβλ. Ελευθεριάδης Νικόλαος, «Πατριαρχία και Πύλη: Χριστιανοί και χριστιανικά καθιδρύματα εν Τουρκία» στο *Μελέται Μουσουλμανικού Δικαίου Οθωμανικής Νομοθεσίας και Δικαίων των εν Τουρκία Χριστιανών*, Τεύχος Πρώτον, Τύποις Σάλπιγγος, Εν Μυτιλήνη 1912, σ. 48: «Ο Χριστιανός, ὁ θέλων νὰ δωρήσῃ τὴν ἀκίνητον περιουσίαν του εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἠδύνατο εὐκολώτατα νὰ προσέλθῃ παρὰ τῷ Ἀρχιερεῖ ἢ τῇ Δημογεροντίᾳ καὶ νὰ ζητήσῃ

Η ιδιοποίηση της γης εκ μέρους των Μονών δεν περιελάμβανε αποκλειστικά γαίες ατομικής ιδιοκτησίας· θα λέγαμε μάλιστα ότι οι προσεγγίσεις που αφορούν στη συγκεκριμένη κατηγορία κτημάτων είναι οι πλέον εύχρηστες και κατανοητές. Σε πλήρη αντιδιαστολή βρίσκονται τα κτήματα τα οποία ενέπυταν στην κατηγορία των δημοσίων γαιών (εραζήι μηριγιέ), δηλαδή εκείνων των εκτάσεων των οποίων, με αναγωγή στη σύγχρονη ορολογία, η «ψιλή κυριότητα» ανήκε στο οθωμανικό δημόσιο, ενώ το δικαίωμα της «επικαρπίας» ή αλλιώς το δικαίωμα «τεσσαρούφ» νομής και καλλιέργειας της γης είχε παραχωρηθεί σε ιδιώτη. Οι Μονές απολάμβαναν τη δυνατότητα να αποκτήσουν το δικαίωμα «τεσσαρούφ» με την άδεια του «κυρίου της γης» (συνήθως σπαχή ή άλλου εισπράκτορα ή μισθωτή των δημοσίων προσόδων πριν από την οριστική κατάργηση του τιμαριωτικού συστήματος το 1839), καταβάλλοντας όμως τον απαιτούμενο φόρο της δεκάτης στο αυτοκρατορικό θησαυροφυλάκιο.¹² Προς το παρόν δεν θα επεκταθούμε επί του συγκεκριμένου ζητήματος, καθώς διαθέτουμε σαφή μαρτυρία προερχόμενη από το αρχαιακό υλικό του Αγίου Γεωργίου Περιστεράς για την οποία θα κάνουμε διεξοδικά λόγο στη συνέχεια.

Ειδικότερα τώρα, από το σύνολο των αρχείων που εντοπίστηκαν και μελετήθηκαν για τις Μονές Δουρούτης και Περιστεράς, μόνο ένα έγγραφο αναφέρεται στην περίοδο πριν από το 1865-66. Πρόκειται για μία βεβαίωση κατοίκων των πέριξ των Μονών χωριών Κοσμηράς, Ραψίστης και Σαντοβίτσης με περιεχόμενο που αφορά στην ακίνητη περιουσία της Μονής Αγίας Παρασκευής Δουρούτης. Πιστεύουμε ότι αξίζει να παρατεθεί αυτούσιο:

Πίστιν βεβαίαν και άληθῆ ποιουῦμεν οί ὑποφαινόμενοι, ὅτι εἰς τὸ χωρίον Ραψίστας πλησίον εἰς τὸν Μπαχτζέν ὑπάρχουσι κτήματα τοῦ Ἱεροῦ Μοναστηρίου τῆς Αγίας Παρασκευῆς τῆς ἐπιλεγομένης Δουρούτης. Ἐν χάνι (τὸ ὅποιον ἤδη εὑρίσκεται χαλασμένον ἐκ τῶν καιρικῶν περιστάσεων) μὲ ἓν λειβάδι καὶ ἓν χωράφι καὶ συνορεύουσι ἀπὸ τὸ ἓν μέρος μὲ τὸ βασιλικὸν Δερβένι, καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μὲ τὸ λιβάδι τοῦ Μπέρκου, ὅπου εἶναι βακούφικον εἰς τὸ τζαμή, καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μὲ τὸ Ἱμπλιάκ λιβαδόπουλον καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μὲ Ἱμπλιάκι καὶ χωράφια τῆς Ραψίστας. Ταῦτα ἐξεύροντες καὶ ἀπὸ γονεῖς καὶ πρόγόνους μας, ὅτι ἀνέκαθεν ἦτον καὶ εἶναι τὰ εἰρημένα χάνι καὶ λοιπὰ κτήματα εἰς τὸ αὐτὸ Βακούφι Δουρούτης. μαρτυροῦμεν ἐν φόβῳ θεοῦ καὶ ἐν βάρει συνειδήσεών μας. καὶ τὸ πέρνομεν εἰς τὸν λαιμόν μας καὶ εἰς τὴν ψυχὴν μας, ὅτι ὑπάρχουσι τοῦ αὐτοῦ Μοναστηρίου κτήματα καὶ ὑποσημειοῦμεθα.

Τῆ: 13: Ἰαννουαρίου: 1844 Ἰωάννινα.¹³

Μελετώντας με ιδιαίτερη προσοχή τη μεμονωμένη γραπτή μαρτυρία, παρατηρούμε ότι αφορά σε μέρος και όχι στο σύνολο της ακίνητης περιουσίας της

την σύνταξιν τοῦ σχετικοῦ δωρητηρίου ἐγγράφου. Τὸ τοιοῦτον ἤρκει ὅπως τὸ δωρηθὲν κτῆμα θεωρῆται ἀνήκον τῇ Ἐκκλησίᾳ. Πρὸ τῆς ἰδρύσεως τοῦ κτηματολογίου δὲν ὑπῆρχε εἰδικὴ ἐπίσημος Ἀρχή, ἐνώπιον τῆς ὁποίας νὰ τελῶνται αἱ δικαιοπραξίαι, αἱ ἀφορῶσαι ἀκίνητα κτήματα. Τὰ ἰδιωτικὰ πωλητήρια ἢ δωρητήρια ἐγγραφα, ἐπικεκυρωμένα παρὰ τῆς Μητροπόλεως ἢ τῆς Δημογεροντίας ἢ τοῦ προεστῶτος τοῦ χωρίου ἢ τῆς συντεχνίας ἀπετέλουν τίτλους ἐγκύρους, ὅσον ἰδίᾳ ἀφορᾷ τὰ κατὰ πλήρη κυριότητα ἐξουσιαζόμενα κτήματα (μούλκια). Ἐν ἑλλείψει ἐγγράφων δεκταὶ ἐγίνοντο καὶ καταθέσεις μαρτύρων.».

¹² Για παραδείγματα προσαρτήσεων ακινήτων που εντάσσονταν στην κατηγορία της δημόσιας γης σε Μονές και για αμφισβητήσεις και διενέξεις σχετικές με την εγκυρότητα αυτών βλ. Σ. Τζωρτζακάκη Τζαρίδη, ὁ.π., σ. 147-153. Για την ευκαμψία του οθωμανικού συστήματος σε ὅ,τι αφορά σε παράνομες χριστιανικές αφιερώσεις δημοσίων γαιών βλ. Ἰωάννης Αλεξανδρόπουλος, «Χριστιανικές προσηλώσεις και ισλαμικά αφιερώματα: Οι Γκριζες Ζώνες της Ορθόδοξης Μοναστηριακής Ιδιοκτησίας», στο: Κολοβός Ηλίας, ὁ.π., σ. 225-233.

¹³Βλ. Α.Μ.Ι.Ι.Μ.-(1844): Καταγραφή ακίνητης περιουσίας Ἱεράς Μονής Δουρούτης. Ακολουθοῦν σαράντα υπογραφές μαρτύρων των τριῶν χωριῶν. Βλ. παράρτημα σ. 124.

Μονής Δουρούτης και συγκεκριμένα σε κτήματα που εντοπίζονται στο γειτονικό χωριό της Ραψίστας, γεγονός που μας κάνει να αμφιβάλλουμε για το αν και κατά πόσο αυτή είναι μια απλή καταγραφή ακίνητης ιδιοκτησίας του Μοναστηριού. Θεωρούμε ως πιθανότερη την ύπαρξη κάποιου είδους διαμάχης-διένεξης για την κατοχή των ειρημένων ακινήτων, η οποία ίσως προκάλεσε τη σύνταξη της βεβαίωσης. Παρόλα αυτά, το ίδιο το έγγραφο αρνείται να μας αποκαλύψει την αιτία της ύπαρξης του, ούτε μπορούμε να διακρίνουμε ποιος ήταν ο τελικός παραλήπτης: η Μονή Δουρούτης, η Μητρόπολη Ιωαννίνων ή, πιο ψηλά στην κλίμακα, το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως, στο οποίο δεν δίσταζαν να απευθύνονται οι χριστιανοί υπήκοοι για ποικίλων ειδών εκκλήσεις και για επιλύσεις κτηματικών διαφορών; Επιπλέον, δεν κατατοπιζόμαστε σχετικά με την προέλευση των ακινήτων. Όλα τα παραπάνω όμως δεν μειώνουν καθόλου την αξία του. Εκτός από τις πληροφορίες που αντλούμε για την ακίνητη ιδιοκτησία της Δουρούτης σε όμορη της περιοχή με έμφαση στο είδος των γαιών (χωράφι και λιβάδι), διαπιστώνουμε την ύπαρξη μιας «νόρμας» σύνταξης, τόσο στο λεκτικό κομμάτι, όπου οι μάρτυρες επικαλούνται το Θεό και με βαρύγδουπες εκφράσεις ομνύουν όρκο για την αξιοπιστία των όσων υπογράφουν, όσο κυρίως στην προσεκτική περιγραφή των συνόρων, η οποία περιλαμβάνει ανάλυση των ιδιοκτησιών που απλώνονται περιμετρικά των μοναστηριακών κτημάτων στα τέσσερα σημεία του ορίζοντα. Αυτή η «νόρμα» με τις στερεότυπες διατυπώσεις συνιστά μια προδρομική μορφή, μία βάση για τη δημιουργία του κτηματολογίου των ετών 1865-1866, στο οποίο θα αναφερθούμε ευθύς αμέσως.

Όπως προείπαμε, τα μέσα του 19^{ου} αιώνα σηματοδοτούν μια νέα εποχή για την Οθωμανική αυτοκρατορία και κυρίως για τους χριστιανούς υπηκόους της. Οι μεταρρυθμίσεις του Τανζιμάτ και η επακόλουθη ολοκλήρωση της κωδικοποίησης της οθωμανικής νομοθεσίας με τον οθωμανικό Νόμο περί Γαιών του 1858 έθεσε, εκτός των άλλων, διαφοροποιημένες βάσεις για τη διερεύνηση και την πληρέστερη ερμηνεία του καθεστώτος που διέπει την ακίνητη περιουσία των Μονών. Όμως, μολονότι θα περίμενε κανείς ο νέος νόμος να κατηγοριοποιεί ή έστω να χαρακτηρίζει τις Μοναστηριακές γαίες, ώστε να εκλείψει η μακροχρόνια ανομοιομορφία και σύγχυση που επικρατούσε στον τομέα αυτό, κάτι τέτοιο δεν συνέβη.¹⁴ Είναι φανερό ότι ο νομοθέτης απέφυγε να εντάξει τις μοναστηριακές γαίες σε μία από τις πέντε κατηγορίες γαιών του Οθωμανικού κράτους, πυροδοτώντας έτσι σε βάθος χρόνου ποικίλες και αλληλοσυγκρουόμενες ερμηνείες διαφόρων μελετητών, οι οποίοι επιχείρησαν, υπό διαφορετική ο καθένας οπτική, να τις κατατάξουν, είτε στις αφιερωμένες γαίες (γνήσια μουσουλμανικά βακούφια), είτε στις εγκαταλελειμμένες σε κοινή χρήση γαίες (μετρουκέ).¹⁵

¹⁴ Σύμφωνα με το 1^ο άρθρο του Νόμου περί Γαιών: « Αί έν ταῖς χώραις τοῦ Ὑψ. Ὀθωμανικοῦ Κράτους ἐπισκόμονται γαῖαι διαίρωνται εἰς πέντε κατηγορίας. 1ον εἰς γαῖας καθαρᾶς ιδιοκτησίας (μεμλουκέ), 2η ἀδὴ εἰς μέρη ἐξουσιαζόμενα διὰ κυριότητος (μουλκιγιέτ), 2ον εἰς γαῖας δημοσίας (έμιριγιέ). 3ον εἰς γαῖας ἀφιερωμένας (μεβκοικφέ). 4ον εἰς γαῖας ἐγκαταλελειμμένας (μετρουκέ) καὶ 5ον εἰς γαῖας νεκρᾶς (μεβᾶτ).». Βλ., Νικολαΐδης Δημήτριος, *Οθωμανικοί κώδικες ἤτοι συλλογὴ ἀπάντων τῶν νόμων τῆς Ὀθωμ. αυτοκρατορίας διαταγμάτων κανονισμῶν οδηγιῶν καὶ ἐγκυκλίων*, τ. Β', Τύποις Ἀδελφῶν Νικολαΐδων. Ἐν Κωνσταντινουπόλει 1890, σ. 1005. Για σύντομη ανάλυση του νόμου βλ. Σαρρής Νεοκλής, *Ὀσμανικὴ πραγματικότητα Συστημικὴ παρά-θέση δομῶν καὶ λειτουργιῶν - II δογματικὴ νοίκηση*, τ. Β, Ἐκδόσεις Ι. Δ. Ἀρσενίδης, Ἀθήνα (χ.χ.), σ. 138-158.

¹⁵ Βλ. Νάκος Γεώργιος, *Το νομικὸ καθεστῶς τῶν τέως δημοσίων οθωμανικῶν γαιῶν 1821-1912*, Θεσσαλονίκη 1984, σ. 78-82. Για ερμηνείες παλαιῶν νομοθεσιῶν ἐπὶ τοῦ θέματος βλ. Ἐλευθεριάδης Νικόλαος, *Γαῖαι καὶ δάση Ἱερῶν Μονῶν Ἁγίου Ὄρους*, σ. 115-127. Το ζήτημα τῆς νομικῆς υποστάσεως τῶν μοναστηριακῶν γαιῶν μετὰ το 1858 δὲν ἔχει κλείσει ἀκόμα βιβλιογραφικᾶ. Μέσα ἀπὸ το εὐρὺ πλάσμα τῶν ἀπόψεων εμεῖς συγκλίνουμε πρὸς τὴν ἀπόψη τοῦ καθηγητῆ κ. Γεωργίου Νάκου, ὁ ὁποῖος, ἐν τῇ μονογραφίᾳ τοῦ ἀποδέχεται τὴν οἰονεὶ κατάταξη τῶν μοναστηριακῶν γαιῶν ἐν εἰδικῇ κατηγορίᾳ.

Ωστόσο, υπάρχει ένα σημείο στη νομοθεσία που θα αποτελέσει το εφαλτήριο για την ανάλυση του γαιοκτητικού καθεστώτος των Μονών Δουρούτης και Περιστεράς, έτσι όπως αυτό βρίσκεται διαμορφωμένο στον Κώδικα-Κτηματολόγιο που διαθέτουμε. Σύμφωνα με το υπ' αριθμόν 122 άρθρο του Νόμου περί Γαιών: «Αί άνεκαθεν εις μοναστήριον τι προσηρτημένοι και ως τοιαῦται εις τὸν Δεφτερχανέν καταγεγραμμένοι γαῖαι δὲν ἐξουσιάζονται διὰ ταπίου, οὔτε πωλοῦνται και ἀγοράζονται. Ἀλλ' αἱ γαῖαι, αἵτινες ἐξουσιάζοντο άνεκαθεν διὰ ταπίου και περιελθοῦσαι μετὰ ταῦτα ὅπωςδήποτε εις τὰς χεῖρας τῶν μοναχῶν, ἐξουσιάζονται άνευ ταπίου ως προσηρτημένοι εις τὸ μοναστήριον, ὑπάγονται εις τὴν κατηγορίαν τῶν ἄλλων δημοσίων γαιῶν και λαμβάνονται ὑπὸ κατοχὴν διὰ ταπίου ως και πρότερον».¹⁶ Δηλαδή, με την έκδοση του νόμου, ουδεμία σημασία έχει εάν οι παλαιές γαίες των Μονών προέρχονταν από σύννομες αγορές και χριστιανικές αφιερώσεις ή εάν ανήκαν στην κατηγορία των αμφισβητούμενων δημοσίων γαιών, στις οποίες οι μοναχοί ασκούσαν απλά το δικαίωμα της «επικαρπίας». Κατά συνέπεια, οι παλαιές γαίες μιας Μονής αναγνωρίστηκαν αδιαμφισβήτητα ως μοναστηριακές και εξακολούθησαν να είναι προσαρτημένες στο χριστιανικό καθίδρυμα εις το διηνεκές, χωρίς να κρίνεται απαραίτητη η έκδοση τίτλου (ταπί), τον οποίο τίτλο ὀφείλαν να προμηθευτοῦν ὅλοι ὅσοι ἀπολάμβαναν ἀνάλογα δικαιώματα σε δημόσιες γαίες προς ἀπόδειξη νομῆς και ἀπρόσκοπτης γεωργικῆς ἐκμετάλλευσης.¹⁷ Επιπλέον, ο νόμος ὀρίζε ὅτι οι μοναστηριακές αυτές γαίες παρέμεναν ἀναπαλλοτριώτες, ἢ, με ἄλλα λόγια, ἐκτὸς οποιασδήποτε συναλλαγῆς (πώλησης, ἀνταλλαγῆς, ὑποθήκης κ.τ.λ.).¹⁸ Ο νόμος ὁμως δὲν εὐεργετοῦσε δίχως μέτρο τις Μονές, ὅσον ἀφορὰ στὴν ἀπόκτηση δημοσίων γαιῶν. Για τα κτήματα που εἶχε ἐκδοθεῖ στο παρελθόν τίτλος ἰδιοκτησίας οι ὄροι τέθηκαν και ἦταν αὐστηροί. Η κάθε Μονή που ἐνέπιπτε σ' αὐτὴ τὴν κατηγορία ἦταν ὑποχρεωμένη να ἀνανεῶνει τὸν τίτλο καταβάλλοντας κάθε φορά τὸ ἀνάλογο χρηματικὸ ἀντίτιμο στὴν ἀρμόδια ὀθωμανικὴ ἀρχή.

Ἐτσι, παράλληλα με τὴν ἀδήριτη ἀνάγκη για μίᾳ γενικὴ θεώρηση και συστηματοποίηση τὸν συνόλου τῆς ἀκίνητης ἰδιοκτησίας στο ὀθωμανικὸ κράτος με φορολογικὰ βεβαίως κίνητρα, τὴν οποία ἀνέλαβε ἡ «Κεντρικὴ Διεύθυνση τὸν Αὐτοκρατορικὸν Κτηματολογίου», συντελέστηκε και μίᾳ προσπάθεια καταγραφῆς και κωδικοποίησης τῆς ἐκκλησιαστικῆς και τῆς μοναστηριακῆς περιουσίας, τουλάχιστον για τὴν περιφέρεια τῶν Ἰωαννίνων ὅπου ἔχουν διασωθεῖ και μίᾳ εἶναι γνωστὰ τα κτηματολόγια τῶν τεσσάρων ὑποδιοικήσεων (ναχιγέδων), Ζαγορίου, Μαλακασίου, Κουρέντων και Τσαρκοβίστας.¹⁹

Οι Μονές Δουρούτης και Περιστεράς κατατάσσονται στὸν Κώδικα-Κτηματολόγιο τῶν Ἱερῶν Μονῶν Μαλακασίου και ἡ καταχώρηση τῆς ἀκίνητης

Σημειώνουμε δε ὅτι στὸν ὀθωμανικὸν Κώδικα περιλαμβάνεται ἰδιαιτερος κανονισμὸς κατ' ἐξαιρεση ἀποκλειστικὰ και μόνο για τα Μοναστήρια τὸν Ἁγίου Ὄρους. Βλ. Νικολαΐδης Δημήτριος, ὀ.π., τόμος Γ', σ. 2.803-2840.

¹⁶ Βλ. Νικολαΐδης Δημήτριος, ὀ.π., τόμος Β', σ. 1048.

¹⁷ Για τὸν νόμον περί ταπίων βλ. ἀντόθι, τόμος Β', σ. 1074-1110 Καλλικλῆς Α. Ζ. *Τὸ ὀθωμανικὸν δίκαιον ἐν Ἑλλάδι*, Ἀθήναι 1931, σ. 76-79.

¹⁸ Η προϋπόθεση τῆς καταγραφῆς στο παλαιὸ ὀθωμανικὸ Κτηματολόγιο (Δεφτερχανέν) δὲν μπορούμε να εἶμαστε βέβαιοι ὅτι ἀποτελεῖ ἀπαράβατο ὄρο για τὴν ἀναγνώριση τῶν γαιῶν ως μοναστηριακῶν. Ὄπως ἔχουμε ἤδη ἀναφέρει, οι ἐγγραφές τὸν παλαιῶν κτηματολογίων φαίνεται ὅτι δὲν παρουσίαζαν συνέχεια και συνέπεια. Ἄλλωστε, ἡ ἴδια ἡ σύνταξη νέων κτηματολογίων για τις Μονές τῆς Ἡπείρου με ἐπιτόπια ἐρεῖνα ὑποδηλώνει τὸν μᾶλλον ἐμφατικὸν χαρακτήρα τῆς συγκεκριμένης διάταξης.

¹⁹ Θεωρούμε ἀξιοσημείωτο και ἀφορμὴ για μελλοντικὴ ἐρεῖνα τὸ γεγονός ὅτι, πέρα ἀπὸ τὴν ἤδη παγιωμένη και ἀναγνωρισμένη ἀπὸ τὸν ἀρθρο 122 τὸν Νόμου Περὶ Γαιῶν μοναστηριακὴ περιουσία, στὸν Κώδικα-Κτηματολόγιο συμπεριλαμβάνεται ὀλόκληρη ἡ ἐκκλησιαστικὴ περιουσία (ναῶν, παρεκκλησίων κ.τ.λ.).

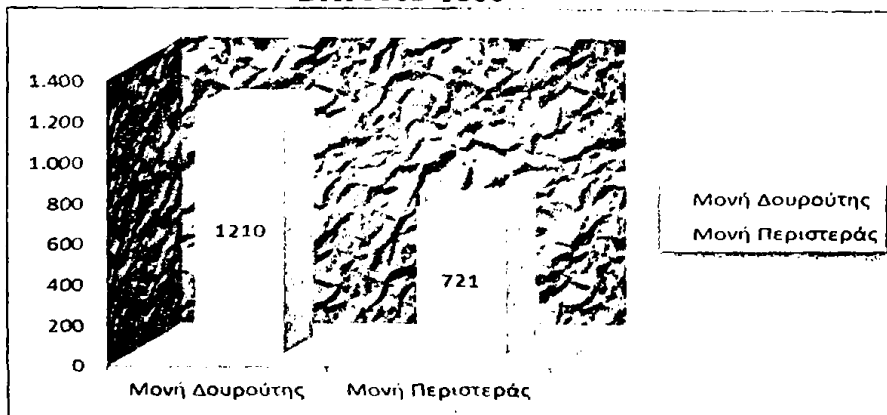
ιδιοκτησίας τους εκτείνεται σε τέσσερις σελίδες.²⁰ Η μέθοδος καταγραφής είναι απολύτως όμοια για τις δύο Μονές. Πιο συγκεκριμένα, μπορούμε να διαχωρίσουμε νοητά το περιεχόμενο σε έξι κάθετες στήλες. Στην πρώτη στήλη συναντάμε τον ακριβή αριθμό των γαιών και τη διάκριση τους με βάση το είδος σε αγρούς (χωράφια), που συνιστούν την πλειονότητα, αμπέλια, λιβάδια και μπαχτσέδες (κήπους). Η δεύτερη, η τρίτη και η τέταρτη στήλη μας πληροφορούν για την ακριβή έκταση των γαιών, ξεκινώντας με μονάδα μέτρησης το στρέμμα και εστιάζοντας κατόπιν σε αυλάκια έως και σε πήγες.²¹ Η πέμπτη στήλη περιέχει την ονομασία της περιοχής. Τέλος, η έκτη και πλέον κατάλληλη για την εξαγωγή χρήσιμων συμπερασμάτων στήλη περιλαμβάνει την οριοθέτηση των κτημάτων, δηλαδή τα σύνορα και των τεσσάρων πλευρών, με ταυτόχρονη αναφορά στον ιδιοκτήτη των γειτονικών γαιών ή στο νομικό καθεστώς που τις διέπει.

Στα μειονεκτήματα του Κώδικα, όχι αποκλειστικά του συγκεκριμένου αλλά της συνολικής προσπάθειας συστάσεως εκσυγχρονισμένου για την εποχή κτηματολογίου στο οθωμανικό κράτος, συγκαταλέγεται η έλλειψη οποιουδήποτε τοπογραφικού σχεδιάσματος της εδαφικής περιοχής, με φυσικό επακόλουθο να δυσχεραίνεται ιδιαίτερα ο σύγχρονος ερευνητής στην ταύτιση και την οριοθέτηση των γαιών, καθώς πολλές από αυτές έχουν μεταβάλει την ονομασία με το πέρασμα των χρόνων. Για το λόγο αυτό, τα Βιβλία - Κτηματολόγια δεν μοιάζουν με τα ανάλογα ευρωπαϊκά, κυρίως επειδή οι Οθωμανοί υπήκοοι, χριστιανοί και μουσουλμάνοι εξίσου, δεν διέθεταν προφανώς τον κατάλληλο εξοπλισμό για την επιτυχή αποπεράτωση ενός έργου ευρείας κλίμακας.²² Παρόλα αυτά, οι πληροφορίες που αντλούμε από τον Κώδικα-Κτηματολόγιο για τις Μονές Δουρούτης είναι μοναδικές και γι' αυτό πολύτιμες.

Σταχυολογώντας το αρχαικό υλικό, διαμορφώνουμε μια σαφέστατη και ολοκληρωμένη εικόνα καταρχάς για το μέγεθος της γαιοκτησίας των Μονών Δουρούτης και Περιστεράς. Το ραβδόγραμμα που ακολουθεί είναι άκρως αποκαλυπτικό.

ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1.

ΓΑΙΕΣ ΣΕ ΣΤΡΕΜΜΑΤΑ ΤΩΝ ΜΟΝΩΝ ΔΟΥΡΟΥΤΗΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΣΤΕΡΑΣ ΚΑΤΑ ΤΑ ΕΤΗ 1865-1866

Πηγή: Κώδικας Κτηματολόγιο τῶν Ἱερῶν Μονῶν Μαλακασίου 1865-1866, σ. 23-26.

²⁰ Βλ. παράρτημα σ. 125-126.

²¹ Το στρέμμα τον 19^ο αιώνα αντιστοιχούσε περίπου με ένα τετραγωνικό χιλιόμετρο (919,3 τ.μ) ενώ πό αριθμητικές πράξεις με βάση την καταγραφή προκύπτει ότι συνίστατο από τέσσερα αυλάκια.

²² Για το οθωμανικό Κτηματολόγιο βλ. Καλλικλής Α. Ζ, ό.π., σ. 82-86 Ελευθεριάδης Νικόλαος, *Η κίνητος ιδιοκτησία εν Τουρκία*, σ. 64-66.

Το πρώτο αβίαστο συμπέρασμα που προκύπτει είναι η σαφής αριθμητική υπεροχή των γαιών της Μονής Δουρούτης σε σύγκριση με τη Μονή Περιστεράς, στην οποία μάλιστα, όπως έχουμε τονίσει επανειλημμένως, είχε προσαρτηθεί και η ακίνητη ιδιοκτησία της Μονής Ψιάδη.²³ Έτσι, οι αγροτικές κτήσεις της Μονής Δουρούτης σε στρέμματα είναι κατά προσέγγιση 70% μεγαλύτερες σε σχέση με τις αντίστοιχες που είναι προσαρτημένες στην Περιστεράς. Ανοίγοντας μία παρένθεση για μια πληρέστερη κατανόηση των μεγεθών που παρουσιάζουμε, κρίνουμε σκόπιμο να αντιπαραβάλουμε το σύνολο των γαιών Δουρούτης και Περιστεράς με τις γαίες άλλων Μοναστηριών της ευρύτερης περιοχής των Ιωαννίνων κατά την ίδια χρονική περίοδο (μέσα του 19^{ου} αιώνα). Ξεκινώντας από ανέκδοτα στοιχεία για Μονές του ναχιγιέ Μαλακασίου, συνάγουμε τα εξής δεδομένα: Η Μονή Όρους ή Τζιώρας στα 1865-1866 διαχειρίζεται γαίες που αγγίζουν τα 1085 στρέμματα. Την ίδια εποχή, η περιουσία της Μονής Τσούκας στο χωρίο Λοζέτσι (Ελληνικό) φτάνει μόλις τα 298 στρέμματα. Η έγγεια ιδιοκτησία της Μονής Γαστρίτσας (Καστρίτσα) ανέρχεται σε 678 στρέμματα ενώ οι Μονές Ηλιόκαλης και Δουραχάνης έχουν από 416 και 407 στρέμματα αντίστοιχα.²⁴ Αν τώρα στραφούμε σε πηγές σχετικές με την ακίνητη περιουσία Μονών των υπολοίπων τριών ναχιγέδων του καζά των Ιωαννίνων, συμπεραίνουμε ότι τα μεγέθη σπάνια υπερβαίνουν τον αριθμό 1000. Επί παραδείγματι, στο ναχιγιέ Κουρέντων η Μονή Σωσίνου αριθμεί 505 στρέμματα και η ιστορική Μονή Διχουνίου μόλις τα 220.²⁵ Άλλα ακόμα και στην περιοχή του Ζαγορίου η ακίνητη μοναστηριακή περιουσία στο β' μισό του 19^{ου} αιώνα δεν υπερβαίνει τα 1000 στρέμματα ανά περίπτωση. Η πρώτη και με μεγάλη διαφορά από τις υπόλοιπες είναι η Μονή Στούπαινας, της οποίας η αγροτική έκταση υπολογίζεται στα 889 στρέμματα το 1865.²⁶

Θεωρούμε, λοιπόν, ότι τα ανωτέρω τεκμήρια είναι αρκετά ασφαλή ώστε να υποστηρίξουμε με σιγουριά ότι η Μονή Αγίας Παρασκευής Δουρούτης την περίοδο αυτή είναι ένας από τους πλέον ισχυρούς γαιοκτητικούς παράγοντες της περιοχής, πάντα σε σύγκριση με άλλα Μοναστήρια κοντινών ή πιο μακρινών αποστάσεων. Από την άλλη πλευρά, και το επενδυμένο σε γη μοναστηριακό κεφάλαιο της Μονής Περιστεράς κάθε άλλο παρά αμελητέο δύναται να χαρακτηριστεί.

Επανερχόμενο στο καθεστώς που διέπει τις γαίες των Μονών αξίζει να παραθέσουμε αυτούσια τα ακροτελεύτια άρθρα και των δύο καταγραφών.

Για τη Μονή Αγίου Γεωργίου:

Τὰ ὀπισθεν καὶ ἄνωθεν σαράντα δύο κομάτια χωράφια καὶ ἀμπέλια ξερικὰ καὶ ὡς φαίνονται μὲ τὰ συνόρατά των εἶναι κτήματα τῶν δύο Μοναστηρίων ἁγίου Γεωργίου καὶ Παναγίας Ψιάδη ἐξαμνημονεῦτων χρόνων ἐκ τῶν ὁποίων χωραφιῶν δίδεται τὸ δέκατον εἰς τὸν Βασιλικὸν Χαζνέν, καὶ οὐχὶ ἄλλο, τοιαῦτα τὰ εὔρον ἀπὸ τοῦς προκατόχους μου καὶ τοιαῦτα τὰ γνωρίζω μέχρι τὴν σήμερον καὶ ὁμολογῶ καὶ μαρτυρῶ μὲ φόβον θεοῦ καὶ τῆς ψυχῆς μου καὶ ὑποφαίνομαι.

²³ Στην πραγματικότητα, το σύνολο των γαιών για τη Μονή Περιστεράς ανέρχεται σε εκατόσια εικοσι ένα στρέμματα και διακόσιες πήχες. Αντίστοιχα για τη Μονή Δουρούτης έχουμε χίλια διακόσια δέκα στρέμματα, τρία αυλάκια και εκατό πήχες.

²⁴ Βλ. Α.Μ.Ι – Ι.Μ. Κώδικας Κτηματολόγιο τῶν Ἱερῶν Μονῶν Μαλακασίου 1865-1866, σ. 6, 30, 60, 71, 81.

²⁵ Βλ. Βλάχος Κώστας, Κτηματολόγια των Μονῶν της περιοχῆς Κουρέντων Ιωαννίνων», *Ηπειρωτική Εστία* 25 (1976), σ. 160. Για τη Μονή Διχουνίου βλ. Τζιόβας Πάνος, *Η Μονή Διχουνίου*, Έκδοση Δήμου Μολοσσών, Ιωάννινα 2002, σ. 16-17.

²⁶ Βλ. Παπαγεωργίου Γεώργιος, *Οικονομικοί και κοινωνικοί μηχανισμοί στον ορεινό χώρο: Ζαγόρι*, σ. 43.

1865: 8ββρίου 8: Μοναστήριον αγίου Γεωργίου – Παναγίας.²⁷

Για τη Μονή Αγίας Παρασκευής Δουρούτης:

Τὰ ὀπισθεν καὶ ἄνωθεν πενήντα ὀκτὼ κομάτια χωράφια καὶ λυβάδια εἰς στρέματα χίλια διακόσια δέκα, τρία ἀλάκια, καὶ ἑκατὸν πίκας, ὡς ὀπισθεν καὶ ἄνωθεν φαίνονται μὲ τὰ συνόρατά των, εἶναι κτήματα τοῦ εἰρημένου Μοναστηρίου τῆς ἀγίας Παρασκευῆς ὀνομαζομένης Δουρούτης ἐξαμνημονεῦτων χρόνων, τὰ ὅποια δίδουν μόνον ἓν δέκατον εἰς τὸν Βασιλικὸν Χαζνέν. Τοιαῦτα τὰ γνωρίζω ἀπὸ προκατόχους μου, καὶ μέχρι τὴν σήμερον καὶ ὁμολογῶ καὶ μαρτυρῶ μὲ φόβον θεοῦ καὶ τῆς ψυχῆς μου καὶ ὑποφαίνομαι –

1865: 8ββρίου: 9: Μοναστήριον Δουρούτης.²⁸

Εκτός της διά γυμνού οφθαλμοῦ ορατῆς ομοιότητας μεταξύ των δύο κειμένων αλλά και της βεβαίωσης ακίνητης περιουσίας του ἔτους 1844, την οποία αναλύσαμε προηγουμένως,²⁹ σημαντικότετη εἶναι η κοινή φράση *ἐξαμνημονεῦτων χρόνων*. Παρά το ότι δεν μας αποκαλύπτει την προέλευση των μοναστηριακῶν γαιῶν, (ενδεχομένως η καταγραφή περιλαμβάνει και πρώην ιδιωτικές και πρώην δημόσιες γαίες) μας επιτρέπει ωστόσο να επιχειρηματολογήσουμε υπέρ της υπαγωγῆς των εκτάσεων στην πρώτη διάταξη του άρθρου 122, ὅπου ορίζονται και αναγνωρίζονται οι ἀνεκαθεν προσαρτημένες σε Μονή δημόσιες γαίες ως μη εξουσιαζόμενες διά επίσημου τίτλου και ἄρα αναπαλλοτρίωτες και αφημένες στη διαχρονική νομὴ των μοναχῶν. Ἄλλωστε, σε ἀντίθετη περίπτωση, ὅπως συμβαίνει για την πλειονότητα των Μοναστηριῶν του εἰρημένου Κτηματολογίου, η αρμόδια επιτροπή θα ἔπρεπε να εἶχε σημειώσει την ὑπαρξη παλαιῶν τίτλων (ταπί-χοτζέτι) καθώς και να κάνει μνεία στο παλαιό φορολογικό καθεστῶς των γαιῶν πριν ἀπὸ το Τανζιμάτ και την τελική ἀπόδοση του φόρου της δεκάτης ἀπευθείας στο αυτοκρατορικό θησαυροφυλάκιο (Βασιλικό Χαζνέ).

Η ἐπιμονή μας στην ὑπαρξη ἢ ὄχι τίτλου ιδιοκτησίας δεν εἶναι διόλου τυχαία καθώς πίσω ἀπὸ αὐτή ἐλλοχεύει ο κίνδυνος της ἀμφισβήτησης της κυριότητας των μοναστηριακῶν γαιῶν στο δεύτερο μισό του 19^{ου} αἰῶνα. Μετά την ἐκδοση του νόμου το 1858, η ἔλλειψη ἀναγνωρισμένης νομικῆς ὑπόστασης για τα χριστιανικά καθιδρύματα ἀποτελέσε ἓνα σοβαρό ἐμπόδιο για την προσάρτηση νέων δημοσίων γαιῶν σε αὐτά, ἐφόσον ο τίτλος ἔπρεπε οπωσδήποτε να ἐκδοθεῖ ἐπ' ὀνόματι φυσικοῦ προσώπου και ἰσχυε η κληρονομική διαδοχή. Ἄλλωστε, αὐτός φαίνεται ὅτι ἦταν και ο σκοπός του νομοθέτη. Για το λόγο αὐτό πολλές Μονές ἀναγκάστηκαν να προχωρήσουν σε εικονικές μεταβιβάσεις νέων ακινήτων τους σε μοναχούς ἢ σε ἄλλα άτομα του ευρύτερου περιβάλλοντος τους, διατρέχοντας ὁμως ἔτσι το σοβαρό κίνδυνο μετά το θάνατο του δῆθεν επικαρπωτῆ οι γαίες να χαρακτηριστοῦν ως ἀδέσποτες (μαχλούλ) και να περιέλθουν στο οθωμανικό κράτος.³⁰ Συνεπῶς, εἶναι ἰδιάζουσας σημασίας το ἀν οι Μονές Δουρούτης και Περιστεράς κατείχαν πρώην δημόσιες ἀγροτικές εκτάσεις με τον ἓνα ἢ τον ἄλλο τρόπο. Εἴαν ὄντως ἰσχύει ο ἰσχυρισμός μας, ὅσες ἀπὸ τις εκτάσεις που περιγράψαμε ἕως ἐδῶ προέρχονταν ἀπὸ δημόσιες γαίες, ἦταν σχετικά ἀσφαλεῖς και πληρούσαν τις κατάλληλες προϋποθέσεις να διατηρηθοῦν ὅσο ὑπῆρχαν και λειτουργοῦσαν και οι Μονές.

²⁷ Α.Μ.Ι – Ι.Μ, Κώδικας Κτηματολόγιο τῶν Ἱερῶν Μονῶν Μαλακασίου 1865-1866, σ. 24.

²⁸ Βλ. αὐτόθι, σ. 26.

²⁹ Βλ. παραπάνω σ. 34.

³⁰ Βλ. Ελευθεριάδης Νικόλαος, *Μελέται Μουσουλμανικοῦ Δικαίου*, σ. 44-53.

Πράγματι για τη Μονή Περιστεράς διαθέτουμε τα απαραίτητα τεκμήρια για να υποστηρίξουμε όχι μόνο τη διατήρηση αλλά και την επέκταση της έγγειας ιδιοκτησίας της. Σε μεταγενέστερη καταγραφή ακίνητης περιουσίας (1873) συναντάμε δεκαπέντε νέα κτήματα που δεν περιέχονται στην πρώτη καταγραφή, έστω και χωρίς να περιγράφονται τα όρια ή η έκταση τους, σημάδι ακμής και γρήγορης ανάπτυξης του Μοναστηριού ή έστω απόδειξη επένδυσης μοναστηριακού κεφαλαίου στο συγκεκριμένο τομέα.³¹ Για τη Μονή Δουρούτης οι πηγές μας επιμένουν στη διαχειριστική πολιτική και στα προβλήματα που ανέκυπταν συνεχώς και παραλείπουν να μας πληροφορήσουν για νέες αγορές κτημάτων. Μια και μοναδική πληροφορία κατορθώσαμε να εντοπίσουμε, η οποία είναι αγορά ενός αμπελιού έναντι 600 γροσίων το 1877.³² Εντούτοις, από τη λειτουργία της Μονής Δουρούτης προκύπτει ότι η ακίνητη περιουσία της κατά πάσα πιθανότητα δεν συρρικνώνεται, όπως θα διαπιστώσουμε σε επόμενα κεφάλαια.

Ωστόσο, αξίζει να επιμείνουμε σε μία άκρως ενδιαφέρουσα ανταλλαγή γαιών ανάμεσα στη Μονή Περιστεράς και σε έναν ισχυρό Οθωμανό της περιοχής των Ιωαννίνων, τον Χαϊρεντίν Πασά Σουλεϊμάν Μπέη Ζαδέ.³³ Ο επιφανής Οθωμανός και ο τότε ηγούμενος Χρύσανθος το 1882 συντάσσουν και προσυπογράφουν μια ανταλλαγή κτημάτων που αφορά σε εκτάσεις της Μονής και του τσιφλικιού του Πασά βρισκόμενες εντός του χωρίου Ραψίστας.³⁴ Η Μονή παραχωρεί τρία κομμάτια χωράφια συνολικής εκτάσεως 69 στρεμμάτων και λαμβάνει τέσσερα άλλα εκτάσεως 92 στρεμμάτων. Σημειώνουμε ότι και τα τρία παραχωρηθέντα κτήματα της Μονής περιλαμβάνονται στην καταγραφή των ετών 1865-1866, αλλά δεν γνωρίζουμε αν τυπικά υπόκειντο στον περιορισμό της μη απαλλοτριώσεως και κατά συνέπεια αν παραβιαζόταν ο νόμος, εφόσον δεν είμαστε βέβαιοι για την προέλευση τους.³⁵ Αντιθέτως, οι γαίες που λαμβάνει η Περιστεράς είναι οπωσδήποτε δημόσιες. Η αναφορά του όρου *τεσσαρουφιγέτ* από την πλευρά του Χαϊρεντίν σκορπίζει κάθε αμφιβολία.³⁶ Η Μονή αποκτά δικαιώματα νομής και αξιοποίησης, ελεύθερης δηλαδή

³¹ Βλ. Α.Μ.Ι – Ι.Μ, Κώδικας Μοναστηριακής Επιτροπής 1871-1890, σ. 23.

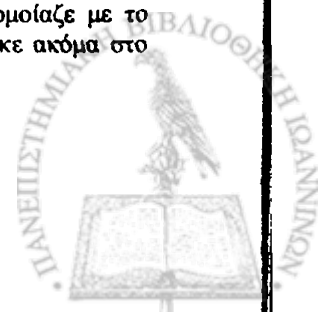
³² Βλ. Α.Μ.Ι – Ι.Μ, Κατάστιχον πάντων τών εσόδων και εξόδων του Ίερού Μοναστηρίου Δουρούτης του έτους 1877. Ίαννουαρίου μέχρι τέλει Απριλίου, σ. 11'.

³³ Ο Χαϊρεντίν Πασάς Σουλεϊμάν Μπέης Ζαδέ, όπως άλλωστε μαρτυρά και το όνομα του, υπήρξε αριστοκράτης, απόγονος της δυναστείας των Ασλανιδών που από το 1600 έως το 1788 διητέλεσαν τοπάρχες των Ιωαννίνων. Αδερφός του ήταν ο Αμπουντίν Σουλεϊμάν Μπέης Ζαδέ, πρώτος δήμαρχος Ιωαννίνων επί Οθωμανών και διευθυντής των αυτοκρατορικών κτημάτων του Βιλαετίου των Ιωαννίνων. Ο Χαϊρεντίν Πασάς φαίνεται ότι είχε μεγάλη οικονομική επιφάνεια και αξιόλογες εκτάσεις υπό την κατοχή του. Στην επίσημη εφημερίδα του βιλαετίου Γιάνγια-Ιωάννινα αναφέρεται ότι προσέφερε το ποσό των 1128 γροσίων υπέρ της ανέγερσης πολυτεχειού και ορφανοτροφείου στην πόλη. Βλ. Εφημερίδα Γιάνγια- Ιωάννινα, 05/03/1870. Πρβλ. Σαλαμάγκας Δημήτριος, Ζουλεϊχά: Δοκίμιο ιστορικής ανασύνθεσης», *Ηπειρωτική Εστία* 16 (1967), σ. 351-356 Αραβαντινός Παναγιώτης, *Περιγραφή της Ηπείρου*, τ. Γ', σ. 267-268 και Πυρσινέλλας Βασίλειος, «Η ίδρυσις των Ιωαννίνων και η ονομασία αυτών», *Ηπειρωτική Εστία* 8 (1959), σ. 857. Για τσιφλίκια του ιδίου βλ. Βλάχος Κώστας, ό.π., σ. 156. Πρβλ. Μπέττης Στέφανος, *Κουρεντιακά ή για την άλλοτε επαρχία Κουρέντων και τα 88 χωριά της (Από την αρχαιότητα ως το 1913)*, Έκδοση Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Ιωαννίνων, Γιάννινα 1997, σ. 570-571. Ο Λαμπρίδης συγκαταλέγει τον Χαϊρεντίν Πασά ανάμεσα στους μεγαλογαιοκτήμονες της Ηπείρου κατά τον 19^ο αιώνα. Βλ. Λαμπρίδης Ιωάννης, *Ηπειρωτικά μελετήματα*, τ. Β', τεύχος δεύτερον, σ. 10.

³⁴ Βλ. Α.Μ.Ι-Ι.Μ, Κώδικας Μοναστηριακής Επιτροπής 1871-1890, σ. 172-176. Ολόκληρο το συμφωνητικό παρατίθεται στο παράρτημα. Βλ. παράρτημα, σ. 113-118.

³⁵ Πρόκειται για γαίες στις θέσεις *Ντίβα*, 22 στρέμματα, *Βίγλα*, 17 στρέμματα, και *Παλιάμπελα Φτέρη*, 30 στρέμματα.

³⁶ Το δικαίωμα τεσσαρούφ στην τελευταία φάση της οθωμανικής κυριαρχίας προσομοίαζε με το δικαίωμα της πλήρους κυριότητας. Παρόλα αυτά η «ψιλή κυριότητα» θεωρητικά ανήκε ακόμα στο οθωμανικό δημόσιο. Βλ. Σαρρής Νεοκλής, ό.π., σ. 138-157.

γεωργικής εκμετάλλευσης, επί των κτημάτων αυτών και η πράξη επικυρώνεται και σφραγίζεται από τον Μητροπολίτη. Οι δε γαίες χαρακτηρίζονται πλέον ως καθαρά βακούφια, τα οποία μάλιστα ανήκουν στη Μονή, ενώ, σύμφωνα με το κείμενο: *οὐδείς δικαιούται οὐδὲ δύναται νὰ ἀναιρέσῃ τὴν συμφωνίαν ταύτην*. Τέλος, επισημαίνεται ρητά από την πλευρά του Οθωμανού ότι δεν ισχύει το δικαίωμα της χρησικτησίας, το οποίο απολάμβανε όποιος κατείχε και καλλιεργούσε δημόσια γη αποδίδοντας τους φόρους για μία δεκαετία, σύμφωνα με το άρθρο 78 του Νόμου Περί Γαιών.³⁷ Επομένως, οι όροι είναι αυστηροί και η Μονή δεν μπορεί να επεκτείνει την ιδιοκτησία της εις βάρος του συγκεκριμένου γείτονα. Δεν μπορούμε να πούμε μετά βεβαιότητα κατά πόσο η ιδιωτική αυτή συμφωνία μεταξύ των συμβαλλομένων ευσταθεί και δεν μπορεί όντως να αναιρεθεί ή αποτελεί αντινομία. Αν όμως ανατρέξουμε στον 20^ο αιώνα και στη διένεξη των κατοίκων της Ραψίστας με το Μοναστήρι, παρατηρούμε ότι η βασική μομφή εναντίον του τοποτηρητή Παπά Γιάννη ήταν ότι απειλούσε τους περίοικους να συμμορφωθούν με τη θέληση των Ραψιστινών ειδάλλως θα υποστηρίζε ότι οι γαίες της Μονής Περιστεράς ανήκαν στον Οθωμανό πασά.³⁸

Από την άλλη μεριά, η ίδια η πράξη της ανταλλαγής και μάλιστα με Οθωμανό αποκτά βαρύνουσα σημασία για την ερμηνεία της γαιοκτητικής πολιτικής που ασκεί το Μοναστήρι. Εδώ την προφανή αιτία της ανταλλαγής συνιστά η δυσκολία που συναντά η Μονή Περιστεράς στην καλλιέργεια των τριών χωραφιών εξαιτίας της αποστάσεως τους από τα υπόλοιπα. Στρέφοντας τη ματιά μας για άλλη μια φορά στον Κώδικα-Κτηματολόγιο των Ιερών Μονών Μαλακασίου και συγκεκριμένα στον ακριβή προσδιορισμό των εκτάσεων και των συνόρων, μπορούμε να αποφανθούμε σχετικά με την άσκηση πολιτικής συγκέντρωσης γης εκ μέρους και των δύο Μονών. Απολύτως εύλογο είναι οι εκάστοτε διαχειριστές της Δουρούτης και της Περιστεράς να επεδίωξαν την απόκτηση γαιών σε όμορες και όχι σε απομακρυσμένες περιοχές, ώστε να διευκολύνεται η επιστασία ο έλεγχος και η καλλιέργεια αυτών. Ο σκόπιμα συγκεντρωτικός χαρακτήρας διαφαίνεται από τα ίδια τα σύνορα των κτημάτων. Στην πλειονότητα των περιπτώσεων συναντάμε την έκφραση: *τόπος τοῦ ἰδίου Μοναστηρίου*. Αλλά και όταν δεν συμβαίνει αυτό, οι γειτονικές ιδιοκτησίες είναι κατά κύριο λόγο του έτερου από τα δύο Μοναστήρια ή εκκλησιών της περιοχής ή των χωριών Ραψίστας, Σαντοβίτσας και Νεοχωρίου. Στο κεφάλαιο που έπεται απομένει να αποδειχτεί εάν η μεγάλη έκταση της γης και η κατευθυντήρια γραμμή που ακολουθούν οι δύο Μονές συνεπάγεται και υψηλό αγροτικό πλεόνασμα και κατά συνέπεια υψηλά εισοδήματα και εύρυθμη λειτουργία.

³⁷ Η μέθοδος της χρησικτησίας ήταν ιδιαίτερα προσφιλής στις Μονές που έκαναν ευρεία χρήση του συγκεκριμένου δικαιώματος μετά την δημοσίευση του νόμου. Βλ. Ελευθεριάδης Νικόλαος, *Γαίαι και δάση Ιερών Μονών Αγίου Όρους*, σ. 125.

³⁸ Βλ. Τζιόβας Πάνος, «Η Ενιαία Δημογεροντία Ιωαννίνων, *Ηπειρωτική Εστία* τ. 29 (1980), σ. 29.

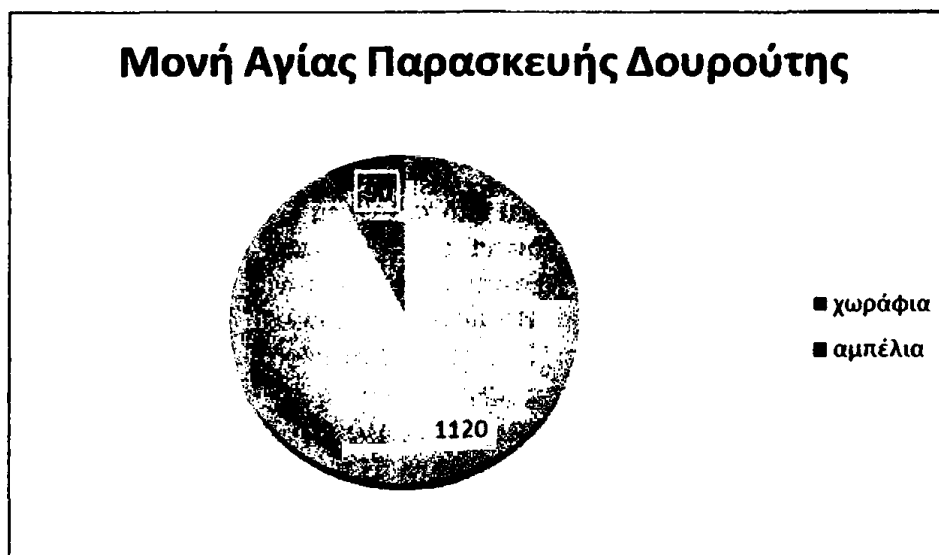

2. ΤΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑΣ ΤΩΝ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑΚΩΝ ΚΤΗΜΑΤΩΝ ΚΑΙ Η ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΩΝ ΓΑΙΟΠΡΟΣΟΔΩΝ

Είναι σαφές ότι οι Μονές Περιστεράς και Δουρούτης επεδίωξαν να αποκτήσουν και να διατηρήσουν μία αξιόλογη ακίνητη περιουσία η οποία όμως έπρεπε απαραίτητως να έχει αμιγώς συγκεντρωτικό χαρακτήρα και να μην βρίσκεται διασκορπισμένη στον ευρύτερο χώρο δικαιοδοσίας των Μοναστηριών. Ακολουθώντας με προσήλωση αυτή τη μέθοδο οι δύο Μονές ασκούσαν αποτελεσματικότερη εποπτεία πάνω στις προσαρτημένες γαίες, προστατεύοντας τις τελευταίες από τις πιθανές επεκτατικές βλέψεις των Οθωμανών γειτόνων και των απλών περιόικων χωρικών³⁹ αλλά, κυρίως, εξασφαλίζοντας την αδιάλειπτη χρονική και γεωγραφική συνέχεια των καλλιεργειών μέσω του παλαιού και διαδεδομένου συστήματος της αγροληψίας.

Πριν όμως εντυφλήσουμε στις παραγωγικές σχέσεις που ανέκλυταν από την «παραχώρηση» και την καλλιέργεια γεωργικών κλήρων, θα αναφερθούμε στο είδος των γαιών της κάθε Μονής ξεχωριστά. Τα σχεδιαγράμματα που έπονται είναι αποκαλυπτικά.

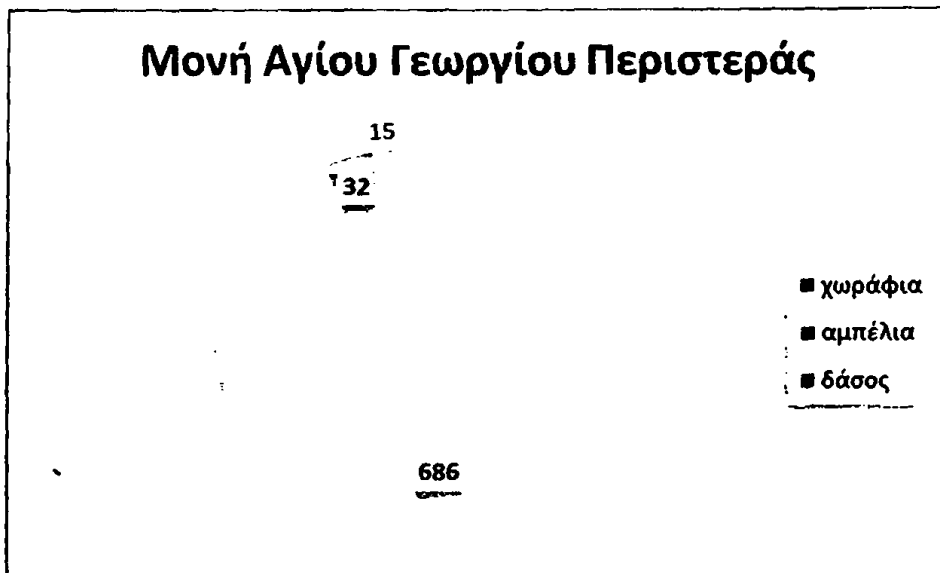
ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2 ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΓΑΙΩΝ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΑΓΙΑΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ ΔΟΥΡΟΥΤΗΣ ΣΕ ΣΤΡΕΜΜΑΤΑ ΚΑΤΑ ΤΑ ΕΤΗ 1865-1866

Πηγή: Κώδικας Κτηματολόγιο των Ίερών Μονών Μαλακασίου 1865-1866, σ. 25-26.

³⁹ Εκτός από τον Χαϊρεντίν Πασά γειτονικές με τη Μονή Περιστεράς ιδιοκτησίες ήταν την εν λόγω περίοδο τα τσιφλίκια δύο Οθωμανών ονόματι *Κουφουσουμπης* και *Μουσταφάμπεης Μετκόμπεης*. Για τον πρώτο δεν διαθέτουμε προς το παρόν κανένα στοιχείο αλλά και πουθενά μέσα στο αρχαικό υλικό δεν προκύπτει κάποια συναλλαγή ή διένεξη με τη Μονή. Βλ. Α.Μ.Ι – Ι.Μ, Κώδικας Κτηματολόγιο των Ίερών Μονών Μαλακασίου 1865-1866 σ. 23-24. Για τον Μετκόμπεη ή Μπεμπρίμπεη ο Σ. Μπέττης, βασιζόμενος στον Λαμπρίδη, υποστηρίζει ότι υπήρξε πιθανότατα ο ιδρυτής και ο ιδιοκτήτης του Νεοχωρακίου, κειμένου σε μικρή απόσταση από τη Μονή Περιστεράς, με την ανοχή του Αλή Πασά στις αρχές του 19^{ου} αιώνα. Ο ισχυρισμός του, τουλάχιστον ως προς το κομμάτι της κατοχής κτημάτων, είναι ορθός, εφόσον τα κτήματα της Μονής που συνορεύουν με ιδιοκτησίες του εν λόγω Οθωμανού βρίσκονται στην ευρύτερη περιοχή του χωριού αυτού και σημειώνονται στο Κτηματολόγιο ως: *και τα κάτωθεν εις τὸν τόπον τοῦ νιοχωρίου*. Βλ. αὐτόθι σ. 24. Πρβλ. Μπέττης Στέφανος, *ό.π.*, σ. 446-447.

ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3

ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΓΑΙΩΝ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΕΡΙΣΤΕΡΑΣ ΣΕ ΣΤΡΕΜΜΑΤΑ
ΚΑΤΑ ΤΑ ΕΤΗ 1865-1866

Πηγή: Κώδικας Κτηματολόγιο τῶν Ἱερῶν Μονῶν Μαλακασίου 1865-1866, σ. 23-24.

Εύκολα προκύπτει το συμπέρασμα: Οι Μονές Δουρούτης και Περιστεράς κατείχαν ως επί το πλείστον αγρούς ή χωράφια, όπως καταγράφονται στο Κτηματολόγιο. Τα στοιχεία που διαθέτουμε όμως δεν μας επιτρέπουν να δούμε, έστω και για ένα περιορισμένο χρονικό διάστημα, σε ποιο ποσοστό οι γαίες αυτές καλλιεργούνταν εντατικά ή χρησιμοποιούνταν ως βοσκότοποι (κισλά) για τα κοπάδια της Μονής ή παραχωρούνταν έναντι μισθώματος σε κάποιο ιδιώτη ή, τέλος, παρέμεναν αναξιοποίητες.⁴⁰ Όμως, μολονότι το αρχαικό μας υλικό υστερεί ως προς την ποσοτική ανάλυση των καλλιεργούμενων στρεμμάτων, οι πληροφορίες που αντλούμε από αυτό επαρκούν για μία ποιοτική ανασύσταση της λειτουργίας των Μονῶν Δουρούτης και Περιστεράς, απ' όπου δεν λείπουν και πολύτιμα αριθμητικά δεδομένα

⁴⁰Με το γενικό όρο *χωράφια* στο αρχαικό υλικό χαρακτηρίζονται τόσο οι καλλιεργήσιμες γαίες όσο και τα λιβάδια που προορίζονταν για βοσκή ζώων. Μόνο μία φορά στον κώδικα του 1865-66 παρατηρούμε διαφοροποίηση στην καταγραφή όπου σημειώνεται η ύπαρξη ενός λιβαδιού 46 στρεμμάτων, ιδιοκτησία της Μονής Δουρούτης, στη θέση σκούπα, που συνορεύει με το χάνι της Δουρούτης. Βλ. Α.Μ.Ι - Ι.Μ., Κώδικας Κτηματολόγιο τῶν Ἱερῶν Μονῶν Μαλακασίου 1865-1866, σ. 26. Πρβλ. Α.Μ.Ι - Ι.Μ.-(1844): Καταγραφή ακίνητης περιουσίας Ἱερῶν Μονῶν Δουρούτης. Βλ. επίσης το σκαρίφημα της περιοχής του Τ. Τζάλλα: Τζάλλας Τηλέμαχος, *ό.π.*, σ. 69: «Σκούπας. Είναι μια έκταση που ανήκει στη Δουρούτη και ένα μέρος της το χειμώνα κρατούσε νερά που λίμναζαν και το υπόλοιπο ήταν βοσκότοπος. Τα λιμνάζοντα νερά οδηγούνταν μέσω μιας τάφρου στον Παλιόμυλο. Για να μην διακόπτεται ο κεντρικός δρόμος, που περνούσαν, υπήρχε γεφύρι, το μοναδικό που είχε το χωριό. Κάπου κάπου τα νερά κάλυπταν το γεφύρι και η διάβαση ήταν αδύνατη.». Βεβαίως η σιωπή των πηγών δεν συνεπάγεται και την απουσία τέτοιου είδους γαιών. Άλλωστε, προϊόντος του χρόνου και ανάλογα με τις επικρατούσες οικονομικές συγκυρίες, οι μοναστηριακές γαίες ενέπιπταν ενίοτε στην κατηγορία των καλλιεργήσιμων και ενίοτε σε αυτή των βοσκότοπων, εν μέρει εξαιτίας της αγρανάπωσης, ώστε να καθίσταται αδύνατος ο ακριβής προσδιορισμός των στρεμμάτων που αξιοποιούνταν μέσω της κτηνοτροφίας. Παγιομένη εικόνα έχουμε μόνο για το έτος 1929, όταν η Μονή Δουρούτης κατέχει βοσκήσιμη έκταση της τάξεως των τετρακοσίων στρεμμάτων και η Μονή Περιστεράς των διακοσίων πενήντα. Βλ. Παπαδοπούλου Μάρθα, *ό.π.*, σ. 130-131.

αναφορικά με το ύψος των γαιοπροσόδων και τη διαχείρισή τους. Για να ξαναδώσουμε ζωή, έστω και αφηγηματικά, στις Μονές θα καταφύγουμε σε άλλου είδους πηγές και συγκεκριμένα σε διπλογραφικά κατάστιχα και σε *κατάστιχα τοῦ σπόρου*, όπως συνήθιζαν να ονομάζονται τον 19^ο αιώνα. Στην ουσία πρόκειται από τη μία πλευρά για πολυσέλιδες ημερολογιακές καταγραφές εσόδων (δοῦναι) και εξόδων (λαβεῖν) των δύο Μονών, από την άλλη δε για φύλλα στα οποία αναγράφονται ονόματα καλλιεργητών και ποσότητες αγροτικών προϊόντων που εισέρεαν ή εξάγονταν από τα Μοναστήρια. Όσο μονότονη και αν φαίνεται η μακροσκελής καταχώρηση άγνωστων ονομάτων, αγροτικών προϊόντων και χρηματικών ποσών, τόσο κρίσιμη αποδεικνύεται για την έρευνα γύρω από τον έγγειο πλούτο των Μοναστηριών και τις οικονομικές δραστηριότητες τους στον τομέα αυτό. Τέλος, οφείλουμε να επισημάνουμε ότι οι πηγές μας αφορούν για τη μεν Μονή Δουρουτίης κυρίως τα έτη 1875-1877 και δευτερευόντως τις χρονιές 1881-1884, ενώ για τη Μονή Περιστεράς διαθέτουμε λιγοστά τεκμήρια για τα δύο έτη που προηγούνται της περιουσιακής και διαχειριστικής συγχώνευσης (1889-1901). Η χρονική αυτή απόσταση ανάμεσα στα υπάρχοντα στοιχεία για τις δύο Μονές δεν δυσχεραίνει τη μελέτη μας· αντιθέτως βοηθά, μέσω των απαραίτητων συγκρίσεων, στο να εντοπίσουμε συνέχειες ή ασυνέχειες στην πολιτική καλλιέργειας των μοναστηριακών κτημάτων με την αυγή του 20^{ου} αιώνα. Ωστόσο, τα πλέον κατάλληλα για επεξεργασία δεδομένα προέρχονται από τη Μονή Δουρουτίης. Επομένως, θα κινηθούμε ανάλογα με τη διαθεσιμότητα των στοιχείων συγκλίνοντας ή αποκλίνοντας όπου κρίνεται απαραίτητο.

Τα εύλογα ερωτήματα που ανακύπτουν στην περίπτωση της αξιοποίησης των μοναστηριακών κτημάτων Δουρουτίης και Περιστεράς είναι τα εξής: α) Πόση έκταση από όση είχε προσαρτηθεί στις Μονές καλλιεργούταν στην πραγματικότητα και με ποιά απόδοση; β) Ποιοί καλλιεργούσαν τους γεωργικούς κλήρους των Μονών, υπό ποιους όρους και τι συνέβαινε σε περίπτωση αθέτησης συμφωνιών; γ) Με ποιες μεθόδους πραγματοποιούνταν οι καλλιέργειες; δ) Ποιά ήταν τα παραγόμενα αγαθά; ε) Πώς κατανεμόταν η γαιοπρόσδοος; στ) Πώς διαχειριζόνταν οι Μονές το αγροτικό πλεόνασμα; η) Ποιό ήταν το ανάλογο κέρδος;

Για το πρώτο ερώτημα έχουμε ήδη αποφανθεί ότι είναι αδύνατο να απαντηθεί με τη χρήση ενός και μοναδικού αριθμού. Αλλά και ο μέσος όρος απόδοσης του εδάφους είναι σχεδόν ακατόρθωτο να υπολογιστεί, καθώς λείπουν τα μεμονωμένα εκείνα στοιχεία που θα επέτρεπαν τον ακριβή προσδιορισμό του. Εντούτοις, η απόπειρα ευρέσεως απαντήσεων για τα υπόλοιπα ερωτήματα μας οδηγεί στη διατύπωση μίας γενικής αλλά ταυτόχρονα ικανοποιητικά τεκμηριωμένης άποψης, τουλάχιστον ως προς το ποσοστό των καλλιεργουμένων γαιών. Προς το παρόν όμως ας στραφούμε στο δεύτερο ερώτημα.

Για την καλλιέργεια των μοναστηριακών αγροκτημάτων προφανώς δεν επαρκούσε ο περιορισμένος αριθμός των μοναχών που συγκροτούσαν τα κοινόβια των Μονών Δουρουτίης και Περιστεράς και οι οποίοι επιβαρύνονταν, εκτός από τις καθημερινές ασχολίες εντός του μοναστηριακού συγκροτήματος, και με ποικίλα πνευματικά καθήκοντα που απαιτούσαν χρόνο για την άσκησή τους. Έτσι, την αξιοποίηση των γαιών αναλάμβαναν λαϊκοί, κάτοικοι των πέριξ των Μονών χωριών, σύμφωνα με το ήδη ισχύον και ευρέως διαδεδομένο και στην Ήπειρο σύστημα της «επίμορτου καλλιέργειας»⁴¹ ή, αλλιώς, της αγροληψίας. Το σύστημα αυτό έγκειται στην υποχρέωση εκ μέρους του καλλιεργητή καταβολής γαιοπροσόδου, μέρους

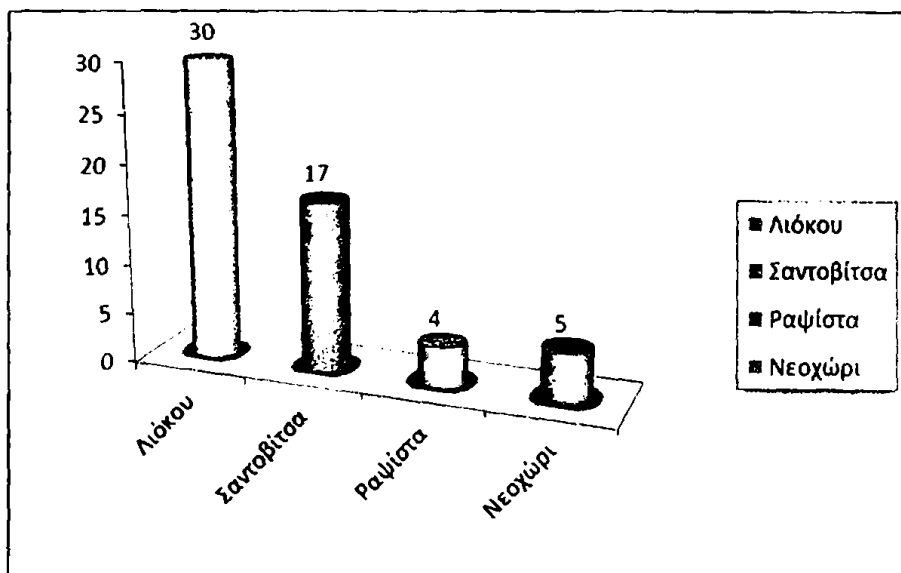
⁴¹ Ο όρος «επίμορτος καλλιέργεια» προέρχεται από την εποχή του Βυζαντίου. Βλ. Στασινόπουλος Κ.Α., «Η επίμορτος καλλιέργεια εν Ηπειρώ εξεταζομένη ιστορικώς και νομικώς», *Πολιτική Επιθεώρησις* τ. Α² (1916), σ. 1292-1298, 1320-1325.

δηλαδή της συνολικής παραγωγής, ως αντάλλαγμα για τη νομή και καλλιέργεια της γης στον πραγματικό της ιδιοκτήτη, που στη συγκεκριμένη περίπτωση ήταν οι Μονές Δουρούτης και Περιστεράς. Η γαιοπρόσοδος ονομαζόταν «γεώμορο» ή, όπως τη συναντάμε στο αρχαικό μας υλικό, *ἴμορο*. Με την αγροληπτική μέθοδο διασφαλιζόταν από τη μία πλευρά η αδιάκοπη εκμετάλλευση των μοναστηριακών κτημάτων και από την άλλη ο βιοπορισμός ατόμων που προφανώς δεν είχαν ατομική ακίνητη περιουσία και σίγουρα δεν είχαν άλλους οικονομικούς πόρους. Οι καλλιεργητές εκείνοι στη γεωγραφική ενότητα και στην εποχή που εξετάζουμε αποκαλούνταν «τσιφτσίδες» ή «τσιφτσήδες» και αυστηρά με αυτή την ορολογία τους συναντάμε στα κατάστιχα.⁴² Για τη γεωγραφική προέλευση των τσιφτσίδων ακριβή εικόνα μας παρέχουν μόνο τα κατάστιχα της Μονής Δουρούτης. Συγκεκριμένα, στην απόδοση του γεώμορου στη Μονή της παραγωγής του έτους 1876 υπάρχουν καταχωρημένα συνολικά 56 ονόματα καλλιεργητών προερχομένων από τα τέσσερα όμορα χωριά, Λιόκου, Σαντοβίτσας, Ραψίστας και Νεοχώρι. Η κατανομή τους απεικονίζεται στο διάγραμμα που ακολουθεί.

ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ ΤΩΝ ΤΣΙΦΤΣΙΔΩΝ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΔΟΥΡΟΥΤΗΣ ΤΟ 1876

Πηγή: Κατάστιχον τῆς ὠψιμίας τῆς Ἱεράς Μονῆς Δουρούτης τῶν τσιφτσίδων.

Παρατηρούμε ότι η πλειονότητα των καλλιεργητών για την περίοδο αυτή ροέρχεται από το χωριό Λιόκου, ενώ έπεται η γειτονική Σαντοβίτσα με σαφώς ἡγότερους. Στο σημείο αυτό ανοίγουμε μία παρένθεση για να τονίσουμε ότι το ὄνολο των ανωτέρω χωρίων απαρτίζονταν κατά την εξεταζόμενη περίοδο από μιγῶς χριστιανικό πληθυσμό. Ειδικά κατά τη δεκαετία 1870-1880, ο πληθυσμός του ὄριου Λιόκου ανερχόταν σε 259-267 κατοίκους και της Σαντοβίτσας από 444-452 ατοίκους.⁴³ Αναφορικά δε με το ιδιοκτησιακό καθεστῶς, τα τρία από τα τέσσερα

⁴² Ο τουρκικός ὄρος τσιφτ (Cift) συνιστά μονάδα επιφάνειας ἀρῶσιμης γῆς, ἡ ὁποία μπορούσε να γῶθει ἀπὸ ἓνα ζευγάρι βόδια και ἀντιστοιχοῦσε, με ποικίλες τοπικές και χρονικές διαφοροποιήσεις, : 60-150 στρέμματα. Βλ. Λαῖου Σοφία, ὄ.π., σ. 442. Για ἄλλες ονομασίες καλλιεργητῶν και ἄλλων ἰδιόκειτων εργατῶν των Μονῶν βλ. Λαῖου Σοφία, «Σχέσεις μοναχῶν και χριστιανῶν λαϊκῶν την ὡμανική περίοδο», στο: Κολοβός Ηλίας, ὄ.π., σ. 210.

⁴³ Βλ. Μπέττης Στέφανος, ὄ.π., σ. 404-405, 519-520. Στα μέσα του 19^{ου} αἰῶνα σύμφωνα με τον γνωστό ἀπιστικό πίνακα του Αραβαντινοῦ το χωριό Σαντοβίτσα εἶχε 26 χριστιανικούς οἴκους και 50

χωριά, Λιόκου, Σαντοβίτσας και Ραψίστας, υπήρξαν «ιμπλιάκια», δηλαδή κτήματα του οθωμανικού δημοσίου (κρατικές γαίες) και καλλιεργούνταν από τους κατοίκους τους με την αντίστοιχη απόδοση του γεώμορου στο οθωμανικό κράτος. Στο καθεστώς αυτό περιήλθαν πιθανότατα μετά την πτώση του Αλή πασά, χρονική στιγμή της ανακήρυξης τους ως γαίες σχολαζούσης νομής (μαχλούλ), και διατηρήθηκαν έτσι έως και την απελευθέρωση.

Εάν τώρα επικεντρώσουμε την προσοχή μας στα ονόματα των τσιφτσίδων εύκολα διαπιστώνουμε ότι κάποια επώνυμα επαναλαμβάνονται με μεγάλη συχνότητα, γεγονός που σημαίνει ότι οι καλλιεργητές ενδεχομένως να ήταν συγγενείς, είτε πρώτου είτε δευτέρου ή ακόμα και τρίτου βαθμού, χωρίς βεβαίως να αποκλείουμε την πιθανότητα ύπαρξης απλής συνωνυμίας, αν και αυτή περιορίζεται κατά πολύ στα πλαίσια ενός τόσο μικρού σε μέγεθος όσο και κλειστού κοινωνικού μορφώματος όπως ένα χωριό στην Ήπειρο του 19^{ου} αιώνα.⁴⁴ Επιπλέον, σημαντικό είναι ότι η αγροληψία σημειώνονταν επ' ονόματι του αρχηγού της οικογενείας, πιθανότατα όμως στην καλλιέργεια να συνέδραμαν και τα υπόλοιπα μέλη, μηδενός εξαιρουμένου, ούτε των γυναικών σε ορισμένες περιπτώσεις. Αξίζει να αναφερθεί ότι, όπως προκύπτει από δύο καταχωρήσεις καλλιεργητών του χωριού Λιόκου, η αγροληψία των κτημάτων της Δουρούτης γινόταν επ' ονόματι γυναικών, πιθανότατα εξαιτίας του πρόωρου θανάτου των συζύγων, καθώς οποιαδήποτε άλλη ερμηνεία των καταγραφών αυτών θα μας εξέπληττε.⁴⁵

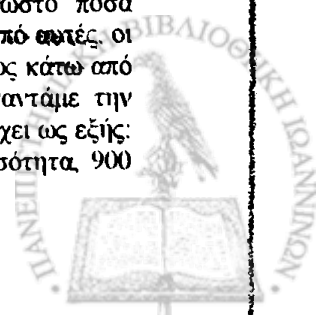
Εν γένει, για την ίδια την πράξη της αγροληψίας, στην Ήπειρο του 19^{ου} αιώνα και όχι μόνο, δύο ήταν τα γνωστότερα και ευρέως διαδεδομένα συστήματα, το «μισακάρικο» και το «τριτακάρικο» ή, με πιο απλά λόγια, η απόδοση στον ιδιοκτήτη της γης του μισού ή του ενός τρίτου των παραγομένων καρπών αντίστοιχα. Για τη Μονή Περιστεράς τα στοιχεία δεν μας ευνοούν τόσο ώστε να βεβαιωθούμε για το ποιο από τα δύο εφαρμοζόταν. Όμως, η γειτνίαση με τη Μονή Δουρούτης μας ωθεί στο να προκρίνουμε την ύπαρξη ενός κοινού συστήματος αγροληψίας. Και για τη Μονή Δουρούτης οι ακέραιοι αριθμοί δεν αφήνουν κανένα περιθώριο λαθών: η γαιοπρόσοδος του Μοναστηριού ανερχόταν στο 1/3 της συνολικής παραγωγής, αφού όμως είχε προηγηθεί η αφαίρεση του φόρου της δεκάτης για το αυτοκρατορικό θησαυροφυλάκιο. Τα υπόλοιπα 2/3 έμεναν στους τσιφτσίδες για να καλύψουν τις διατροφικές ανάγκες ενός ολόκληρου έτους, έως δηλαδή την επόμενη σοδειά.⁴⁶ Η

στέφανα, το Λιόκου 17 χριστιανικούς οίκους και ισάριθμα στέφανα, το Νιοχώρι 9 χριστιανικούς οίκους και 14 στέφανα και η Ραψίστα 19 χριστιανικούς οίκους και 41 στέφανα αντίστοιχα. Βλ. Αραβαντινός Παναγιώτης, *Χρονογραφία της Ηπείρου*, τ. Β', σ. 328, 331, 334.

⁴⁴ Π.χ στο χωριό Σαντοβίτσα ανάμεσα στους καλλιεργητές των μοναστηριακών κτημάτων είναι οι: Κωνσταντίνος Φώτου, Ιωάννης Φώτου, Γεώργιος Φώτου, Αναστάσιος Κολιό Φώτου και Θεόδωρος Κολιό Φώτου, Νικόλαος Σώζου, Χαράλαμπος Σώζου Τσόλης και Χαράλαμπος Ιωάννη Σώζου. Αναλογικά στο χωριό Λιόκου οι: Ιωάννης Ζάκας, Τάτσης Ζάκας, Παναγιώτης Ζάκας, Παναγιώτης Κρομμύδας και Γεώργιος Κρομμύδας, Μιχαήλ Τσόλης, Χριστόδουλος Τσόλης, Νικόλαος Τσόλης και Νικόλαος Τσόλης κ.τ.λ. Βλ. Α.Μ.Ι.-Ι.Μ. Κατάστιχον τῆς ὠψιμίας τῆς Ἱεράς Μονῆς Δουρούτης τῶν τσιφτσίδων.

⁴⁵ Πρόκειται για την Παρασκευή Νούσινα και την Τοπράτσα Κολιό Μπελούγια, οι οποίες καλλιεργούν κτήματα και παράγουν αποκλειστικά αραβόσιτο, 230 και 100 οκάδες αντίστοιχα. Αν διατρέξουμε το κατάστιχο διαπιστώνουμε ότι οι παραπάνω ποσότητες ουσιαστικά δεν είναι ιδιαίτερας χαμηλές σε σύγκριση με αυτές των υπολοίπων καλλιεργητών. Βλ. αυτόθι.

⁴⁶ Π.χ ο Κώστας Φώτου από τη Σαντοβίτσα τη χρονιά 1876 καλλιεργώντας άγνωστο πόσα μοναστηριακά κτήματα κατόρθωσε να συγκεντρώσει συνολικά 1500 οκάδες αραβόσιτο. Από αυτές, οι 150 σινιστούσαν το φόρο της δεκάτης και αφαιρούνταν προφανώς εξ αρχής. Έτσι, ακριβώς κάτω από την καταγραφή της συνολικής παραγωγής: *Κώστα Φώτος, τὸ ὄλον ὀκάδες 1500*, συναντάμε την καταχώρηση του γεώμορου: *ἤμορο ὀκάδες 450*. Η ακολουθία των αριθμητικών πράξεων έχει ως εξής: $1500 - 150 = 1350 / 3 = 450$. Δηλαδή 450 οκάδες για τη Μονή Δουρούτης και η διπλάσια ποσότητα, 900 οκάδες, για τον καλλιεργητή. Για το παράδειγμα αυτό και για πολλά άλλα βλ. αυτόθι.

όμως είχε προηγηθεί η αφαίρεση του φόρου της δεκάτης για το αυτοκρατορικό θησαυροφυλάκιο. Τα υπόλοιπα 2/3 έμεναν στους τσιφτσίδες για να καλύψουν τις διατροφικές ανάγκες ενός ολόκληρου έτους, έως δηλαδή την επόμενη σοδειά.⁴⁷ Η γαιοπρόσδοος εκείνη ήταν φυσική, καθώς καταβαλόταν σε προϊόν και όχι σε ισοδύναμο χρηματικό ποσό από τον άμεσο παραγωγό, τους τσιφτσίδες των γειτονικών περιοχών, στις Μονές Περιστεράς και Δουρούτης που ήταν οι κύριοι των γαιών.

Η αγροληψία όμως δεν συνιστούσε μονόδρομο για τις Μονές Δουρούτης και Περιστεράς. Οι ίδιες είχαν στη διάθεση τους από ένα ζευγάρι βοδιών για τη διαδικασία του οργώματος, ώστε να αξιοποιούν με αυτό τον τρόπο μεγαλύτερο αριθμό μοναστηριακών κτημάτων. Στα κατάστιχα, όταν πρόκειται για τη συγκεκριμένη μέθοδο, επαναλαμβάνεται η φράση: *τοῦ ἰδίου ζεύγους ἢ ζευγάρι Μονής*. Στο τέλος της διαδικασίας ολόκληρο το παραγόμενο προϊόν περιερχόταν αυτόματα στις Μονές, μετά την αφαίρεση της δεκάτης.

Τα είδη και τη σύνθεση των καλλιεργειών τα καθόριζε αποκλειστικά η γεωμορφολογία. Μια επιτόπια έρευνα, ακόμα και σήμερα, θα έκανε και τον πλέον αδαή παρατηρητή να αντιληφθεί άμεσα το άνυδρο, το πετρώδες και, κατά συνέπεια, το άγονο της πλειονότητας των κτημάτων που είχαν υπό τη δικαιοδοσία τους οι Μονές Περιστεράς και Δουρούτης. Φυσικά, από τη μεγάλη διαθεσιμότητα των μοναστηριακών γαιών στις συγκεκριμένες περιπτώσεις –υπενθυμίζουμε ότι η Μονή Δουρούτης κατείχε συνολικά 1120 στρέμματα χωράφια και η Περιστεράς 686– συναγάγουμε ότι πιθανότατα επιλέγονταν για καλλιέργεια οι πλέον εύφορες. Αλλά, ακόμα και αν ισχύει ο ισχυρισμός μας, τον κύριο όγκο των καλλιεργειών και για τις δύο Μονές αντιπροσώπευαν τα δημητριακά. Έτσι, παράγονταν σε μεγάλες ποσότητες σιτάρι, κριθάρι, βρώμη, σίκαλη (βρίζα) και αραβόσιτος.⁴⁸ Μεταξύ αυτών, από τους ανθρώπους εκείνης της εποχής καταναλώνονταν το σιτάρι, η σίκαλη, το κριθάρι και ο αραβόσιτος και όλα μαζί αποτελούσαν, επιπλέον, ζωοτροφές.⁴⁹

Μια άλλη διάκριση των δημητριακών ήταν η υπαγωγή τους στις κατηγορίες των πρώιμων και των όψιμων καρπών, σε αναλογία με το χρόνο σποράς. Στους πρώιμους καρπούς συγκαταλέγονταν το σιτάρι, το κριθάρι, η βρώμη και η σίκαλη, ενώ όψιμος θεωρείτο ο αραβόσιτος. Για την εκκίνηση της διαδικασίας τους αρχικούς καρπούς προσέφεραν οι Μονές Δουρούτης και Περιστεράς στο σύνολο των τσιφτσίδων. Κάθε καλλιεργητής, ανάλογα με τον αριθμό των κτημάτων για τα οποία ήταν υπεύθυνος, λάμβανε και τους αντίστοιχους σπόρους, οι οποίοι ποίκιλαν ανά περίπτωση. Όμως, μετά το πέρας της συγκομιδής ήταν υποχρεωμένος να αποδώσει στο αντίστοιχο Μοναστήρι, εκτός από το 1/3 της παραγωγής, και ολόκληρη την ποσότητα του σπόρου που είχε λάβει αρχικά. Κατ' αυτό τον τρόπο, αφενός διασφαλιζόταν η συνήθης εναλλαγή των καλλιεργειών με τη μέθοδο της «αμειψισποράς» και της «αγρανάπαυσης», αφετέρου οι Μονές Δουρούτης και

⁴⁷ Π.χ ο Κώστας Φώτος από τη Σαντοβίτσα τη χρονιά 1876 καλλιεργώντας άγνωστο πόσα μοναστηριακά κτήματα κατόρθωσε να συγκεντρώσει συνολικά 1500 οκάδες αραβόσιτο. Από αυτές, οι 150 συνιστούσαν το φόρο της δεκάτης και αφαιρούνταν προφανώς εξ αρχής. Έτσι, ακριβώς κάτω από την καταγραφή της συνολικής παραγωγής: *Κώστα Φώτος. τὸ ὅλον ὀκάδες 1500*, συναντάμε την καταχώρηση του γεώμορου: *ἤμορο ὀκάδες. 450*. Η ακολουθία των αριθμητικών πράξεων έχει ως εξής: $1500-150=1350/3=450$. Δηλαδή 450 οκάδες για τη Μονή Δουρούτης και η διπλάσια ποσότητα, 900 οκάδες, για τον καλλιεργητή. Για το παράδειγμα αυτό και για πολλά άλλα βλ. αυτόθι.

⁴⁸ Για τον αραβόσιτο οφείλουμε να διευκρινίσουμε ότι συλλέγεται σε στάχυα αλλά στις περισσότερες καταχωρήσεις τον συναντάμε με τη μορφή σπυριού που είναι και το τελικό προς κατανάλωση προϊόν. Μετά την επεξεργασία η ποσότητα είναι σαφώς μικρότερη της αρχικής.

⁴⁹ Για το ζήτημα βλ. Ασδραχάς Σπύρος κ.αλ., *Ελληνική οικονομική ιστορία: 1Ε'-1Θ' αιώνας*, τ. Α', Εκδόσεις Πολιτιστικού Ιδρύματος Ομίλου Πειραιώς, Αθήνα 2003, σ. 291-294.

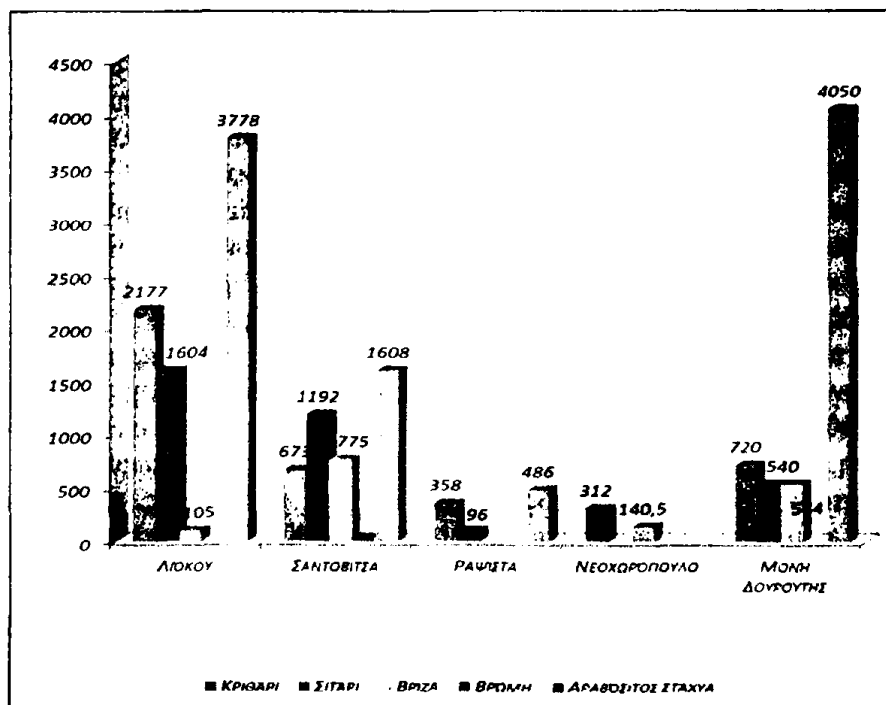

Περιστεράς διατηρούσαν τις διαχειριστικές τους αρμοδιότητες όσον αφορά στα μέσα παραγωγής. Σε τελική ανάλυση διατηρούσαν σκόπιμα κάποιες εξουσίες πάνω στον ίδιο τον ανθρώπινο παράγοντα που μετείχε της διαδικασίας. Στο ζήτημα όμως αυτό θα επανέλθουμε στη συνέχεια.

Από τα κατάστιχα της Μονής Δουρούτης προέρχονται οι πληροφορίες για το χρόνο απόδοσης των σπόρων στους τσιφτσίδες. Αν συναθροίσουμε τις εξαγωγές του έτους 1875-1876 προκύπτει ότι οι σπόροι της σίκαλης χορηγούνταν τον μήνα Οκτώβριο, ακολουθούσε το σιτάρι κυρίως τους μήνες Νοέμβριο και Δεκέμβριο, με λιγότερες εξαιρέσεις τον Ιανουάριο, και το κριθάρι στην καρδιά του χειμώνα πια, τον Ιανουάριο και το Φεβρουάριο. Ας σημειωθεί ότι για την όψιμη σπορά του αραβόσιτου τον μήνα Μάιο συναντάμε μεν μία και μοναδική αναφορά για τη Μονή Δουρούτης και τρεις για την Περιστεράς, όμως προξενεί εντύπωση το πόσο χαμηλές είναι οι ποσότητες ιδιαίτερα σε σύγκριση με τα υπόλοιπα δημητριακά. Ενδεχομένως, λοιπόν, το σπόρο στην περίπτωση αυτή να κατέβαλε ο καλλιεργητής και μόνο κατ' εξαίρεση οι Μονές.⁵⁰

Οι ίδιες πηγές μας βοηθούν να προσεγγίσουμε μία συνολική αποτίμηση της παραγωγής των καλλιεργούμενων γαιών της Μονής Δουρούτης στα 1876.

ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 5.
ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΕΚ ΤΩΝ ΓΑΙΩΝ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΔΟΥΡΟΥΤΗΣ ΣΕ ΟΚΤΑΕΞ
1876

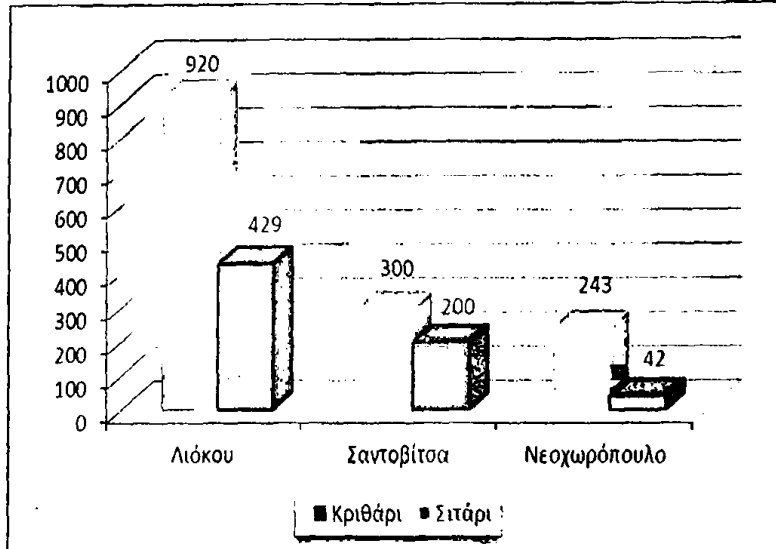
Πηγή: Κατάστιχον τής ώψιμίας τής Ίεράς Μονής Δουρούτης τών τσιφτσίδων.

⁵⁰ Βλ. Α.Μ.Ι- Ι.Μ, Κατάστιχον πάντων τών εσόδων και εξόδων του Ίερού Μοναστηρίου Δουρούτης Κατά Μήνα έτι δέ και τών γεννημάτων και προβάτων. Τη 20^η Οκτωβρίου 1876, σ. 100^τ -114^τ. Πρβλ. Κατάστιχον (δούναι και λαβείν) τής Ίεράς Μονής Περιστεράς 15 Ίουνίου 1899-1 Ίουλίου 1901, σ. 20^τ-23^τ. Επιπλέον βλ. Στασινόπουλος Κ.Α., ό.π., σ. 1320, όπου αναφέρεται ότι τον σπόρο του αραβόσιτου κατέβαλε ο καλλιεργητής, εκτός εάν δεν μπορούσε να τον διαθέσει οπότε και τον χορηγούσε ο ιδιοκτήτης με τη μορφή δανείου επί της τρεχούμενης αξίας.

Την ίδια χρονιά ο σπόρος που συγκέντρωσε η Μονή από τους τσιφτσίδες των χωρίων Λιόκου και Σαντοβίτσα ανερχόταν σε:

ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 6.
ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΣΠΟΡΟΥ ΣΤΗ ΜΟΝΗ ΔΟΥΡΟΥΤΗΣ ΣΕ ΟΚΑΔΕΣ 1876

Πηγή: Κατάστιχον του σπόρου των χωρίων Λιόκου και Σαντοβίτσα.

Από την επεξεργασία των δεδομένων, ευδιάκριτη είναι η υπεροχή του αραβόσιτου σε όλες τις κατηγορίες και ειδικά στην παραγωγή του ζευγαριού του Μοναστηρίου. Από τις 15.349,5 οκάδες που προκύπτουν, ένα ποσοστό της τάξεως του 40% κατέχει ο αραβόσιτος, το 28% το κριθάρι, το 22% το σιτάρι και το υπόλοιπο 10% η σίκαλη.⁵¹ Πέρα όμως από την γαιοπρόσοδο, οι ποσότητες κριθαριού και σιταριού αυξάνονταν και από την επιστροφή του σπόρου. Οφείλουμε όμως να σημειώσουμε ότι το ανωτέρω διάγραμμα δεν ανταποκρίνεται επακριβώς στην πραγματικότητα, καθώς φαίνεται ότι οι τσιφτσίδες του Νεοχωρόπουλου καθυστερούσαν να αποδώσουν τα οφειλόμενα λόγω δυσμενών καιρικών συνθηκών (χαλάζι) που κατέστρεψαν τις καλλιέργειες τους.⁵² Πέντε χρόνια, αργότερα τον Οκτώβριο του 1882, στις αποθήκες της Μονής βρίσκονταν συνολικά 8.978 οκάδες σιτηρών, με ευδιάκριτη την υπεροχή του κριθαριού, που προοριζόταν κατά πάσα πιθανότητα για πώληση, αλλά και του σιταριού, πρωτίστως για εσωτερική κατανάλωση. Το Δεκέμβριο της επόμενης χρονιάς η ποσότητα ανερχόταν σε 7.549 οκάδες, εκ των οποίων οι 3.574 ήταν αραβόσιτος.⁵³ Η πτώση σε σχέση με την

⁵¹ Για το άθροισμα λάβαμε υπόψη τη συνολική ποσότητα του αραβόσιτου σε σπυριά (6.083 οκάδες) και όχι σε στάχυα, όπως απεικονίζεται στο διάγραμμα.

⁵² Οι άσχημες καιρικές συνθήκες που επικρατούσαν στην περιοχή οδηγούσαν συχνά στη μερική ή και ολοσχερή καταστροφή της καλλιέργειας δυσχεραίνοντας ακόμα περισσότερο τη θέση των τσιφτσίδων διότι, εκτός από το γέωμορο, ήταν αναγκασμένοι να επιστρέψουν στις Μονές ή στον ιδιοκτήτη της γης εν γένει και το σπόρο και μάλιστα με βάση τις υψηλότερες τιμές που ίσχυαν κατά την εποχή της σποράς και όχι αυτές της περιόδου της συγκομιδής. Έτσι, οι τσιφτσίδες λάμβαναν αρχικά μία ποσότητα σπόρου αποτιμημένη και εντέλει απέδιδαν μεγαλύτερη στο Μοναστήρι. Συνεπώς, η διαδικασία έπαιρνε τη μορφή έντοκου δανείου, με μόνη τη διαφορά καταβολής φυσικής και όχι χρηματικής προσόδου. Βλ. Παπαγεωργίου Γεώργιος, *Οικονομικές και κοινωνικές πραγματικότητες στο Βιλαέτι Ιωαννίνων (Τέλη 19^{ου} - αρχές 20^{ου} αι.)*, Ιωάννινα 1984, σ. 5-6.

⁵³ Βλ. Α.Μ.Ι.-Ι.Μ., Κώδικας Μοναστηριακής Έπιτροπής 1871-1890, σ. 198, 226.

παραγωγή της προηγούμενης δεκαετίας για τη Μονή Δουρούτης είναι εμφανής. Σε επόμενο κεφάλαιο θα διαπιστώσουμε εάν οφείλεται σε εξωγενείς παράγοντες ή εάν αντικατοπτρίζει τριγμούς στην εύρυθμη λειτουργία του Μοναστηριού.

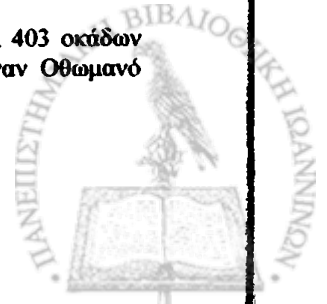
Σε πλήρη αρμονία με τις έως αυτό το σημείο διαπιστώσεις, η Μονή Περιστεράς κατά τα έτη 1899-1900 αποθηκεύει, συμπεριλαμβανομένου και του σπόρου, 9.857 και 7.673 οκάδες δημητριακών. Και εδώ κυριαρχούν ο αραβόσιτος και το κριθάρι σε ποσοστό 65% για το 1899 και 72% για το 1900. Επιπροσθέτως, κατά την ομαδοποίηση των αριθμητικών δεδομένων για την Περιστεράς, εντυπωσιακή είναι η παντελής έλλειψη σιταριού την πρώτη χρονιά του 20^{ου} αιώνα αλλά ακόμα πιο σημαντική είναι η καίρια συνεισφορά του ζευγαριού της Μονής, η οποία κυμαίνεται μεταξύ του 55-57% επί του συνόλου, ενώ για τη Μονή Δουρούτης 24 χρόνια πριν μόλις άγγιζε το 27,5%. Η απόκλιση αυτή πιθανότατα οφείλεται στον περιορισμένο αριθμό των καλλιεργητών της Μονής Περιστεράς. Το διάστημα 1899-1901 το Μοναστήρι του Αγίου Γεωργίου απασχολούσε μόλις οκτώ από αυτούς το πρώτο έτος, οκτώ το δεύτερο και επτά το τρίτο.

Όμως, για μια ολοκληρωμένη και πολύπλευρη προσέγγιση της αξιοποίησης της έγχειας μοναστηριακής ιδιοκτησίας δεν πρέπει να παραληφθεί ένα ουσιώδες κεφάλαιο⁵⁴ η διαχείριση του αγροτικού προϊόντος από τη στιγμή που έφθανε στις αποθήκες των Μονών Δουρούτης και Περιστεράς. Για το συγκεκριμένο ζήτημα δεν μας λείπουν τα τεκμήρια, αλλού συγκεντρωτικά και αλλού αναλυτικά δοσμένα, εξίσου όμως αξιοποιήσιμα.

Ξεκινώντας με τη Μονή Δουρούτης, έχουμε την τύχη να γνωρίζουμε επακριβώς με ποιον τρόπο διέθεσε τη συγκομιδή των ετών 1875-1876. Σύμφωνα με το κατάστιχο, το Νοέμβριο του '75 στις αποθήκες βρίσκονταν συνολικά 10.017 οκάδες σίκαλης, βρώμης, σίτου, αραβόσιτου και κριθαριού, ενώ τον Αύγουστο προστέθηκε και η νέα συγκομιδή. Έτσι, το εν λόγω κατάστιχο περιλαμβάνει τις εξαγωγές δημητριακών από το Νοέμβριο του '75 έως και τον Ιανουάριο του 1877 ύψους 15.015 οκάδων παλαιών και νέων γεννημάτων. Εμείς θα εστιάσουμε την προσοχή μας στο διαθέσιμο για εμπορευματοποίηση προϊόν. Από τις 15.015 οκάδες καθ' όλο το διάστημα, προς πώληση διατίθενται μόλις οι 3.040, δηλαδή το 20%. Η Μονή φαίνεται ότι πούλησε σχεδόν αποκλειστικά κριθάρι, αφού η ποσοστιαία ξεπερνά το 87%, ενώ το σιτάρι και ο αραβόσιτος σχεδόν απουσιάζουν από την κατηγορία αυτή.⁵⁴ Οι πωλήσεις του κριθαριού σημειώνονται κυρίως κατά τους πρώτους πέντε μήνες μετά τη συγκομιδή, από Σεπτέμβριο έως και Φεβρουάριο, ενώ από το Μάρτιο έως τον Αύγουστο δεν σημειώνονται παρά ελάχιστες. Η διαχείριση αυτή αντικατοπτρίζει πέραν πάσης αμφιβολίας μία πραγματικότητα στην οποία η Μονή Δουρούτης, παρόλη τη σημαντική σε μέγεθος ακίνητη ιδιοκτησία, δεν είχε τη δυνατότητα να εμπορευματοποιεί συνεχώς μέρος της ετήσιας παραγωγής και είτε ήταν αναγκασμένη είτε επέλεγε να το διαθέσει προς κάλυψη άλλων αναγκών. Κατά συνέπεια, ειδικά ο αραβόσιτος συνιστούσε τη βάση της διατροφής για τα ζώα του Μοναστηριού, ενώ ένα αξιόλογο μέρος των καρπών επέστρεφε στους τσιφτισίδες με τη μορφή σπόρου και ένα άλλο μικρότερο δινόταν αντι μισθού σε εποχιακούς εργάτες της Δουρούτης. Αραιά, τέλος, συναντάμε αναφορές σε συνδρομή της Μονής προς τους οικονομικά αδύνατους ή όσους υπέφεραν από τις περιφερειακές οθωμανικές αρχές.⁵⁵

⁵⁴ Η Μονή διέθεσε στην αγορά μόλις 70 και 82 οκάδες αραβόσιτου και σίτου αντίστοιχα. Βλ. Α.Μ.Ι.-Ι.Μ., Κατάστιχον πάντων τῶν ἐσόδων καὶ ἐξόδων τοῦ Ἱεροῦ Μοναστηρίου Δουρούτης Κατὰ Μῆνα ἕξι δὲ καὶ τῶν γεννημάτων καὶ προβάτων. Τῆ 20^ῃ Ὀκτωβρίου 1876, σ. 100^τ -114^τ.

⁵⁵ Το χαρακτηριστικότερο παράδειγμα συνιστά η προσφορά από τη Μονή Δουρούτης, 403 οκάδων κριθαριού, προς το γειτονικό χωριό της Κοσμηράς, το οποίο υπέφερε δεινά από έναν Οθωμανό

Τα συνολικά έσοδα της Μονής το ίδιο περίπου διάστημα (Νοέμβριος '75-Δεκέμβριος '76) ανέρχονται σε 13.059 γρόσια. Από αυτά τα 3.778 γρόσια προκύπτουν από την πώληση των δημητριακών. Το ποσοστό (30%) είναι αξιόλογο και αποδεικνύει την ισότιμη συμμετοχή του αγροτικού πλεονάσματος, σε συνδυασμό με άλλους οικονομικούς πόρους που θα συναντήσουμε στη συνέχεια, στην αύξηση των προσόδων και κατά συνέπεια στην ομαλή λειτουργία της Μονής.⁵⁶

Τους επόμενους τέσσερις μήνες, έως τα τέλη Απριλίου 1877, από τις 4.593 οκάδες που ξοδεύονται, το 55% διατίθεται ως ζωοτροφή, το 20% ως σπόρος και το 25% πωλείται για να αποφέρει κέρδος 1.318 γροσίων.⁵⁷

Για τη Μονή Περιστεράς η παράθεση δύο συγκεντρωτικών πινάκων είναι τόσο επαρκής όσο και αποκαλυπτική.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

1899	Κριθάρ	Βρίζα	Βρώμι	σιτάρι	Σπυρί	λιανό	έξαγωγή
Έπωλήθη	1744	40	1573		60		
Σπόροι	1303		227				
Τσεφτσίδες							
Σπόρος Μονής	350	235	210		40		
Έλεοῦσα	80						
Ζώων έξωδευσα	200		100				
Τροφή	849	852		145	1.605	244	
	4.526	1.127	2.110	145	1.705	244	

ΠΙΝΑΚΑΣ 2

1900	Βρίζα	Βρώμι	σιτάρι	Κριθάρ	Καπνός
Έπωλήθη	1.863	275			
Σπόρος Μονής	330	320	400	50	20
Σπόροι Τσεφτσίδες	1.061	323		47	10
Έλεοῦσα	80				
Ζώων έξωδευσα	250	100			
Τροφή		662		1.829	54
	3.584	982	1.098	1.926	84

Πηγή: Κατάστιχο (δούναι και λαβείν) της Ιεράς Μονής Περιστεράς 15 Ιουνίου 1899-1 Ιουλίου 1901, σ. 20^Γ-23^Γ.⁵⁸

γαιοκτήμονα που επιχειρούσε να επεκτείνει την ιδιοκτησία του μεταχειριζόμενος κάθε μέσο. Βλ. αυτόθι σ. 111^Γ. Για την περίπτωση της Κοσμηράς βλ. Παππάς Χριστόφορος, «Επιστολή διαμαρτυρία 11 κατοίκων Κοσμηράς Ιωαννίνων προς την εφημερίδα Νεολόγο της Κωνσταντινούπολης το 1875, εξιστορούντων τα δεινά που υπέφεραν από τον Αχμέτ Αγά», *Ηπειρωτικό Ημερολόγιο*, Ιωάννινα 1999, σ. 395-408.

⁵⁶ Βλ. Α.Μ.Ι.-Ι.Μ, Κατάστιχον πάντων τῶν ἐσόδων καὶ ἐξόδων τοῦ Ἱεροῦ Μοναστηρίου Δουρουῦτης Κατὰ Μῆνα ἔτι δὲ καὶ τῶν γεννημάτων καὶ προβάτων. Τῆ 20^η Ὀκτωβρίου 1876, σ. 23^Γ-55^Γ.

⁵⁷ Σημειώνεται ὅτι τὸ 1877 μία οκάδα σιτάρι πωλεῖτο 1,4 γρ ἢ 60 παράδες καὶ μία κριθάρι πρὸς 0,86 γρ. Βλ. Α.Μ.Ι.-Ι.Μ Κατάστιχον πάντων τῶν ἐσόδων καὶ ἐξόδων τοῦ Ἱεροῦ Μοναστηρίου Δουρουῦτης τοῦ ἔτους 1877. Ἰαννουαρίου μέχρι τέλει Ἀπριλίου, σ. 11^Γ, 12^Υ.

⁵⁸ Οἱ πίνακες παρατίθενται αὐτούσι, ἔχοντας διατηρηθεῖ στο ἀκέραιο ἢ ὀρθογραφία καὶ ἡ τοπικὴ διάλεκτο τοῦ πρωτότυπου.

Μέσα σ' αυτή τη διατία η Μονή Περιστεράς πωλεί κατά κύριο λόγο κριθάρι και δευτερευόντως βρώμη, ενώ παράλληλα το μεγαλύτερο μέρος του σιταριού, της σικάλης, του αραβόσιτου και μιας ποικιλίας του που αποκαλείται «λιανό» προορίζεται για τη διατροφή των μοναχών, των διακόνων, των εργατών και των προσκυνητών της Μονής. Κατά τη διάρκεια της διατίας δε το μοναστήρι αποκομίζει από την πώληση των αγροτικών προϊόντων μόλις 4.715 έναντι του συνόλου των 57.397 γροσίων που καταχωρούνται ως έσοδα.⁵⁹

Πέρα όμως από την καλλιέργεια δημητριακών, ένας δεύτερος προσοδοφόρος τομέας για τις δύο Μονές είναι η αμπελουργία, η οποία όμως αφορά στο μικρότερο κομμάτι της μοναστηριακής περιουσίας και μηδενίζεται σχεδόν η σημασία της όταν πρόκειται για εξαγωγή κρασιού. Φαίνεται ότι η παραγόμενη ποσότητα του οίνου μόλις που επαρκούσε για αυτοκατανάλωση, αφού πουθενά δεν υπάρχει καταγεγραμμένη πώληση από τη Μονή Δουρούτης αλλά και από την Μ. Περιστεράς οι εξαγόμενες ποσότητες είναι περιορισμένες.⁶⁰ Ούτε για την ποιότητα του μπορούμε να είμαστε βέβαιοι. Αντιθέτως, οι μοναχοί της Δουρούτης αγόραζαν συχνά κρασί από την τοπική αγορά των Ιωαννίνων, σε συνδυασμό με άλλα είδη διατροφής. Ένα μόνο συμφωνητικό σχετικό με την αξιοποίηση των αμπελώνων έχει σωθεί και είναι ιδιαίζουσας σημασίας γιατί περιέχει αναλυτικά τους όρους. Το 1873 ανανεώνεται μία συμφωνία του 1869 ανάμεσα στον ηγούμενο της Μονής Δουρούτης και τον Κωλέτση Γιάννη. Στο όνομα του δεύτερου ανανεώνεται η άδεια καλλιέργειας κτήματος της Μονής στο οποίο είχαν εμφυτευθεί ήδη 15.000 κλήματα. Ο καλλιεργητής επιβαρύνεται αποκλειστικά με όλα τα λειτουργικά έξοδα και τη φορολογία αποδίδοντας τελικά στο Μοναστήρι το 1/3 των καρπών. Ωστόσο, όπως επισημαίνεται ρητά στο έγγραφο, ο υποφαινόμενος αποκτά εξουσία κατοχής, χρήσεως και καρπώσεως μόνο πάνω στα κλήματα και όχι στη γη, η οποία παραμένει αναπαλλοτριώτη και στην ιδιοκτησία της Μονής.⁶¹ Εν κατακλείδι, τονίζουμε ότι το δικαίωμα της εμφύτευσης ισχύει για περιορισμένο χρονικό διάστημα και έγκειται στην ευχέρεια της Μονής η πιθανή ανανέωση του.⁶²

Πριν κλείσουμε το παρόν κεφάλαιο, θα επανέλθουμε στη συμμετοχή του ανθρώπινου παράγοντα στην παραγωγική διαδικασία υπό διαφορετικό πρίσμα αυτή τη φορά. Μολονότι δεν είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε τον ακριβή αριθμό και κυρίως τη θέση των μοναστηριακών γαιών που εκμεταλλεύεται ο κάθε καλλιεργητής, απολύτως λογική μοιάζει η κατανομή των γεωργικών κλήρων με βάση το κριτήριο της εγγύτητας των κτημάτων με τον τόπο μόνιμης διαμονής των τσιφτσίδων αλλά και σε συνάρτηση με τις δυνατότητες που ο καθένας από αυτούς παρουσίαζε, αφενός ως προς τον αριθμό των εργατικών χεριών που διέθετε η οικογένειά του και αφετέρου ως προς την κατοχή και χρήση του απαραίτητου για την καλλιέργεια εξοπλισμού. Όμως, το κατάστιχο των τσιφτσίδων της Μονής Δουρούτης, λόγω του συγκεντρωτικού χαρακτήρα των δεδομένων και του περιορισμού των καταγραφών σε ένα μόνο έτος (1876) δεν προσφέρεται καθόλου για την εξέταση μιας άλλης πτυχής του φαινομένου των τσιφτσίδων, αυτή της αρχικής επιλογής των προσώπων από τη Μονή, της εναλλαγής τους μετά την παρέλευση συγκεκριμένου χρονικού διαστήματος ή της μονιμότητας και κατ' επέκταση της κληρονομικής διαδοχής. Οι αντίστοιχες αναφορές

⁵⁹ Βλ. Α.Μ.Ι.-Ι.Μ, Κατάστιχον (δούναι και λαβείν) τής Ἱερᾶς Μονῆς Περιστερᾶς 15 Ἰουνίου 1899-1 Ἰουλίου 1901.

⁶⁰ Η Μονή Περιστεράς πούλησε συνολικά 123 οκάδες κρασιού τον Ιούνιο του 1900. Βλ. αυτόθι, σ. 16'.

⁶¹ Βλ. Κώδικας Μοναστηριακής Ἐπιτροπῆς 1871-1890, σ. 340 και παράρτημα σ. 119.

⁶² Για το δικαίωμα της εμφύτευσης στο Βυζάντιο βλ. Κονιδάρης Ιωάννης, *ό.π.*, σ. 195-201. Πρβλ. Ελευθεριάδης Νικόλαος, *Η ακίνητος ιδιοκτησία εν Τουρκία*, σ. 113-118.

στο σύστημα της αγροληψίας για τη Μονή Περιστεράς, αν και όπως προείπαμε είναι αρκετά μεταγενέστερες, μας διαφωτίζουν σε μεγαλύτερο βαθμό σχετικά με την παραμονή των παλαιών καλλιεργητών και την είσοδο νέων στη διαδικασία. Στο βραχυπρόθεσμο διάστημα 1899-1901 το Μοναστήρι του Αγίου Γεωργίου, όπως αναφέραμε ήδη, απασχολεί μόλις οκτώ άτομα το πρώτο έτος, οκτώ το δεύτερο και επτά το τρίτο, εκ των οποίων τα ονόματα των έξι καλλιεργητών επαναλαμβάνονται σταθερά καθόλη την διετία.⁶³ Προς τη θεωρία της μονιμότητας συνάδει και ένα έγγραφο που αφορά στο αρνητικό φάσμα της αγροληψίας, δηλαδή στην ανάκληση του δικαιώματος της επικαρπίας επί των μοναστηριακών γαιών σε ενδεχόμενη αθέτηση των προβλεπόμενων όρων. Κρίνουμε σημαντικό να παραθέσουμε αυτούσια την πρωτότυπη για την έρευνα της πρακτικής που ακολουθούσε η Μονή Δουρούτης επί του ζητήματος πηγή.

Εν Συνεδριάσει τῆς Μοναστηριακῆς Ἐπιτροπῆς ὑπὸ τὴν Προεδρείαν τῆς Α. Σεβασμιότητος ἐλήφθη ὑπ' ὄψιν τὸ ζήτημα τοῦ σπόρου τῶν Τσιφτσίδων τῆς Ἱ. Μονῆς Δουρούτης ἐν τῷ χωρίῳ λιόκου, καὶ κατὰ συνέπειαν ἀπεφασίσθη νὰ δώσῃ ὁ ἡγούμενος εἰς τὸν Πέτρον Τζιτζιν ἀπὸ τριακοσίας ἕως τετρακοσίας ὀκάδας κριθᾶρι ἐπὶ ἀποδείξει, ὁ δὲ Πέτρος Τζιτζίου θὰ ταξιοθετήσῃ αὐτὸν εἰς ἐκείνους τοὺς τσιφτσίδες τοῦ Μοναστηρίου οἵτινες ἔδωκαν τὸν σπόρον καὶ τὸ ἥμωρον ἐξαιρουμένων ἐκείνων τῶν τσιφτσίδων οἵτινες χρεωστοῦν σπόρον, ἀκολουθῶν ὁ Πέτρος χρεωστεῖ νὰ κάμῃ δευτέρῳ ὀνομαστικόν τῶν τσιφτσίδων εἰς οὓς ἔδωκε τὸν σπόρον, τὸ ὁποῖον θὰ παρουσιάσῃ ἐντὸς 10 ἡμερῶν, καὶ εἶναι ὑπεύθυνος νὰ συνάξῃ τὸν σπόρον ἀπ' αὐτοῦς, νὰ δείξῃ τὰ χωράφια εἰς ἃ ἐσπάρησαν, καὶ μετὰ τινὰς ἡμέρας νὰ μεταβῇ ὁ ἡγούμενος αὐτοπροσώπως ἵνα ἴδῃ τὰ χωράφια τὰ σπαρέντα. ὄθεν εἰς ἐνδείξιν ἐγένετο ἡ παροῦσα πραξις.

11 Φεβρουαρίου 1881 Ἰωάννινα

Πέτρος Τζιτζις.⁶⁴

Η Μονή λοιπόν φαίνεται ότι επιτρέπει την αξιοποίηση των γαιών που διαχειρίζεται μόνο σε εκείνους τους τσιφτσίδες που έχουν ανταποκριθεί στις υποχρεώσεις τους και έχουν καταβάλει το γεώμορο αλλά και τη δανεική ποσότητα του σπόρου. Παρόλα αυτά, δεν υπάρχουν ενδείξεις για την ολική αφαίρεση του δικαιώματος καλλιέργειας σε όσους χρωστούν στο Μοναστήρι. Έτσι γεννιέται η υποψία ότι η σύμβαση μεταξύ των δύο μερών επανέρχεται σε ισχύ κατόπιν της αυστηρής εκπλήρωσης των απαιτούμενων όρων. Το στοιχείο αυτό όμως φυσικά και δεν αποδεικνύει την κληρονομική διαδοχή και την αναγκαστική πρόσδεση του

⁶³ Δεν γνωρίζουμε εάν ο περιορισμένος αριθμός των καλλιεργητών της Μονής Περιστεράς οφείλεται στη συνέχιση κάποιας παλαιότερης πολιτικής της Μονής ή κατά πόσο είναι ένδειξη εδαφικών διαμαχών και περιορισμού της ακίνητης μοναστηριακής περιουσίας ή γενικότερα σημάδι παρακμής του αγροληπτικού συστήματος στις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Εφόσον λείπουν τα αντίστοιχα για τη Μονή Δουρούτης στοιχεία δεν μπορούμε να καταλήξουμε σε ασφαλές συμπέρασμα. Πάντως, και σ' αυτή τη Μονή τα επώνυμα των τσιφτσίδων συμπίπτουν και, ακόμα και αν δεν αναφέρεται η καταγωγή τους, υφέρπουν ισχυρές ενδείξεις ότι πρόκειται για κατοίκους κυρίως των χωρίων Ραψίστας και Νεοχωρόπουλου, εφόσον τα επίθετα Ντούρος, Βλέτσας, Τσαμπαλάς, Μπόζιος και Στράλαγγας εντοπίζονται σε αυτές τις περιοχές έως και σήμερα. Βλ. Α.Μ.Ι.-Ι.Μ, Κατάστιχον (δούναει και λαβεῖν) τῆς Ἱεράς Μονῆς Περιστεράς 15 Ἰουνίου 1899-1 Ἰουλίου 1901, σ. 20¹ -23¹.

⁶⁴ Α.Μ.Ι.-Ι.Μ, Κώδικας Μοναστηριακῆς Ἐπιτροπῆς 1871-1890, σ. 140. Ο Πέτρος Τζιτζις ή Τσήτσης, υπεύθυνος για τη διανομή του σπόρου και την απογραφή των τσιφτσίδων και με μόνιμο τόπο διαμονῆς το χωριό Λιόκου, ήταν ένας από τους καλλιεργητές των μοναστηριακών κτημάτων και μάλιστα στα κατάστιχα τον συναντάμε ως επικεφαλής, ενώ το συνολικό παραγόμενο προϊόν που καταχωρείται στο όνομα του είναι σαφώς υψηλότερο από το αντίστοιχο όλων των υπολοίπων καλλιεργητών. Βλ. Α.Μ.Ι.-Ι.Μ, Κατάστιχον τῆς ὀψιμίας τῆς Ἱεράς Μονῆς Δουρούτης τῶν τσιφτσίδων.

καλλιεργητή σε προκαθορισμένο κομμάτι γης μακροπρόθεσμα, όπως συνέβαινε στις μεγάλες ατομικές ιδιοκτησίες (τσιφλίκια) την ίδια εποχή, αλλά και σε προγενέστερες. Προχωρώντας σε μια πιο ρεαλιστική ερμηνεία της πραγματικότητας θα τολμούσαμε να υποστηρίξουμε, αν και με μεγάλο ρίσκο, ότι ήταν η ίδια η αδήριτη ανάγκη της επιβίωσης που ανάγκαζε τους καλλιεργητές και ίσως και τους απογόνους των καλλιεργητών των Μονών Δουρούτης και Περιστεράς να παραμένουν ακλόνητοι στις θέσεις τους, όταν η ετήσια παραγωγή πολλές φορές δεν επαρκούσε ούτε για αυτοκατανάλωση. Καθώς όμως οι πηγές μας δεν επαρκούν για τεκμηρίωση ερμηνευτικών σχημάτων, οι τελευταίες σκέψεις μένει να επιβεβαιωθούν, να ανασκευασθούν ή να αναιρεθούν από τη μελλοντική έρευνα.

Στην άλλη πλευρά του νομίσματος διαφαίνεται η αγωνία των δύο χριστιανικών καθιδρυμάτων να συνεχιστεί η απρόσκοπτη αξιοποίηση της έγγειας ιδιοκτησίας τους μέσα στο γενικό κλίμα απογοήτευσης που επικρατούσε στην Ήπειρο στο δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα και στις αρχές του εικοστού. Η πληθυσμιακή αιμορραγία εξαιτίας των μεταναστευτικών κυμάτων, τα πρωτόγονα άροτρα (ησιόδεια) αλλά και η ουσιαστική απουσία λίπανσης των κτημάτων σε συνδυασμό με την έλλειψη σύγχρονων εγγειοβελτιωτικών έργων και τις αστάθμητες καιρικές συνθήκες, όλοι ήταν παράγοντες που μείωναν την τελική απόδοση των κτημάτων και έφθειραν την ψυχολογία των καλλιεργητών.⁶⁵ Επομένως, οι Μονές έπρεπε να επινοήσουν μία αποτελεσματική μέθοδο ώστε να προστατευτούν σε τυχόν αμφισβητήσεις ή καθυστερήσεις επίδοσης του οφειλόμενου γεώμορου. Σε πλήρη συνάρτηση με την προηγούμενη μαρτυρία, σύμφωνα με την οποία η Μονή Δουρούτης αρνήθηκε να δώσει το νέο σπόρο σε όσους τσιφτισίδες χρωστούσαν τον παλαιό, βρίσκεται και η επόμενη την οποία κρίνουμε σκόπιμο να συμπεριλάβουμε στο σημείο αυτό.

*ἑκάστη Κοινότης ὀφείλει νὰ παρουσιάσῃ κατὰ τὴν ἐπικρατήσασαν συνήθειαν ἅπαντα τὰ εἰσοδήματα τῆς Ἱερᾶς Μονῆς εἰς χεῖρας τοῦ ἡγουμένου ἐπὶ ἀποδείξει ἢ διὰ σημειώσεως διπλῆς, ἐξ ὧν ἡ μὲν θὰ φέρει τὰς ὑπογραφὰς τῶν τσιφτισίδων τῶν χορηγούντων τὰ εἰσοδήματα, αἱ δὲ ἄλλες τὴν ὑπογραφήν τοῦ ἡγουμένου. Ἐὰν Κοινότης τις καθυστερήσῃ τὰ εἰσοδήματα τῆς Μονῆς, ταῦτα μετὰ θὰ λαμβάνονται διὰ τῆς Σ.(εβαστῆς) ἐξουσίας, τὸ δὲ χορηγούμενον ἐπίδομα εἰς αὐτὴν θὰ παύεται καὶ θὰ δίδεται εἰς ἄλλην Κοινότητα, καὶ τοῦτο ἐὰν ἐμμένῃ εἰς τὴν δυστροπίαν.*⁶⁶

Ένα πολύ σημαντικό συμπέρασμα ανακύπτει από το απόσπασμα αυτό. Η συμφωνία ανάμεσα στη Μονή και στους τσιφτισίδες δεν ήταν απλά προφορική γινόταν εγγράφως και κάθε συμβαλλόμενος κρατούσε πανομοιότυπο αποδεικτικό. Υπόλογος όμως για την καθυστέρηση του γεώμορου δεν ήταν ο κάθε καλλιεργητής ατομικά αλλά το σύνολο της κοινότητας. Η κοινότητα, προφανώς μέσω αντιπροσώπων της, ὀφείλε να διεκπεραιώσει τα πάντα και αυτή τιμωρούνταν με απώλεια της χορηγίας της Μονής σε περίπτωση καταστρατήγησης των ὄρων. Το

⁶⁵ Βλ. Δελτίον του επί των Εξωτερικών Β. Υπουργείου Μέρους Δεύτερον, *Μελέται και Εκθέσεις επί πλουτολογικών, γεωργικών, εμπορικών, βιομηχανικών, ναυτιλιακών, στατιστικών κλπ θεμάτων: Έκθεσις περί Γεωργίας, Βιομηχανίας και Εμπορίου εν Ηπειρώ (1910-1911)*, Εκ του Εθνικού Τυπογραφείου, Εν Αθήναις 1912, σ. 14-19. Για το μεταναστευτικό ρεύμα βλ. Πλουμίδης Γεώργιος, «Ο ελληνισμός της Ηπείρου τις παραμονές της απελευθέρωσης του (1905- περ. 1912)», *Δωδώνη* 6 (1977), σ. 355-375. Ωστόσο έχει διατυπωθεί και αντίθετη άποψη σύμφωνα με την οποία η μετανάστευση δεν ήταν τόσο εκτεταμένη, ώστε να αλλοιώσει δημογραφικά σε μεγάλο βαθμό τον χριστιανικό πληθυσμό της Ηπείρου. Πρβλ. Κοκολάκης Μιχάλης, «Πληθυσμός και απογραφές στην Ήπειρο της Ύστερης Τουρκοκρατίας», *Ηπειρωτική Εστία* 38 (1989), σ. 1-7.

⁶⁶ Βλ. Α.Μ.Ι.-Ι.Μ, Κώδικας Μοναστηριακής Ἐπιτροπῆς 1871-1890, σ. 107.

καίριο ερώτημα είναι: ως ποιο σημείο θα μπορούσε να φτάσει η Μονή για να διεκδικήσει τα νόμια; Ποια είναι η Σεβαστή έξουσία; Η Μητρόπολη, οι δημογέροντες ή μήπως είναι ο οθωμανικός ελεγκτικός μηχανισμός;

3. ΚΤΙΡΙΑ ΕΚΤΟΣ ΤΩΝ ΟΡΙΩΝ ΤΩΝ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑΚΩΝ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑΤΩΝ: ΤΑ ΧΑΝΙΑ, ΤΑ ΑΓΡΟΤΙΚΑ ΚΑΙ ΤΑ ΑΣΤΙΚΑ ΜΕΤΟΧΙΑ

Η έγγεια ιδιοκτησία των Μονών Δουρούτης και Περιστεράς, αν και ιδιαίτερα αξιόλογη σε μέγεθος και αρκετά προσοδοφόρα, δεν αποτέλεσε το μοναδικό τομέα επένδυσης μοναστηριακού κεφαλαίου. Και τα δύο Μοναστήρια είχαν επιπλέον στην κατοχή τους διαφορετικού είδους μετόχια, τα οποία απέφεραν αξιόλογη χρηματική πρόσοδο. Αυτή ερχόταν να προστεθεί στα έσοδα από την εμπορευματοποίηση του αγροτικού πλεονάσματος, συνεισφέροντας έτσι -θα δούμε σε ποιο βαθμό- στην ύπαρξη ισοζυγισμένων ή και πλεονασματικών ισολογισμών για τη Μονή Δουρούτης, τουλάχιστον έως την προτελευταία δεκαετία του 19^{ου} αιώνα, και στη μείωση του παθητικού για τη Μονή Περιστεράς. Στην κατηγορία των ακινήτων-μετοχίων αυτών, μείζονος σημασίας είναι τα χάνια των δύο Μονών, ενώ ήσσονος, κυρίως λόγω της σπανιότητας των πληροφοριών και των απαιτούμενων διευκρινήσεων, είναι οι οικίες που στις πηγές καταγράφονται ως ανήκουσες στη Μονή Περιστεράς.

Όπως είναι γνωστό, τη βασική αιτία για τη δημιουργία χανίων στην οθωμανική επικράτεια αποτέλεσε η ανάπτυξη του χερσαίου οδικού δικτύου με αρτηρίες μεγάλης ή πιο περιορισμένης εμπορικής εμβέλειας. Σε συγκεκριμένα σημεία των δρόμων εκείνων σύντομα αναδύθηκαν καταλύματα, τα λεγόμενα χάνια, προορισμένα να καλύπτουν τις ανάγκες των μετακινούμενων και των υποζυγίων τους σε ανάπαυση, σίτιση, διανυκτέρευση και ασφάλεια έναντι των ληστρικών συμμοριών.⁶⁷ Τα χάνια του ελλαδικού χώρου έκαναν την εμφάνισή τους λίγο μετά την οθωμανική κατάκτηση και ως επί το πλείστον αξιοποιήθηκαν ως ιδιωτικές επιχειρήσεις, τουλάχιστον όσα από αυτά ανήκαν σε χριστιανούς.⁶⁸ Επιχειρήσεις όμως με μια μάλλον προβληματική παροχή υπηρεσιών προς τους πελάτες. Ειδικά στα χάνια της Ηπείρου οι συνθήκες φιλοξενίας και διαβίωσης περιγράφονται με ιδιαίτερα μελανά χρώματα από τους ξένους ταξιδιώτες και περιηγητές, που βεβαίως ανήκαν κατά κύριο λόγο σε εύπορα κοινωνικά στρώματα και που αδυνατούσαν να εγκλιματιστούν σε ένα ακάθαρτο περιβάλλον με κακής ποιότητας σίτιση, όπως οι ίδιοι μαρτυρούν.⁶⁹ Είτε εμπιστευτούμε τους «αριστοκράτες» ευρωπαίους περιηγητές, ώστε να πιστέψουμε στην ύπαρξη ειδοποιών διαφορών ανάμεσα στο επίπεδο διαβίωσης στα χάνια και στην καθημερινή ζωή της πλειονότητας των χριστιανικών και μουσουλμανικών νοικοκυριών, είτε όχι, γεγονός παραμένει ότι τα χάνια συνιστούσαν μία ευρέως διαδεδομένη επιχειρηματική δραστηριότητα στον οθωμανικό κόσμο, δίχως όμως να είμαστε σε θέση, προς το παρόν, να παρουσιάσουμε μία γενική εκτίμηση σχετικά με τα προσδοκώμενα κέρδη από την άσκηση του επαγγέλματος του χανιτζή. Εντούτοις, οι αδιάκοπα δραστήριες Μονές

⁶⁷ Βλ. Μακρής Γεώργιος – Παπαγεωργίου Στέφανος, *Το χερσαίο δίκτυο επικοινωνίας στο κράτος του Αλή Πασά Τεπελενλή: Ενίσχυση της κεντρικής εξουσίας και απόπειρα δημιουργίας ενιαίας αγοράς*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1990, σ. 99-100.

⁶⁸ Βλ. αυτόθι, σ. 100-101: «Και τα δύο ιδρύματα (ενν. τα χάνια και τα Καραβάν σεράι), στο αρχικό τους στάδιο, λειτούργησαν ως ευαγή, που σκοπό είχαν την δίχως κέρδος εξυπηρέτηση των διερχομένων. Βρίσκονταν κάτω από τη διαχείριση του επίσημου μουσουλμανικού κλήρου, θρησκευτικών ταγμάτων ή κάτω από την προστασία στρατιωτικών-θρησκευτικών τοπαρχών. Γι' αυτό το λόγο υπάρχουν συχνά σ' αυτά τζαμιά, θρησκευτικά σχολεία, και λουτρά. Η αντιμετώπιση των εξόδων καλυπτόταν από δωρεές ευσεβών ταξιδιωτών και πλούσιων αξιωματούχων. Η μορφή αυτή διατηρήθηκε σχεδόν σε όλη τη διάρκεια της οθωμανικής περιόδου στο Καραβάν σεράι της Ανατολής. Αντίθετα τα χάνια, ιδιαίτερα εκείνα του ευρωπαϊκού οθωμανικού χώρου, μετεξελίχθηκαν σε επιχειρήσεις και πέρασαν, κατά κανόνα, σε χέρια ιδιωτών.»

⁶⁹ Βλ. αυτόθι, σ. 118-127.

Δουρούτης και Περιστεράς επεκτάθηκαν και σε αυτό τον τομέα μέσω της απόκτησης και της ακόλουθης ενοικίασης δύο χανίων, ένα για κάθε μία από αυτές.

Και τα δύο χάνια των Μονών εντοπίζονταν στη Ραψίστα, στο πλησιέστερο, ειδικά για τη Μονή Αγίου Γεωργίου Περιστεράς, χωριό, κάτι που δεν είναι διόλου δυσερμήνευτο αν σκεφτούμε ότι συνάδει με τη συγκεντρωτικού χαρακτήρα πολιτική που ασκούσαν εν γένει οι Μονές για την ακίνητη περιουσία τους. Τι πιο φυσιολογικό λοιπόν για τη Δουρούτη και την Περιστερά από το να συντηρούν και να εποπτεύουν τη λειτουργία των χανίων τους μέσα στον κύκλο της ευρύτερης «δικαιοδοσίας» τους στον οποίο εντάσσονταν πέραν πάσης αμφιβολίας το χωριό της Ραψίστας. Το αξιοπερίεργο είναι η συνύπαρξη δύο καταλυμάτων στον ίδιο περίπου χώρο τη στιγμή που, σύμφωνα με τους μελετητές, το πλήθος των κατοίκων δυσανασχετούσε με τη λειτουργία χανίων στο εσωτερικό των χωριών και επεδίωκε αυτά να χτίζονται σε κοντινή μεν απόσταση, αλλά σχεδόν πάντα έξω από τα όρια του συνοικισμού και πάντα κατά μήκος των οδών.⁷⁰ Επίσης αξιοπρόσεκτη είναι η σημασία της οδού που διέτρεχε τη Ραψίστα, αφού ανάλογα με τον αριθμό των ταξιδιωτών που χρησιμοποιούσαν μια εμπορική αρτηρία προσδιορίζονταν και ο αριθμός των παρόδιων χανίων και κατ' επέκταση επηρεαζόταν η λειτουργία τους και τα αναμενόμενα έσοδα για τους εκάστοτε ιδιοκτήτες και ενοικιαστές.

Ας ξεκινήσουμε από το δεύτερο σκέλος των ανωτέρω διατυπώσεων. Το χωριό Ραψίστα εντοπίζεται στο μέσο της πεδιάδας των Ιωαννίνων, νοτιοδυτικά της πόλεως, και σε απόσταση που τον 19^ο αιώνα διανυόταν σε μιάμιση ώρα, υπολογισμένη κατά προσέγγιση με το σύνηθες βήμα του αγωγιάτη με σχετικά μεγάλη μέση ταχύτητα, 5.5 χιλιόμετρα ανά ώρα, εξαιτίας του ομαλού του εδάφους και της σχετικής ευθύτητας του δρόμου.⁷¹ Μολονότι η Ραψίστα δεν βρισκόταν σε αυτό που θα ονομάζαμε «απόσταση αναπνοής» από έναν από τους σημαντικότερους εμπορικούς δρόμους της εποχής του Αλή Πασά ακόμα, ο οποίος έωνε το λιμάνι της Σαλαώρας και την Άρτα με τα Ιωάννινα, ωστόσο απολάμβανε το πλεονέκτημα να βρίσκεται στα δεξιά αυτής της οδού και σε κοντινή απόσταση.⁷² Με άλλα λόγια, η Ραψίστα δεν συνιστούσε ακριβώς νευραλγικό σημείο - κόμβο μεγάλων εμπορικών αρτηριών, αλλά τη διέσχισε ένα πλέγμα δρόμων τοπικής εμβέλειας από και προς την πόλη των Ιωαννίνων και από βορρά προς νότο, πολλοί εκ των οποίων κατέληγαν ή διασταυρώνονταν με τις κεντρικές αρτηρίες που διέσχιζαν το σύνολο του καζά. Κατά συνέπεια, απολύτως δικαιολογημένη είναι η ύπαρξη χανίων στη συγκεκριμένη περιοχή, ώστε να εξυπηρετείται το πλήθος των διερχομένων που μετακινούνταν συνεχώς, πρωτίστως, αλλά όχι αποκλειστικά, για λόγους εμπορίας προϊόντων. Άλλωστε, εάν κανείς παρατηρήσει προσεκτικά το χάρτη της ευρύτερης περιφέρειας των Ιωαννίνων, εύκολα διαπιστώνει ότι τα διάφορα χάνια σχημάτιζαν αλληπάληλους ομόκεντρους κύκλους, άλλοτε κοντινούς και άλλοτε μεγαλύτερης ακτίνας αλλά πάντοτε με πυρήνα την πόλη. Σε μια τέτοια απεικόνιση, τα χάνια των Μονών Δουρούτης και Περιστεράς στη Ραψίστα, όπως και αυτά του Κατσικά, του Κουτσελιού, της Δουραχάνης κ.τ.λ., εντάσσονταν στον πρώτο και πλησιέστερο στα Ιωάννινα κύκλο, συμπληρώνοντας και

⁷⁰ Βλ. αυτόθι σ. 117.

⁷¹ Βλ. αυτόθι σ. 141-142. Πρβλ. Λαμπρίδης Ιωάννης, *Ηπειρωτικά μελετήματα*, τ. Β', τεύχος τέταρτον, σ. 9.

⁷² Οι σημαντικότερες εμπορικές αρτηρίες του 19^{ου} αιώνα ανέρχονται σε δέκα και είναι οι εξής: 1. Ιωαννίνων-Άρτας- Σαλαώρας. 2. Ιωαννίνων-Συράκκου/ Καλαρρυτών. 3. Ιωαννίνων-Μετσόβου. 4. Ιωαννίνων-Κόνιτσας. 5. Ιωαννίνων-Πρεμέτης. 6. Ιωαννίνων-Αγίων Σαράντα. 7. Ιωαννίνων-Σαγιάδας. 8. Ιωαννίνων-Ηγουμενίτσας. 9. Ιωαννίνων-Πάργας. 10. Ιωαννίνων-Πρέβεζας. Βλ. Μακρή Γεώργιος - Παπαγεωργίου Στέφανος, *ό.π.*, σ. 131-132 και εξής.

ενισχύοντας το σύστημα εποπτείας του λεκανοπεδίου στο οποίο καίριο ρόλο διαδραμάτιζαν οι ίδιες οι Μονές.

Όσον αφορά την ακριβή θέση των δύο χανίων σε σχέση με το συνοικισμό της Ραψίστας, για το χάνι της Μονής Περιστεράς δεν μπορούμε να αποφανθούμε διότι το αρχαιακό υλικό δεν μας το επιτρέπει. Αντιθέτως, γνωρίζουμε μετά βεβαιότητας ότι το χάνι της Μονής Δουρούτης βρισκόταν στην τοποθεσία *Σκούπα* και περιβαλλόταν από λειβάδι συνολικής εκτάσεως 46 περίπου στρεμμάτων. Πρόκειται για μια περιοχή στα ανατολικά της Ραψίστας, πλησίον του κέντρου του συνοικισμού και στα νοτιοδυτικά της σημερινής Πανεπιστημιούπολης, την οποία διέσχισε κατά πλάτος ο βασικός οδικός άξονας που κατέληγε στην πόλη των Ιωαννίνων. Το χάνι, επομένως, βρισκόταν δίπλα σε αυτό το δρόμο, σε ιδανική, μπορούμε να πούμε, θέση.⁷³ Κατ' αναλογία μπορούμε να ισχυριστούμε ότι και το χάνι της Περιστεράς βρισκόταν δίπλα σε κάποια άλλη οδό και φυσικά πλησίον της Μονής.⁷⁴

Η πρώτη μνεία σε χάνι της Ραψίστας συναντάται στο έργο του Rouqueville.⁷⁵ Η μαρτυρία του περιηγητή είναι μεν ικανή να επιβεβαιώσει την ύπαρξη χανίου στην περιοχή στην πρώτη δεκαετία του 19^{ου} αιώνα, δεν μπορεί όμως να μας διαφωτίσει περαιτέρω σε σχέση με τον πραγματικό ιδιοκτήτη του. Στο σημείο όμως αυτό κρίνουμε σκόπιμο να υπενθυμίσουμε ότι η Μονή Δουρούτης είναι σαφώς κατά πολύ παλαιότερη από την Περιστεράς, ενώ ο ίδιος ο περιηγητής, όπως ειπώθηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο, περιγράφει τη δεύτερη ως ένα απλό παρεκκλήσι με μη οργανωμένη μοναστηριακή ζωή. Εάν σε αυτό το συλλογισμό προσθέσουμε και τη μαρτυρία των κατοίκων των πέριξ των Μονών χωρίων Κοσμηράς, Ραψίστης και Σαντοβίτσης του 1844, στην οποία γίνεται σαφής αναφορά στο χάνι της Μονής Δουρούτης, συμπεραίνουμε ότι η τελευταία κατείχε το κτίσμα πριν από τον 19^ο αιώνα, ίσως και αρκετά προγενέστερα, ενώ έως το 1844, για άγνωστους σε μας λόγους, το κτίριο είχε κατερειπωθεί. Και εφόσον τα ίχνη της παρουσίας του χανίου χάνονται στο χρόνο, μαζί τους σβήνει και κάθε απόπειρα ερμηνείας για την προ του 19^{ου} αιώνα εκμετάλλευση του καταστήματος από τη Μονή. Άραγε λειτούργησε ποτέ το χάνι ως κοινωφελές ίδρυμα για τους διερχόμενους ή αποτέλεσε εξαρχής πηγή εσόδων για το Μοναστήρι; Επιπλέον, η χρονολογία της επισκευής και της εκ νέου λειτουργίας του χανίου δεν είναι δυνατόν να υπολογιστεί με τα μέχρι τώρα δεδομένα. Είναι μεν γεγονός ότι στους ισολογισμούς της Δουρούτης των ετών 1875-1877 δεν αναφέρεται πουθενά χρηματική πρόσδοδος που να απορρέει από την εκμετάλλευση του χανίου. Όμως, δεδομένου ότι η Μονή κατά την ίδια περίοδο δεν αντιμετώπιζε οικονομικές δυσκολίες, αντιθέτως είχε χρηματικό πλεόνασμα, φαντάζει απίθανο να

⁷³ Βλ. σκαρίφημα Τηλ. Τζάλλα στο παράρτημα σ 147. Εμπιστευόμαστε απόλυτα το σχεδιάγραμμα αυτό, μόνο σε ό,τι αφορά στη θέση του λειβαδιού *σκούπα*, επειδή και το αρχαιακό μας υλικό συνάδει προς την ίδια κατεύθυνση. Πιο συγκεκριμένα, στο έγγραφο του 1844, όπου καταγράφεται μέρος της ακίνητης περιουσίας της Μονής Δουρούτης, γίνεται μνεία στο χάνι και στο λειβάδι που το περιβάλλει και επισημαίνεται ρητώς ότι αυτό συνορεύει με *βασιλικό δερβένι* από τη μία του πλευρά. Βλ. παραπάνω σ. 24. Επιπροσθέτως, στο Κτηματολόγιο της Μονής των ετών 1865-66, υπάρχει σαφής αναφορά στο λειβάδι *σκούπα*, το οποίο αφενός συνορεύει με το χάνι και αφετέρου με το μέσον του χωρίου Ραψίστα. Βλ. Α.Μ.Ι-Ι.Μ, Κώδικας Κτηματολόγιο των Έτών Μονών Μαλακασίου 1865-1866, σ. 26.

⁷⁴ Στο Κτηματολόγιο καταγράφεται ένα χωράφι 5 στρεμμάτων με την ονομασία *στο χάνι*, το οποίο συνορεύει από τη μία πλευρά με το χάνι της Μονής και από την άλλη με δρόμο-δερβένι. Βλ. αυτόθι, σ. 23.

⁷⁵ Ο Rouqueville είναι ίσως ο μοναδικός περιηγητής που αναφέρει το χάνι της Ραψίστας. Βλ. Rouqueville François, ό.π., σ. 80-81. Συνήθως η πλειονότητα των περιηγητών κατέλυε και για το λόγο αυτό περιγράφει το χάνι του Αγίου Δημητρίου, βρισκόμενο δίπλα στον κεντρικό οδικό άξονα Ιωάννινα- Άρτα και σε απόσταση 17 χιλιομέτρων από την πόλη των Ιωαννίνων. Βλ. ενδεικτικά Leake William Martin, ό.π., Volume I, σ. 12-13.

μην είχε μεριμνήσει για την επαναλειτουργία του καταστήματος της. Ωστόσο, για πρώτη φορά στο αρχαικό υλικό συναντάμε έσοδα από το συγκεκριμένο μετόχι το έτος 1881. Αυτά ανέρχονται σε 10 χρυσές οθωμανικές λίρες ή 1.074 γρόσια και 40 παράδες και συνιστούν μέρος ενοικίου αποδιδόμενου στη Μονή από ιδιώτη. Τρία χρόνια αργότερα, το ενοίκιο του χανίου για ένα μόνο έτος ανέρχεται σε 4.699 γρόσια και 30 παράδες, καταλαμβάνοντας το 14,5% επί των συνολικών εσόδων του διαστήματος Ιούνιος 1884 - Ιούνιος 1885. Μόλις δύο μήνες μετά, η Μονή λαμβάνει τους μετρητοίς άλλα 1.518 γρόσια και δέκα παράδες από τον χανιτζή.⁷⁶

Από τις παραπάνω καταχωρήσεις γίνεται άμεσα αντιληπτό ότι η Μονή Δουρούτης στο β' μισό του 19^{ου} αιώνα προχωρούσε σε ενοικίαση του χανίου της αντί ορισμένου μισθώματος σε ιδιώτη. Χάρη σε ένα τέτοιο ενοικιαστήριο έγγραφο του 1887 που έχει διασωθεί, γνωρίζουμε λεπτομερώς τη διαδικασία και τους όρους της δικαιοπραξίας.⁷⁷

Σύμφωνα με την πηγή, τη στιγμή που έληγε η προηγούμενη συμφωνία, η διαθεσιμότητα του ακινήτου έπρεπε να κοινοποιηθεί με τοιχοκόλληση του ειδοποιητηρίου στη θύρα της Μητρόπολης των Ιωαννίνων αλλά και του ίδιου του χανίου. Ακολουθούσε πλειοδοσία και κατοχύρωση της εκμετάλλευσης του καταστήματος στον πλειοδότη. Στην εν λόγω περίπτωση η συμφωνία κατοχυρώνεται επ' ονόματι του Θωμά Στέλιου Ρούτα από τον γειτονικό Κατσικά και έχει ορίζοντα τριών ετών, με τις συνολικές για τη Μονή Δουρούτης απολαβές να ανέρχονται σε 102 οθωμανικές λίρες, κατανεμημένες ισόποσα ανά έτος σε τρεις δόσεις, (κάθε Απρίλιο, Σεπτέμβριο και Νοέμβριο, από τις 23 Απριλίου του 1887 έως τις 22 Απριλίου του 1890), οπότε και επέρχεται η λήξη της συμφωνίας. Βεβαίως, η σύμβαση δεν θεωρούνταν επικυρωμένη μόνο με τη σφραγίδα της Μητροπόλεως. Εφόσον επρόκειτο για καταγεγραμμένο ακίνητο, απαραίτητη ήταν, κατόπιν της επικύρωσης του Μητροπολίτη, η έκδοση των συμβολαίων ή των *Βασιλικών Κοντράτων*, όπως αναφέρονται στο κείμενο, από την οθωμανική πλευρά. Πάντως, εντύπωση προξενεί η χρήση του όρου *Σενέ Σαμπούκ*, που κατ' ουσίαν περιγράφει τη σύνταξη των νέων συμβολαίων με βάση τα παλαιότερα, αποδεικνύοντας τη διαχρονική συνέχεια και την παγίωση της εν λόγω δικαιοπραξίας.⁷⁸ Τέλος, αξίζει να επισημανθεί ότι το χάνι δεν υπήρξε απλά μια κερδοφόρα για τη Μονή Δουρούτης επένδυση. Συνιστούσε παράλληλα και τόπο ποικίλων συναντήσεων συναναστροφών και κυρίως συναλλαγών ανάμεσα στο Μοναστήρι και τους λαϊκούς της περιοχής. Επί παραδείγματι, μία άλλη συμφωνία της Μονής σχετική με την πώληση του γάλακτος, όπως θα δούμε και στο επόμενο κεφάλαιο, όριζε ως τόπο παράδοσης και παραλαβής του προϊόντος το χάνι.

Από την άλλη πλευρά, η πρώτη αναφορά του αρχαικού μας υλικού στο χάνι της Μονής Περιστεράς γίνεται μόλις στα 1865-1866 στο ειρημένο Κτηματολόγιο. Όμως, η σχετική βιβλιογραφία συμβάλει τα μέγιστα στην αποσαφήνιση της πραγματικότητας για το προαναφερόμενο χάνι. Πιο συγκεκριμένα, στο χρονικό της Ηπειροθεσσαλικής επανάστασης ή αλλιώς του «κινήματος του Γρίβα» το 1853-1854, υπάρχει ρητή μνεία στο χάνι της Περιστεράς. Με ενδιαφέρον πληροφορούμαστε ότι πυρπολήθηκε από ένοπλο σώμα των εξεγερμένων με επικεφαλής τον ιερέα Ιωάννη Παπαγεωργίου. Τα αίτια μιας τέτοιας πράξης δεν ήταν άλλα από την αποφυγή της μετατροπής του χανίου σε ορμητήριο των Οθωμανών για την καταστολή της

⁷⁶ Βλ. Α.Μ.Ι.-Ι.Μ, Κώδικας Μοναστηριακής Έπιτροπής 1871-1890, σ. 247.

⁷⁷ Βλ. αυτόθι, σ. 274. Ολόκληρο το έγγραφο παρατίθεται στο παράρτημα σ. 123.

⁷⁸ Οι όροι *Σενέ Σαμπούκ* ή *Σενέ Σαμπίκ* είναι διαλεκτικές εκφορές του όρου *Σενέ Σαμπίκ* που κυριολεκτικά ερμηνεύεται ως «του προηγούμενου έτους». Βλ. *Αρχείο Αλή Πασά Γενναδείου Βιβλιοθήκης*, ό.π., τ. Δ', σ. 269.

επανάστασης στις περιοχές της Δωδώνης και της Τσαρκοβίστας αλλά και των Κουρέντων.⁷⁹ Σ' αυτό το σημείο βεβαίως, ήσσονος σημασίας είναι η πληροφορία για τη λειτουργία του καταστήματος ήδη από το 1850, σε σύγκριση με αυτή που μας παρέχεται για τη θέση του χανίου. Η ενέργεια των επαναστατών δεν αποδεικνύει τίποτα άλλο πέρα από την αδιαμφισβήτητα στρατηγικής σημασίας τοποθεσία του χανίου της Περιστεράς, που προφανώς υπερίσχυε ακόμα και της αντίστοιχης εμπορικής. Σε συνάρτηση με την ίδια τη θέση του Μοναστηριού, μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι η Μονή του Αγίου Γεωργίου ασκούσε γενική εποπτεία και πλήρη οικονομικό έλεγχο, ίσως και κατά πολύ αποτελεσματικότερο από την σχετικά απομακρυσμένη Μονή Δουρούτης, στην περιοχή της Ραψίστας και των δρόμων που τη διέσχιζαν.

Ενοικιαστήριο έγγραφο διαθέτουμε και για το χάνι της Περιστεράς και μάλιστα είναι αρκετά προγενέστερο από αυτό της Δουρούτης, ώστε μας επιτρέπει συγκρίσεις.⁸⁰ Εντούτοις, ουσιώδεις διαφορές δεν υφίστανται, επιβεβαιώνοντας έτσι τον ισχυρισμό μας για παγιωμένες τακτικές εκ μέρους των Μονών αυτών. Το χάνι νοικιάζεται το 1873 μετά από δημοπρασία στον εκ Ραψίστης Ιωάννη Μπίτζιο, σύμφωνα με το *Σενέι Σαμπίκ* για 75 χρυσές οθωμανικές λίρες. Η μοναδική διαφορά με το χάνι της Δουρούτης έγκειται στο ότι η ενοικίαση σ' αυτή την περίπτωση διαρκεί πέντε έτη, με έναρξη, για άλλη μια φορά, τον Απρίλιο, μήνα που φαίνεται να αποτελεί εν γένει τη χρονική αφετηρία για τις διαδοχικές ενοικιάσεις. Το νέο δεδομένο που προκύπτει εδώ είναι ότι, αμέσως μετά την ενοικίαση και έως το πέρας αυτής, το σύνολο των λειτουργικών εξόδων, συμπεριλαμβανομένων και των επισκευών, επιβαρύνουν αποκλειστικά τον ενοικιαστή, ενώ η Μονή Περιστεράς υποχρεούται να καταβάλει μονάχα τους ανάλογους φόρους στο αυτοκρατορικό θησαυροφυλάκιο.⁸¹ Με τη λήξη δε του συμβολαίου, ανεξαρτήτως της πορείας της επιχείρησης, ο χανιτζής οφείλει να το επιστρέψει στη Μονή, δίχως να μπορεί να εγείρει οποιαδήποτε αξίωση από αυτή. Ενδεχομένως να μπορούσε να πλειοδοτήσει ξανά και να ανανεώσει έτσι το συμβόλαιο του. Από την άλλη, το κέρδος που απέφερε στη Μονή Περιστεράς η αξιοποίηση του χανίου δεν είναι αμελητέο, εάν λάβουμε υπόψη το διαρκές παθητικό της Μονής το β' μισό του 19^{ου} αιώνα. Την διετία 1899-1901 τα 3.485 γρόσια που καταβλήθηκαν για δυόμισα έτη, αν και αποτελούσαν μόλις το 2,5% του συνολικού εισοδήματος, συνιστούσαν, ωστόσο, μια συμβολή για την αποπληρωμή των χρεών του Μοναστηριού.

Όσο κατανοητές είναι οι διεργασίες που αφορούν στην ενοικίαση των χανίων των δύο Μονών, τόσο δυσνόητες είναι όσες αφορούν στα σπίτια-μετόχια της Μονής Περιστεράς. Στο χωριό Ραψίστα η Μονή είχε υπό την κατοχή της πέντε οικίες με τα παραρτήματα αυτών, κήπους και αλώνια.⁸² Η χρήση του ενός εκ των πέντε είναι

⁷⁹ Βλ. Παπαγεωργίου Κώστας, «Η Ηπειρωτική Επανάσταση του 1854», *Ηπειρωτική Εστία* 8 (1959), σ. 862. Για το κίνημα βλ. Βακαλόπουλος Κωνσταντίνος, *Ιστορία του βορείου ελληνισμού: Ηπειρος*, Εκδόσεις Αφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1992, σ. 458-467.

⁸⁰ Βλ. Α.Μ.Ι.-Ι.Μ, Κώδικας Μοναστηριακής Έπιτροπής 1871-1890, σ. 347. Η ενοικίαση των χανίων των δύο Μοναστηριών συνεχίστηκε και τον 20^ο αιώνα έως την απελευθέρωση. Βλ. Τζιόβας Πάνος, «Η Ενιαία Δημογεροντία Ιωαννίνων», *Ηπειρωτική Εστία* 29 (1980) σ. 1009.

⁸¹ Στο κατάστιχο των ετών 1899-1901, στα έξοδα τον μήνα Ιούνιο του τελευταίου έτους υπάρχει η εξής καταχώρηση: *Έπισκευή χανίου, μαστορ ύλικά και έξοδα γρόσια 933.35*. Με τις απαιτούμενες επιφυλάξεις, διότι έχουν μεσολαβήσει 28 ολόκληρα χρόνια από το ενοικιαστήριο έγγραφο που περιγράφεται εδώ, είμαστε της γνώμης ότι τη δεδομένη χρονική στιγμή το χάνι δεν είχε ενοικιαστεί, πιθανόν επειδή βρισκόταν σε κακή κατάσταση, και προφανώς η Μονή Περιστεράς πρόβει σε επισκευές για να το αξιοποιήσει στο άμεσο μέλλον. Βλ. Α.Μ.Ι.-Ι.Μ, Κατάστιχον (δούναι και λαβείν) τής Ίεράς Μονής Περιστεράς 15 Ιουνίου 1899-1 Ιουλίου 1901, σ. 17.

⁸² Βλ. Α.Μ.Ι.-Ι.Μ, Κώδικας Μοναστηριακής Έπιτροπής 1871-1890, σ. 175.

ξεκάθαρη: ήταν αποθηκευτικός χώρος της Μονής, άρα προφανώς βρισκόταν σε μικρή απόσταση από αυτή. Στα δύο από τα πέντε σπίτια, των οποίων τα σύνορα περιγράφονται ενδελεχώς κατά το σύνθηες αποκαλύπτοντας την ύπαρξη γειτνίασης, κατοικούσαν άτομα. Η ιδιότητα υπό την οποία απολάμβαναν το συγκεκριμένο δικαίωμα δεν προκύπτει πουθενά μέσα στα κατάστιχα. Κατά συνέπεια, εύλογα ανακύπτει το ερώτημα: Σε περίπτωση που είναι ενοικιαστές για ποιό λόγο δεν συναντάμε στο αρχειακό υλικό έστω και μία αναφορά στο αντίτιμο της ενοικίασης; Αξιοπεριεργη επίσης είναι η χρήση του όρου «κατοικούν» αντί οποιουδήποτε άλλου. Δημιουργείται έτσι η αίσθηση της προσωρινής διαμονής των ατόμων στις οικίες του Μοναστηριού. Η εντύπωση αυτή ενισχύεται από την περιγραφή του πέμπτου σπιτιού το οποίο καταχωρείται ως χαλασμένο και ακατοίκητο. Επομένως, λογικά υποθέτουμε ότι είχε παραχωρηθεί από τη Μονή και επέστρεψε σ' αυτήν μετά την παρέλευση κάποιου χρονικού διαστήματος. Το γιατί και το πώς δεν είμαστε σε θέση να το κρίνουμε. Το δικαίωμα εγκατάστασης ενδεχομένως απέρρεε από μία εκμίσθωση ή από μία ιδιόρρυθμη σύμβαση πώλησης, κατά την οποία ο ιδιώτης δεν είχε την πλήρη κυριότητα και μετά το θάνατο του ή το θάνατο ανιόντων και κατιόντων συγγενών η οικία επανερχόταν στη δικαιοδοσία του Μοναστηριού. Ένα άλλο προς έρευνα ενδεχόμενο θα μπορούσε να είναι η παραχώρηση των οικιών για ιδιοκατοίκηση στη βάση συμφωνίας για την περιποίηση του εσωτερικού των σπιτιών αλλά κυρίως των κήπων καθώς και τη χρήση των προσαρτημένων αλωνιών για λογαριασμό της Μονής.⁸³ Κλείνοντας, δεν μπορούμε να αποκλείσουμε και το ενδεχόμενο της παραχώρησης των οικιών για λόγους φιλανθρωπίας, αν και, από τα όσα διαπιστώσαμε έως το σημείο αυτό για την αξιοποίηση της μοναστηριακής περιουσίας, θεωρούμε την τελευταία εκδοχή ως αυτή που προσεγγίζει λιγότερο την πραγματικότητα.

Οι πηγές μας διασώζουν δυστυχώς απλές μόνο και για το λόγο αυτό δυσσεμήνευτες αναφορές και σε διάφορα άλλα μετόχια των δύο Μονών. Φαίνεται λοιπόν ότι ιδιαίτερα χρήσιμος για τη Μονή Περιστεράς ήταν ένας μύλος στο χωριό Μελλιγοί, μολονότι ήταν αρκετά απομακρυσμένος σε αντιδιαστολή με τα υπόλοιπα μετόχια.⁸⁴ Δεν έλειπαν όμως και τα λεγόμενα «αστικά μετόχια» μέσα στην πόλη των Ιωαννίνων, που αποτελούν σοβαρή ένδειξη για την επιδίωξη των Μονών να δημιουργήσουν σταδιακά μια πιο διευρυμένη «σφαίρα επιρροής» από αυτή που πιστεύαμε εμείς ότι είχαν. Η Μονή Περιστεράς είχε υπό την κατοχή της δύο οικίες, μία στην περιοχή της «Αγίας Μαρίνας» και μία στην «Καραβατιά», αλλά και *τόπους εις λακώματα και κάτωθεν τοῦ στρατῶνος*.⁸⁵ Η Μονή Δουρούτης, από την άλλη,

⁸³ Προϊόντα προερχόμενα από τους κήπους αυτούς ή από άλλους εντός του μοναστηριακού συγκροτήματος δεν συναντάμε στις καταγραφές παρά μόνο μία αναφορά σε πώληση 250 οκάδων αγλαδιών αντί μόλις 95 γροσιών από τη Μονή Περιστεράς το 1899. Κατά πάσα πιθανότητα η παραγόμενη ποσότητα αυτών να ήταν περιορισμένη και γι' αυτό προορισμένη αποκλειστικά για εσωτερική κατανάλωση. Βλ. Α.Μ.Ι.-Ι.Μ., Κατάστιχον (δοῦναι και λαβεῖν) τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Περιστεράς 15 Ἰουνίου 1899-1 Ἰουλίου 1901, σ. 1^ε, 2^ε. Για την κηπουρική της εποχής στην Ἠπειρο, στην έκθεση του Υπουργείου Εξωτερικών το 1910-1912 περιέχονται τα εξής: «Κηπουρική, ἀνύπαρκτος σχεδόν ὡς πραγματικὴ ἐπιστήμη, μὲ τὰς ἀπαραιτήτους γνώσεις καὶ τὰ μέσα, τόσοσὺν πρὸς αὐξήσιν τῆς παραγωγῆς, ὅσον καὶ πρὸς τελειοποίησιν τῶν κηπουρικῶν εἰδῶν καθὼς καὶ πρὸς καλλιέργειαν τοιούτων εἰδῶν καὶ λαχανικῶν κτλ. Ἡ διατήρησιν αὐτῶν, περιορίζεται ἀπλῶς εἰς τὴν καλλιέργειαν ἰσχνῶν κηπαρίων ἢ λαχανοκήπων ἀποδιδόντων ἐλάχιστα καὶ εὐτελῆ εἶδη». Βλ. Δελτίον του ἐπὶ των Εξωτερικῶν Β. Υπουργείου, ὁ.π., σ. 17.

⁸⁴ Για το χωριό Μελλιγοί βλ. Τζιόβας Πάνος, *Οι Μελλιγοί Ιωαννίνων*, Έκδοση Πνευματικού Κέντρου Δήμου Δωδώνης, Ιωάννινα 2004.

⁸⁵ Βλ. Α.Μ.Ι.-Ι.Μ. Κώδικας Μοναστηριακῆς Ἐπιτροπῆς 1871-1890, σ. 23. Για την οικία στην περιοχή της Αγίας Μαρίνας σημαίνεται ότι *υπάρχει και «χοτζέτι»*, δηλαδή επακρωμένος από την οθωμανική

κατείχε ένα οικόπεδο, άρα άρτιο και οικοδομήσιμο, στη συνοικία της Μητρόπολης. Στο οικόπεδο αυτό η Μονή επεδίωκε να ανεγείρει φούρνο.⁸⁶ Η έκβαση της προσπάθειας μας είναι άγνωστη. Είμαστε ενήμεροι όμως για την πηγή των χρημάτων που θα διέθετε η Μονή για την αποπεράτωση του έργου. Οι πόροι θα προέρχονταν αποκλειστικά από την πώληση ζωικού κεφαλαίου. Στις σελίδες που έπονται συμπληρώνεται και ολοκληρώνεται το πλέγμα της αξιοποίησης της μοναστηριακής περιουσίας με την περιγραφή και την ερμηνεία της εκμετάλλευσης μιας «κινητής» μεν περιουσίας, αλλά διόλου ευκαταφρόνητης όσον αφορά στην απόδοση της.

πλευρά τίτλος ιδιοκτησίας. Για την ανέγερση του τούρκικου στρατώνα στην περιοχή Λιθαρίτσια βλ. Παπαγεωργίου Γεώργιος, *Οι συντεχνίες στα Γιάννενα*, σ. 174, 243-244.

⁸⁶ Βλ. Α.Μ.Ι- Ι.Μ, Κώδικας Μοναστηριακής Έπιτροπής 1871-1890, σ. 294.

4. ΤΟ ΖΩΙΚΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ

Εάν κανείς συναθροίσει τις προσόδους από την εμπορευματοποίηση του αγροτικού πλεονάσματος και την ενοικίαση των χανίων των Μοναστηριών, όπως αυτές αναλύθηκαν έως το σημείο αυτό, εύκολα θα διαπιστώσει ότι είναι μεν αξιόλογες, αλλά σπανίως ξεπερνούν το 30-40% των συνολικών εσόδων. Κατά συνέπεια, στην περίπτωση που οι Μονές βασιζόνταν αποκλειστικά σε αυτές για την κάλυψη λειτουργικών και άλλων αναγκών, προφανώς θα αντιμετώπιζαν ανυπέβλητα εμπόδια που θα έθεταν σε κίνδυνο ακόμα και την ίδια τους την ύπαρξη. Βεβαίως δεν ισχύει κάτι τέτοιο, καθώς ένας άλλος πρωτογενής τομέας παραγωγής έρχεται να συνεισφέρει γενναιόδωρα στην κατακόρυφη αύξηση των εισοδημάτων των υπό εξέταση Μονών. Ο λόγος για τον τομέα της κτηνοτροφίας. Πριν όμως εντυπώσουμε στο συνολικό παραγόμενο ζωικό προϊόν και στα κέρδη που απέφερε στις Μονές Δουρούτης και Περιστεράς η πώληση του, βασιζόμενοι σε σαφή και αδιαμφισβήτητα τεκμήρια που απορρέουν από το αρχαικό υλικό, ας δούμε τα είδη και τις μεταβολές με την πάροδο των ετών του αριθμού των ζώων που διατηρούσε η κάθε μία από αυτές.

Ξεκινώντας από τη Μονή Περιστεράς, όπου οι αναφορές στο συνολικό αριθμό των ζώων είναι σπάνιες μέσα στους κώδικες, η παλαιότερη μαρτυρία αφορά στο έτος 1871.⁸⁷ Στη γενική καταγραφή της ακίνητης και της κινητής μοναστηριακής περιουσίας συμπεριλαμβάνεται και το ζωικό κεφάλαιο, το οποίο συνίσταται από 265 πρόβατα και 192 αίγες, δηλαδή συνολικά 457 αιγοπρόβατα, αριθμός σημαντικός μεν αλλά όχι ιδιαίτερα εντυπωσιακός.⁸⁸ Στην κατοχή της Μονής βρίσκονται επίσης τρία άλογα και ένα πουλάρι, για τις απαραίτητες μετακινήσεις κατά κύριο λόγο του ηγουμένου, καθώς και έτερα δύο άλογα που μαζί με δύο ημιόνους χρησίμευαν ως υποζύγια. Η καταγραφή κλείνει με την αναφορά σε τρία βόδια, εκ των οποίων τα δύο αποτελούσαν το ζευγάρι της Μονής (Cift). Η επόμενη μαρτυρία χρονολογείται στα 1883, όταν ο ηγούμενος της Μονής Χρυσανθος αγοράζει από τον αιδεσιμότατο Παπά Θεόδωρο, εφημέριο σε συνοικία των Ιωαννίνων, ογδόντα αίγες μαζί με τα ερίφια τους. Η αγορά θα φάνταζε απολύτως φυσιολογική εάν δεν πραγματοποιούνταν επί τη βάσει έντοκου δανείου και μάλιστα τριετούς, ύψους 4.800 γροσίων. Η σύναψη δανείου προκειμένου να αποκτήσει η Μονή ζώα είναι ενδεικτική της σπουδαιότητας των τελευταίων προκειμένου να επιτευχθεί εσωτερική ομαλότητα.⁸⁹ Με άλλα λόγια, για να διακινδυνεύει η Μονή με υπερχρέωση, τα αναμενόμενα κέρδη από την επανεπένδυση σε ζωικό κεφάλαιο θα πρέπει να ήταν υψηλά, ικανά να αποσβέσουν το χρέος και να συντελέσουν στην οικονομική ευημερία του χριστιανικού καθιδρύματος. Αρκετά χρόνια αργότερα, το 1900-1901, η Μονή Περιστεράς πληροφορούμαστε ότι

⁸⁷ Βλ. Α.Μ.Ι.-Ι.Μ, Κώδικας Μοναστηριακής Έπιτροπής 1871-1890, σ. 24.

⁸⁸ Σε όλες σχεδόν τις καταγραφές του αριθμού των ζώων συναντάμε κατηγορίες σύμφωνα με το φύλλο ή την ηλικία και αυτό γιατί οι δύο αυτοί παράγοντες σχετίζονται με την τελική απόδοση προϊόντος ή και με τον καθορισμό της τιμής πώλησης. Έτσι, για παράδειγμα, διαφοροποιούνται όσες προβατίνες ή αίγες παράγουν γάλα, (γαλάρες), από όσες δεν έχουν φτάσει ακόμα σε παραγωγική ηλικία (σκούρες) ή όσες την έχουν υπερβεί προ πολλού (παλαιές προβατίνες-γίδες), και αντίστοιχα όσα αρσενικά προορίζονται για γονιμοποίηση, (μιλόρια κριάρια, τράγοι κτλ), από όσα είναι ακόμα ανώριμα, (σκούρια, βετούλια) ή έχουν ευνουχιστεί (κριάρια -τραγιά μουνούχια) και προορίζονται είτε για οδηγό των κοπαδιών είτε για σφαγή και πώληση εξαιτίας του τρυφερού τους κρέατος. Όσον αφορά στα αμνοερίφια, σπανίως μαθαίνουμε τον ακριβή αριθμό τους από τις συχνές καταγραφές κινητών και ακινήτων. Αντιθέτως, κυριαρχούν στις καταγραφές των εσόδων, αφού αποτελούν κυρίως αντικείμενο αγοραπωλησίας, όπως ακριβώς συμβαίνει και σήμερα.

⁸⁹ Βλ. Α.Μ.Ι.-Ι.Μ, Κώδικας Μοναστηριακής Έπιτροπής 1871-1890, σ. 207-208.

διαθέτει 478 αιγοπρόβατα.⁹⁰ Τέλος, με την αυγή του 20^{ου} αιώνα, ο τότε τοποτηρητής της Μονής Παπά Γιάννης σημειώνει στο κατάστιχο ότι η Μονή πρόκειται να αγοράσει 160 πρόβατα από τη γειτονική Δουρούτη.⁹¹ Η μαρτυρία αυτή, αφενός επιβεβαιώνει τη συνεχή επένδυση μοναστηριακών πόρων στον κτηνοτροφικό τομέα, αφετέρου αποκαλύπτει την ύπαρξη οικονομικών συναλλαγών μεταξύ των δύο όμορων Μονών.

Θα μπορούσε να παρατηρήσει κάποιος ότι οι δύο προαναφερόμενες περιπτώσεις, αν και δειγματοληπτικές, παρουσιάζουν μία τάση ανταλλαγών ζωικού κεφαλαίου κατά προτίμηση μέσα στους ίδιους τους κόλπους της εκκλησίας, ανάμεσα σε κληρικούς ή άλλες Μονές, σε ότι αφορά τουλάχιστον στο κομμάτι της αγοράς αιγοπροβάτων. Η ερμηνεία είναι απλή. Το πλέον εύλογο για ένα Μοναστήρι της εποχής ήταν να απευθυνθεί πρωτίστως σε ένα άλλο όμοιο καθίδρυμα ή σε έναν εκπρόσωπο του κοσμικού κλήρου και να προμηθευτεί από αυτούς τον απαραίτητο αριθμό ζώων, εάν φυσικά υπήρχε διαθεσιμότητα και πάντα έναντι αμοιβής. Κατ'αυτόν τον τρόπο διασφαλιζόταν η ομαλή τέλεση της αγοραπωλησίας μέσω της αποκλειστικής εποπτείας της Μητρόπολης και της Μοναστηριακής Επιτροπής και ενισχύοντας ουσιαστικά το ιδεώδες της ατάρκειας του μοναστικού βίου. Όμως, οι πολυπληθείς καταχωρήσεις πωλήσεων όλων των ειδών αγαθών και ειδικά των μοναστηριακών ζώων, καταρρίπτουν το επιχείρημα της απομόνωσης των Μονών από οικονομικής απόψεως. Οι Μονές Δουρούτης και Περιστεράς όχι μόνο δεν επιλέγουν τον αποκλεισμό, αλλά διοχετεύουν μεγάλο μέρος της ζωικής τους παραγωγής στην τοπική αγορά, συνεισφέροντας έτσι στην τόνωση της ζήτησης και στην τροφοδοσία της ευρύτερης περιοχής των Ιωαννίνων, στο βαθμό βεβαίως που τους αναλογεί.

Περνώντας στη Μονή Δουρούτης, αυτή, το Νοέμβριο του 1876, διαθέτει μόλις 388 αιγοπρόβατα, ενώ στα τέλη Απριλίου του 1877 ο αριθμός τους ανέρχεται στα 557, εκ των οποίων τα 190 είναι νεογέννητα αμνοερίφια στην πλειονότητα τους προορισμένα να πωληθούν το ερχόμενο Πάσχα.⁹² Έξι χρόνια αργότερα, το Δεκέμβριο του 1883, η Μονή διαθέτει 514 αιγοπρόβατα. Από αυτά, τονίζεται ότι τα 300 πρόβατα και οι 71 αίγες είναι *έτοιμα εις γέννησιν*, γεγονός που, σε συνδυασμό με τα όσα είπαμε παραπάνω, αφενός δικαιολογεί τη διάθεση ζωικού κεφαλαίου προς πώληση μετά το μήνα Φεβρουάριο, πληροφορία που διασταυρώνεται και από τα κατάστιχα εσόδων-εξόδων, και αφετέρου αποδεικνύει τη σταδιακή αύξηση του αριθμού των μοναστηριακών αιγοπροβάτων, όσο πλησιάζουμε στις τελευταίες δεκαετίες του 19^{ου} αιώνα. Η άνοδος αυτή επιβεβαιώνεται και από την αμέσως επόμενη καταγραφή, όπου τον Ιούλιο του 1884 το Μοναστήρι της Δουρούτης έχει 665 αιγοπρόβατα.⁹³ Στην ίδια καταχώρηση συναντάμε επιπλέον τρεις μεγάλους ημίονους -*σαμαρωμένους* επισημαίνεται στο κείμενο καταδεικνύοντας έτσι και τη χρήση τους- και έναν μικρό, *δύο φοράδες άρκελές*⁹⁴ και το συνηθισμένο όσο και απαραίτητο για την καλλιέργεια των μοναστηριακών γαιών ζεύγος βοδιών. Αξίζει δε να σημειωθεί ότι η Δουρούτη διαθέτει και 50 κυψέλες μελισσών, ώστε να δύναται να πουλήσει μέλι και κερύ, μολονότι τα δύο αυτά ελάχιστα φαίνεται να επηρεάζουν το μέσο όρο του ετήσιου εισοδήματός της.

⁹⁰ Βλ. Α.Μ.Ι.-Ι.Μ., Κατάστιχον (δοῦναι και λαβεῖν) τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Περιστερᾶς 15 Ἰουνίου 1899-1 Ἰουλίου 1901, σ. 16^ν.

⁹¹ Βλ. αὐτόθι, σ. 18^ν.

⁹² Βλ. Α.Μ.Ι.-Ι.Μ., Κατάστιχον πάντων τῶν ἐσόδων καὶ ἐξόδων τοῦ Ἱεροῦ Μοναστηρίου Δουρούτης τοῦ ἔτους 1877. Ἰαννουαρίου μέχρι τέλει Ἀπριλίου, σ. 13^ν. Ἀπὸ τὰ 388 αιγοπρόβατα σημειώνεται ὅτι ἕως τὰ τέλη Ἀπριλίου τὰ 20 ψόφησαν, τὰ 4 σφάχτηκαν καὶ μόλις πέντε πουλήθηκαν.

⁹³ Βλ. Α.Μ.Ι.-Ι.Μ., Κώδικας Μοναστηριακῆς Ἐπιτροπῆς 1871-1890, σ. 226-227.

⁹⁴ Ἀρκελές: ἀπὸ τὸ τούρκικο "ergelik" που ερμηνεύεται ὡς ακμή, νεότητα.

Η τελευταία αναφορά στον αριθμό των κοπαδιών της Μονής είναι του έτους 1885. Τον Ιούνιο τα αιγοπρόβατα ανέρχονται σε 683, μια μικρή αλλά αισθητή αύξηση (2,7%) σε σχέση με το περασμένο έτος.⁹⁵ Εάν όμως συγκρίνουμε την πρώτη και την τελευταία σχετική με το συνολικό αριθμό των αιγοπροβάτων μαρτυρία, το συμπέρασμα προκύπτει αβίαστα: η απόκλιση προσεγγίζει το 80%. Επομένως, μέσα σε οκτώ συναπτά έτη η Μονή Δουρούτης αυξάνει προοδευτικά το «σταθερό» ζωικό της κεφάλαιο. Μεγάλο ενδιαφέρον θα παρουσίαζε η ενδελεχής μελέτη όλων των ισολογισμών της δεκαετίας 1876-1885 προκειμένου να ερευνησουμε αν η αυξητική αυτή τάση συμβαδίζει με μια ανάλογη στα εισοδήματα που απορρέουν από τον πρωτογενή αυτό τομέα παραγωγής και ίσως και με μία κάθετη πτώση στις προσόδους από την πώληση αγροτικού πλεονάσματος. Δυστυχώς το αρχαιακό υλικό δεν το επιτρέπει. Θα επιδιώξουμε όμως, αξιοποιώντας τις αποσπασματικές πληροφορίες που έχουμε στη διάθεση μας, να συνθέσουμε μία εικόνα όσο το δυνατόν πιο κοντά στην πραγματικότητα, με εφελτήριο πάντα τα αριθμητικά μεγέθη των κατάστιχων.

Η κτηνοτροφία, στη βάση της παραγωγικής πυραμίδας, απέδιδε και συνεχίζει να αποδίδει τα μέγιστα με άμεσο και έμμεσο τρόπο. Άμεσα επειδή υπάρχει δυνατότητα εκποίησης του ίδιου του ζωικού κεφαλαίου και έμμεσα λόγω της πώλησης ζωικών προϊόντων, είτε επεξεργασμένων είτε εντελώς ακατέργαστων, με τα πρώτα να προωθούνται στην αγορά, τοπική ή ευρύτερη, προς κατανάλωση, τα δε δεύτερα να παραδίδονται κυρίως στις κατάλληλες βιοτεχνικές συντεχνίες, ώστε να αποκτήσουν την τελική τους μορφή. Οι πηγές μας στερούν τη δυνατότητα να παρακολουθήσουμε τη διαδικασία διοχέτευσης των κτηνοτροφικών προϊόντων στην αγορά ή να σκιαγραφήσουμε τις όποιες επαφές πιθανότατα υπήρχαν ανάμεσα σε συντεχνίες και στις δύο Μονές, καθώς εμείς βλέπουμε μόνο άγνωστα κυρίως ονόματα και ποσότητες να εξάγονται από τα Μοναστήρια. Μπορούμε όμως να υποστηρίξουμε με σιγουριά ότι οι Μονές Δουρούτης και Περιστεράς δεν αποκλίνουν από τις δοκιμασμένες δομές, αντιθέτως τις ακολουθούν και τις εφαρμόζουν με ιδιαίτερη προσήλωση και συνέπεια. Επιπλέον, είμαστε σε θέση να ομαδοποιήσουμε τα δεδομένα:

ΠΙΝΑΚΑΣ 3

ΖΩΙΚΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΚΑΙ ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΚΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ ΠΟΥ ΔΙΑΤΙΘΕΝΤΑΙ ΣΤΟ ΕΜΠΟΡΙΟ ΑΠΟ ΤΙΣ ΜΟΝΕΣ ΔΟΥΡΟΥΤΗΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΣΤΕΡΑΣ

Ζώα	Γαλακτοκομικά προϊόντα	Δέρματα	Ακατέργαστο μαλλί ⁹⁶	Προϊόντα μελισσοουργίας	Λοιπά προϊόντα
Πρόβατα	Γάλα	Αρνοδέρματα	Πρόβειο	Μέλι	Αβγά
Αίγες	Τυρί	Αιγοδέρματα	Κατσικίσιο	Κερί	Κουκούλια
Άλογα	Βούτυρο				
Ημίονοι					
Αγελάδες					

⁹⁵ Βλ. αυτόθι, σ. 245: *Είς μαζοῦλι 2 ἐτῶν ἀπὸ πρόβατα καὶ γίδια. Παρέλαβε: 518 πρόβατα καὶ 147 γίδια. Κεφ. 665. Ἀφησε: 266 πρόβατα καὶ 159 στείρα καὶ 141 ἀρνιά. 566 καὶ 139 γίδια=705 μείον 22 ἐμόφησαν: Κεφάλ. 683.*

⁹⁶ Στο μαλλί υπάρχουν διαφοροποιήσεις όχι μόνο ως προς την προέλευση, από αρνί, (αρνόμαλλο ή γενικά πρόβειο μαλλί), από τράγο, (τραγόμαλλο) κτλ. αλλά και ως προς το χρώμα, λευκό ή μαύρο και κυρίως ως προς το μέρος του ζώου από το οποίο αυτό αφαιρείται (κολόκορο και αρνοπόκι). Οι διακρίσεις αυτές πηγάζουν από την περαιτέρω επεξεργασία του κάθε είδους και από την τελική του χρήση.

Θα αρχίσουμε αντιστρόφως από τα αγαθά εκείνα που είτε διατίθενται από τις Μονές σε μικρές ποσότητες, είτε αποφέρουν σχεδόν αμελητέα έσοδα. Σε αυτή την κατηγορία ανήκουν τα κουκούλια, τα αβγά, το μέλι, το κερύ, το τυρί και τέλος το βούτυρο.

Στον έλεγχο των λογαριασμών της Μονής Δουρούτης του διαστήματος Ιούνιος 1884-Ιούνιος 1885 τα έσοδα από την πώληση πέντε οκάδων βουτύρου και άγνωστης ποσότητας κεριού από τις μέλισσες αγγίζουν μόλις τα 131 γρόσια, ποσό ασφαλώς πολύ χαμηλότερο σε σχέση με το συνολικό εισόδημα των 32.346:20 γροσίων. Δύο μήνες αργότερα, η Μονή πουλά ακόμα μία οκά κερύ έναντι 20 γροσίων. Στο τέλος όμως της απογραφής σημειώνεται ότι ο απελθών ηγούμενος αφήνει στο Μοναστήρι ποσότητες μελιού, τυριού, βουτύρου και κεριού προς εσωτερική κατανάλωση και μάλιστα αποτιμημένες. Εδώ διακρίνεται με σαφήνεια ότι οι τιμές πώλησης διαφέρουν από αυτές της εσωτερικής κατανάλωσης, με τις τελευταίες παραδόξως να υπερβαίνουν την αξία των εξαγόμενων αγαθών, γεγονός ιδιαίτερα δυσοίωνα για την οικονομική υπόσταση της Μονής Δουρούτης.⁹⁷ Από την άλλη πλευρά, το ελάχιστο κέρδος σε συνάρτηση με την ομολογουμένως περιορισμένη εξαγωγήμη ποσότητα των ζωικών αυτών προϊόντων μας προβληματίζει ως προς το κατά πόσο η Μονή επεδίωκε τη συστηματική επεξεργασία και εμπορευματοποίηση τους ή αν από μόνο του το δεδομένο της πώλησης τους μετά το 1880 συνιστά ένα έστω και αμυδρό σημάδι ύφεσης. Ο ισχυρισμός αυτός ενισχύεται από την κραυγαλέα απουσία των τελευταίων από τα αγαθά που εξαγει η Μονή Δουρούτης το 1875-77, εποχή που εμφανίζονται κυρίως πλεονασματικοί ισολογισμοί στα κατάστιχα.

Βούτυρο, τυρί, κερύ μέλι αλλά και αυγά πουλά και η Μονή Περιστεράς την διετία 1899-1901, σε μικρές όμως ποσότητες, σε τιμές σαφώς κατώτερες από αυτές των προηγούμενων δεκαετιών και με το ανάλογο περιορισμένο κέρδος.⁹⁸ Όσον αφορά στη σηροτροφία, αν και έχουμε πληροφορίες για την προσπάθεια ανάπτυξης της στην Ήπειρο στο β μισό του 19^{ου} αιώνα, οι Μονές Δουρούτης και Περιστεράς δεν φαίνεται να συμμετέχουν ενεργά σ' αυτό τον τομέα.⁹⁹ Εντούτοις, διατηρούμε τις επιφυλάξεις μας για την Περιστεράς, επειδή εντοπίσαμε μία και μόνη καταγραφή πώλησης τρεισήμισι οκάδων κουκουλιών έναντι 38.20 γροσίων το 1899.¹⁰⁰ Σε αυτή την περίπτωση υποψιαζόμαστε, είτε ότι οι πηγές μας σιωπούν είτε, και αυτό θεωρούμε ως επικρατέστερη εκδοχή, ότι η εκτροφή μεταξοσκωλήκων βρισκόταν σε πρώιμο στάδιο ή ήταν περιορισμένης εκτάσεως στο Μοναστήρι του Αγίου Γεωργίου.

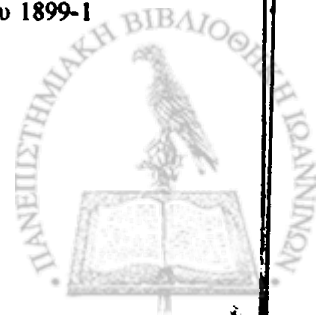
Εν συνεχεία, τα δέρματα και το ακατέργαστο μαλλί ζωικής προέλευσης είναι πάντα παρόντα στα κατάστιχα και αποφέρουν μικρά μεν αλλά σταθερά εισοδήματα και στις δύο Μονές. Οι τιμές πώλησης των δερμάτων είναι δύσκολο να προσδιοριστούν καθώς πολύ συχνά δεν αναφέρεται ούτε το είδος ούτε η ποσότητα. Αξιοσημείωτο επίσης είναι ότι, ενώ σχεδόν στο σύνολο των εξαγωγών περιλαμβάνεται το όνομα του αγοραστή, στην περίπτωση των δερμάτων δεν συμβαίνει το ίδιο. Ωστόσο, το αρχαικό υλικό αποκαλύπτει την ύπαρξη χρηματικής

⁹⁷ Επί παραδείγματι, 5 οκάδες βουτύρου πωλούνται έναντι 55 γροσίων, ήτοι 11 γρόσια ανά οκά, ενώ στην αποτίμηση των όσων μένουν στη Μονή 25 οκάδες κοστολογούνται με 365 γρόσια, δηλαδή 14,6 γρόσια ανά οκά. Το ίδιο συμβαίνει και με το κερύ όπου η διαφορά αγγίζει τα 4 γρόσια. Βλ. Α.Μ.Ι.-Ι.Μ, Κώδικας Μοναστηριακής Έπιτροπής 1871-1890, σ. 245-248.

⁹⁸ Πωλούνται π.χ. 19 οκάδες μέλι για 36.20 γρόσια, 85 ζεύγη αβγά για 17 γρόσια, 28 οκάδες βούτυρο για 238 γρόσια, 63 οκάδες τυρί για 163 γρόσια κ.α. Βλ. Α.Μ.Ι.-Ι.Μ, Κατάστιχον (δούναι και λαβείν) τής Ήρας Μονής Περιστεράς 15 Ιουνίου 1899-1 Ιουλίου 1901, σ. 4^τ, 10^τ.

⁹⁹ Βλ. Παπαγεωργίου Γεώργιος, *Οικονομικοί και κοινωνικοί μηχανισμοί στον ορεινό χώρο: Ζαγόρι*, σ. 54-56.

¹⁰⁰ Βλ. Α.Μ.Ι.-Ι.Μ, Κατάστιχον (δούναι και λαβείν) τής Ήρας Μονής Περιστεράς 15 Ιουνίου 1899-1 Ιουλίου 1901, σ. 1^τ.

ενίσχυσης στη Μονή Περιστεράς εκ μέρους του ισναφιού των βυρσοδεψών, γεγονός που τονώνει την πεποίθηση ότι τα δέρματα του Μοναστηριού προωθούνταν στη συντεχνία εκείνη.¹⁰¹ Κάτι ανάλογο συνέβαινε και με το μαλλί. Στην πλειονότητα των περιπτώσεων δεν αναφέρεται ο τόπος και ο τρόπος εμπορίας του, είναι όμως ένα από τα βασικά είδη που διατίθενται αδιαλείπτως στην αγορά από τις δύο Μονές, σε ολόκληρο το υπό εξέταση διάστημα, ώστε να γίνει ακολούθως η κατεργασία, βιοτεχνική ή και οικοτεχνική, με απώτερο σκοπό την παραγωγή ειδών ενδυμασίας, οικιακής και καθημερινής χρήσης, όπως ήταν οι κάπες από τραγόμαλλο, οι βελέντζες και τα διάφορα κλινοσκεπάσματα κτλ.¹⁰²

Προχωρώντας στην εκποίηση αυτού καθεαυτού του ζωικού κεφαλαίου, και ειδικά των κτηνών που βρισκόταν σε παραγωγική ηλικία, παρατηρούμε ότι αυτή πραγματοποιείται σε λιγότερες περιπτώσεις και συνήθως για την κάλυψη συγκεκριμένων οικονομικών αναγκών, όπως είναι επί παραδείγματι η άμεση αποπληρωμή τρεχουσών οφειλών. Η Μονή Περιστεράς υιοθετεί αυτή την τακτική όταν το 1873 αναγκάζεται να πουλήσει ένα πολύ μεγάλο αριθμό ζώων για να κατορθώσει να αποσβέσει μέρος μόνο των χρεών της. Σημειώνουμε δε ότι δεν πωλούνται αποκλειστικά αιγοπρόβατα, τα οποία συνιστούσαν, όπως είναι φυσικό, και τον βασικό όγκο του συνολικού ζωικού κεφαλαίου, αλλά και ένας ημίονος και δύο άλογα, με τη χρηματική αξία τους να είναι σαφώς κατά πολύ ανώτερη από εκείνη των προβάτων και των αιγών, συνεισφέροντας έτσι στην ταχύτερη και αποτελεσματικότερη εξόφληση των οφειλών. Πράγματι από τον ισολογισμό προκύπτει ότι εν τοιαύτη περιπτώσει το 55% των εσόδων της Μονής απορρέει από την εκμετάλλευση του αξιόλογου τομέα της κτηνοτροφίας. Η ποσόστωση είναι εντυπωσιακή, μολονότι εντέλει δεν επαρκεί και η Μονή του Αγίου Γεωργίου μένει εκτεθειμένη σε κάποιους από τους δανειστές της.¹⁰³

Η εκποίηση ζωικού κεφαλαίου αντιδιαστέλλεται πλήρως από την οικειοθελή διάθεση του στις αγορές. Οι Μονές Δουρουύτης και Περιστεράς ανά τακτά χρονικά διαστήματα προέβαιναν στην πώληση κυρίως αμνοεριφίων ή ενίοτε και γερασμένων ζώων που είχαν απολέσει πλέον τη χρησιμότητα τους στην παραγωγική διαδικασία. Από τα κατάστιχα πληροφορούμαστε ότι τα κοπάδια υποδέχονταν «νέα μέλη» δύο φορές το χρόνο, τους μήνες Ιανουάριο και Φεβρουάριο, όπως διαπιστώσαμε προηγουμένως, και τους Αύγουστο και Σεπτέμβριο, για να αποχωριστούν πολύ

¹⁰¹ Βλ. αυτόθι, σ. 16': *Ίσναφ Ταμβάκων Γρ. 68.20*. Για τη συντεχνία βλ. Παπαγεωργίου Γεώργιος, *Οι συντεχνίες στα Γιάννενα*, σ. 42-44.

¹⁰² Π.χ για τη Μονή Δουρουύτης τον Αύγουστο του 1876 συναντάμε την εξής καταχώρηση: *Από (8) ήτοι οκτώ δεκάρια μαλλιού λεγόμενον κολόκουρον προς 26 γρ. τὸ δεκάρι ἔλαβ. γρ. 202* και το μήνα Σεπτέμβριο του ίδιου έτους *Από (215) ήτοι δεκαπέντε δεκάρια μαλλιού λεγόμενον ἀρνοπόκι προς (24) γρ. τὸ δεκάρι ἔλ. γρ. 360*. Βλ. Α.Μ.Ι.-Ι.Μ, Κατάστιχον πάντων τῶν ἐσόδων καὶ ἐξόδων τοῦ Ἱεροῦ Μοναστηρίου Δουρουύτης Κατὰ Μῆνα ἔτι δὲ καὶ τῶν γεννημάτων καὶ προβάτων. Τῆ 20^η Ὀκτωβρίου 1876, σ. 45', 47'. Και στα 1884-1885 η πώληση μαλλιού συνεχίζεται: *Κολόκουρον γρ. 330, Ἀρνοπόκι γρ. 297* και λίγο παρακάτω: *εἰς 8 δεκάρια τραγόμαλλον γρ. 208*. Βλ. Α.Μ.Ι.-Ι.Μ, Κώδικας Μοναστηριακῆς Ἐπιτροπῆς 1871-1890, σ. 246-247. Αντιστοίχως για τη Μονή Περιστεράς το 1900: *Κολόκορο οκ. 81 ¾ γρ. 318.20, Ποκάρ μαλλί 18 ¾ γρ. 91.30* και αλλού: *8 δεκάργια μαῦρο εἰς Μῆτρο Παπᾶ Γιάννη γρ. 139*. Βλ. Α.Μ.Ι.-Ι.Μ, Κατάστιχον (δοῦναι καὶ λαβεῖν) τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Περιστεράς 15 Ἰουνίου 1899-1 Ἰουλίου 1901, σ. 10', 11'.

¹⁰³ Βλ. Α.Μ.Ι.-Ι.Μ, Κώδικας Μοναστηριακῆς Ἐπιτροπῆς 1871-1890, σ. 26: *Πρὸς ἀπότισιν δὲ τοῦ ποσοῦ τούτου θέλουσι πωληθῆ τριακόσια γιδοπρόβατα Ἀρ. 300, θὰ πωληθῶσιν ἐπίσης τρεῖς φοράδες καὶ ἓνα μουλάρι. Στη σ. 74 του ίδιου κώδικα βλέπουμε την πώληση να πραγματοποιείται: 1873 7βρίου 4. ἔλαβον ἀπὸ τὸν λιγνιαδότην διὰ τὰς τρεῖς φοράδας Γρ. 1450. 7βρίου 5. Ἀπὸ τὸν Γιαγιὰ ἐφέντη ἔλαβον διὰ τὰ 150 πρόβατα πρὸς γρόσια 36 γρ. τὸ ὅλον 5.400. ἔλαβον ἀπὸ πώλησιν γιδιῶν πωλεθέντων εἰς τὸν ἐκ Μανωλιάσσης Ν. Μπάλλον ἄρ. 28.20 παραιτηθέντος τοῦ Ἰωάννου Χ. Μάζου λίρας Ὄθωμ. 34, ὑπευθίνου του ἡγουμένου ἵνα παρουσιάσῃ γρ. 109.20 πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ ποσοῦ τῶν 147 γιδιῶν γρ. 4.080.*

σύντομα τα περισσότερα από αυτά, καθώς οδηγούνταν προς άμεση πώληση με κυμαινόμενες τιμές που εκκινούσαν από τα 10.5 γρόσια και άγγιζαν τα 18 γρόσια για τα ερίφια και αναλόγως από 10.5 έως 20 γρόσια για μικρά και μεγαλύτερα αρνιά, με τις υψηλότερες τιμές να σημειώνονται εύλογα το μήνα Απρίλιο. Αν και οι πηγές δεν αποσαφηνίζουν τη διαδικασία διάθεσης των ζώων στο εμπόριο, από τα ονόματα των αγοραστών και από τις συνεχείς διαφοροποιήσεις των τιμών, ακόμα και μέσα στο χρονικό διάστημα μίας ή δύο ημερών, δημιουργούν τη σοβαρή υποψία της ύπαρξης πλειοδοτικής διαδικασίας.

Ξεκάθαρες μαρτυρίες περί πλειοδοσίας διαθέτουμε για το ζήτημα της πώλησης του γάλακτος των αιγοπροβάτων και των δύο Μονών. Τα πρώτα ψήγματα περιέχονται στο κατάστιχο των ετών 1875-77 για τη Μονή Δουρούτης, όπου στα έσοδα από την πώληση του γάλακτος σημειώνεται στο περιθώριο και το ονοματεπώνυμο του αγοραστή, το οποίο επαναλαμβάνεται για σειρά μηνών και έπειτα αντικαθίσταται.¹⁰⁴ Την επιβεβαίωση όμως προσφέρει μία καταχώρηση πράξης στο Μοναστηριακό Κώδικα του 1885. Το μήνα Φεβρουάριο συντάσσεται εις διπλούν και υπογράφεται από τους συμβαλλομένους, κ. Ιωάννη Μπίτζιο και ηγούμενο της Μονής Δουρούτης Θεόφιλο, η πράξη πώλησης του γάλακτος τριακοσίων μοναστηριακών αιγοπροβάτων. Μεταξύ άλλων στο έγγραφο καθορίζεται επακριβώς η αξία και το είδος του γάλακτος (πρόβειο ή γίδινο), η αρχή και το πέρας της σύμβασης, που διαρκεί μόλις τρεις μήνες, η τοποθεσία παράδοσης, δηλαδή το χάνι της Μονής στη Ραψίστα, και τέλος οι υποχρεώσεις αμφοτέρων.¹⁰⁵ Παρόλο που σ' αυτή την πράξη δεν αναφέρεται ρητά η διαδικασία του πλειστηριασμού, μία δεύτερη, ένα χρόνο αργότερα έρχεται να συμπληρώσει τα κενά. Σύμφωνα με τον κώδικα λουτόν:

ἀνετέθη τῷ κ. Παπᾶ Δημητρίου ἡ Πώληση τοῦ Γάλακτος τῶν αἰγοπροβάτων τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Δουρούτης διὰ πλειοδοσίας συμπεριλαμβανομένων εἰς τοῦτο καὶ τοῦ τῶν προβάτων τῶν ποιμένων τοῦ Μοναστηρίου, κοινοποιηθείσης τῆς πωλήσεως τούτου καὶ εἰς τοὺς περιοίκους τῆς Ἱερᾶς Μονῆς, καὶ ἀποφανθέντων ἐγγράφως ὅτι οὐδεὶς ἀγοραστῆς τοῦ Γάλακτος ἐπαρουσιάσθη, κατεκυρώθη διὰ προκαταρκτικῆς πράξεως εἰς τὸν παρουσιασθέντα πλειοδότην Ἰωάννην Δ. Ρίζου ἐκ Συρράκου ὑπὸ ἡμερ. 11 Δεκεμβρίου 1885, ὃς προσέφερε διὰ τὸ μὲν προβάτειον Γάλα Γρ. 3:30, τρία καὶ παράδας τριάκοντα τὸ δεκάριον καὶ δύο καὶ παράδας εἴκοσι Ἀρ.2:20 τὸ γίδειον ὑπὸ τοὺς ἐξῆς ὄρους. Τὸ Γάλα, ὁ εἰρημένος ἀγοραστῆς θὰ δέχεται τακτικῶς πρωὶ καὶ ἑσπέρας εἰς τὸ Μπαντζαριὸν τοῦ χωρίου Κοσμηρά, ἀρχεται δὲ ἡ παράδοσις του ἀπὸ τῆς ἡμέρας καθ' ἣν θ' ἀρχίσῃ ἡ {...} τῆς Κοσμηράς μέχρι τῆς 5 πέμπτης Ἰουνίου 1886/ἔξι καὶ χαρίζεται εἰς αὐτὸν τὸ Γάλα μίας ἡμέρας, τὰ δὲ χρήματά του ληφθησομένου παρ' αὐτοῦ Γάλακτος θὰ πληρώνῃ ἐκ διαλειμμάτων συμφώνως τῇ παραλαβῇ τῆς ποσότητος εἰς τὸν κ. Ν Παπᾶ μὲ λίραν ὄθωμ. πρὸς ἑκατὸν ἑπτὰ καὶ ἡμισυ Ἀρ. 107.20 καὶ θὰ ἀπερνᾷ τᾶς δόσεις ὀπισθεν τοῦ ἐκδοθησομένου κοντρατόν, θὰ προπληρώσῃ δὲ ὁ εἰρημένος ἀγοραστῆς εἰς τὸν κ. Ν. Παπᾶ λίρας ὄθωμ. τριάκοντα Ἀρ. 30. Ἐκτὸς δὲ τῶν ἀνωτέρω συμφωνηθέντων ὄρων, ὁ εἰρημένος ἀγοραστῆς δὲν θὰ ἔχη ἄλλην ἀπαίτησιν
1873 7βρίου 4.¹⁰⁶

¹⁰⁴ Από το Μάρτιο του 1876 έως τον Οκτώβριο του ίδιου έτους αγοραστής του γάλακτος των μοναστηριακών προβάτων είναι ο κ. Ιωάννης Μπίτζιος. Από τον Φεβρουάριο του 1877 συναντάμε το όνομα του κ. Χριστόδουλου Μακρυδήμα. Βλ. Α.Μ.Ι - Ι.Μ, Κατάστιχον πάντων τῶν ἐσόδων καὶ ἐξόδων τοῦ Ἱεροῦ Μοναστηρίου Δουρούτης Κατὰ Μῆνα ἐπὶ δὲ καὶ τῶν γεννημάτων καὶ προβάτων. Τῆ 20^η Ὀκτωβρίου 1876, σ. 32', 39', 45', 47', 49' καὶ Κατάστιχον πάντων τῶν ἐσόδων καὶ ἐξόδων τοῦ Ἱεροῦ Μοναστηρίου Δουρούτης τοῦ ἔτους 1877. Ἰαννουαρίου μέχρι τέλει Ἀπριλίου, σ. 4'.

¹⁰⁵ Βλ. Α.Μ.Ι-Ι.Μ, Κώδικας Μοναστηριακῆς Ἐπιτροπῆς 1871-1890, σ. 357-358.

¹⁰⁶ Βλ. αὐτόθι, σ. 240-241.

ζωικών ή και το αντίθετο. Πέρα όμως από τις αλληλοεπικαλύψεις και τις θεωρητικά ισότιμες συνεισφορές, αν συγκρίνουμε τα έσοδα από την αξιοποίηση ζώων και ζωικών προϊόντων από τη μια και αγροτικού πλεονάσματος από την άλλη, ίσως βρεθούμε προ εκπλήξεως. Για τη Μονή Δουρούτης το 1876 τα ετήσια έσοδα από τον κτηνοτροφικό τομέα καταλαμβάνουν το 70% του συνόλου και τους τέσσερις πρώτους μήνες του 1877 ομοίως το 70%. Για την ίδια Μονή, το διάστημα 1884-1885 το ποσοστό πλησιάζει το 67%. Για τη Μονή Περιστεράς στο γύρισμα του 20^{ου} αιώνα, το 48% των εσόδων συνιστούν οι πωλήσεις ζώων, γάλακτος, δερμάτων, μαλλιού και λοιπών αγαθών, ποσοστό ιδιαίτερα υψηλό σε σχέση με το 8% που προέρχεται από τις γαιοπροσόδους.

Χρειάζεται όμως ιδιαίτερη προσοχή, διότι η απομόνωση αριθμητικών δεδομένων είναι πιθανόν να οδηγήσει στην εξαγωγή μονόπλευρων συμπερασμάτων για το ζήτημα της απόδοσης των δύο πρωτογενών τομέων παραγωγής στους οποίους επαφίονται και επενδύουν κατά κόρον οι Μονές Δουρούτης και Περιστεράς. Είναι αδιαμφισβήτητο γεγονός ότι και τα δύο Μοναστήρια επιλέγουν, συνειδητά απ' ό,τι φαίνεται, να διοχετεύουν στην εγχώρια αγορά περισσότερα κτηνοτροφικά προϊόντα και λιγότερα αγροτικά. Εντούτοις, η παράλειψη αναφοράς μίας σημαντικής παραμέτρου μπορεί να οδηγήσει σε ολισθήματα. Οφείλουμε λοιπόν να υπενθυμίσουμε ότι ένα πολύ μεγάλο μέρος των δημητριακών που εισάγεται στις αποθήκες των Μονών προορίζεται για ζωοτροφή, όπως μας πληροφορούν αφειδώς τα κατάστιχα κυρίως της Μονής Δουρούτης του 1875-1877.¹⁰⁶ Κατά συνέπεια, εξαιτίας της επάρκειας των αγροτικών προϊόντων καθίσταται εφικτή η εμπορική εκμετάλλευση των ζωικών, τα οποία βεβαίως αποδίδουν πολλαπλώς, σε υψηλότερες τιμές και σε βάθος χρόνου. Ο αριθμός των στρεμμάτων που ανήκουν στις δύο Μονές εντυπωσιάζει. Ο αριθμός των ζώων όχι. Και όμως τα τελευταία φαίνεται να υπερисχύουν και να συμβάλλουν τα μέγιστα στην εύρυθμη οικονομική λειτουργία των Μοναστηριών.

¹⁰⁶ Ειδικά για το Μοναστήρι από, μεγάλη εντύπωση προξενεί το γεγονός ότι, εκτός από τον αραβόσιτο, τη σίκαλη και το κριθάρι, τα οποία είναι και τα συνηθέστερα είδη δημητριακών που καταναλώνονται από τα ζώα, για ζωοτροφή προορίζεται, όχι σπάνια και το σιτάρι, ώστε να μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι υπήρχε προφανώς επάρκεια σίτου στη Μονή την εν λόγω εποχή, αλλά να μην είμαστε σε θέση να προσδιορίσουμε την αιτία μιας τέτοιας στάσης, το γιατί δηλαδή δεν επέλεγε η Δουρούτη την ευθεία οδό της εμπορευματοποίησης του συγκεκριμένου δημητριακού, εφόσον υπήρχε πλεόνασμα, αλλά προτιμά να συντηρεί έτσι ζώα, τα οποία πουλά στη συνέχεια. Κινδυνεύοντας να υποπέσουμε σε σφάλμα, θεωρούμε ότι το σύστημα αυτό, εκτός του ότι συνιστά ένδειξη της υγιούς οικονομικής κατάστασης της Μονής Δουρούτης, συνεισέφερε στη μεγαλύτερη αποδοτικότητα των ζώων σε γάλα ή στην αύξηση του μυϊκού τους ιστού, με έμμεση απόρροια την ανοδική τάση των εισοδημάτων της Μονής. Βλ. Α.Μ.Ι.-Ι.Μ., Κατάστιχον πάντων τών εσόδων και εξόδων του Ίεροῦ Μοναστηρίου Δουρούτης Κατά Μῆνα ἔτι δὲ καὶ τών γεννημάτων καὶ προβάτων. Τῆ 20^η Ὀκτωβρίου 1876, σ. 100^r -114^v.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ΄

Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΩΝ ΜΟΝΩΝ ΤΙΣ ΤΡΕΙΣ ΤΕΛΕΥΤΑΙΕΣ ΔΕΚΑΕΤΙΕΣ ΤΟΥ 19^{ΟΥ} ΑΙΩΝΑ

1. ΦΟΡΟΙ ΚΑΙ ΑΡΧΙΕΡΑΤΙΚΕΣ ΕΠΙΧΟΡΗΓΗΣΕΙΣ

Πολλά έχουν ειπωθεί για την ατέλεια των μοναχών και τις φορολογικές απαλλαγές που απολάμβανε πλήθος Μοναστηριών τη μακρά περίοδο της οθωμανικής κυριαρχίας. Ωστόσο, λιγοστές και διασκορπισμένες είναι οι βιβλιογραφικές αναφορές σχετικά με τις φορολογικές επιβαρύνσεις των Μονών της οθωμανικής επικράτειας μετά τις μεταρρυθμίσεις του 19^{ου} αιώνα, όταν θεσπίστηκαν νέοι φόροι και παράλληλα αναμορφώθηκαν κάποιοι από τους παλαιούς. Στην παρούσα ενότητα θα παρουσιάσουμε αναλυτικά όσα «δοσίματα» καταγράφονται στα σωζόμενα κατάστιχα των Μονών Δουρούτης και Περιστεράς. Πριν όμως προχωρήσουμε, οφείλουμε να επισημάνουμε ότι για τη Μονή Δουρούτης μπορούμε να αποφανθούμε με ακρίβεια για τα διαστήματα 1875-1877 και 1881-1885, ενώ για την Περιστεράς από το 1899-1901, καθώς μόνο για αυτά διατίθενται ακέραιοι οι ισολογισμοί. Κατά συνέπεια, μολονότι τα τεκμήρια είναι πιθανόν να έχουν τυχαίο χαρακτήρα ανάλογα με τη διαθεσιμότητα, μας παρέχεται εν μέρει η δυνατότητα να συνθέσουμε μια γενική εικόνα για τις παντοειδείς φορολογικές υποχρεώσεις των δύο Μονών, τις οποίες θεωρούμε ενδεικτικές για ολόκληρο το β΄ μισό του 19^{ου} αιώνα.

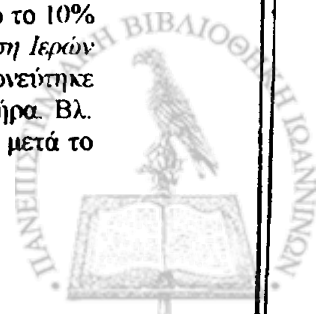
Το πρώτο και σημαντικότερο στοιχείο για την κατανόηση των φόρων που όφειλαν οι υπό εξέταση Μονές είναι η διάκριση τους σε δύο κατηγορίες: α) Στα βασιλικά δοσίματα, οριζόμενα απευθείας από το οθωμανικό κέντρο και εισπραττόμενα από επιφορτισμένους Οθωμανούς και χριστιανούς αξιωματούχους, και β) Στις οι αρχιερατικές και πατριαρχικές επιχορηγήσεις, επιβαλλόμενες από την ανώτατη εκκλησιαστική ιεραρχία και προορισμένες να καλύπτουν μέρος των δαπανών αφενός των Μητροπόλεων και αφετέρου του Οικουμενικού Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως. Ας τους δούμε αναλυτικά.

Α) Τα βασιλικά δοσίματα.

1. Δεκάτη.

Βασικός και από τους παλαιότερους φόρους της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, ήδη από την εποχή των κατακτήσεων, ήταν η δεκάτη (οσούρ). Φόρος επί των προϊόντων της γης, αφορών αρχικά μόνο τις γαίες των Μουσουλμάνων που δεν υπόκειντο σε άλλη φορολογία, η εφαρμογή του σύντομα διευρύνθηκε και στις γαίες των χριστιανών, με την ποσοστιαία αναλογία επί της τελικής γαιοπροσόδου να ποικίλει από περιοχή σε περιοχή και ανά τους αιώνες, με γνώμονα τις ανάγκες του Οθωμανικού δημοσίου.¹ Η καταβολή της δεκάτης συνήθως γινόταν σε είδος έως και

¹ Σύμφωνα με το ισλαμικό δίκαιο οι χριστιανοί ιδιοκτήτες γαιών αρχικά πλήρωναν ένα πάγιο ποσό το λεγόμενο «χαράτζι ή χαράτσι μουβατζζάφ», υποχρεωτικό ετήσιο φόρο που επιβάρυνε τη γη και όχι τη σοδειά. Ο αντίστοιχος φόρος επί των προϊόντων ήταν ο «χαράτζι μουκασεμέ» που ποίκιλε από το 10% έως το 50% ανάλογα με το εύφορο του εδάφους. Βλ. Ελευθεριάδης Νικόλαος, *Γαίες και δάση Ιερών Μονών Αγίου Όρους*, σ. 50-53, 67. Πολύ σύντομα όμως η δεκάτη των μουσουλμάνων συγχωνεύτηκε με τον «χαράτζι μουκασεμέ» των χριστιανών, έχοντας ανά περιπτώσεις προσθετικό χαρακτήρα. Βλ. Σαρρής Νεοκλής, ό.π., σ. 160-163. Για όλες τις νόμιμες ενέργειες που αφορούν στη δεκάτη μετά το 1860 βλ. Νικολαΐδης Δημήτριος, *Οθωμανικοί κώδικες*, τ. Δ΄, σ. 3.920-3.994.

τα νεότερα χρόνια, ενώ ήδη από τον 18^ο αιώνα είχε εμφανιστεί το σύστημα της εκμίσθωσης των φόρων (ιλτιζάμ), συμπεριλαμβανομένης και της δεκάτης, από μουσουλμάνους ή χριστιανούς κατόπιν δημοπρασία.² Μετά την οριστική κατάργηση του τιμαριωτισμού το 1839, η δεκάτη εξακολούθησε να επιβάλλεται στη γεωργική παραγωγή, είτε επρόκειτο για καλλιέργειες δημητριακών είτε για αμπελουργία. Έτσι, στο Κτηματολόγιο των Ιερών Μονών Μαλακασίου των ετών 1865-1866 στο ακροτελεύτιο άρθρο της καταγραφής της ακίνητης ιδιοκτησίας των Μονών Δουρούτης και Περιστεράς αναφέρεται ρητώς ότι τα μοναστηριακά κτήματα επιβαρύνονταν αποκλειστικά με το φόρο της δεκάτης επί της φυσικής γαιοπροσόδου, η οποία εντέλει κατέληγε στο αυτοκρατορικό θησαυροφυλάκιο, προφανώς ομού μετά των υπολοίπων της διοικητικής περιφέρειας των Ιωαννίνων και κατόπιν της διαδικασίας εκχρηματισμού μέσω της μεταπώλησης των προϊόντων στην αγορά.³ Η καταβολή της δεκάτης σε είδος επιβεβαιώνεται από το ότι οι γαίες των δύο Μονών ως προς τη φορολογική συνιστώσα παρουσιάζονται ομογενοποιημένες, μη λαμβανομένου υπόψη στον υπολογισμό του φόρου του παράγοντα ευφορίας του εδάφους ή του είδους της καλλιέργειας.

Για όσα κτήματα καλλιεργούνταν με τα ίδια τα ζευγάρια βοδιών των Μονών, η δεκάτη αφαιρείτο αυτομάτως από την τελική ποσότητα για να αποδοθεί μετά τις απαραίτητες διεργασίες στο αυτοκρατορικό θησαυροφυλάκιο. Χαρακτηριστικότερο παράδειγμα αντλούμε από τα κατάστιχα της Μονής Δουρούτης για τις συγκομιδές του 1876:

Σημειώνω πόσα γεννήματα έσύναζα έκ τοῦ ἰδίου ζεύγους τοῦ Μοναστηρίου.

Πρωμίαν

Κριθάριον!

Το ὄλον ὀκάδ. 800

Δέκατον ὀκάδ. 80

Μένει ὀκάδ. 720

Σιτάριον.

Το ὄλον ὀκάδ. 600

Δέκατον ὀκάδ. 60

Μένει ὀκάδ. 540

Βρίζα.

Το ὄλον ὀκάδ. 605

Δέκατον ὀκάδ. 60 + 1/2

Μένει ὀκάδ. 544

Κριθάριον το ὄλον ὀκάδ. 720

Σιτάριον. το ὄλον ὀκάδ. 540

Βρίζα. το ὄλον ὀκάδ. 544

το ὄλον ὀκάδ. 1804.

Σημειώνω πόσα γεννήματα μέ τό ἴδιον ζεδγος

² Βλ. Παπαγεωργίου Γεώργιος, *Οικονομικοί και κοινωνικοί μηχανισμοί στον ορεινό χώρο: Ζαγόρι*, σ. 75-81. Για τις τρεις μεθόδους ανάθεσης της είσπραξης των φόρων (εμανέτι, ιλτιζάμι, μαλικιανές) βλ. Σαρρής Νεοκλής, *ό.π.*, σ. 196.

³ Α.Μ.Ι-Ι.Μ, Κώδικας Κτηματολόγιο τῶν Ἱερῶν Μονῶν Μαλακασίου 1865-1866, σ. 24, 26.

όψιμίαν

<i>Αραβόσιτον άστάχνα</i>	
<i>Το όλον όκάδ.</i>	4.500
<i>Δέκατον όκάδ.</i>	450
<i>Μένει όκάδ.</i>	4.050
<i>Αραβόσιτον σπυρίον είναι όκάδ.</i>	2.430
<i>Ταγάρια είναι</i>	120 και 10 όκάδ.

Κατά τόν λογαριασμόν τοῦ δεκατιστοῦ.-⁴

Είναι λοιπόν βέβαιο ότι η Μονή Δουρούτης κατέβαλε το φόρο της δεκάτης σε είδος για όλα τα δημητριακά που καλλιεργούσε σε μέρος των κτημάτων της και μάλιστα η καταγραφή πραγματοποιούνταν παρουσία δεκατιστή, του οποίου η προέλευση δεν αναφέρεται. Κατ' αναλογία, οι ίδιες διεργασίες θα πρέπει να ίσχυσαν και για τη Μονή Περιστεράς και, μολονότι προς το παρόν δεν έχουν ανακαλυφθεί παρόμοια κατάστιχα που να το επιβεβαιώνουν, δεν υπάρχει σοβαρός λόγος να αμφισβητήσουμε την εφαρμογή του κανόνα σ' αυτή την περίπτωση.

Τέλος, όσον αφορά στις συμβάσεις αγροληψίας, δηλαδή στα μοναστηριακά κτήματα που παραχωρούνταν στους τσιφτσίδες, η δεκάτη αφαιρείτο από την αρχή, έτσι ώστε καλλιεργητής και Μονές πλήρωναν ουσιαστικά το ποσοστό που τους αναλογούσε με κριτήριο το συμφωνηθέν σύστημα απόδοσης στον ιδιοκτήτη της γης του μισού ή του ενός τρίτου των παραγομένων καρπών αντίστοιχα. Ειδικά στην περίπτωση της Δουρούτης, όπου γνωρίζουμε ότι εφαρμόζονταν το τριτακάρικο σύστημα, αβίαστα προκύπτει το συμπέρασμα ότι η Μονή απέδιδε στην πραγματικότητα μόλις το 1/3 της δεκάτης, εφόσον στο 1/3 κυμαινόταν και η γαιοπρόσοδος που εισέπραττε, ενώ ο καλλιεργητής όφειλε να καταβάλει στο οθωμανικό δημόσιο τα 2/3 του φόρου αυτού. Τη μοναδική εξαίρεση στο αρχειακό μας υλικό φαίνεται να συνιστά η παραχώρηση του δικαιώματος της εμφύτευσης κλημάτων σε κτήμα της Δουρούτης. Στο ειρημένο σε προηγούμενο κεφάλαιο συμφωνητικό του 1873 ανάμεσα στον Κωλέτση Γιάννη και τη Μονή, ως αποκλειστικός υπεύθυνος για την πληρωμή της δεκάτης εμφανίζεται ο πρώτος, με το Μοναστήρι να λαμβάνει κανονικά το «ίμορο», δηλαδή το 1/3 των καρπών, χωρίς πρόσθετες επιβαρύνσεις.⁵ Το γεγονός ότι το συγκεκριμένο πρόσωπο αναδέχεται ολόκληρο το φορολογικό βάρος μας προβληματίζει για το βαθμό στον οποίο μια ιδιωτική συμφωνία μπορούσε να ανατρέψει τη διαδικασία της αναλογικής συμμετοχής ιδιοκτήτη και καλλιεργητή στην απόδοση του φόρου της δεκάτης, με σταθερά στη σχηματιζόμενη εξίσωση την υποχρεωτική καταβολή του 10% επί του συνόλου της σοδειάς στο οθωμανικό δημόσιο.

2. Φόρος ακίνητης περιουσίας (βεργι).

Ο άμεσος αυτός φόρος προέκυψε μετά τη σύνταξη κτηματολογίων στην οθωμανική επικράτεια και υπολογιζόταν σε 4% επί της αντικειμενικής» αξίας όλων των αγροτεμαχίων και των οικοπέδων και 5% επί των ακινήτων των πόλεων κωμοπόλεων και χωριών. Σε περίπτωση δε που ένα ακίνητο είχε μισθωθεί καταβαλλόταν φόρος 4% επί του μισθώματος. Ο συγκεκριμένος φόρος (vergi) αφορούσε ομοίως τα

⁴ Βλ. Α.Μ.Ι-Ι.Μ, Κατάστιχον τῆς ὄψιμίας τῆς Ἱεράς Μονῆς Δουρούτης τῶν τσιφτσίδων.

⁵ Βλ. παράρτημα σ. 119.

ακίνητα χριστιανών και μουσουλμάνων και πιθανότατα αρχικά είχε συγχωνευτεί με το φόρο επιτηδεύματος (*temettu*), έως ότου αργότερα διαχωρίστηκαν.⁶

Οι Μονές Δουρούτης και Περιστεράς εμφανίζονται να αποδίδουν το τέλος ακινήτων, χωρίς όμως ιδιαίτερη συνέπεια, αφού υπάρχουν ισολογισμοί στους οποίους δεν αναγράφεται καθόλου το βεργί και άλλοι που φανερώνουν ότι καταβλήθηκε την ίδια χρονική περίοδο βεργί δύο ή και τριών ετών. Επιπλέον, μη γνωρίζοντας την ακριβή ακίνητη περιουσία των Μονών από το 1865-66 και μετά, αδυνατούμε να προσεγγίσουμε την αλήθεια σχετικά με τα εκάστοτε ποσά που οι Μονές όφειλαν να καταβάλουν στο οθωμανικό δημόσιο. Ωστόσο, εκτός από τα κτήματα οι Μονές Δουρούτης είχαν υπό την κατοχή τους, όπως προαναφέραμε, από ένα χάνι στη Ραψίστα, ενώ η Περιστεράς είχε επιπλέον οικίες στη Ραψίστα και τα Γιάννενα, για τις οποίες παραμένει ακόμα άγνωστος ο τρόπος διαχείρισης και αξιοποίησης. Συνεπώς, τα ποσά που συναντάμε στις καταγραφές προέρχονται από όλα τα ανωτέρω ακίνητα και πιθανότατα και από το ενοίκιο των χανίων και μάλιστα δίχως καμία διάκριση, έτσι ώστε να επιτείνεται η γενικότερη σύγχυση. Αναφορά θα γίνει εν συντομία στις σχετικές μαρτυρίες μόνον ως ενδεικτικές, καθώς από μόνη τους δεν είναι επαρκείς για την εξαγωγή ασφαλών συμπερασμάτων για την καταβολή του φόρου.

Η Μονή Δουρούτης το Μάρτιο του 1876 απέδωσε στη βασιλική κυβέρνηση 266 γρόσια υπό την ονομασία *τιμητοῦ*, χωρίς καμία περαιτέρω επεξήγηση στο κατάστιχο.⁷ Η δεύτερη και τελευταία αναφορά για αυτή τη Μονή είναι το 1884: *τιμητοῦ Σαντοβίτσας γρ. 78*.⁸ Από την άλλη πλευρά, η Μονή Περιστεράς τον Ιούνιο του 1899 κατέβαλε 205 γρόσια *βεργί Ραψίστης 1896* και *βεργί Νεοχωρίου 1899 γρ. 51*. Τον Αύγουστο του ίδιου έτους: *τιμητοῦ Ραψίστης 1899 γρ. 342.20*, ενώ ένα χρόνο αργότερα, τον Αύγουστο του 1900: *βεργί Ραψίστης γρ. 330*. Τέλος το Φεβρουάριο του 1901 η Μονή Περιστεράς πλήρωσε: *βεργί Νεοχωρίου γρ. 47.20*.⁹

Τα προαναφερόμενα ποσά δεν είναι ιδιαίτερος υψηλά. Ωστόσο, δεν προκύπτει από πουθενά περιοδικότητα στην καταβολή του φόρου ακινήτων, ούτε ερμηνεύεται στις πηγές η έννοια της διάκρισης μεταξύ των δύο φόρων *τιμητοῦ* και *βεργί*. Έτσι, αδυνατούμε προς το παρόν να αποφανθούμε μετά βεβαιότητας περί της μη απαλλαγής της ακίνητης περιουσίας μόνο των Μονών Δουρούτης και Περιστεράς από την εν λόγω φορολογία.

3. Τζελέπικο ή Τσελέπικο.

Πρόκειται για το βυζαντινό «προβατονόμιο», ετήσιο κατά κεφαλή τέλος που επιβάρυνε τα αιγοπρόβατα και υπολογιζόταν την εποχή του Αλή Πασά στην Ήπειρο σε ένα γρόσι.¹⁰ Τα μοναστηριακά κοπάδια υποβάλλονταν στο φόρο αυτό, όπως

⁶ Την εκτίμηση και την καταγραφή σπιτιών και γαιών είχαν αναλάβει ειδικές επιτροπές από Οθωμανούς εντεταλμένους της κυβέρνησης, τους αποκαλούμενους «μεμούρηδες» (*memur*). Οι τελευταίοι συχνά προέβαιναν σε υπερεκτιμήσεις οικιών και κτημάτων με αποτέλεσμα την υπερφορολόγηση των πληθυσμών. Βλ. Παπαγεωργίου Γεώργιος, *Οικονομικοί και κοινωνικοί μηχανισμοί στον ορεινό χώρο: Ζαγόρι*, σ. 120-122. Πρβλ. Σαρρής Νεοκλής, *ό.π.*, σ. Πρβλ. Shaw Stanford – Shaw Ezel Kural, *History of the Ottoman Empire and Modern Turkey: Reform, Revolution and Republic: The Rise of Modern Turkey, 1808-1975*, Cambridge University Press 1977, σ. 88.

⁷ Βλ. Α.Μ.Ι.Ι.Μ, Κατάστιχον πάντων τῶν ἐσόδων και ἐξόδων τοῦ Ἱεροῦ Μοναστηρίου Δουρούτης Κατὰ Μῆνα ἔτι δὲ και τῶν γεννημάτων και προβάτων. Τῆ 20^η Ὀκτωβρίου 1876, σ. 32^ν.

⁸ Βλ. Α.Μ.Ι.Ι.Μ, Κώδικας Μοναστηριακῆς Ἐπιτροπῆς 1871-1890, σ. 246.

⁹ Βλ. Α.Μ.Ι.Ι.Μ, Κατάστιχον (δοῦναι και λαβεῖν) τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Περιστερᾶς 15 Ἰουνίου 1899-1 Ἰουλίου 1901, σ. 1^ν, 2^ν, 11^ν, 14^ν.

¹⁰ Βλ. Παπαγεωργίου Γεώργιος, *ό.π.*, σ. 82-83.

ακριβώς και τα ζώα των υπολοίπων ποιμένων. Συνεπώς, σύμφωνα με τις καταχωρήσεις των εξόδων που είναι διαθέσιμες, το τσελέπικο κατέβαλαν τακτικά, αν και όχι πάντοτε εμπρόθεσμα, οι Μονές Δουρούτης και Περιστεράς συνήθως τους μήνες Μάιο ή Ιούνιο. Πιο συγκεκριμένα, τον Μάιο του 1876 η Μονή Δουρούτης απέδωσε 1202 γρόσια εις Βασιλικήν Κυβέρνησιν διὰ τζελέπι.¹¹ Από την πράξη της διαίρεσης με τον αριθμό των αιγοπροβάτων που συντηρούσε εκείνη την περίοδο η Μονή υπολογίζεται ότι ο φόρος είχε σχεδόν τριπλασιαστεί προσεγγίζοντας τα τρία γρόσια. Τον Απρίλιο του 1877 το ποσό ανέρχεται στα 1000 γρόσια. Εν συνεχεία, τον Μάιο του 1881 το Μοναστήρι κατέβαλε 1.181:20 γρόσια, ενώ τον Ιούνιο του 1885 πλήρωσε, εξαιτίας συσσωρευμένων χρεών, φόρο 2.912:20 γροσίων για τα αιγοπρόβατα δύο παρελθόντων ετών που δεν διευκρινίζονται.¹² Από την άλλη η Μονή Περιστεράς, κατέβαλε τον Ιούνιο του 1901 4.478 γρόσια τα οποία αντιστοιχούσαν στον φόρο δύο ετών (1900-1901) για συνολικά 478 γιδοπρόβατα. Εάν οι παραπάνω αριθμοί είναι ακριβείς, αυτό σημαίνει ότι στις αρχές του 20 αιώνα το ειδικό τέλος των αιγοπροβάτων είχε υπερβεί τα 4.5 γρόσια ανά κεφαλή. Ωστόσο, διατηρούμε τις επιφυλάξεις μας καθώς είναι πιθανόν είτε να πρόκειται για λανθασμένη καταγραφή είτε να υπήρχε κάποια νόμιμη προσαύξηση στο αρχικό ποσό λόγω καθυστέρησης στην απόδοση. Η προαύξηση αυτή θα μπορούσε να είναι και παράνομη εξαιτίας της υπαγωγής και αυτού του φόρου στο σύστημα των φοροεκμισθώσεων.¹³ Σε κάθε περίπτωση το ζήτημα χρίζει περαιτέρω διερεύνησης.

4. Δημοτικός φόρος.

Οι διοικητικές μεταρρυθμίσεις του Τανζιμάτ και η επακόλουθη σύσταση οθωμανικών δημαρχείων ανά την επικράτεια εγκαινίασαν μια νέα περίοδο και για την πόλη των Ιωαννίνων. «Από τοῦ ἔτους 1870 τὴν μέριμναν τῆς συντηρήσεως καὶ προαγωγῆς τῆς πόλεως ἀναλαμβάνει τὸ Δημαρχεῖον».¹⁴ Ανάμεσα στ' άλλα, κύριο μέλημα των δημοτικών αρχών υπήρξε η φροντίδα και η δημιουργία νέων αμαξιτάν οδών, και μάλιστα στα τέλη του 19^{ου} αιώνα «σκυρόστρωτων», με σκοπό τη ριζική αναδιαμόρφωση της πόλεως και τη διευκόλυνση των μεταφορών και του εμπορίου. Για την αποτελεσματικότερη άσκηση των καθηκόντων τους οι εκάστοτε δήμαρχοι είχαν το δικαίωμα να επιβάλλουν στους κατοίκους της περιοχής τακτικά ή έκτατα φορολογικά μέτρα. Από τη συγκεκριμένη φορολογία φαίνεται ότι δεν εξαιρέθηκαν οι Μονές της περιφέρειας των Ιωαννίνων. Εντούτοις, από τους υπάρχοντες ισολογισμούς καταλήγουμε στο ότι έως και το 1885 η Μονή Δουρούτης δεν πλήρωνε δημοτικά τέλη. Επομένως, η φορολογία αυτή είχε ενδεχομένως έκτακτο χαρακτήρα. Αντίθετα, η Μονή Περιστεράς, το χρονικό διάστημα 8 Οκτωβρίου 1899 έως 14 Οκτωβρίου 1900, αποδεικνύεται ότι κατέβαλε συνολικά δεκαέξι άνισα μεταξύ τους

¹¹ Βλ. Α.Μ.Ι-Ι.Μ, Κατάστιχον πάντων τῶν ἐσόδων καὶ ἐξόδων τοῦ Ἱεροῦ Μοναστηρίου Δουρούτης Κατὰ Μῆνα ἐπὶ δὲ καὶ τῶν γεννημάτων καὶ προβάτων. Τῆ 20^η Ὀκτωβρίου 1876, σ. 38^ν.

¹² Βλ. Α.Μ.Ι-Ι.Μ, Κώδικας Μοναστηριακῆς Ἐπιτροπῆς 1871-1890, σ. 246. Στην ίδια σελίδα του Κώδικα υπάρχει ἄλλη μία καταχώρηση του ποσού των 4080 γροσίων που ὁμως συνιστᾶ συνδυασμὸ ἀσπληρωμῆς του τζελέπικου ἐνός ἔτους καὶ του ἀντιτίμου ἀγορᾶς ἐνός λιβαδιοῦ.

¹³ Από το 1877 με τη θεωρητική κατάργηση των φοροεκμισθώσεων είχε συσταθεί ειδική υπηρεσία επιφορτισμένη με την είσπραξη του φόρου των αιγοπροβάτων και της δεκάτης γνωστή ως «το Εμινλίκι της δεκάτης και του αγνάμ». Βλ. Νικολαΐδης Δημήτριος, *Οθωμανικοί κώδικες*, τ. Δ', σ. 3.985 - 4021. Εντούτοις το «αλιτζάμ» συνέχισε να εφαρμόζεται ἕως το 1908 καὶ το κίνημα των Νεότουρκων.

¹⁴ Βλ. Πυρσινέλλας Βασίλειος, ὁ.π., σ. 855. Για τη σύσταση των δήμων, την εκλογή και τα καθήκοντα των δημοτικών συμβουλίων βλ. Νικολαΐδης Δημήτριος, *Οθωμανικοί κώδικες*, τ. Γ', σ. 3001-3007.

ποσά, τα οποία στο κατάστιχο αναγράφονται γενικά ως *Δημοτικός Φόρος*.¹⁵ Τα ποσά αυτά είναι ως επί το πλείστον χαμηλά, με τα έντεκα από αυτά να κυμαίνονται μεταξύ των 2-4 γροσίων και με το υψηλότερο να ανέρχεται στα 85 γρόσια, ενώ στα μεγαλύτερα ποσά κάποιες φορές σημειώνεται στο περιθώριο η λέξη *πολλάκις*. Ωστόσο, καμία λογική συνέπεια δεν χαρακτηρίζει την πληρωμή ή την καταγραφή τους επειδή το ενιαίο τέλος άλλοτε μοιάζει να καταβάλλεται καθημερινά και άλλοτε ανά επτά, δεκαπέντε ή και τριάντα μέρες μέγιστο. Από την άλλη, το άθροισμα όλων των χρηματικών ποσών δεν ξεπερνά τα 185 γρόσια, καθιστώντας το δημοτικό φόρο ένα έξοδο υπαρκτό μεν, αλλά σχεδόν αμελητέο σε σύγκριση με τις συνολικές δαπάνες των 57.397 γροσίων της Μονής μέσα στη διετία.

B) Οι αρχιερατικές επιχορηγήσεις.

Οι «Γενικοί Κανονισμοί» του 1862 περιελάμβαναν δεκατρία άρθρα που καθόριζαν το ύψος της επιχορήγησης του Οικουμενικού Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως και των κατά τόπους αρχιερέων που υπόκειντο στη δικαιοδοσία του. Το Εθνικό Προσωρινό Συμβούλιο στη βάση του Χάτι Χουμαγιούν προχώρησε σε ριζικές τομές στον τομέα της εκκλησιαστικής φορολογίας με την κατάργηση των παλαιών προσόδων των ανωτάτων κληρικών και του Πατριάρχη, που έως τότε καταβάλλονταν σε είδος, και τη μετατόπιση των φορολογικών βαρών από μόνο τον κλήρο στο σύνολο του ορθόδοξου πληθυσμού. Για το λόγο αυτό κάθε αρχιερέας υποχρεώθηκε να συντάξει και να αποστείλει κατάστιχα με το συνολικό πληθυσμό και τα αντίστοιχα εισοδήματα κάθε επαρχίας, στη βάση των οποίων καταστρώθηκε ο γενικός πίνακας της ετήσιας πατριαρχικής και αρχιερατικής επιχορήγησης, που όφειλε κάθε επισκοπή να αποδίδει ετησίως. Σύμφωνα με αυτόν, η Μητρόπολη των Ιωαννίνων ήταν υποχρεωμένη ανά έτος να συγκεντρώνει από το ποίμνιο της 80.000 γρόσια για τις ανάγκες της ίδιας και επιπλέον 3.000 γρόσια ως επιχορήγηση του Οικουμενικού Πατριάρχη.¹⁶ Παρόλα ταύτα, και μολονότι το ποσό ήταν άνωθεν παγιωμένο, δεν ίσχυε το ίδιο και για την εσωτερική κατανομή των αρχιερατικών επιχορηγήσεων στις εκκλησιαστικές περιφέρειες. Στο κατώτερο επίπεδο της φοροσυλλογής υπήρχε η δυνατότητα κατανομής των οφειλών σύμφωνα με τις παραδοσιακές αρχές του φορολογικού συλλογικού αλληλέγγυου, εκ μέρους κυρίως των τοπικών προκρίτων, οι οποίοι είχαν επιφορτιστεί με το συγκεκριμένο καθήκον.¹⁷

Στο θολό αυτό πλαίσιο, άγνωστο παραμένει ακόμα το πότε και εάν εφαρμόστηκε ανεμπόδιστα και κατά γράμμα ο κανονισμός στην περίπτωση της Μητρόπολης των Ιωαννίνων και με ποια μέθοδο και ποια κριτήρια μοιράστηκαν τα νέα βάρη, τα οποία πήγαζαν, όχι πια από την οθωμανική αρχή, αλλά από την εκκλησιαστική ιεραρχία, στους ορθόδοξους κατοίκους της πόλης και των περιχώρων. Πάντως, για τις Μονές Δουρούτης και Περιστεράς οι αρχιερατικές επιχορηγήσεις συνιστούσαν ένα αναπόσπαστο κομμάτι της αυστηρής πραγματικότητας. Στο αρχιερακό υλικό τις συναντάμε κατά κύριο λόγο υπό τον όρο *πατριαρχικές*

¹⁵ Βλ. Α.Μ.Ι.-Ι.Μ. Κατάστιχον (δοῦναι και λαβεῖν) τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Περιστερᾶς 15 Ἰουνίου 1899-1 Ἰουλίου 1901, σ. 4^ν, 5^ν, 6^ν, 7^ν, 8^ν, 9^ν, 10^ν, 11^ν, 12^ν.

¹⁶ *Γενικοί Κανονισμοί περί διευθέτησεως των εκκλησιαστικῶν και εθνικῶν πραγμάτων*, σ. 56. Ο πίνακας αυτός πρωτοεμφανίστηκε το 1862. Ἐκτοτε, η «επί της αναθεωρήσεως των Κανονισμῶν Επιτροπή» ἐπεδίωξε ἀλλαγές που ὅμως δὲν ἐνδοδώθηκαν ποτέ. Ἐτσι, η ἐκδοση του 1900 που χρησιμοποιεῖται ἐδῶ δὲν περιέχει διαφορὲς ἀπὸ τὴν ἀρχική στο ἐν λόγω ζήτημα.

¹⁷ Βλ. Σταματόπουλος Δημήτριος, ὁ.π., σ. 185.

ἐπιχορηγήσεις, αλλά θεωρούμε ότι δεν πρέπει να συγχέονται με τα άνωθεν ειρημένα χρήματα που κατέληγαν στην Κωνσταντινούπολη. Και αυτό γιατί εντοπίσαμε αναφορά σε επιχορήγηση 883 γροσίων της Μονής Δουρούτης το 1884, η οποία χαρακτηρίζεται ως *πατριαρχική*, παρόλο που προοριζόταν για την επισκευή του κτιρίου της Μητρόπολης Ιωαννίνων.¹⁸ Επομένως, συγκλίνουμε προς την άποψη ότι η συγκέντρωση όλων των χρημάτων γινόταν αδιακρίτως σε τοπική βάση και κατόπιν η Μητρόπολη αναλάμβανε να αποστείλει στο Πατριαρχείο τα νενομισμένα. Κατά το ίδιο μοτίβο, στα ανέκδοτα κατάστιχα και στον Μοναστηριακό Κώδικα γίνεται αρκετές φορές λόγος για αυτού του είδους τη φορολογία. Τον Ιούνιο του 1876 η Μονή Δουρούτης κατέβαλε 444 γρόσια διά πατριαρχική ἐπιχορήγησιν¹⁹ και η Μονή Περιστεράς πλήρωσε με την ίδια αιτιολογία από 235 γρόσια για τα έτη 1900 και 1901.²⁰

Οι πηγές αρνούνται να αποκαλύψουν, αφενός εάν οι αρχιερατικές επιχορηγήσεις στις περιπτώσεις των δύο Μοναστηριών αυξομειώνονταν και αφετέρου εάν υπολογίστηκαν με γνώμονα την έγγεια και γενικά την ακίνητη περιουσία ή αν έπαιξε ρόλο ο αριθμός των μελών της κάθε μοναστικής κοινότητας. Φανερώνουν όμως την υποχρεωτική καταβολή των ποσών αυτών προς τη Μητρόπολη, η οποία μπορούσε επιπλέον να ζητήσει και μικρές συνδρομές από τα Μοναστήρια σε περιπτώσεις εκτάκτων αναγκών. Άλλωστε, η οικονομική συμβολή της Μονής Δουρούτης δεν περιορίστηκε στις προαναφερόμενες επιχορηγήσεις. Στο Μοναστηριακό Κώδικα υπάρχουν διάσπαρτες αναφορές σε ενιαύσια συνδρομή ύψους 120 γροσίων για την «Εκκλησιαστική Αλήθεια», το περιοδικό που εκδίδονταν στην Κωνσταντινούπολη και είχε ως στόχο τη δημοσίευση των ποικίλων δραστηριοτήτων του Οικουμενικού Πατριαρχείου.²¹

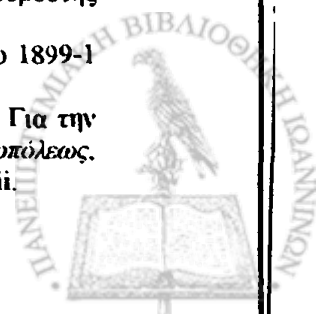
Εν κατακλείδι θα είχε μεγάλο ενδιαφέρον να παρατηρούσαμε τις συνέπειες που θα είχε στις Μονές Περιστεράς και Δουρούτης η προβληματική ή η άρνηση καταβολής των άνωθεν ειρημένων «βασιλικών δοσιμάτων» και κυρίως των επιχορηγήσεων προς το εκκλησιαστικό διοικητικό κέντρο. Επαρκούσαν οι συστάσεις και οι ενέργειες της Μοναστηριακής Επιτροπής και της Μητρόπολης ή κινητοποιούνταν άμεσα ο οθωμανικός κατασταλτικός μηχανισμός για να πειθαρχήσει τους ανυπάκουους;

¹⁸ Βλ. Α.Μ.Ι.-Ι.Μ. Κώδικας Μοναστηριακής Έπιτροπής 1871-1890, σ. 246.

¹⁹ Βλ. Α.Μ.Ι.-Ι.Μ. Κατάστιχον πάντων τῶν ἐσόδων καὶ ἐξόδων τοῦ Ἱεροῦ Μοναστηρίου Δουρούτης Κατὰ Μῆνα ἔτι δὲ καὶ τῶν γεννημάτων καὶ προβάτων. Τῆ 20^ῃ Ὀκτωβρίου 1876, σ. 41'.

²⁰ Βλ. Α.Μ.Ι.-Ι.Μ. Κατάστιχον (δοῦναι καὶ λαβεῖν) τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Περιστερᾶς 15 Ἰουνίου 1899-1 Ἰουλίου 1901, σ. 7^ν, 18^ν.

²¹ Βλ. Α.Μ.Ι.-Ι.Μ. Κώδικας Μοναστηριακής Έπιτροπής 1871-1890, σ. 148, 183, 194, 246. Για την «Εκκλησιαστική Αλήθεια» βλ. την ελανέκδοση της: *Εκκλησιαστική Αλήθεια Κωνσταντινουπόλεως*, Πατριαρχικόν Ἴδρυμα Πατερικῶν Μελετῶν. Θεσσαλονίκη 1985, τόμος Α' 1880-1881, σ. ν-χvii.

2. Η ΕΜΜΙΣΘΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΣΤΙΣ ΜΟΝΕΣ

Για την έστω και μερική αξιοποίηση της μοναστηριακής κινητής και ακίνητης περιουσίας τους αλλά και για την κάλυψη ποικίλων λειτουργικών αναγκών, οι Μονές Δουρούτης και Περιστεράς, ανεξαρτήτως του αριθμού των μοναχών που τις επάνδρωνε, χρειάζονταν επιπλέον το κατάλληλο εργατικό δυναμικό. Οι εργάτες εκείνοι, που συνήθως προέρχονταν από τις όμορες κοινότητες, απασχολούνταν με ένα ευρύ φάσμα καθημερινών δραστηριοτήτων, με σημείο αναφοράς το εσωτερικό των δύο μοναστηριακών συγκροτημάτων και με περιφερειακούς αλλά εξίσου σημαντικούς άξονες τα μοναστηριακά κτήματα και τα ζώα των δύο Μονών. Έτσι, μέσα και έξω από τις Μονές Περιστεράς και Δουρούτης σημειωνόταν μια αέναη κίνηση μοναχών και λαϊκών, οι οποίοι αναλάμβαναν να φέρουν εις πέρας διαφορετικό είδος καθηκόντων και γι' αυτό λάμβαναν διαφοροποιημένη αμοιβή από το γενικό ταμείο του κάθε κοινοβίου.

Πρώτα απ' όλα, θα επισημάνουμε την αναμενόμενη παρουσία νεωκόρων-βοηθών εκκλησίας στα καθολικά των δύο Μονών. Η Μονή Περιστεράς φαίνεται ότι έδινε σε κάποιον *Πέτρον βοηθόν εκκλησίας* άνισα χρηματικά ποσά που στο κατάστιχο κυμαίνονται από 17 έως 90 γρόσια, δίχως όμως να διευκρινίζεται το χρονικό διάστημα για το οποίο λάμβανε τις εν λόγω αμοιβές.²³ Επιπλέον, στο ίδιο κατάστιχο υπάρχουν πέντε καταχωρήσεις μισθών ενός υπηρέτη του ηγουμένου Χρύσανθου ονόματι Λάμπρου, ο οποίος παρέμεινε και πληρωνόταν από τη Μονή ακόμα και μετά το θάνατο του ηγουμένου. Οι απολαβές του κυμαίνονται μεταξύ 20-130 γροσίων.²⁴ Στο υπηρετικό προσωπικό και των δυο Μονών ανήκαν επίσης και γυναίκες, οι οποίες προφανώς ασχολούνταν με την καθαριότητα και τη μαγειρική έναντι χαμηλών κυρίως μισθών. Οι γυναίκες εκείνες, που άλλοτε αναφέρονται ως υπηρέτριαι και άλλοτε ως καλογραΐαι, ενδεχομένως ήταν ως επί το πλείστον προχωρημένης ηλικίας και δεν είχαν νυμφευθεί. Εκτός από τις πενιχρές αμοιβές οι Μονές Δουρούτης και Περιστεράς κάλυπταν και ένα μικρό μέρος των ενδυματολογικών τους αναγκών, κυρίως καλύμματα της κεφαλής, καθώς και τα έξοδα γιατρών και φαρμάκων σε περιπτώσεις ασθενειών.²⁵

Την ίδια στιγμή γύρω από τις Μονές κινείτο ένα πλήθος ανειδίκευτων και εποχιακών εργατών, το οποίο μετείχε στην παραγωγική διαδικασία προσφέροντας πάσης φύσεως εργασία έναντι μισθού. Οι εργάτες εκείνοι δεν σχετίζονταν με τη μέθοδο της αγροληψίας κατά την οποία οι Μονές δεν συμμετείχαν στην καλλιέργεια, αλλά εισέπρατταν μόνο το γεώμορο. Έτσι, διασκορπισμένες σε ολόκληρο το φάσμα των διπλογραφικών καταχωρήσεων και των δύο Μονών, στην κατηγορία των εξόδων συναντάμε άλλοτε μισθούς ζευγιτών, κάτι που μας κάνει να πιστεύουμε ότι το ζεύγος βοδιών των ίδιων των Μοναστηριών δεν το χειρίζονταν οι μοναχοί, και άλλοτε ημερομίσθια χωραφιού, ή συγκομιδής του αραβόσιτου, ή φροντίδας των αμπελιών ή και αλωνιστικά. Την εικόνα της κίνησης από και προς τις Μονές συμπλήρωναν οι αγροφύλακες, γνωστοί με το όνομα «δραγάτες», που επαγρυπνούσαν νυχθημερόν για τη διαφύλαξη της μοναστηριακής περιουσίας έναντι μικρής ενίοτε αμοιβής.²⁶

²³ Βλ. Α.Μ.Ι.Ι.Μ, Κατάστιχον (δοῦναι και λαβεῖν) τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Περιστερᾶς 15 Ἰουνίου 1899-1 Ἰουλίου 1901, σ. 15^ν, 17^ν.

²⁴ Βλ. αὐτόθι, σ. 3^ν, 8^ν, 11^ν, 15^ν.

²⁵ Π.χ. βλ. αὐτόθι, σ. 18^ν: *Ἀπὸ 15 Ἰουνίου 1899 ἕως 14 Αὐγούστου 1900. Εἰς Βάβον ἐδόθησαν τῆς ἰδίας ἐκ διαλειμμάτων και τὰ ἐξώδευσε κατὰ τὴν ἀσθένειάν της. Γρ. 950.*

²⁶ Π.χ. βλ. αὐτόθι, σ. 2^ν: *Δραγάτες Νεοχωρίου χοράφια γρ. 41 και σ. 12: Μισθός ζευγίτη γρ. 345. και παράδες 10.*

Η πρόσληψη δραγατών κρινόταν απαραίτητη όχι μόνο για τη διαφύλαξη της ακίνητης μοναστηριακής περιουσίας, αλλά και για την προστασία των ζώων από τους ζωοκλέφτες, που συνιστούσαν συχνό φαινόμενο την εποχή εκείνη. Οι δραγάτες των κοπαδιών λάμβαναν παρόμοιους μισθούς με τους δραγάτες των χωραφιών.

Τα κατάστιχα εσόδων- εξόδων της Μονής Περιστεράς αποκαλύπτουν τις απολαβές των ζευγιδιών, οι οποίες, οφείλουμε να επισημάνουμε, ότι ήταν από τις υψηλότερες και βεβαίως κατ' αποκοπή. Ωστόσο, σπανίως αναφέρονται τα ονόματα των ζευγιδιών. Τις περισσότερες φορές, συναντάμε ημερομίσθια τα οποία κατέβαλλαν οι Μονές για το σκάλισμα, για το θέρισμα κτλ, συνολικά και χωρίς τα ονόματα των συμμετεχόντων. Έτσι, η Μονή Δουρούτης, το διάστημα 1875-1877, έδωσε μεροκάματο σε πολυάριθμους εργάτες για τη φροντίδα χωραφιών, τα οποία είχαν σπαρεί με όλων των ειδών τα δημητριακά, αλλά και για το σκάλισμα και την περιποίηση αμπελιών, που δεν είχαν παραχωρηθεί σε ιδιώτες με τη μέθοδο της εμφύτευσης και των οποίων τα προϊόντα νέμονταν αποκλειστικά το κοινόβιο. Από τη συλλογή και την επεξεργασία των στοιχείων προκύπτει ότι τα ημερομίσθια των εποχιακών εργατών της Μονής Δουρούτης σπανίως ξεπερνούσαν τα οκτώ γρόσια, με το μέσο όρο να αγγίζει μόλις τα τρία- τέσσερα γρόσια, ποσά ιδιαίτερος χαμηλά, ειδικά εάν συγκριθούν με τις αντίστοιχες τιμές βασικών αγαθών στην τοπική αγορά των Ιωαννίνων, όπως αυτές βλέπουμε να διαμορφώνονται και να παρουσιάζονται μέσα στα ίδια κατάστιχα. Εντούτοις, το συνολικό κόστος της περιποίησης των χωραφιών και ιδιαίτερος των αμπελιών δεν ήταν αμελητέο για το Μοναστήρι. Η Μονή Δουρούτης το πρώτο τετράμηνο του 1877 για το σκάψιμο, το σκάλισμα και το κλάδεμα ενός μόνο αμπελιού διέθεσε 500 γρόσια. Εικοσιπέντε χρόνια αργότερα, η Μονή Περιστεράς δεν διαφοροποιείται ιδιαίτερα στην απόδοση ημερομισθίων. Τα περισσότερα από αυτά υπολογίζονται στα τρία με τέσσερα γρόσια.

Συνεχίζοντας, για τα κοπάδια των Μονών Δουρούτης και Περιστεράς προσλαμβάνονταν μισθωτοί βοσκοί, οι οποίοι αναφέρονται ως πιστικοί ή τσομπάνηδες ή γιδάρηδες ή άγελαδάρηδες. Όλοι αυτοί, στη μεν Μονή Δουρούτης δεν φαίνεται να λάμβαναν μισθό, αλλά η Μονή φρόντιζε συστηματικά για τα υποδήματα και τα ενδύματά τους. Επίσης, στους ίδιους δινόταν μικρό μέρος της αγροτικής παραγωγής του Μοναστηριού, για την κάλυψη των διατροφικών τους αναγκών.²⁷ Παρόλα ταύτα, από τον Ιανουάριο έως τον Απρίλιο του 1877 πληροφορούμαστε ότι το Μοναστήρι της Δουρούτης απέδωσε 1310 γρόσια για μισθούς υπηρετών, οι οποίοι δεν διευκρινίζεται σε ποιον ακριβώς τομέα απασχολούνταν. Είναι πιθανόν σε αυτή την κατηγορία να εντάσσονταν και οι βοσκοί των κοπαδιών της Μονής.²⁸ Αργότερα όμως, το 1884-1885, είναι απολύτως ξεκάθαρο ότι πέρα από τη διατροφή και τα άλλα είδη πρώτης ανάγκης οι βοσκοί λάμβαναν και μισθό.²⁹

Από την άλλη μεριά, η Μονή Περιστεράς έδινε αποκλειστικά χρήματα στους πιστικούς τα οποία μάλιστα παρουσιάζονται αρκετά υψηλά. Π.χ. βοσκοῦ Πέτρου διὰ κασιόκια 86.25 γρόσια, Τάτση Πιστικοῦ 329 γρόσια, Σιώζου διὰ γίδια 180 γρόσια κτλ.³⁰ Μαζί με τους μισθούς των βοσκών σημειώνονται και άλλα ονόματα και μισθοί εξίσου υψηλοί στο κατάστιχο.³¹ Όμως, για τον καθορισμό των ποσών διατηρούμε τις

²⁷ Ενδεικτικά βλ. Α.Μ.Ι.Ι.Μ, Κώδικας Μοναστηριακής Έπιτροπής 1871-1890, σ. 245: 3.860 (οκάδες δημητριακών) ἐξοδεύθησαν εἰς διατροφήν ἑνδεκα ἀνθρώπων ποιμένων καὶ δούλων, ὀκτώ κονῶν, εἰς ἐργάτας διὰ σκάψιμον θέρους καὶ διαβάτας.

²⁸ Βλ. Α.Μ.Ι.Ι.Μ, Κατάστιχον πάντων τῶν ἐσόδων καὶ ἐξόδων τοῦ Ἱεροῦ Μοναστηρίου Δουρούτης Κατὰ Μῆνα ἔτι δὲ καὶ τῶν γεννημάτων καὶ προβάτων. Τῇ 20^ῃ Ὀκτωβρίου 1876, σ. 11^ν.

²⁹ Βλ. Α.Μ.Ι.Ι.Μ, Κώδικας Μοναστηριακής Έπιτροπής 1871-1890, σ. 246.

³⁰ Βλ. Α.Μ.Ι.Ι.Μ, Κατάστιχον (δοῦναι καὶ λαβεῖν) τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Περιστερᾶς 15 Ἰουνίου 1899-1 Ἰουλίου 1901, σ. 4^ν.

³¹ Βλ. αὐτόθι, σ. 4^ν, 9^ν, 13^ν.

επιφυλάξεις μας, καθώς δεν αναγράφεται πάντοτε το είδος της εκδούλευσης που προσέφεραν τα άτομα εκείνα στη Μονή. Πάντως, εάν ακολουθήσουμε προσεκτικά τις ημερομηνίες διαπιστώνουμε ότι η μισθοδοσία των υπαλλήλων πραγματοποιούνταν κάθε εξάμηνο, την 26^η Οκτωβρίου και από την 24^η έως την 26^η Απριλίου, ακολουθούσε δηλαδή η Μονή Περιστέρας την τότε εφαρμοζόμενη και κατά την απόδοση των «βασιλικών δοσιμάτων» διαίρεση του έτους σε Αγιοδημητρήσιο και Αγιογεωργίσιο εξάμηνο.³² Τέλος αξίζει να αναφερθεί, ότι δίπλα σε πολλά ονόματα υπαλλήλων της Μονής σημειώνεται η λέξη *έφωγεν*, ενώ τα περισσότερα από αυτά δεν επαναλαμβάνονται. Κατά συνέπεια, οι υπάλληλοι εκείνοι ήταν προσωρινοί και επαναπροσλαμβάνονταν με πρωτοβουλία του Μοναστηριού. Εν γένει, από τη μισθοδοσία όσων υπαλλήλων που περιέχονται ονομαστικά στο κατάστιχο της Περιστέρας, προκύπτει ότι αυτή κάλυπτε κατά προσέγγιση το 11% των συνολικών εξόδων, χωρίς να λαμβάνονται υπ' όψιν οι εργασίες που σημειώνονται μεν ομαδοποιημένες, αλλά δεν γνωρίζουμε τα ονόματα και τον αριθμό των εργατών που τις εκτέλεσαν.

Στους παρακάτω πίνακες απεικονίζεται εναργώς η αντιστοιχία των τιμών των κυριότερων ειδών διατροφής και άλλων αναγκαίων προϊόντων με τα εν λόγω ημερομίσθια.

ΤΙΜΕΣ ΒΑΣΙΚΩΝ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ ΤΟ ΔΙΑΣΤΗΜΑ ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ ΤΟΥ 1875 - ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1877

Προϊόν	Εύρος τιμής σε γρόσια ανά οκά
Κρέας ³³	3.5-8
Ελιές	2
Λάδι	7.5-9
Κρεμμύδια	1
Ζατζαβάτι	2
Καφές	10-22
Ζάχαρη	7-10
Ρύζι	3-4.5
Ψάρια ³⁴	1.5-12
Ρακί	5-6
Σαπούνι	7
Πετρέλαιο	5-6

Πηγή: Βλ. Α.Μ.Ι.Ι.Μ, Κατάστιχον πάντων τῶν ἐσόδων καὶ ἐξόδων τοῦ Ἱεροῦ Μοναστηρίου Δουρούτης Κατὰ Μῆνα ἔτι δὲ καὶ τῶν γεννημάτων καὶ προβάτων. Τῆ 20^η Ὀκτωβρίου 1876. Κατάστιχον πάντων τῶν ἐσόδων καὶ ἐξόδων τοῦ Ἱεροῦ Μοναστηρίου Δουρούτης τοῦ ἔτους 1877. Ἰαννουαρίου μέχρι τέλει Ἀπριλίου.

³² Βλ. Παπαγεωργίου Γεώργιος, *Οι συντεχνίες στα Γιάννενα*, σ. 76-85.

³³ Η διαφορά στην τιμή του κρέατος προφανώς οφείλεται στο είδος που αγοράζει η Μονή κάθε φορά, το οποίο όμως δεν διευκρινίζεται από το κατάστιχο. Υποθέτουμε ότι πρόκειται κυρίως για βοδινό και χοιρινό, εφόσον πρόβειο διέθετε σε επαρκείς ποσότητες.

³⁴ Στην κατηγορία αυτή εντάσσονται οι τσίμες, ψάρια της λίμνης μικρού μεγέθους που κόστιζαν 1.5-2 γρόσια η οκά, αλλά και το χέλι, με την τιμή του συνήθως να αγγίζει τα 12 γρόσια.

ΤΙΜΕΣ ΒΑΣΙΚΩΝ ΠΡΟΪΟΝΤΩΝ ΤΟ ΔΙΑΣΤΗΜΑ ΙΟΥΝΙΟΣ 1899 - ΙΟΥΛΙΟΣ 1901³⁵

Προϊόν	Τιμή σε γρόσια και παράδες ανά οκά
Λάδι	5. 5
Αλάτι	1
Ζάχαρη	2. 30
Καφές	7. 20
Σιτάρι	1. 10
Αλεύρι καθαρό	1. 25
Κρέας και ζαρζαβάτι	4. 20
Ρακί	6
Σαπούνι	5. 5

Πηγή: Α.Μ.Ι.-Ι.Μ, Κατάστιχον (δοῦναι και λαβεῖν) τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Περιστερᾶς 15 Ἰουνίου 1899-1 Ἰουλίου 1901.

Με βάση τους παραπάνω πίνακες καταλήγουμε στο ότι τα ημερομίσθια που παραχωρούσαν οι Μονές Δουρουῦτης και Περιστερᾶς δεν επαρκούσαν ούτε για την κάλυψη των βασικών διατροφικών αναγκών, εφόσον η αγοραστική δύναμη των υπαλλήλων τους παρουσιάζεται ιδιαίτερα περιορισμένη. Εν κατακλείδι, όλοι εκείνοι που συνέδραμαν στη λειτουργία και τις ευρύτερες οικονομικές δραστηριότητες και των δυο Μονών δεν απολάμβαναν αξιοπρεπές βιοτικό επίπεδο, παρόλο που η συμμετοχή τους συνιστούσε ασφαλιστική δικλείδα για τη διατήρηση της υπόστασης των δύο χριστιανικών καθιδρυμάτων στην τοπική κοινωνία.

³⁵. Οι παραπάνω τιμές είναι ενδεικτικές διότι επιλέξαμε να παραθέσουμε μόνο όσα προϊόντα είχαν αποτιμηθεί ξεχωριστά. Όσον αφορά στην αγορά τροφίμων, η πλειονότητα των καταχωρήσεων στο ημερολογιακό κατάστιχο της Μονῆς Περιστερᾶς είτε έχει συνδυασμένη μορφή, είτε δεν αναγράφεται η ποσότητα. Για το λόγο αυτό είναι ιδιαίτερα δύσκολο να υπολογίσουμε την τελική τιμή ενός αγαθού. Βλ. ενδεικτικά Α.Μ.Ι.-Ι.Μ, Κατάστιχον (δοῦναι και λαβεῖν) τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Περιστερᾶς 15 Ἰουνίου 1899-1 Ἰουλίου 1901, σ. 4^ο: ὁμόνια (Αὐγ. 20) ἄλας ζαχ. πιπέρ Γρ. 24.

3. Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΤΩΝ ΜΟΝΩΝ: ΑΠΟ ΤΑ ΔΑΝΕΙΑ ΤΗΣ ΠΕΡΙΣΤΕΡΑΣ ΣΤΟΥΣ ΠΛΕΟΝΑΣΜΑΤΙΚΟΥΣ ΙΣΟΛΟΓΙΣΜΟΥΣ ΤΗΣ ΔΟΥΡΟΥΤΗΣ

Σε προηγούμενα κεφάλαια του πονήματος περιγράψαμε λεπτομερώς την κινητή και ακίνητη περιουσία και τις δαπάνες των Μονών Δουρούτης και Περιστεράς, αναλύοντας παράλληλα τις μεθόδους αξιοποίησής τους και διαπιστώσαμε πλήθος ομοιοτήτων και ελάχιστες αποκλίσεις ως προς τη διαχειριστική πολιτική ανάμεσα στα δύο χριστιανικά καθιδρύματα. Ωστόσο, μια «κοινή γραμμή πλεύσης» εκ μέρους δύο όμορων Μοναστηριών δεν συνεπάγεται απαραίτητως και παρόμοια υπόσταση και ο παρατηρητικός αναγνώστης θα έχει ήδη διαπιστώσει, από τα οικονομικά μεγέθη που έχουν αναλυθεί έως εδώ, ότι σ' αυτό το πεδίο οι Μονές διέφεραν σημαντικά, με οφθαλμοφανές το προβάδισμα της Μονής Δουρούτης. Βεβαίως, θα ήταν επιπόλαιο να εκβιάσουμε τα συμπεράσματα διατεινόμενοι ότι, εφόσον η Μονή Δουρούτης είναι παλαιότερη και διέθετε πιο αξιόλογη, τουλάχιστον αριθμητικά, έγγεια ιδιοκτησία από τη Μονή Περιστεράς, αυτή απετέλεσε και τον πλέον σημαντικό οικονομικό παράγοντα της περιοχής, πάντα σε σύγκριση με το Μοναστήρι του Αγίου Γεωργίου. Για να κατανοήσουμε επαρκέστερα την παρουσία των δύο Μονών από οικονομικής και κοινωνικής απόψεως, θα στρέψουμε το βλέμμα μας για άλλη μια φορά στο Μοναστηριακό Κώδικα με την ελπίδα ότι θα αναδυθούν εκείνα τα στοιχεία που θα μας επιτρέψουν να καλύψουμε τα κενά και να ολοκληρώσουμε την εικόνα των Μονών στο δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα.

Ας αρχίσουμε με τη φαινομενικά πιο αδύναμη Μονή Περιστεράς υπενθυμίζοντας, πριν προχωρήσουμε, ότι η περίοδος που μελετάμε έχει ως αφετηρία το έτος 1859, όταν και αποπερατώνεται το καθολικό της Μονής. Στις 26 Ιουνίου του 1871, μετά από τη διαδικασία θεώρησης των λογαριασμών και του κτηματολογίου της Μονής από τη Μοναστηριακή Επιτροπή, διαπιστώθηκε έλλειμμα εκατόν ογδόντα οκτώ και ήμισυ οθωμανικών λιρών ή, με την τότε νομισματική αντιστοιχία, 19.792 γροσίων. Το πράγματι δυσαναπλήρωτο αυτό έλλειμμα αποτελείτο από συσσωρευμένα χρέη των ετών 1861-1870. Σε αυτά προστίθενται επιπλέον 5.222 γρόσια ή πενήντα λίρες κατά προσέγγιση, που τιτλοφορούνται ως: *χρέη προκατοχικά εκτός των άνωτέρων*, εκ των οποίων τα 3.400, όφειλε η Μονή σε κάποιον *Μαστουρομιχάλη* και στον *Πρωτομάστορα*, μέλη, προφανώς, συντεχνιών που συνέβαλαν στις επισκευές και στην ανέγερση του καθολικού και των κελιών. Έτσι το συνολικό χρέος ανερχόταν στα 25.014 γρόσια.

Οι πηγές είναι γενναιόδωρες και μας αποκαλύπτουν τα άτομα στα οποία χρωστούσε η Μονή Περιστεράς αλλά και την απόπειρα αποπληρωμής τους. Καταρχάς, πρέπει να επισημάνουμε ότι η πλειονότητα των οφειλών απέρρεε από παλαιά δάνεια της Μονής για τα οποία είχε δεσμευτεί κατά καιρούς με την έκδοση ομολόγων, οπότε το ποσό περιελάμβανε το αρχικό κεφάλαιο αλλά και την προσαύξηση των τόκων προϊόντος του χρόνου. Οι κυριότεροι δανειστές ανέρχονταν σε έξι και η σειρά παράθεσης τους στον κώδικα είναι χρονολογική με βάση το έτος σύνταξης του κάθε ομολόγου. Στο τέλος σημειώνεται και το ποσό των τριάντα οθωμανικών λιρών με την ένδειξη: *εις διαφόρους*.¹ Όμως, στην καταγραφή της απόπειρας απόσβεσης των χρεών που έπεται, περιέχεται λεπτομερής ονομαστικός κατάλογος όλων των δανειστών του Μοναστηριού.² Από τα ονοματεπώνυμα τους συμπεραίνουμε ότι ένας μόνο ήταν κληρικός, ο Αρχιμανδρίτης Αναστάσιος, ενώ οι

¹ Βλ. Α.Μ.Ι.-Ι.Μ., Κώδικας Μοναστηριακής Έπιτροπής 1871-1890, σ. 25.

² Βλ. αυτόθι, σ. 74-75.

λοιποί στην πλειοψηφία τους ανήκαν στην τοπική χριστιανική κοινότητα και μάλιστα επρόκειτο για επιφανή μέλη με μεγάλες οικονομικές δυνατότητες. Από αυτούς ξεχωρίζει το όνομα του Μιχαήλ Καφτανσόγλου, συντάκτη της εβδομαδιαίας εφημερίδας «Εποχή»³, του Αριστείδη Ιωάννου Παπαγεωργίου, εμπόρου, εισαγωγέα κάνναβης και κεριών,⁴ καθώς και επίθετα γνωστών στα Ιωάννινα οικογενειών, όπως π.χ η οικογένεια των Βλαχλείδη, Δάκαρη, Σιαλαμάγκα κτλ. Ανάμεσα σ' αυτές τις καταχωρήσεις των οφειλών υπερέχει η παλαιότερη, τόσο για το ύψος του ποσού αλλά κυρίως για το σκοπό της σύναψης του δανείου. Πιο συγκεκριμένα, το 1864 το Μοναστήρι έλαβε από τον κύριο Ιωάννη Δ. Κίγκο εξήντα λίρες με αιτιολογία την αδυναμία αποπληρωμής των δεκάτων στην οθωμανική κυβέρνηση. Αξίζει όμως να σταθούμε και σε μία δεύτερη καταγραφή χρέους, πριν από το 1861. Σημασία εδώ δεν έχει το ίδιο το ποσό, το οποίο υπολογιζόταν στα 1822 γρόσια (δώδεκα οθωμανικές λίρες), αλλά το πρόσωπο του πιστωτή. Ο λόγος για τον Γιαγιάμπη, διαπρεπή Οθωμανό, δεύτερο δήμαρχο της πόλεως των Ιωαννίνων επί οθωμανοκρατίας, από το 1874 και για δεκαεννέα συναπτά έτη, αλλά και πρώτο δήμαρχο μετά την απελευθέρωση του 1913.⁵ Δύο εξίσου σημαντικά συμπεράσματα εξάγονται από την αποκάλυψη αυτής της συναλλαγής: πρώτον, ότι η Μονή Περιστεράς, όντας χριστιανικό καθίδρυμα, δεν δίσταζε να απευθυνθεί και να ζητήσει οικονομική ενίσχυση από λαϊκούς, ακόμα και αν αυτοί δεν ανήκαν στο ορθόδοξο μίλετ αλλά ήταν κατ' ουσίαν επιτελείς των κατακτητών, και δεύτερον, από τη μεριά του υψηλόβαθμου Οθωμανού, κάτω από την πράξη δανεισμού διαφαίνεται η φήμη και η αξιοπιστία της Μονής Περιστεράς όσον αφορά στην τήρηση των δεσμεύσεων της, εφόσον ιδιαίτερα ένας Μουσουλμάνος δεν θα προέβαινε σε πίστωση χριστιανικού ιδρύματος εάν δεν υπήρχαν δικλίδες ασφαλείας για την προστασία της επένδυσής του. Ωστόσο, δυσοίωνες παρέμεναν οι προβλέψεις για το μέλλον μιας Μονής, που από τη μία εγκαινίαζε τη νέα περίοδο του βίου της με δυσβάστακτα χρέη και από την άλλη αδυνατούσε να ανταπεξέλθει στις βασικές φορολογικές της υποχρεώσεις. Ας δούμε αν η κακοτυχία συνεχίστηκε ή αν υπήρξε βελτίωση της οικονομικής κατάστασης της Μονής Περιστεράς κατά τα επόμενα έτη.

Η δυσμενής θέση στην οποία είχε περιέλθει η Μονή εύλογα προκάλεσε την ανησυχία της Ιεράς Μητροπόλεως Ιωαννίνων, η οποία, θέλοντας να λάβει πλήρη γνώση των συμβάντων, προσκάλεσε τον ηγούμενο της Μονής Χρύσανθο, ώστε να εκθέσει τα τρέχοντα ζητήματα. Το Φεβρουάριο του 1872 λοιπόν, ο ηγούμενος της Μονής Περιστεράς δεσμεύεται για την καταβολή πενήντα λιρών κατά την πρώτη Σεπτεμβρίου κάθε έτους, οι οποίες θα κατανέμονταν στους δανειστές αναλόγως των χρημάτων που εκείνοι είχαν παραχωρήσει. Τέσσερις μήνες αργότερα, με τη διαμεσολάβηση της Μητρόπολης, πραγματοποιείται συμβιβασμός μεταξύ της Μονής και του Γιαγιάμπη και το νέο ομόλογο που εκδίδεται αναγράφει το ποσό των δέκα και ήμισυ λιρών αντί του αρχικού των δώδεκα. Φαίνεται όμως ότι καμία από τις ενέργειες του ηγουμένου δεν ήταν επαρκής και τον Ιούλιο του 1873 η Μονή οφείλει ακόμα 159 και ήμισυ λίρες. Τότε, λαμβάνει χώρα διακανονισμός και οι πιστωτές, με εξαίρεση τον Γιαγιάμπη, συμμεριζόμενοι τις δυσκολίες που αντιμετώπιζει το Μοναστήρι, συμφωνούν να χαρίσουν το ¼ του αρχικού κεφαλαίου, χωρίς να ληφθούν υπόψη οι τόκοι, η δε Μονή πρέπει να εκποιήσει ζωικό κεφάλαιο και να θέσει προς

³ Βλ. Σαλαμάγκας Δημήτριος, *Καθώς χάραζε η λευτεριά: από τα τελευταία χρόνια της τουρκοκρατίας στα Γιάννινα (1866-1877, 1904-1914)*, Έκδοση Περιοδικού Ηπειρωτική Εστία, Γιάννινα 1963, σ. 62-63.

⁴ Βλ. Παπαγεωργίου Γεώργιος, *Οικονομικές και κοινωνικές πραγματικότητες στο Βιλαέτι Ιωαννίνων*, σ. 20.

⁵ Βλ. Πυρσινέλλας Βασίλειος, *ό.π.*, σ. 858-860, 949-950.

ενουκίαση το χάνι της στη Ραψίστα για πέντε συναπτά έτη, ώστε να κατορθώσει να αποσβέσει το χρέος.⁶ Όμως, ο τελικός ισολογισμός είναι παθητικός, και η Μονή μέσα στον επόμενο χρόνο συσσωρεύει χρέη και βρίσκεται για άλλη μια φορά στη δυσάρεστη θέση να οφείλει 120 λίρες. Η λύση είναι πια μονόδρομος. Η σύναψη νέου έντοκου δανείου πραγματοποιείται τη 18^η Μαρτίου του 1874 ανάμεσα στον ηγούμενο Χρύσανθο και σε δύο πιστωτές, έναν κληρικό, τον Αιδεσιμότατο Παπαχριστόδουλο, και έναν παλαιό δανειστή της Μονής, τον Μιχαήλ Καφταντσόγλου. Ο ετήσιος τόκος ορίζεται στο 12%, ενώ η Μονή παρουσιάζει και δύο εγγυητές. Από το έγγραφο προκύπτει ότι η προθεσμία αποπληρωμής είναι δώδεκα έτη, με αποτέλεσμα το αρχικό ποσό των 120 λιρών με τους ανατοκισμούς να υπερδιπλασιαστεί αγγίζοντας τελικά τις 293 λίρες. Σε περίπτωση αθέτησης των όρων της δανειακής σύμβασης αναφέρεται κατηγορηματικά ότι επιβαρύνονται οι μοναστηριακές γαίες, χωρίς όμως στο στάδιο αυτό να υποθηκεύονται συγκεκριμένα τμήματα τους. Εν συνέχεια εκδίδονται τα ομόλογα:

Καταχώρησις δύο ομολόγων τῆς Ἱερᾶς Μονῆς.

λίρ. Ὄθ. 80 ἤτοι λίρ. Ὄθωμ. ὀγδόντα ἐδανείσθην ὁ ὑποφαινόμενος ἡγούμενος τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ ἁγίου Γεωργίου εἰς ῥαψίστα παρὰ τοῦ Κυρίου Μιχαήλ Καφταντσόγλου σύμφωνα με τὸ περιεχόμενον τῆς 28 πράξεως παρὰ τῶ Μοναστηριακῶ Κώδηκι ὑπὸ σημερ. ἡμερ. με τόκον πρὸς 12% κατ' ἔτος ὑποσχόμενος κατ' ἔτος νὰ πληρώσω τὸν τόκον αὐτῶν καὶ χρεώλυτρον λίρ. Ὄθωμ. ἑπτὰ, Αριθ. 7, παρουσιάζοντας καὶ ἐγγυητὰς καὶ πληρωτὰς τοὺς ἐκ Ραψίστας Κυρίου Βασίλειον Ἰωάννου καὶ Μιχαήλ Ἀθανασίου διὸ εἰς ἔνδειξιν ἐγένετο τὸ παρὸν ἐσφραγισμένον τῇ Μοναστ. σφραγίδῃ, ὑπογεγραμμένον πᾶρ' ἐμοῦ καὶ τῶν ἐγγυητῶν καὶ ὑποφαινόμεθα.

18 Μαρτίου 1874 Ἰωάννινα.

λίρ. Ὄθωμ. 40 ἤτοι λίρας Ὄθωμανικὰς σαράντα ἐδανείσθην ὁ ὑποφαινόμενος ἡγούμενος τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ ἁγίου Γεωργίου εἰς ῥαψίστα παρὰ τοῦ αἰδεσιμωτάτου κῆρ Παπᾶ Χριστοδοῦλου σύμφωνα με τὸ περιεχόμενον τῆς 28 πράξεως παρὰ τῶ Μοναστηριακῶ Κώδηκι ὑπὸ σημερ. ἡμερ. με τόκον πρὸς 12% κατ' ἔτος, ὑποσχόμενος κατ' ἔτος νὰ πληρώσω τὸν τόκον αὐτὸν καὶ χρεώλυτρον λίρας Ὄθωμ. τρεῖς, Αρ. 3, παρουσιάζοντας καὶ ἐγγυητὰς καὶ πληρωτὰς τοὺς ἐκ Ραψίστης Κυρίου Βασίλειον Ἰωάννου καὶ Μιχαήλ Ἀθανασίου διὸ εἰς ἔνδειξιν ἐγένετο τὸ παρὸν ἐσφραγισμένον τῇ Μοναστηριακῇ σφραγίδῃ, ὑπογεγραμμένον πᾶρ' ἐμοῦ καὶ τῶν ἐγγυητῶν καὶ ὑποφαινόμεθα.

18 Μαρτίου 1874 Ἰωάννινα.

Ὁ ἡγούμενος τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ ἁγίου Γεωργίου Ραψίστας Χρύσανθος ὑπόσχομαι. Βασίλειος Ἰωάννου ἐγγυητῆς καὶ πληρωτῆς.

Διὰ τὸν ἀγράμματον Μιχαήλ. Ἀθανασίου. Ραψιστινὸν με λόγον τοῦ τὸν ὑπέγραψα ὡς ἐγγυητὴν ἐγὼ ὁ Χρῆστος Μιχαλόπουλος, ὅστις καὶ μαρτυρῶ. αὐτὸς δὲ θέτει τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ +

Ἰωάννης Παπᾶ Γεωργίου μαρτυρῶ. Δημήτριος Ι. Μπίτζιος μαρτυρῶ.

+ «Ὁ Ἰωαννίνων Σωφρόνιος ἐπιβεβαιοῖ.»

Το δάνειο αυτό είναι καθόλα νόμιμο, καθώς και τα οθωμανικά ιεροδικεῖα αποδέχονταν ως σύννομα τα επιτόκια που δεν ξεπερνούσαν το 15%.⁸ Εντούτοις,

⁶ Βλ. Α.Μ.Ι.-Ι.Μ., Κώδικας Μοναστηριακῆς Ἐπιτροπῆς 1871-1890, σ. 25-26.

⁷ Βλ. αὐτόθι, σ. 79-80.

⁸ Για βιβλιογραφία περὶ του ζητήματος του νόμιμου επιτοκίου βλ. Κοτζαγεώργης Φωκίων, *Ἡ Ἀθωνικὴ Μονὴ του ἁγίου Παύλου κατὰ την οθωμανικὴν περίοδο*, σ. 86,88 καὶ ειδικὰ σημ. 63,73.

μοιάζει να είναι ατελέσφορη και ιδιαίτερα ασύμφορη λύση, γι' αυτό και ο Χρύσανθος δεν επαναπαύεται αλλά αναζητά συνεχώς νέες διεξόδους από την οικονομική στενωπό στην οποία είχε περιέλθει η Μονή επί της ηγουμενίας του. Η ευκαιρία παρουσιάζεται ένα χρόνο αργότερα, όταν ο ένας από τους εγγυητές της ανωτέρω σύμβασης, ο κ. Βασίλειος Ιωάννου από το χωρίο Ραψίστα, και ένας ακόμα συντοπίτης του, ο κ. Δημήτριος Παππάς, χορηγούν νέο δάνειο στη Μονή Περιστεράς με το μισό επιτόκιο, δηλαδή με μόλις έξι τοις εκατό και με προθεσμία αποπληρωμής τα πέντε έτη. Το ποσό του δανείου καθορίζεται στις 125 χρυσές οθωμανικές λίρες, ώστε να αποζημιωθούν πλήρως οι παλαιοί δανειστές, που τελικά αποχωρούν με τα ελάχιστα αναμενόμενα κέρδη. Επομένως, αν και υπάρχουν δυσμενείς συνέπειες για τον ηγούμενο που δεν κατόρθωσε να εκπληρώσει τους όρους του πρώτου δανεισμού, οι τελευταίοι παραβιάζονται κατάφωρα και εις βάρος των πιστωτών προκειμένου να ανακάμψει οικονομικά η Μονή Περιστεράς.⁹

Τις ήπιες αναφορικά με τη Μονή συνέπειες αθετήσεως των δύο ομολόγων διαδέχονται τα δυσάρεστα επακόλουθα μιας διαμάχης με αντίπαλες τη Μονή Αγίου Γεωργίου Περιστεράς και τη Μονή Αγίου Γεωργίου Βησσαρίωνος ή Λιγκιάδων το 1878. Οι δύο Μονές διεκδικούν το ποσό των 1500 ελληνικών δραχμών που κατέλειπε στη διαθήκη του ο Γεώργιος Σταύρου -γιος του γιαννιώτη εμπόρου Σταύρου Ιωάννου και πρώτος διευθυντής της Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος, λόγω του ότι ήταν δυσανάγνωστο το σημείο όπου αναφερόταν το όνομα της Μονής την οποία αφορούσε η μετά θάνατον δωρεά. Για την επίλυση του ζητήματος και την άμεση αποδέσμευση των χρημάτων τα Μοναστήρια καταλήγουν σε συμφωνία και το καθένα λαμβάνει το ήμισυ του συνολικού ποσού, δηλαδή από 750 δραχμές. Όμως, η «ανάσα» για τη Μονή Περιστεράς δεν διαρκεί πολύ. Σύντομα εμφανίζεται ένα δεύτερο αντίγραφο της διαθήκης που αποδεικνύει περίτρανα ότι τα χρήματα δικαιούται αποκλειστικά η Μονή Αγίου Γεωργίου Βησσαρίωνος ή Λιγκιάδων. Έτσι:

... προσκληθείς ο κ. Χρύσανθος, εις ὃν ἐκοινοποιήθη τὸ ἐν λόγῳ ἀντίγραφον, ὧν κατὰ συνέπειαν προετράπη ἵνα ἐπιστρέψῃ τὰς ἐν λόγῳ δραχμὰς, καὶ ἐπειδὴ ὑπέβαλεν ἀνέχειαν τῆς Μονῆς ἐνεκρίθη ὅπως τὸ ποσὸν τοῦτον τῶν 750 δραχ. πληρώσῃ εἰς τὴν Μονὴν λιγκιάδων ἐντὸς ὀκτῶ ἐτῶν ἀπὸ σήμερον ἀτόκως ἀνὰ δρ. 93.60, ἐννενήκοντα τρεῖς καὶ ἐξήκοντα λεπτὰ κατὰ πᾶν ἔτος, καὶ κατὰ συνέπειαν ἐξέδωκεν χρεωστικὸν ὁμολόγον περὶ ἀποτίσεως τῶν ἐν λόγῳ Δραχμῶν. .¹⁰

Μάταιες λοιπόν οι όποιες προσπάθειες του ηγουμένου Χρύσανθου να αποφύγει την έκδοση νέου ομολόγου και η Μονή, παραπαίοντας ανάμεσα σε υπέρογκα χρέη, αδυνατεί να επιστρέψει το ποσό, έστω και ατόκως, μέσα στο συμφωνημένο διάστημα. Μάλιστα, από μία πράξη του Μοναστηριακού Κώδικα σχετική με τη Μονή Λιγκιάδων πληροφορούμαστε παρεμπιπτόντως ότι δέκα χρόνια αργότερα, το 1888, η Μονή Περιστεράς δεν έχει κατορθώσει να εξοφλήσει το χρέος της.¹¹

Αν και η μοναστηριακή διαμάχη είναι η μία από τις δύο μαρτυρίες που διαθέτουμε για το Μοναστήρι του Αγίου Γεωργίου για το διάστημα 1875-1888, η αδυναμία απόσβεσης ακόμα και του άτοκου χρέους είναι ενδεικτική της δεινής

⁹ Βλ. Α.Μ.Ι.-Ι.Μ, Κώδικας Μοναστηριακής Έπιτροπής 1871-1890, σ. 116-117.

¹⁰ Βλ. αυτόθι, σ. 114.

¹¹ Βλ. αυτόθι, σ. 143: *Συμφώνως τῇ ὑπὸ σελίδα 114 τοῦ παρόντος βιβλίου πράξει δι' ἧς ὁ ἡγούμενος τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ ἁγίου Γεωργίου Περιστερᾶς κύρ. Χρύσανθος ὑποχρεοῦται ἵνα πληρώσῃ εἰς τὴν Ἱερὰν Μονὴν λιγκιάδων δραχ. 750 ἐντὸς ὀκτῶ ἐτῶν ἀνὰ δραχ. 93.60 λεπτὰ. ἐλήφθησαν Δραχμαὶ τοῦ ὀφειλέτου 188, ἑκατὸν ὀγδοήκοντα ὀκτῶ εἶναι γρόσια 752.-*
7 Απριλ. 1888 Ιωάννινα.

οικονομικής κατάστασης που φαίνεται να ταλανίζει τη Μονή ήδη τρεις δεκαετίες. Η δεύτερη μαρτυρία είναι του έτους 1885 και αφορά σε ένα ακόμα δάνειο εξαιτίας της αδυναμίας καταβολής της αρχιεπισκοπικής επιχορηγήσεως και άλλων οφειλών. Αυτό το δάνειο των 36 Οθωμανικών λιρών συνάπτεται αρχικά ως άτοκο και προβλέπεται να μετατραπεί σε έντοκο μόνο σε περίπτωση που καταστεί ληξυπρόθεσμο.¹² Τι ακριβώς μεσολαβεί από το 1885 έως το 1899 δεν αποκαλύπτεται από τις πηγές. Δυστυχώς όμως, καμία θεαματική μεταβολή δεν σημειώνεται ούτε την διετία 1899-1901, για την οποία, όπως τονίσαμε επανειλημμένως, διαθέτουμε ακέραιους τους ισολογισμούς και άρα πλήρη εικόνα για τα οικονομικά του Μοναστηριού της Περιστεράς.

Ο ισολογισμός, από τις 15 Ιουνίου 1899 έως την 1 Ιουλίου 1901, μοιάζει απολύτως ισοσκελισμένος, με 57.397 γρόσια καταχωρημένα στην κατηγορία των εσόδων και αντίστοιχα 57.397 γρόσια στη στήλη των εξόδων.¹³ Οπότε, η Μονή επιφανειακά δίνει την εντύπωση ότι έχει ξεπεράσει πια τη βαθιά ύφεση των παρελθόντων ετών και ότι δύναται πλέον να εκπληρώνει τις φορολογικές της υποχρεώσεις, να αποδίδει τη μισθοδοσία των υπαλλήλων της και παράλληλα να καλύπτει τα παντός είδους λειτουργικά της έξοδα. Εντούτοις, η εικόνα της αν όχι οικονομικής άνθισης και ευπραγίας τουλάχιστον σχετικής ισορροπίας στον τομέα αυτό, καταρρέει με μια δεύτερη πιο διεισδυτική ματιά. Από τα 57.397 γρόσια που εισρέουν στη Μονή Περιστεράς τα 15.404, περισσότερο από το ¼ του συνόλου δηλαδή, προέρχονται αποκλειστικά από δάνεια. Και επειδή τα χρήματα των δανείων και προσωρινά είναι και κατ' ουσίαν μόνο ως επίπλαστα έσοδα μπορούν να χαρακτηριστούν, στην κατηγορία των εξόδων το ποσό ανέρχεται στα 17.511 γρόσια ή το 30% των συνολικών δαπανών. Το κατάστιχο βρίθκει κυριολεκτικά από καταγραφές που αφορούν είτε σε κεφάλαιο είτε σε επιτόκια.

Πριν όμως ασχοληθούμε ενδελεχώς με τις δανειακές συμβάσεις της διετίας, θα απομονώσουμε και θα προτάξουμε ένα ιδιάζουσα σημασίας τεκμήριο, που συνοψίζει ουσιαστικά τη δύσκολη οικονομική συγκυρία για τη Μονή του Αγίου Γεωργίου λίγο πριν το εν λόγω διάστημα. Δύο φορές μέσα στο κατάστιχο, στις 23 Σεπτεμβρίου και στις 19 Νοεμβρίου του 1899, παρακολουθούμε την καταβολή του ποσού των 20.20 γροσίων ανά περίπτωση στο όνομα του κ. Σ. Στατηρά, με αιτιολογία την αποπληρωμή παλαιότερου προφανώς δανείου, που όμως διαφέρει από τα υπόλοιπα, διότι η Μονή παραδίδει χρυσό σταυρό ως ενέχυρο. Δεν μαθαίνουμε εάν τελικά ο σταυρός επιστρέφει στη Μονή, αλλά είναι η μοναδική φορά που τη βλέπουμε να παραχωρεί κινητό αντικείμενο μεγάλης αξίας ως εγγύηση για την εξασφάλιση δανείου. Ίσως η συγκεκριμένη πράξη αντικατοπτρίζει με τον καλύτερο

¹² Βλ. αυτόθι, σ. 239: *Καταχώρησις όμολόγου Αρ. 239. Ίωάννινα 20 7βρίου 1885. Χρεωστικόν γραμματίον διά λίρ. Όθ. 36.*

Μετὰ Μήνας ἔξ ἀπὸ σήμερον θέλω πληρώσῃ ὁ ὑποφαινόμενος διὰ τοῦ παρόντος μου γραμματίου εἰς τὴν διαταγὴν τοῦ κ. Ίωάννη Γ. Μπίτζιου τὰς ἄνω λίρας χρυσᾶς Ὅθωμ. τριάκοντα ἔξ δι' ἄλλας τόσας ἔλαβα παρὰ τοῦ ἰδίου εἰς μετρητὰς διὰ χρῆσιν τοῦ Μοναστηρίου μου, παρελθοῦσης δὲ τῆς ἄνω διορίας θέλω πληρώσῃ ἀπὸ σήμερον τόκον δι' ὅσον καιρὸν ἤθελε μου τὰ ἀφήνῃ καὶ εἰς ἐνδειξιν ὑπόσχομαι.

ὑπογρ. Χρῦσανθος ἡγούμενος τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Περιστεράς.

+ Ο Ἰωαννίνων Σωφρόνιος ἐπίκουροϊ.

¹³ Βλ. Α.Μ.Ι.-Ι.Μ, *Κατάστιχον* (δοῦναι καὶ λαβεῖν) τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Περιστεράς 15 Ἰουνίου 1899-1 Ἰουλίου 1901, σ. 18^ν. Ο Χαρῶ Δόστης γνωρίζουμε ὅτι χορηγοῦσε δάνεια καὶ στον Ἱερό Ναό τῆς Κοιμήσεως Θεοτόκου στο νησί των Ἰωαννίνων. Βλ. Βακατσᾶς Κωνσταντῖνος, *Κώδικας του 19^{ου} αἰ. ἀπὸ τον Ι. Ναό Κοίμησης Θεοτόκου – Συμβολή στην ἱστορία τῆς Νήσου των Ἰωαννίνων*, Ανάτυπο ἀπὸ το περιοδικό *Δωδώνη*, τ. ΚΑ' (1992), *Επιστημονικὴ Ἐπετηρίδα του Τμήματος Ἱστορίας καὶ Αρχαιολογίας τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς του Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων*, Ἰωάννινα 1995, σ. 289, 325.

τρόπο τη δεινή θέση της Μονής Περιστεράς στο τέλος του 19^{ου} αιώνα και την πιθανή μερική αποστέρηση της από τα περιουσιακά στοιχεία που της ανήκαν.

Εν συνεχεία, σε μία μόλις διετία η Μονή Περιστεράς συναλλάσσεται με δέκα διαφορετικούς πιστωτές, ενώ κάποιιοι εξ' αυτών χορηγούν αδιαλείπτως δάνεια μέσα σε σύντομα χρονικά διαστήματα. Ακριβώς, όπως και προηγουμένως, η προέλευση τους ποικίλει. Παρόλο που η πλειοψηφία των δανειστών είναι χριστιανοί, δεν απουσιάζουν οι Οθωμανοί αλλά και οι Εβραίοι που επιδίδονταν συχνά σε τέτοιου είδους πιστοληπτικές δραστηριότητες. Εμείς θα εστιάσουμε σε τρεις από αυτούς κρίνοντας ότι τα παραδείγματα τους είναι σαφή και ενδεικτικά της συγκεκριμένης θεματικής.

Ο πρώτος είναι ο Χαρώ (Ααρών;) Δόστης, Εβραίος κατά πάσα πιθανότητα, ο οποίος χορηγεί στη Μονή τρία δάνεια, 3.770 γροσίων συνολικά, ήδη πριν από τον Ιούνιο του 1899, αφού το Σεπτέμβριο του ίδιου έτους καταχωρείται η πρώτη απόδοση επιτοκίων στο όνομα του. Το Μοναστήρι δε του οφείλει επιπλέον 960 γρόσια από παλαιά δάνεια των ετών 1895-1896, τα οποία και εξοφλεί μόλις τον Ιούνιο του 1901.¹⁴ Εντύπωση προξενεί η σύναψη νέων δανείων με το αυτό πρόσωπο όταν ακόμα δεν έχουν επιστραφεί τα ποσά των προηγούμενων από τον δανειολήπτη, γεγονός που δημιουργεί σοβαρές υποψίες για τυχόν τοκογλυφικές δραστηριότητες του ειρηνμένου πιστωτή. Από την άλλη πλευρά, η Μονή επιδιώκει οι συμβάσεις αυτές να μην υπερβαίνουν το διάστημα του ενός έως τεσσάρων μηνών, με μέσο όρο τους τρεις μήνες. Ειδικά στην περίπτωση του Δόστη, το ένα από τα τρία δάνεια διαρκεί μόνο δεκαεπτά ημέρες, από τις 13 έως τις 30 Οκτωβρίου, και όμως είναι έντοκο. Η τακτική αυτή φαίνεται ότι είναι πάγια, εφόσον άλλωστε μικρή προθεσμία αποπληρωμής συνεπάγεται και χαμηλότερα επιτόκια. Πράγματι, αυτά κυμαίνονται από 1.5% έως και 4% ανάλογα με το ύψους του ποσού αλλά κυρίως με το χρόνο εξόφλησης. Επιπλέον, από τις καταγραφές συμπεραίνουμε ότι ο τόκος είναι μηνιαίος και ο πρώτος αποδίδεται από την ίδια κιόλας ημέρα της έκδοσης των ομολόγων.¹⁵

Η πολιτική του βραχυπρόθεσμου δανεισμού δείχνει να ωφελεί τη Μονή Περιστεράς, διότι κατορθώνει να καταβάλει εμπρόθεσμα τους τόκους σχεδόν στο σύνολο των δανείων της περιόδου 1899/1901, η δε αποπληρωμή κεφαλαίου δεν πραγματοποιείται σε δόσεις αλλά εφάπαξ και συνήθως εγκαίρως ή με μικρές καθυστερήσεις.¹⁶ Αυτό σημαίνει ότι το Μοναστήρι έχει τους πόρους, ώστε να ανταποκρίνεται στις ποικίλες υποχρεώσεις του. Συνθέτοντας δεδομένα που συναντήσαμε τόσο σ' αυτό όσο και σε προηγούμενα κεφάλαια, καταλήγουμε ότι οι τομείς της γεωργίας και της κτηνοτροφίας, η ενοικίαση του χανιού αλλά και οι

¹⁴ Βλ. Α.Μ.Ι.-Ι.Μ., Κατάστιχον (δούναι και λαβεῖν) τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Περιστεράς 15 Ἰουνίου 1899-1 Ἰουλίου 1901, σ. 3^ν, 4^ν, 5^ν, 6^ν, 17^ν, 18^ν.

¹⁵ Π.χ. βλ. αὐτόθι, σ. 10: *Δοῦναι: 1900 Ἰούνιος 15: Ἰωάν. Ρήζου διὰ 3 μῆνας δαν. λ 5 Γρ. 550. Λαβεῖν: 1900 Ἰούνιος 15 Ἰωάν. Ρήζου τόκον 5 λρ. δαν. 17.*

¹⁶ Τρία από τα δάνεια που λαμβάνει η Μονή, δύο από τον κ. Βασίλη Γκιρίνια, το πρώτο 30 λιρών, σύμφωνα με τα στοιχεία, και με ημερομηνία εξόφλησης το Σεπτέμβριο του 1900, το δεύτερο 45 λιρών, μακροπρόθεσμο και με την ίδια καταληκτική ημερομηνία, και το τρίτο από τον κ. Τατσιράμου με ημερομηνία εξόφλησης το Μάιο του 1900, δεν καταβάλλονται εμπρόθεσμα. Στο δεύτερο μάλιστα η Μονή συνεχίζει να αποδίδει τόκους έως και το Δεκέμβριο του 1900. Βλ. αὐτόθι, σ. 2^ν, 3^ν, 7^ν, 14^ν. Υπάρχει επιπλέον και μία τρέχουσα οφειλή 26 και ἡμισυ οθωμανικῶν λιρῶν προς τον αιδεσιμότατο Παπαθεόδωρο, η οποία τον Απρίλιο του 1901 μεταβιβάζεται σε κάποιον κ. Ταμπίρη, άγνωστο γιατί. Εάν ο δεύτερος επιφορτίστηκε με την είσπραξη του ποσού εξαιτίας του θανάτου του ιερέα, η μετάβαση είναι ομαλή. Εάν όμως σημειώθηκε εξαγορά του χρέους από τον πρώτο πιστωτή προς όφελος του δεύτερου, η ενέργεια είναι ζημιολογική για τη Μονή Περιστεράς, με τους δανειστές να κερδοσκοπούν ασύστολα εις βάρος της. Βλ. αὐτόθι, σ. 15^ν: *Τόκον 26 ½ λρ. Ν. Ταμπίρη (χρέος Παπα Θεοδώρου) ἀπὸ 1 Μαρτίου ἕως 1 Ἰουνίου: Γρ 88.* Ο Παπαθεόδωρος είναι κατά πάσα πιθανότητα το ίδιο πρόσωπο με αυτό από το οποίο η Μονή αγόρασε το 1883 αίγες με πίστωση. Βλ. παραπάνω σ. 63.

έκτακτες συνδρομές συντεχνιών αλλά και της Ρωσίας δεν υπερκαλύπτουν το σύνολο των εξόδων της Μονής, γι' αυτό εκείνη αναγκάζεται να καταφεύγει σε αδιάκοπο δανεισμό. Με άλλα λόγια, η Μονή Περιστεράς μοιάζει επιδερμικά να είναι οικονομικά συνεπής, αλλά στην ουσία ισορροπεί πάνω σε τεντωμένο σχοινί, αφού παίρνει συνεχώς νέα δάνεια για να κατορθώσει να πληρώσει παλαιότερα χρεολύσια και ούτω καθεξής.

Έτσι, λίγο πριν κλείσει ο ισολογισμός στις 19 Ιουνίου 1901, το Μοναστήρι δανείζεται από τον κ. Απόστολο Γκωλέτση το ποσό των 80 Οθωμανικών λιρών ή 8.800 γροσίων με σκοπό να ισοσκελιστούν έσοδα και έξοδα.¹⁷ Το τελευταίο αυτό δάνειο είναι το μεγαλύτερο που εμφανίζεται στο κατάστιχο, έχει διάρκεια ενός έτους και επιτόκιο περίπου στο 8%. Λόγω της σύναψης του καθίσταται δυνατή η καταβολή τόκων, που αγγίζουν τα 1650 γρόσια, ενός παλαιού χρέους της Μονής, αυτή τη φορά όχι προς κάποιο φυσικό πρόσωπο αλλά προς την κοινότητα Ραψίστης. Δυστυχώς δεν παρέχεται καμία περαιτέρω λεπτομέρεια, όπου να περιγράφεται η διαδικασία και οι όροι σύναψης. Το ποσό όμως, εφόσον δεν πρόκειται καν για απόδοση κεφαλαίου, είναι ανησυχητικά υψηλό αν και δεν είμαστε σε θέση να αποφανθούμε σχετικά με το αν οφείλεται σε συσσώρευση χρέους λόγω της παρέλευσης ετών ή αν είναι απόρροια ενός ακόμα υψηλότερου αρχικού ποσού. Εντούτοις, μόνο και μόνο η ύπαρξη της συμφωνίας αποτελεί μία ακόμα ένδειξη της άρρηκτης σχέσης που συνέδεε τη Μονή Περιστεράς με τη γειτονική της κοινότητα: μια σχέση να μεν εκατέρωθεν προσφοράς και αλληλεξάρτησης στο κατώφλι του 20^{ου} αιώνα. Και ένα μόλις χρόνο πριν τη συνένωση με τη Μονή Δουρούτης, η πλάστιγγα γέρνει κατά του Μοναστηριού και η Ραψίστα δεν φαίνεται να προτίθεται να το διευκολύνει, ώστε να βγει από το φαύλο κύκλο της υπερχρέωσης.

Η μέθοδος της ακατάπαυστης δανειοληψίας για την αντιμετώπιση των οικονομικών προβλημάτων οδηγούσε τη Μονή Περιστεράς σε ολοένα και πιο βαθιά ύφεση, με αποτέλεσμα να περιοριστεί στο ελάχιστο η κοινωνική της προσφορά και οι φιλανθρωπικές της δραστηριότητες. Σε ολόκληρο το αρχαικό υλικό υπάρχουν συνολικά τρεις αναφορές σε χρήματα που ξοδεύει η Μονή για να συνδράμει απόρους και μία για την ενίσχυση ομάδας αποφυλακισθέντων, προφανώς με σκοπό την διευκόλυνση της επανένταξης τους στο κοινωνικό σύνολο.¹⁸ Εύλογα τα ποσά είναι χαμηλά, δεδομένης της δυσπραγίας στην οποία είχε περιπέσει η Μονή. Ούτε θα μπορούσε η Περιστεράς να επωμιστεί το βάρος ενός κοινωφελούς έργου μακράς διάρκειας. Ωστόσο, εντύπωση προξενεί το γεγονός ότι, ακόμα και υπό αυτές τις συνθήκες οι συνδρομές του πτωχού μέρους, αν και σπάνιες, πάντως δεν απουσιάζουν.

Λίγα μέτρα βορειότερα και αρκετές δεκαετίες πριν από τον 20^ο αιώνα και συγκεκριμένα το 1875, ενώ η Μονή Περιστεράς «ασθμαίνοντας» και πιγμένη στα χρέη κοπιάζει για να ανταπεξέλθει στις βασικές της υποχρεώσεις, η Μονή Δουρούτης, σε κραυγαλέα αντίθεση, απολαμβάνει αυτό που θα χαρακτηρίζαμε ως τον «χρυσό κανόνα» της οικονομικής ευημερίας, που επιφέρει με τη σειρά του τη σταθερότητα την ομαλότητα και την ασφάλεια στο κοινόβιο. Από τον Νοέμβριο του 1875 έως και τον Ιούνιο του 1877 οι ισολογισμοί της Δουρούτης δικαιώνουν απόλυτα τους διαχειριστές της, καθώς όχι μόνο έλλειμμα δεν παρουσιάζεται πουθενά, όχι μόνο δεν καταγράφεται ούτε ένα δάνειο ή οποιαδήποτε άλλη τρέχουσα οφειλή, αλλά σημειώνεται σεβαστό πλεόνασμα, παρόλο που η Μονή πληρώνει χωρίς καθυστέρηση

¹⁷ Βλ. αυτόθι, σ. 18': *Δοῦναι: 9 Ἰουνίου 1901: Εἰς Ἀπόστολον Γκωλέτσην δάνεια λίρ. ὀθ. 80 λῆξις 20 Ἰουνίου Γρ. 8.800.* Αυτή δεν είναι η πρώτη φορά που η Μονή οφείλει στο εν λόγω πρόσωπο. Βλ. αυτόθι, σ. 6': *Ἀποστόλ Γκωλέτση δάνεια ἕως 24 Μαΐου 1900 λίρ. 25 Γρ. 2.750* και για την εξόφληση βλ. αυτόθι, σ. 11': *Λαβεῖν: 1900 Ἰούλιος 17: Ἀποστόλη Γκωλέτση ἐξῶφ. Γρ. 2750.*

¹⁸ Το ποσό ανέρχεται συνολικά σε 150:20 γρόσια. Βλ. αυτόθι, σ. 2', 6', 10', 13'.

τους φόρους προς την οθωμανική κυβέρνηση και το Πατριαρχείο, ξοδεύει μεγάλα ποσά χρημάτων σε λειτουργικές της ανάγκες και καταφεύγει συνεχώς στην εγχώρια αγορά των Ιωαννίνων για να προμηθευτεί είδη ένδυσης και πολλές φορές ακόμα και ακριβά προϊόντα διατροφής για τους μοναχούς και ενδεχομένως για όσους υπηρετούν τη Μονή.

Η οικονομική άνθιση της Μονής Δουρούτης την καθιστά δανειοδότη και εγγυητή, σε πλήρη αντιδιαστολή με τη Μονή Περιστεράς που βρίσκεται διαρκώς στη θέση του δανειολήπτη. Αν γυρίσουμε αρκετές σελίδες πίσω θα θυμηθούμε την περίπτωση του Κωλέτση Γιάννη, ο οποίος το 1873 ανανεώνει μια συμφωνία με τον ηγούμενο της Δουρούτης σχετική με την παραχώρηση άδειας καλλιέργειας κτήματος της Μονής στο οποίο είχε εμφυτεύσει 15.000 κλήματα.¹⁹ Το αμπέλι ανήκει φυσικά στη Μονή και μόνο τα κλήματα στον ιδιώτη. Λόγω οικονομικών όμως δυσχερειών, ο Κωλέτσης Γιάννης αναγκάζεται να βάλει ενέχυρο τα κλήματα του ειρημένου αμπελιού ως εγγύηση για χρέη ύψους δώδεκα οθωμανικών λιρών προς τον κ. Αναστάσιο Παπά Αγγέλη. Εντούτοις, φαίνεται ότι αδυνατεί να αποδώσει τις οφειλές του εμπρόθεσμα και κινδυνεύει να χάσει την επικαρπία του αμπελώνα. Γι' αυτό απευθύνεται στον ηγούμενο της Μονής Δουρούτης με αποτέλεσμα τον Φεβρουάριο του 1875:

...ὁ Ἡγούμενος μὲν νὰ ἀναδεχθῆ τὸ χρέος του καὶ πληρώσῃ τοῦτο εἰς τὸν Ἀναστάσιον Παπᾶ Ἀγγέλη κατὰ τὰς τρεῖς ὀκτωβρίου μηνὸς ἐκάστου ἔτους, διὰ ἴμῳν του, οὗτος δὲ μετρήσῃ ταῦτα εἰς τὸν Ἡγούμενον κατὰ τὰς τρεῖς Ἀυγούστου Μηνός, Ε. (νεοστῶτος) Ἔτους. Ἐν περιπτώσει δὲ καθ' ἣν ὁ Κωλέτσης Γιάννης δὲν πληρώσῃ ἐμπροθέσμως εἰς τὸν Ἡγούμενον τὰς ἀνωτέρω δώδεκα λίρας, νὰ ἀποξενοῦται τοῦ δικαιώματος τῶν κτημάτων τοῦ Μοναστηριακοῦ ἀμπελίου, ὅπερ δικαίωμα ἔχει δυνάμει τοῦ ἀνωτέρω ἐγγράφου ὑπὸ ἡμερ. 16 Φεβρουαρίου ὁ Ἡγούμενος νὰ δίδῃ τὸ ἀμπέλιον κατὰ τὴν βούλησίν του, χωρὶς οὗτος νὰ ἔχει ἐνστάσεις.²⁰

Παρακολουθούμε λοιπόν τη Μονή Δουρούτης να αναλαμβάνει το ρόλο του ανάδοχου οφειλών τρίτων, όχι σκοπίμως από οικονομικό συμφέρον, εφόσον ο Κωλέτσης Γιάννης υποχρεούται να πληρώσει μόνο το αρχικό κεφάλαιο στον ηγούμενο ατόκως, αλλά για να προστατεύσει την επένδυση της και να διατηρήσει τον απόλυτο έλεγχο μέσω του δικαιώματος να επιλέγει αποκλειστικά και μόνο η ίδια σε ποιον θα παραχωρήσει το προνόμιο της εμφύτευσης και κάρπωσης κλημάτων μοναστηριακού κτήματος. Το συγκεκριμένο παράδειγμα, σε συνάρτηση με την παντελή απουσία ανάλογων οικονομικών δραστηριοτήτων σε ολόκληρο το αρχαικό υλικό, μας κάνει να πιστεύουμε ότι η Μονή Δουρούτης δεν επιδιόταν συστηματικά σε επενδύσεις ρευστού σύμφωνα με την προσφιλή στους λαϊκούς μέθοδο του δανεισμού, παρά μόνο σε έκτακτες περιπτώσεις, όταν κρινόταν απαραίτητο να παρεμβληθεί ως «ασπίδα προστασίας» των συμβαλλομένων με αυτή ατόμων και για να περισώσει άλλου είδους επενδύσεις, ίσως λιγότερο προσοδοφόρες βραχυπρόθεσμα, αλλά περισσότερο συνταιριασμένες με την εικόνα μιας Ιερής Μονής τον 19^ο αιώνα. Άλλωστε, η κατάσταση της γειτονικής Μονής Περιστεράς συνιστά σοβαρή ένδειξη για την αποχή της Μονής Δουρούτης από τον πιστοληπτικό τομέα, αφού λογικό θα ήταν να υποθέσουμε ότι σε αντίθετη περίπτωση πρώτη αυτή θα ενίσχυε υλικά την κοντινή της Μονή που χειμαζόταν για δεκαετίες.

¹⁹ Βλ. παράρτημα σ. 119.

²⁰ Βλ. Α.Μ.Ι.-Ι.Μ. Κώδικας Μοναστηριακής Ἐπιτροπῆς 1871-1890, σ. 340. Ὅπου 8βρίου βλ. Ὀκτωβρίου καὶ ὅπου Ε. Ἔτους βλ. Ἐνεστῶτος Ἔτους.

Τον Σεπτέμβριο του 1877 το πλεόνασμα της Μονής προϋπολογίζεται σε 50 χρυσές οθωμανικές λίρες ετησίως. Πού διοχετεύεται όμως;

Στη «Γεωγραφία Αλβανίας και Ηπείρου» του Κοσμά Θεσπρωτού, η Μονή Δουρούτης συγκαταλέγεται ανάμεσα στα μεγαλύτερα και ακμάζοντα Μοναστήρια του Ηπειρωτικού χώρου, για τα οποία ο συγγραφέας σημειώνει τα εξής: «Αφήσαμε και άλλα τινα. πλὴν ἡ Ἥπειρος καμμίαν ὠφέλειαν ἀπ' αὐτὰ δὲν ἀπολαμβάνει. τὰ εἰσοδήματά των χάνονται ματαίως, τὰ καταδαπανοῦν καλόγηροι ἀνοικονόμοι, δυσειδαίμονες, ἀμαθεῖς καὶ ποταποῖ. Ἄν αὐτὰ τὰ Μοναστήρια, ἀναλόγως καὶ κατὰ δύναμιν, ἔκαμνον μίαν συνεισφοράν, τουλάχιστον ἐδύναντο νὰ συστηθοῦν εἰς τὴν Ἥπειρον Σχολεῖα τῆς ἀλληλοδιδασκτικῆς καὶ Ἑλληνικά, εἰς πολλὰ μέρη, καὶ φωτιζόμενοι οἱ νέοι τῆς Ἥπείρου, ἤθελε ἔβγουν ἀπὸ τὸ σκότος καὶ λαβύρινθον τῆς ἀμάθειας καὶ τῆς βαρβαρότητος.»²¹ Η ευχή αυτή, αν και διατυπωμένη σε ιδιαίτερα σκληρό ύφος, γίνεται πραγματικότητα για τη Μονή Δουρούτης το 1877. Αλλά ας επιτρέψουμε στο αρχείο να μας αποκαλύψει τις σχετικές αποφάσεις:

*Ενεκρίθη ὅπως ἐκ τῶν περισσευμάτων τῆς Ἱερᾶς ταύτης Μονῆς, ὀριζομένων ἐπὶ προσιμίων εἰς πενήτηνκα ὀθωμανικὰς λίρας, ἵνα χορηγεῖται ἐνιαυσίως τὸ ποσὸν τοῦτον εἰς τὰς πέριξ τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Κοινότητας λόγῳ διατηρήσεως Σχολείων καὶ ἂν παρουσιασθῆ περίσσευμα τί πλέον τούτου, θέλει διανεμηθεῖ καὶ εἰς ἐνδεεῖς Κοινοτήτας χωρίων λόγῳ ἀγορᾶς βιβλίων καὶ συνδρομῶν διδασκάλων ἢ ἄλλων ἀναγκῶν χάριν φιλανθρωπίας εἰς ἐνδεεῖς.*²²

Επομένως, το πλεόνασμα των 50 χρυσών οθωμανικών λιρών, ή των 7.750 γροσίων, χορηγείται αποκλειστικά για παιδαγωγικούς σκοπούς και οι κοινότητες που θα λαμβάνουν εφεξής τα επιδόματα για τη συντήρηση των σχολείων τους είναι πέντε: η Ραψίστα, η Κοσμηρά, η Σαντοβίτσα, η Λιόκου και το Νεοχωράκιον.

Σύμφωνα με τους καταλόγους της Μητρόπολης Ιωαννίνων και του Γενικού Προξενείου Ιωαννίνων στις πέντε όμορες κοινότητες λειτουργούσαν σχολεία κατώτερης βαθμίδας, κυρίως γραμματοδιδασκαλεία ή και δημοτικά σε περιπτώσεις οικονομικής ευρωστίας, τα οποία, πριν από το 1877, συντηρούνταν ενδεχομένως από κοινοτικούς και εκκλησιαστικούς πόρους και ατομικές συνδρομές.²³ Η Μονή Δουρούτης δεν κατανέμει ισόποσα τις 50 λίρες, αλλά τις μοιράζει με βάση το κριτήριο του μεγέθους των αναγκών της κάθε σχολικής μονάδας. Κατά συνέπεια, αναλόγως, από 1750 γρόσια δίνονται για τα σχολεία Λιόκου και Σαντοβίτσης και 600 για της Κοσμηράς, ενώ στα δύο άκρα βρίσκονται το σχολείο του Νεοχωρόπουλου με μόλις 350 γρόσια και της Ραψίστας με 2.500.²⁴

²¹ Βλ. Θεσπρωτός Κοσμάς – Ψαλίδας Αθανάσιος, *Γεωγραφία Αλβανίας και Ηπείρου*, Προλεγόμενα και σημειώσεις Αθαν. Χ. Παπαχαρίση, Εκδόσεις Εταιρείας Ηπειρωτικών Μελετών, Ιωάννινα 1964, σ. 61, 77.

²² Βλ. Α.Μ.Ι.-Ι.Μ, Κώδικας Μοναστηριακής Ἐπιτροπῆς 1871-1890, σ. 106.

²³ Βλ. Νικολαΐδου Ελευθερία, «Σχολεία και δάσκαλοι της Μητροπολιτικής επαρχίας Ιωαννίνων (στα τέλη του 19^{ου} και τις αρχές του 20^{ου} αι.)», *Ηπειρωτικό Ημερολόγιο* 1981, σ. 165, 166, 169.

²⁴ Βλ. Α.Μ.Ι.-Ι.Μ, Κώδικας Μοναστηριακής Ἐπιτροπῆς 1871-1890, σ. 108: *Δι' ἐπιχορήγησιν πρὸς διατήρησιν τῆς ἐν Ραψίστης Σχολῆς. Γρόσια δύο χιλιάδες καὶ πεντακόσια Γ.2.500. Δι' ἐπιχορήγησιν πρὸς διατήρησιν τῆς ἐν Κοσμηρᾷ Σχολῆς Γρόσια ἑξακόσια 600. Δι' ἐπιχορήγησιν πρὸς διατήρησιν τῆς ἐν Λιόκῳ Σχολῆς γρ. χίλια ἑπτακόσια πενήτηνκα 1.750. Δι' ἐπιχορήγησιν πρὸς διατήρησιν τῆς ἐν Σαντοβίτση Σχολῆς γρ. χίλια ἑπτακόσια πενήτηνκα 1.750. Δι' ἐπιχορήγησιν πρὸς διατήρησιν τῆς ἐν Νεοχωρακίῳ Σχολῆς γρ. τριακόσια πενήτηνκα 350. ἤτοι γρ. ἕξι χιλ. ἔν. μένουσι 800 γρ. ὀκτακόσια γρ. διαθέτωμεν συμφώνως τῇ ἐνώσῃ τοῦ προηγουμένου πρακτικοῦ ἵνα κατ' ἀπόφασιν τῆς Δημογεροντίας ταξιοθετηθῶσιν ὅπου δεῖ, πάντοτε ὅμως ὑπὲρ ἐνισχύσεως τῶν Σχολῶν, εἴτε εἰς ἀγορὰν βιβλίων ἀπόρων μαθητῶν, εἴτε πρὸς ἐνίσχυσιν διδασκάλου ἀπόρου Κοινοτήτος. Διὸ ἐγένετο ἡ παροῦσα. Εἰάν εμπιστευτοῦμε τον πίνακα του Δ. Χασιώτη, το πρώτο χωριό διατηρεῖ το 1879 σχολείο με 14 μαθητές*

Το μεγαλύτερο μέρος των χρημάτων αυτών διατίθεται ως μισθός των δασκάλων.²⁵ Ο εκάστοτε ηγούμενος της Μονής είναι επιφορτισμένος να αποδίδει τα ποσά, δίχως όμως να δικαιούται να επεμβαίνει στη διαδικασία επιλογής, διορισμού ή παύσης των εκπαιδευτικών. Την αποκλειστική ευθύνη περί των ζητημάτων αυτών από το 1870 και μετά φέρει τριμελής επιτροπή, γνωστή ως «εφοροεπιτροπεία», εκλεγμένη από τους κατοίκους της κοινότητας μέσω του πλειοψηφικού συστήματος και με μέγιστη διάρκεια θητείας τα δύο συναπτά έτη.²⁶

Η σχεδόν ειδυλλιακή εικόνα του διαστήματος 1875-1877 αρχίζει πολύ νωρίς, ήδη από το 1881, να καταρρέει.²⁷ Τονίζουμε δε εκ των προτέρων ότι το 1877 σημειώνεται μεταβολή στη διαχείριση της Μονής Δουρούτης και την ηγουμενία αναλαμβάνει ο ιερομόναχος Νικόδημος.²⁸ Οι πηγές είναι ιδιαίτερα φειδωλές ως προς τα αίτια. Η φράση που συναντούμε συνεχώς μετά την παραπάνω ημερομηνία και που περιγράφει συνοπτικά αλλά εύγλωττα την αντιστροφή κλίματος στη Μονή Δουρούτης είναι η *έκρυθμος κατάσταση*. Στο Μοναστηριακό Κώδικα αποφεύγεται επιτηδευμένα η ακριβής αναφορά στους υπαίτιους της κρίσης στη Μονή. Όμως, από τις αλληπάλληλες αλλαγές προσώπων στο ηγουμενικό αξίωμα και από την ύπαρξη πολυάριθμων διαχειριστικών λογαριασμών που χαρακτηρίζονται ως *μη έχοντες καλή τάξη* και γι' αυτό κατατίθενται στη Μητρόπολη Ιωαννίνων προς έλεγχο, καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι η κακή διαχείριση των πόρων του ιδρύματος, ή αλλιώς οι διαχειριστικές ατασθαλίες των ιθυνόντων, σε συνδυασμό με τις έξωθεν παρεμβάσεις όσων κατοίκων των πέριξ χωριών συνδέονταν με την κοινωνική προσφορά του Μοναστηριού, επέφεραν οικονομική δυσπραγία. Η κρίση δεν αφορά μόνο σ' αυτόν τον τομέα αλλά διαπερνά όλες τις δομές και σηματοδοτεί την παρακμή για τη Μονή Δουρούτης. Εντούτοις, οι διοικητικές μεταρρυθμίσεις και οι προσπάθειες εξυγίανσης θα μας απασχολήσουν στο επόμενο κεφάλαιο. Προς το παρόν θα επικεντρώσουμε την προσοχή μας στον οικονομικό μαρασμό.

Μόνον από νύξεις στο αρχαικό υλικό υποψιαζόμαστε ότι ο ηγούμενος Νικόδημος προσπάθησε να καταχραστεί μέρος των επιδομάτων των σχολείων με συνεργούς περιόικους που εμπλέκονταν στη διαδικασία. Πράγματι, στο λογαριασμό του έτους 1881 η μισθοδοσία των δασκάλων είναι ιδιαίτερα δυσερμήνευτη. Αντί της αναμενόμενης περιοδικής απόδοσης των οφειλόμενων προς αυτούς χρημάτων κατανεμημένων ισόποσα ανά τέσσερις μήνες, υπάρχουν σκόρπιες καταχωρήσεις διαφορετικών κάθε φορά ποσών που προκάλεσαν σύγχυση στους τότε ελεγκτές και δημιουργούν υποψίες στο σημερινό μελετητή. Ωστόσο και παρά τον προφανή

και το δεύτερο με 47, πληροφορία που δεν μοιάζει να ευσταθεί δεδομένου ότι θα ήταν λογικό να υπάρχει διαφοροποίηση και στο επίδομα που παραχωρεί η Μονή Δουρούτης, εφόσον βρισκόμαστε μόλις ένα έτος μετά την έναρξη της χορηγίας. Αντιθέτως, για την περίπτωση Νεοχωράουλου, ο περιορισμένος αριθμός των μικρών μαθητών, μόλις πέντε το 1873 και έξι το 1879, συνάδει με το χαμηλό επίδομα που παρέχει η Μονή. Βλ. Μπέττης Στέφανος, *ό.π.*, σ. 405, 447, 520.

²⁵ Το διάστημα 1874-1875 σύμφωνα με τον πίνακα του Δ. Χασιάτη, όπου καταχωρούνται οι αμοιβές δασκάλων στα Ζαγοροχώρια, μισθοί των 1500-3000 γροσίων το χρόνο ήταν οι μικρότεροι και αφορούσαν ενδεείς κατά κύριο λόγο κοινότητες. Βλ. Παπαζήσης Δημήτριος, «Μισθοί δασκάλων επί Τουρκοκρατίας», *Ηπειρωτική Εστία* 21 (1972), σ. 421. Αναλυτικά για τους μισθούς των δασκάλων από το 1891 έως το 1904 στα περισσότερα χωριά του καζά των Ιωαννίνων βλ. Νικολαΐδου Ελευθερία, *ό.π.*, σ. 178-200.

²⁶ Οι σχέσεις εφοροεπιτροπείας και δασκάλων διέπονταν από ρητές κανονιστικές διατάξεις επικυρωμένες από το Μητροπολίτη και την επαρχιακή Δημογεροντία ήδη από το 1871. Βλ. Τζιόβας Πάνος, «Ηπειρωτικά Σύμμεικτα: Ο θεσμός των κοινοτικών εφοριών της επαρχίας Ιωαννίνων και η σχέση τους με τους διορισμούς των δασκάλων και την παύση τους.», *Ηπειρωτική Εστία* 30 (1981), σ. 977-985.

²⁷ Βλ. Α.Μ.Ι.-Ι.Μ., Κώδικας Μοναστηριακής Επιτροπής 1871-1890, σ. 147-148.

²⁸ Βλ. αυτόθι, σ. 106-107.

σφετερισμό μοναστηριακών προσόδων, η Μονή συνεχίζει να ανταποκρίνεται σε όλες τις υποχρεώσεις της, ακόμα και στην επιχορήγηση των πέντε σχολείων έως τον Ιούνιο του 1882, όταν η κατάσταση έχει φτάσει πλέον στο απροχώρητο. Για να είναι η Μονή συνεπής στην απόφαση του Σεπτεμβρίου του 1877 και να δύναται να αποδίδει σε ενιαύσια βάση τις 50 λίρες, που κάποτε αποτελούσαν πλεόνασμα, αλλά την προτελευταία δεκαετία του 19^{ου} αιώνα μάλλον συνιστούν υστέρημα, υποχρεώνεται να καταφύγει στη λύση της σύναψης ενός ιδιόρρυθμου δανείου. Και το χαρακτηρίζουμε ιδιόρρυθμο επειδή, από τη μία η σύμβαση κρίνεται ζωτικής σημασίας όχι για την ίδια τη λειτουργία της Μονής αλλά για να συνεχίσει να ανταποκρίνεται σε υποχρεώσεις που ανέλαβε σε εποχή ευμάρειας και από την άλλη, το ποσό παραχωρείται μεν από ιδιώτη, αλλά με έμμεσο τρόπο. Τα χρήματα που λαμβάνει η Μονή ανήκουν στον Μιχαήλ Ζδάλλα χωρίς όμως να τα έχει δώσει ο ίδιος οικειοθελώς, όντας ανήλικος την εν λόγω εποχή, αλλά η Μητρόπολη Ιωαννίνων, στις «θυρίδες» της οποίας βρίσκονταν κατατεθειμένα έως την ενηλικίωση του νόμιμου δικαιούχου τους. Με πιο απλά λόγια, η Μονή Δουρούτης λαμβάνει ένα είδος «εσωτερικού», ως μας επιτραπεί η έκφραση, δανείου 920 γροσίων και οφείλει πλέον μόνον στη Μητρόπολη Ιωαννίνων.²⁹ Από αυτά, τα 800 γρόσια δίνονται εξ ημισείας στους δασκάλους Λιόκου και Σαντοβίτσης και τα 120 στη συνδρομή του περιοδικού «Αλήθεια». Η Μοναστηριακή Επιτροπή επεμβαίνει εγκαίρως και καλύπτει τη Μονή που βρίσκεται εντός των ορίων της δικαιοδοσίας της, ελπίζοντας προφανώς να υπάρξει κάποια θετική εξέλιξη, ελπίδα που θα διαψευστεί λίαν συντόμως.

Τα γεγονότα εξελίσσονται ραγδαία και τον Οκτώβριο του 1882 αποφασίζεται η προσπάθεια ανεύρεσης πιστωτή για τη Μονή Δουρούτης, ο οποίος θα την ενισχύει συστηματικά για έναν ολόκληρο χρόνο, ώστε να εξοφλούνται φόροι και μισθοί υπαλλήλων και να διατηρηθεί η κοινωνική της προσφορά.³⁰ Την ίδια μέρα καθαιρείται ο ηγούμενος Νικόδημος και αναλαμβάνει διευθυντής της Μονής ο ιερομόναχος Θεόκλητος υπό τον όρο να παρουσιάσει εγγυητή, ο οποίος υποχρεούται να πληρώνει σε ενδεχόμενο αποδεδειγμένης κατασπατάλησης εισοδημάτων της Μονής, εάν δηλαδή ο ίδιος ο Θεόκλητος βρεθεί καταχραστής. Πλην όμως η εξεύρεση πιστωτή απαιτεί χρόνο και ένα μήνα μετά η Μητρόπολη παραχωρεί χωρίς άλλη καθυστέρηση και τα υπόλοιπα 1480 γρόσια από τα κατατεθειμένα χρήματα του Μιχαήλ Ζδάλλα για να κατορθώσει η Μονή Δουρούτης να ανταποκριθεί στις επείγουσες οφειλές της, αν και δεν διευκρινίζεται ποιες είναι αυτές. Όμως, αυτή τη φορά η σύμβαση είναι ολοκληρωμένη, αφού πρόκειται για έντοκο δάνειο με προθεσμία αποπληρωμής τους έξι μήνες και επιτόκιο στο 10% για ολόκληρο το ποσό, ήτοι 2.400 γρόσια.³¹

Στην αλλαγή της διοίκησης δύο στοιχεία προξενούν ιδιαίτερη εντύπωση. Πρώτον, ο Θεόκλητος δεν αποκαλείται πλέον *τοποτηρητής* αλλά *διευθυντής* της Μονής και μάλιστα φέρει εγγυητή. Δεύτερον, ο Θεόκλητος όφειλε να δηλώσει εάν είχε ατομική περιουσία και, σε περίπτωση που την κατέθετε στη Μονή Δουρούτης, έπρεπε να τη σημειώσει εξαρχής. Επιπλέον, και ο Νικόδημος, δύο και πλέον χρόνια μετά την καθαιρέσή του απαιτεί και λαμβάνει από τη Μονή Δουρούτης, ως

²⁹ Τα 800 γρόσια αποδόθηκαν στη Μονή τον Ιούνιο και τα 120 τον Οκτώβριο του 1882. Βλ. αυτόθι, σ. 183.

³⁰ Βλ. αυτόθι, σ. 189.

³¹ Βλ. αυτόθι, σ. 194: *Καταχώρησις Όμολόγου. Γρόσια 2.400 ήτοι δύο χιλ. τετρακόσια προερχόμενα από περιουσίαν τοῦ ἐκ Βανίστης ἀνηλίκου Κων/νοῦ Μιχαήλ Ζδάλλα δανεικῶς ἔλαβον ὁ ὑποφαινόμενος, ἅτινα ὑπόσχομαι πληρῶσαι εἰς τὴν Ἱερὰν Μητρόπολιν μετὰ ἕξι Μήνας ἀπὸ σήμερον μὲ τόκον ἕως δέκα τοῖς ἑκατὸν καὶ εἰς ἔνδειξιν ὑποφαινομαι.*

Υπογρ/ ὁ διαχειριστῆς τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Δουρούτης Θεόκλητος ὑπόσχομαι τὰ ἄνωθεν.

αποζημίωση για χρήματα που ο ίδιος διέθεσε στο Μοναστήρι, το ποσό των δέκα οθωμανικών λιρών και με την πράξη αυτή σφραγίζεται ο κύκλος των δοσοληπιών ανάμεσα στο Μοναστήρι και τον τέως ηγούμενο.³²

Τα ανωτέρω συνιστούν σοβαρές ενδείξεις για την διατήρηση ή την απόκτηση υλικών αγαθών και χρημάτων ακόμα και μετά την εγκαταβίωση ενός μοναχού σε κάποια Μονή. Και μολονότι αυτό είναι εν μέρει φυσιολογικό για έναν προσωρινό τοποτηρητή, ο οποίος αμειβεται μάλιστα για τις υπηρεσίες του, από την άλλη είναι αξιοπερίεργο για έναν ηγούμενο. Μακράν του να εξάγουμε επιτόλαια συμπεράσματα χαρακτηρίζοντας βεβιασμένα τη Μονή Δουρούτης ως ιδιόρρυθμη και όχι κοινοβιακή,³³ θεωρούμε ότι η ύπαρξη ατομικής περιουσίας σε αυτές τις περιπτώσεις αφορά στην απόκτηση υλικών αγαθών από ποικίλες δραστηριότητες μετά τη μοναχική κουρά, για τα οποία οι μοναχοί απολάμβαναν δικαιώματα πλήρους κυριότητας από βυζαντινής ακόμα εποχής και παρά την υπόσχεση ακτημοσύνης που συνιστούσε βασική αρχή της μοναχικής επαγγελίας.³⁴ Άλλωστε, εμείς οφείλουμε να υπερθεματίσουμε μια καλά κρυμμένη πτυχή της οικονομικής λειτουργίας, δηλαδή την ύπαρξη συναλλαγών μεταξύ της Μονής Δουρούτης και των εκάστοτε ηγουμένων και τοποτηρητών. Συμπεραίνουμε επομένως ότι, ανάλογα με την έκβαση των οικονομικών επαφών μεταξύ ηγουμένου ή τοποτηρητή και Μονής, στο τέλος η πλάστιγγα έγερνε υπέρ της μιας ή της άλλης πλευράς. Πάντως, ειδικά ο Νικόδημος δεν φαίνεται να υπέστη καμία άλλη συνέπεια εκτός από την καθαίρεσή του και παρά την εμφανή δολιοφθορά αποζημιώνεται εντέλει με εντολή της Μοναστηριακής Επιτροπής.

Με την αποπομπή του ηγουμένου Νικόδημου και την αποκατάσταση διευθυντή-τοποτηρητή στην αρχή και νέου ηγουμένου στη συνέχεια, η Μονή φαίνεται ότι απαλλάσσεται από τα νοσηρά ζητήματα των τελευταίων ετών. Από το 1884 τα παλαιά χρέη της Μονής εξοφλούνται σταδιακά και οι συνδρομές προς τις όμορες κοινότητες συνεχίζονται κανονικά.³⁵ Εντούτοις, ο ετήσιος ισολογισμός Ιούνιος 1884 - Ιούνιος 1885 είναι ακόμα παθητικός, με τα έξοδα να ανέρχονται σε 33.364 γρόσια και τα έσοδα σε 32.346 γρόσι και είκοσι παράδες.³⁶ Η Μονή φαίνεται ότι χρειάζεται χρόνο για να προσεγγίσει έστω την προτεραιά κατάσταση. Στις 12 Μαρτίου του 1886 πραγματοποιείται αναδιανομή των χορηγούμενων επιδομάτων με τα σχολεία της Ραψίστας, της Σαντοβίτσας και του Λιόκου να λαμβάνουν πλέον από

³² Βλ. αυτόθι, σ. 229.

³³ Το ιδιόρρυθμο σύστημα άσκησης πρωτοεμφανίστηκε τον 9^ο αιώνα και σταδιακά εξαπλώθηκε. Ως πρότυπο σύστημα μοναχισμού παραπέμπει στον ασκητισμό. Σύμφωνα με τον Β. Φειδά: «Οι μοναχοί μιας ιδιορρυθμού μονής έχουν κοινή εγκαταβίωση και φέρουν την ίδια περιβολή, αλλά διαμένουν, κοιμούνται και τρέφονται στα ιδιαίτερα κελλία τους, ενώ συμμετέχουν στις κοινές ακολουθίες και παρακάθονται κάθε Κυριακή σε κοινή τράπεζα. Υπάγονται βεβαίως στην πνευματική εποπτεία του ηγουμένου της μονής, τηρούν όλες τις μοναστικές υποσχέσεις, εκτός από την υπόσχεση της ακτησίας, αναλαμβάνουν διακονήματα στη μονή, λαμβάνουν χρηματικό επίδομα για την άσκηση διακονήματος ή και συμβάλλουν κατά περίπτωση για την κάλυψη των κοινών δαπανών της μονής κ.λπ.». Βλ. Φειδάς Βλάσης, *Εκκλησιαστική Ιστορία, Από την εικονομαχία μέχρι τη Μεταρρύθμιση*, τ. Β', Αθήνα 2002, σ. 717-723 και ειδικά σ. 722.

³⁴ Βλ. Κονιδάρης Ιωάννης, *Εγχειρίδιο εκκλησιαστικού δικαίου*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2000, σ. 181-185. Επίσης βλ. Κονιδάρης Ιωάννης, *Το δίκαιον της Μοναστηριακής περιουσίας από τον 9^ο μέχρι και τον 12^ο αιώνα*, σ. 87-107.

³⁵ Τα χρέη του ηγουμένου Νικόδημου στην πλειονότητα τους αφορούν σε κατοίκους των πέριξ της Μονής κοινοτήτων, αν κρίνουμε από τους χαρακτηρισμούς, *Λιοκάτης, Σαντοβιτζίνας, Ραψιστίνος, Κοσμηριώτης* κτλ. δίπλα στα ονόματα. Μόνο μία οφειλή των 500 γροσίων προέρχεται από καθυστέρηση μισθού υπηρέτριας της Μονής. Βλ. Α.Μ.Ι.-Ι.Μ. Κώδικας Μοναστηριακής Έπιτροπής 1871-1890, σ. 229.

³⁶ Βλ. αυτόθι, σ. 245-246.

12 και ήμισυ οθωμανικές λίρες, της Κοσμηράς από 8 και ήμισυ και του Νεοχωρόπουλου από 4.³⁷ Στην προτελευταία καταχώρηση πράξης που διαθέτουμε για τη Μονή Δουρούτης το Νοέμβριο του 1887, δηλώνεται κατηγορηματικά ότι θα εξακολουθήσει η συντήρηση των σχολείων και μάλιστα κυρίως από τις προσόδους της πώλησης του γάλακτος και της ενοικίασης του χανίου της Μονής:

Τὰ ἐπιδόματα τῶν Σχολείων θὰ πληρώνωνται ἀπὸ τὸ ἐνοίκιον τοῦ χανίου τῆς Ἱερᾶς Μονῆς καὶ ἀπὸ τὸ Γάλα, καὶ ἐν περιπτώσει μὴ ἐξαρκέσεως ἐξ αὐτῶν δι' ἄλλας ἀνάγκας ἀπὸ ὅλα τὰ λοιπὰ εἰσοδήματα.³⁸

Αντίθετα λοιπόν με τη Μονή Περιστεράς, η Μονή Δουρούτης ξεπερνά αρκετά νωρίς θα λέγαμε τις «αρρυθμίες» και την κρίση για την οποία φαίνεται να ευθύνονται κυρίως οι εκάστοτε ηγούμενοι. Ποιός όμως αναλαμβάνει και ολοκληρώνει με επιτυχία το έργο της διάσωσης ενός τόσο πλούσιου Μοναστηριού; Στο τέταρτο και τελευταίο κεφάλαιο του πονήματος θα αναζητήσουμε τις αρμοδιότητες και τα καθήκοντα των ιθυνόντων, με αφετηρία το εσωτερικό των δύο μοναστικών κοινοτήτων και έως το διοικητικό κέντρο της Μητρόπολης Ιωαννίνων και το ρόλο της Κεντρικής Μοναστηριακής Επιτροπής, για να διαπιστώσουμε ποιος και γιατί έχει την ανώτατη εποπτεία των δύο χριστιανικών καθιδρυμάτων.

³⁷ Βλ. αυτόθι, σ. 249.

³⁸ Βλ. αυτόθι, σ. 239.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ΄

Η ΕΣΩΤΕΡΙΚΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΑΙ ΟΙ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΙ ΕΛΕΓΚΤΙΚΟΙ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΙ

ΗΓΟΥΜΕΝΟΙ, ΤΟΠΟΤΗΡΗΤΕΣ ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΟΜΟΡΩΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ ΣΤΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΤΩΝ ΜΟΝΩΝ ΤΟ Β΄ ΜΙΣΟ ΤΟΥ 19^{ΟΥ} ΑΙΩΝΑ

Έως το σημείο αυτό αποφύγαμε σκοπίμως να εξετάσουμε τα αφορώντα τη διοίκηση των Μονών Δουρούτης και Περιστεράς, διότι επιδιώξαμε να αναδειχθεί έναργώς η διαχειριστική πολιτική των δύο ιδρυμάτων και οι μέθοδοι αξιοποίησης της μοναστηριακής περιουσίας αφήνοντας για λίγο στο περιθώριο τα όργανα της διοικήσεως. Πίσω όμως από τη δράση των Μονών κρύβεται ένα μωσαϊκό προσώπων και σχέσεων κρίσιμο για την πλήρη κατανόηση των δομών και των λειτουργιών που διέπουν τα αντικείμενα της έρευνας μας. Εμείς θα επιλέξουμε ένα δρόμο που θα μας οδηγήσει από τα «έσω» προς τα «έξω», δηλαδή από την εσωτερική διοίκηση των δύο Μονών στην άσκηση ελέγχου και εποπτείας αυτής της διαχείρισης στο σύνολο και κυρίως επί των μοναστηριακών κινητών και ακινήτων.

Ο ζωντανός πυρήνας ενός μοναστηριακού συγκροτήματος είναι οι μοναχοί που απαρτίζουν το κοινόβιο. Η μοναχική ιδιότητα, που είναι ισόβια και δεν αποβάλλεται σε καμία περίπτωση, αποκτάται με τη «μοναχική κουρά», τη σταυροειδή δηλαδή απόκαρση της κόμης του νέου μοναχού. Μετά από τη συγκεκριμένη θρησκευτική τελετή είναι υποχρεωμένος να εγκαταβιώνει στη «Μονή της μετανοίας», εκεί δηλαδή όπου έδωσε τις υποσχέσεις της σαρκικής εγκράτειας, της υπακοής και της ακτημοσύνης. Κανείς μοναχός δεν δύναται να εγκαταλείπει τη Μονή του και να εντάσσεται σε άλλη κατά βούληση και χωρίς να έχει εκ των προτέρων εξασφαλίσει την άδεια των δύο ηγουμένων και του τοπικού επισκόπου. Επιπλέον, οι Μονές διαιρούνται σε ανδρώες και γυναικείες, με επικεφαλής τον ηγούμενο ή την ηγουμένη αντίστοιχα.

Όλες οι παραπάνω κανονιστικές διατάξεις ισχύουν διαχρονικά, ήδη από την αρχή της περιόδου του οργανωμένου μοναστηριακού βίου έως και σήμερα, και κατά συνέπεια εφαρμόστηκαν και στις περιπτώσεις των Μονών Δουρούτης και Περιστεράς επί οθωμανοκρατίας. Δυστυχώς όμως το είδος των πηγών που επεξεργαζόμαστε δεν μας επιτρέπει να εξάγουμε ούτε ένα συμπέρασμα, τόσο για τον αριθμό όσο και για τον καταμερισμό των εργασιών και την άσκηση ειδικών καθηκόντων από τους μοναχούς στις δύο Μονές. Το μόνο που μπορούμε να υποστηρίξουμε με σχετική σιγουριά είναι ότι πρόκειται για συγκροτήματα όπου μονάζουν άνδρες, εφόσον τα διοικούν ηγούμενοι¹ και ότι το ανθρώπινο δυναμικό που επάνδρωνε τη Μονή

¹ Ο υπεύθυνος για την αναστύλωση της Μονής Περιστεράς αρχιτέκτων κ. Βασίλειος Χαρίσης στην ειδική του μελέτη υποστηρίζει την ύπαρξη γυναικωνίτη στο καθολικό του μοναστηριακού συγκροτήματος: «Επειδή όμως γυναικωνίτης δεν δικαιολογείται για ναό μοναστηριού συμπεραίνεται ότι αυτός χτίστηκε ως ναός κατά τον τύπο του ενοριακού όπου μπορεί να προσέρχεται το κοινό. Δηλαδή, έγινε κάτι ανάλογο με αυτό που έγινε και με το καθολικό της Ι.Μ της Περιβλέπτου όταν αυτή μετασηματίστηκε σε κοινό ενοριακό ναό. Η ανάλογη αυτή μεταρρύθμιση στο χώρο του μοναστηριού της Περιστεράς έγινε το 1859. Έτσι, σύμφωνα με το στοιχείο αυτό θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι την εποχή αυτή η Ι. Μ Περιστεράς έπαψε να λειτουργεί ως μοναστήρι και άρχισε να λειτουργεί ως εγκατάσταση διαφορετικού τύπου θρησκευτικού προορισμού που μπορούσαν να την επισκέπτονται γυναίκες και άντρες. Και πως η μεταρρύθμιση αυτή δεν έγινε προκειμένου να γίνει ενοριακός ο ναός του μοναστηριού γιατί αυτό δεν ήταν ενσωματωμένο ή κοντά σε οικισμό. Δεδομένου όμως την εποχή αυτή του 1859 υπήρχε μέσα στο συγκρότημα το μοναστηριού το διάροφο μεγάλο κτίσμα θα πρέπει να

Περιστεράς και τη Μονή Δουρούτης δεν επαρκούσε για να φέρει εις πέρας τον τεράστιο φόρτο των εργασιών εντός και εκτός των μοναστηριακών συγκροτημάτων, με επακόλουθο τη δημιουργία της αδήριτης ανάγκης αναμίξεως και των λαϊκών στον τομέα της εκμετάλλευσης της κινητής και ακίνητης μοναστηριακής περιουσίας.² Ωστόσο, δεν γνωρίζουμε πόσοι ήταν οι μοναχοί, ποιας ηλικίας, ποιας γεωγραφικής και κοινωνικής προέλευσης, και εάν αφιέρωναν κάποιο μέρος ή ολόκληρη την ατομική τους περιουσία στις Μονές κατά την είσοδο τους.³ Αν μάλιστα κάποιος μελετήσει μετά προσοχής το σύνολο του αρχαιικού υλικού, θα αποκομίσει την ψευδή αλλά και διασκεδαστική εντύπωση ότι οι Μονές ήταν άδειες από καλογέρους και ότι ο μοναδικός που κυκλοφορούσε και ήταν επιφορτισμένος με πλήθος καθηκόντων ήταν ο ηγούμενος.

συμπεράνουμε ότι: στο σύνολο του συγκροτήματος της παλαιάς Ι.Μ. Περιστεράς έγινε η εγκατάσταση κάποιας νέας σημαντικής θρησκευτικής λειτουργίας.». Βλ. Α.Τ.Υ.Π.Ι., Βασίλης Χαρίσης, *Ερευνα Μελέτη Ανάπλασης Ιεράς Μονής Περιστεράς*, σ. 16-17. Έχουμε ήδη αποδεχτεί ως αδιαμφισβήτητο γεγονός ότι το συγκρότημα της Περιστεράς υπήρξε μεν έδρα του επισκόπου Περιστεράς αλλά ταυτόχρονα λειτουργούσε αμιγώς ως Μοναστήρι, ακριβώς όπως και η γειτονική Μονή Δουρούτης. Εάν όντως η διαπλάτυση του τοίχου δεν επιβλήθηκε για λόγους αντιστήριξης αλλά συνιστά αδιάσειστο τεκμήριο για την ύπαρξη γυναικωνίτη και δη από το 1859, δηλαδή πολύ νωρίς ώστε να ανάγουμε την προσθήκη γυναικωνίτη στα μετά την απελευθέρωση χρόνια ή πολύ αργά για να υποστηρίξουμε ότι αυτός αποτέλεσε μέρος παλαιού ναού πριν την οργάνωση μοναστηριακής ζωής και όταν ακόμα εκκλησιάζονταν εκεί οι κάτοικοι της Ραψίστας σύμφωνα με τις μαρτυρίες των περιηγητών, βρισκόμαστε με αμηχανία μπροστά σε ένα δυσεπίλυτο ζήτημα. Τη σύγχυση επιτείνει μια μαρτυρία του έτους 1871 αναφορικά με ένα από τα σπίτια που ανήκαν στη Μονή Περιστεράς: *Ι όσπητιον εις Ίωάννινα εις Αγίαν Μαρίναν, τὸ χοτζέτι τοῦ ὁποίου μένει εις τὴν μοναχὴν Βηθλεέμ*. Βλ. Α.Μ.Ι.Ι.Μ., Κώδικας Μοναστηριακής Ἐπιτροπῆς 1871-1890, σ. 23. Και εδώ γεννάται το ερώτημα: Ποιά είναι η μοναχή αυτή, που διαμένει και γιατί έχει υπό την κατοχή της τίτλο ιδιοκτησίας περιουσιακού στοιχείου της Μονής; Οφείλουμε να αφήσουμε ανοικτό το ενδεχόμενο η Μονή Περιστεράς να ήταν «διπλή», δηλαδή μοναχοί και μοναχές να διέμεναν σε γειτονικά οικήματα και να τελούσαν υπό τον ίδιο ηγούμενο, αν και η συμβίωση σε μικτά Μοναστήρια είχε καταδικαστεί πολλάκις στο παρελθόν από τις Οικουμενικές συνόδους. Ενδεικτικά βλ. Φειδάς Βλάσης, *Εκκλησιαστική Ιστορία, Από την εικονομαχία μέχρι τη Μεταρρύθμιση*, τ. Β', Αθήναι 2002, σ. 719. Για αυτού του είδους τις Μονές στο Βυζάντιο βλ. Κονιδάρης Ιωάννης, *Το δίκαιον της Μοναστηριακής περιουσίας*, σ. 27-28 όπου και σχετική βιβλιογραφία. Οπωσδήποτε όμως δεν διαθέτουμε τα απαραίτητα στοιχεία για να τεκμηριώσουμε οποιαδήποτε εκδοχή. Γι' αυτό που μπορούμε να είμαστε βέβαιοι είναι ότι γυναίκες επισκέπτονταν συχνά τα Μοναστήρια Περιστεράς και Δουρούτης, καθώς ανήκαν στο υπηρετικό προσωπικό. Οι γυναίκες αυτές αναφέρονται ενίοτε στα κατάστιχα ως *καλογραίες*. Θεωρούμε, διατηρώντας τις επιφυλάξεις μας, ότι ο όρος αυτός δεν χρησιμοποιούταν αποκλειστικά για τον χαρακτηρισμό γυναικών που είχαν αποφασίσει να αφιερώσουν τη ζωή τους στο Θεό, αλλά και για όσες δεν είχαν παντρευτεί και διήγαγαν μοναχικό βίο. Οι γυναίκες εκείνες, όπως είδαμε στο κεφάλαιο της μισθοδοσίας, εργάζονταν επ' αμοιβή, χωρίς όμως να γνωρίζουμε που διέμεναν. Βλ. παραπάνω σ. 77.

² Λογικό και επόμενο είναι το μεγαλύτερο ίσως μέρος της ημέρας οι μοναχοί να το αφιέρωναν στα πνευματικά τους καθήκοντα. Τα τελευταία όμως διαφοροποιούνταν ανάλογα με τον αριθμό των μοναχών. Σύμφωνα με τις γενικές περί Μοναστηρίων διατάξεις: «Όλα τὰ Μοναστήρια διαίρουνται σὲ τρεῖς τάξεις. Τὰ μὲν τῆς πρώτης, ἔχοντα ὑπὲρ τοὺς εἴκοσι Πατέρας, ὑποχρεούνται νὰ φυλάττωσιν ἀκριβῶς ὅλην τὴν μοναστηριακὴν καὶ κοινοβιακὴν τάξιν, ψαλλομένων ἀπαραιτήτως τῶν ἱερῶν ἀκολουθιῶν, καὶ τῆς θείας λειτουργίας τελουμένης κατὰ πάσαν ἡμέραν. Τὰ δὲ τῆς δευτέρας, ἔχοντα ὑπὲρ τοὺς δέκα Πατέρας, φυλάττοντα ὡσαύτως τὴν κοινοβιακὴν τάξιν, ὀφείλουσιν, ἐκτὸς τῶν ἱερῶν ἀκολουθιῶν, νὰ ψάλωσι τὴν θείαν λειτουργίαν τρὶς τῆς ἐβδομάδος. Τὰ δὲ τῆς τρίτης, ἔχοντα ὑπὲρ τοὺς πέντε Πατέρας, καθυποβάλλονται ὡσαύτως εἰς ζωὴν κοινοβιακὴν. Ἀλλ' ἕως οὗ εἰσαχθῆ ἔντελής τάξις τῶν ἱερῶν ἀκολουθιῶν, ἡ θεία λειτουργία δὲν θέλει εἶναι ἀπαραίτητος, εἰμὴ κατὰ πᾶν σάββατον καὶ κυριακὴν». Βλ. *Γενικοί Κανονισμοὶ περὶ διευθετήσεως τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ ἐθνικῶν πραγμάτων*, σ. 75-76.

³ Η αφιέρωση της περιουσίας του μοναχού ή η καταβολή εισφοράς στη Μονή κατά την είσοδο σε αυτή χρονολογείται από την πρώιμη βυζαντινή περίοδο, ενώ μετά τον 10^ο αιώνα καθιερώθηκε η χρήση του όρου «αποταγή» για την περιγραφή της συγκεκριμένης διαδικασίας. Βλ. Κονιδάρης Ιωάννης, *ό.π.*, σ. 87-95.

Επικεφαλής της μοναστικής κοινότητας ο ηγούμενος, πέρα από ποιμένας και πνευματικός πατέρας των μοναχών, ήταν ουσιαστικά, και εξακολουθεί να είναι μέχρι και σήμερα, ο προϊστάμενος της μοναστηριακής αδελφότητας, υπεύθυνος για τον καταμερισμό των εργασιών όπως επίσης και για την τάξη και την ασφάλεια εντός του κοινοβίου. Στις περιπτώσεις των Μονών Δουρούτης και Περιστεράς η έλλειψη πληροφοριών για ενεργό δράση οποιουδήποτε άλλου μέλους της μοναστηριακής κοινότητας δημιουργεί την εντύπωση ότι στα πρόσωπα των εκάστοτε ηγουμένων ήταν συγκεντρωμένος ο απόλυτος έλεγχος των εσωτερικών υποθέσεων.

Και βεβαίως όχι μόνο των εσωτερικών. Οι ηγούμενοι ήταν κυρίως οι εκπρόσωποι ολόκληρης της μοναστικής κοινότητας σε κάθε είδους επαφές με τον έξω κόσμο. Επ' ονόματι εκείνων συνάπτονταν οι αγοραπωλησίες. Εκείνοι συναναστρέφονταν με τους λαϊκούς σε ότι αφορούσε τις συμβάσεις της αγροληψίας και της εμφύτευσης και επέβλεπαν τις διαδικασίες. Εκείνοι προσλάμβαναν και απέλυαν το προσωπικό των Μονών και αποφάσιζαν την ποσότητα των αγροτικών και κτηνοτροφικών προϊόντων που θα διοχετευόταν στην αγορά. Εκείνοι δεσμεύονταν και προσυπέγραφαν όλες τις δανειακές συμβάσεις και τα εκδιδόμενα ομόλογα. Σ' εκείνους ανήκε ο συντονισμός των κοινωνικών και φιλανθρωπικών δραστηριοτήτων των Μονών. Εν ολίγοις -αν και, κατά πάσα πιθανότητα, υπήρχαν μοναχοί που συνεπικουρούσαν τους ηγουμένους- οι τελευταίοι ήταν ουσιαστικά οι αποκλειστικά αρμόδιοι για την οικονομική λειτουργία των Μονών τους και για τη διατήρηση ή και τη διεύρυνση της έγγειας ιδιοκτησίας. Και μαζί με την ελευθερία της διαχείρισης, που συνιστούσε διευρυμένο αλλά όχι αναφαίρετο δικαίωμα, ερχόταν και η υποχρέωση λογοδοσίας. Επομένως, οι ηγούμενοι και διαχειριστές των Μονών Δουρούτης και Περιστεράς όφειλαν να κρατούν βιβλία εσόδων - εξόδων, δηλαδή ένα είδος βιβλίων ταμείου, τα οποία παραχωρούσαν στη Μητρόπολη για έλεγχο.

Η ηγουμενία ήταν θεωρητικά ισόβια, εκτός εάν συνέτρεχαν σοβαροί λόγοι για την καθαίρεση του πρώτου τη τάξει μοναχού. Ως προς την ανάρρηση στο ηγουμενικό αξίωμα κατά την εξεταζόμενη περίοδο, η εκλογή δεν λάμβανε χώρα μέσα στους κόλπους των Μονών Δουρούτης και Περιστεράς, καθώς οι ηγούμενοι δεν ήταν αιρετοί, ούτε προέρχονταν απαραίτητα από αυτές τις δύο μοναστικές κοινότητες. Αντιθέτως, μπορούσαν να είναι κουρά ή και ηγούμενοι οποιασδήποτε άλλης Μονής της περιφέρειας. Στη νέα τους θέση μετέβαιναν ως διορισμένοι πλέον ηγούμενοι έπειτα από εντολή της Μητρόπολης Ιωαννίνων και του ανωτάτου οργάνου εποπτείας όλων των Μονών, της Μοναστηριακής Επιτροπής, συγκροτημένης από τέσσερις λαϊκούς και υπό την προεδρεία του Μητροπολίτη. Σε περιπτώσεις χρείας του ηγουμενικού θώκου ή απομάκρυνσης του ηγουμένου για οποιαδήποτε αιτία, μέχρι την ανεύρεση κατάλληλου προσώπου για να αναλάβει εκ νέου την ηγουμενία, η διοίκηση των Μονών περνούσε προσωρινά στα χέρια τοποτηρητών, οι οποίοι συνήθως είτε έφεραν τη διττή ιδιότητα του ιερομόναχου, είτε ήταν απλοί ιερείς. Στον αντίποδα βρισκόταν οι τοποτηρητές στους οποίους, καταβαλλόταν μισθός για τις υπηρεσίες που προσέφεραν και τα καθήκοντα τους αφορούσαν κατά κύριο λόγο τη διοίκηση της μοναστηριακής περιουσίας, πάντα με γνώμονα την προάσπιση των συμφερόντων των Μονών.

Καθώς ηγούμενοι και τοποτηρητές στο σύνολό τους διορίζονταν και παύονταν αποκλειστικά από το αρμόδιο εκείνο πενταμελές συμβούλιο, η εσωτερική διοίκηση των Μονών Δουρούτης και Περιστεράς ήταν άρρηκτα συνδεδεμένη με τη εποπτεία αυτής και κατ' επέκταση με τα όργανα που την ασκούσαν. Πανταχού παρόντες ήταν η Μοναστηριακή Επιτροπή και ο Μητροπολίτης. Συνεπώς ηγούμενοι και τοποτηρητές αντιμετώπιζαν περιορισμούς στη διεύθυνση των δύο Μοναστηριών

κυρίως όταν αμφισβητούνταν η ακεραιότητα και η εντιμότητα τους εξαιτίας πλημμελούς διαχείρισης ή δόλων ενεργειών.

Η μέθοδος μέσω της οποίας πραγματοποιούνταν ο διαχειριστικός έλεγχος προβάλλει αδρομερώς στις σελίδες του Κώδικα της Μοναστηριακής Επιτροπής και δευτερευόντως σ' αυτές των ημερολογιακών κατάστιχων εσόδων-εξόδων των Μονών Δουρούτης και Περιστεράς. Καταρχάς, με τον θάνατο ή την αποπομπή ηγούμενου ή τοποτηρητή έπρεπε απαραίτητως να διενεργηθεί καταγραφή όλων των κινητών και ακινήτων τα οποία κατέλειπε ο προηγούμενος διαχειριστής στο διάδοχο του. Οι καταγραφές περιουσίας για τη Μονή Δουρούτης είναι συνολικά τρεις και αφορούν στα έτη 1882, 1883 και 1886, ενώ της Περιστεράς μόλις μία του έτους 1871. Σ' αυτές περιλαμβάνονται, σπανιότερα η έγγεια ιδιοκτησία, τα ακίνητα σε αγροτικές περιοχές και τα αστικά μετόχια, και συχνότερα το ζωικό κεφάλαιο και λεπτομερώς όλα τα λείψανα Αγίων ή τα ιερά αντικείμενα που χρησιμοποιούνταν αποκλειστικά στη Θεία Λειτουργία, αλλά και τα έπιπλα, τα σκεύη οικιακής χρήσης, τα ενδύματα, κυρίως άμφια, και τέλος τα βιβλία λειτουργικά ή μη. Ο ελλιπής χαρακτήρας του συνόλου των συγκεκριμένων καταγραφών, εφόσον σε καμία δεν συμπεριλαμβάνονται όλα τα παραπάνω είδη, αντικατοπτρίζει μια προχειρότητα και μια γενικότερη απουσία τάξης στη διαδικασία, η οποία μάλιστα λάμβανε χώρα σχεδόν πάντοτε παρουσία μελών της Μοναστηριακής Επιτροπής, ενώ μετά το πέρας αυτής ο νέος ηγούμενος ή τοποτηρητής υπέγραφε το πρωτόκολλο παραλαβής αποδεχόμενος την ευθύνη της διευθέτησης των ζητημάτων της Μονής του. Μαζί με τη γενική απογραφή υποβάλλονταν για έλεγχο στη Μοναστηριακή Επιτροπή οι ισολογισμοί του διαστήματος της παρελθούσης διοικήσεως. Ισολογισμοί της τρέχουσας διοικήσεως υποβάλλονταν σε εξαιρετικές περιπτώσεις συσσωρευμένων οφειλών, όταν δηλαδή συνέτρεχε ο κίνδυνος πτώχευσης της Μονής. Το τελευταίο αυτό στοιχείο είναι ιδιαίζουσας σημασίας, καθώς αποκαλύπτεται ότι η λογοδοσία πραγματοποιούνταν συνήθως εκ των υστέρων, επιτρέποντας κατά κάποιον τρόπο στον εκάστοτε επικεφαλής να διαχειρίζεται τα των Μονών κατά το δοκούν, χωρίς βεβαίως να δύναται να αποκλίνει από τις καθιερωμένες πρακτικές. Τέλος, η φυσική παρουσία του ηγούμενου ή του τοποτηρητή ενώπιον της Μοναστηριακής Επιτροπής και μετά από πρόσκληση της ήταν αναγκαία σε όλες τις ανωτέρω περιπτώσεις.

Ας δούμε όμως αναλυτικότερα την εναλλαγή ηγούμενων και τοποτηρητών και τη συνεισφορά ή τη ζημία που προκάλεσαν στις Μονές Δουρούτης και Περιστεράς από το 1861 και μετά.

Ξεκινώντας με τη Μονή Περιστεράς, από το 1861 και τουλάχιστον έως το 1885 ηγούμενος διατέλεσε ο Πανοσιολογιώτατος Χρύσανθος.⁴ Και μόνον η προσφώνηση αποδεικνύει ότι δεν επρόκειτο για έναν απλό μοναχό που έφτασε στο ηγουμενικό αξίωμα, αλλά για έναν αρχιμανδρίτη και μάλιστα υψηλής μορφώσεως.⁵ Μολονότι σε καμία πράξη του Μοναστηριακού Κώδικα δεν αναγράφεται ως «Επίσκοπος Περιστεράς», η ιδιότητα του αρχιμανδρίτη σε συνδυασμό με την ύπαρξη του κτιρίου σχήματος Π, προορισμένο από την κατασκευή του για να φιλοξενήσει αξιωματούχο της ορθόδοξης εκκλησίας, θα έπρεπε να μας οδηγεί απευθείας στο συμπέρασμα ότι ο Χρύσανθος ήταν επίσκοπος Περιστεράς και είχε την έδρα του στη ομώνυμη Μονή, την οποία διοικούσε παράλληλα ως ηγούμενος για περισσότερα από 25 συναπτά έτη. Ίσως και να ήταν ο άμεσος διάδοχος του Περιστεράς Σεραφείμ ή ο δεύτερος στη σειρά μετά από αυτόν. Ανακύπτει όμως το ερώτημα: εάν ο Χρύσανθος ήταν επίσκοπος Περιστεράς γιατί δεν υπέγραφε ποτέ κατ' αυτό τον τρόπο; Έπειτα, το

⁴ Βλ. Α.Μ.Ι.-Ι.Μ., Κώδικας Μοναστηριακής Επιτροπής 1871-1890, σ. 24, 207, 239.

⁵ Για τις προσφωνήσεις κληρικών και μοναχών βλ. Μπούμης Παναγιώτης, *Κανονικόν δίκαιον*, Εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα 2002, σ. 171.

αρχείο και η υπάρχουσα βιβλιογραφία δεν μας αποκαλύπτουν εάν όντως συνέδραμε τον τότε Μητροπολίτη Ιωαννίνων στο έργο του. Αντιθέτως, υφίστανται αξιόπιστες μαρτυρίες ότι ήδη από το 1862 τιτουλάριος επίσκοπος Περιστεράς είχε αναδειχθεί ο ηγούμενος της Μονής Πατέρων Ζίτσης Κυρίλλος.⁶ Επομένως, είναι σχεδόν βέβαιο ότι ο Χρύσανθος δεν υπήρξε ποτέ επίσκοπος Περιστεράς, εφόσον θα ήταν παράδοξο δύο αρχιμανδρίτες να είχαν προαχθεί ταυτόχρονα στον ίδιο βαθμό ιεροσύνης.

Η μακρά περίοδος της ηγουμενίας του Χρύσανθου δεν συνέπεσε με μια εποχή ακμής και ευημερίας για τη Μονή Περιστεράς. Από τα πρώτα κιόλας χρόνια της διοίκησης του είδαμε ότι η Μονή υπερχρεώθηκε απέναντι σε πολυάριθμους δανειστές σε σημείο που η αρνητική πορεία ήταν δύσκολο έως αδύνατο να αντιστραφεί. Η ανέχεια στην οποία είχε περιπέσει η Μονή Περιστεράς αιχμαλώτισε την προσοχή της Μοναστηριακής Επιτροπής ενάμιση μόλις χρόνο μετά τη συγκρότησή της. Έτσι, το 1872, όταν οι οφειλές απέναντι στους δανειστές είχαν συσσωρευτεί, ο Χρύσανθος υποσχέθηκε ενώπιον της να καταβάλει στη Μητρόπολη κάθε πρώτη Σεπτεμβρίου 50 Οθωμανικές λίρες με στόχο τη σταδιακή απόσβεση του συνόλου των χρεών. Ας αφήσουμε όμως τις πηγές να μιλήσουν:

Συσκέψεως γενομένης περι άποσβέσεως τών άνωτέρω χρεών τοῦ Ἱεροῦ Μοναστηρίου τοῦ Ἁγίου Μεγαλομάρτυρος Γεωργίου ἐπιλεγομένου Περιστεράς, ἐν συνεδριάσει τῆς Μοναστηριακῆς Ἐπιτροπῆς ὑπὸ τὴν Προεδρείαν τῆς Ἀυτοῦ Σεβασμιότητος, προσκληθεῖς ἐνεφανίσθη ὁ Πανοσιολογιότατος ἡγούμενος κῆρ Χρῦσανθος, ὁστις ἐρωτηθεῖς διὰ τίνων μέσων δύναται νὰ ἐξοφλήσῃ ταῦτα, μετὰ ὄριμον σκέψιν κατέθεσεν ὅτι, ἀναδέχεται τὴν ἐξόφλησίν των μετὰ τὴν παρέλευσιν τεσσάρων ἐτῶν ἀπὸ τῆς σήμερον, ὑποσχόμενος ὅπως κατὰ τὴν πρώτην τοῦ μηνὸς 7βρίου ἐκάστου ἐτους νὰ παρουσιάσῃ εἰς τὴν Ἱερὴν Μητρόπολιν πενήτηντα λίρας ὁμολόγου, αἵτινες θὰ δίδονται εἰς τοὺς δανειστάς ἀναλόγως τῶν ποσοτήτων ὧν ἕκαστος ἔχει λαμβάνειν. Ἐὰν δὲ μετὰ τὴν πάνδημον ταύτην καὶ αὐθορμήτως γενομένην ὑπόσχεσιν τοῦ κατὰ τὴν α' τοῦ μηνὸς 7βρίου τοῦ τρέχ. ἐτους ὅτι ἤθελε πραγματοποιήσῃ τὴν ὑπόσχεσιν ταύτην καὶ παρουσιάσῃ τὰς πενήτηντα ὁμολόγου λίρας, ἐν τοιαύτῃ περιπτῶσει αὐθορμήτως προδιετύπωσε κηρύξας ὅτι παύει πλέον τοῦ νὰ ὑπάρχῃ ἡγούμενος εἰς τὸ Ἱερὸν τοῦτο Μοναστήριον, χωρὶς νὰ δικαιούται ἵνα διεγείρῃ οἰασδὴποτε ἐνστάσεις δι' ὧν νὰ δυνηθῇ καὶ ἐπηρεάσῃ, ὅπως διατελέσει τῶν τοῦ λοιποῦ εἰς τοῦτο ἡγουμενιῶν. Κατὰ συνέπειαν τῆς αὐθορμήτου ταύτης καταθέσεώς του συνετάχθη ἡ παροῦσα πράξις, εἰς ἣν ὑπογράφεται τὴν ταυτότητα τῶν ἀνωτέρω βεβαιῶν.

Τῆ 8ῃ Φεβρουαρίου 1872 ἐν Ἰωαννίνοις.

ὁ ἡγούμενος τοῦ Μοναστηρίου Περιστεράς Χρῦσανθος.

Αν και η Μονή δεν ανέκαμψε ούτε τότε, ούτε αργότερα, παρά τις συντονισμένες προσπάθειες ηγουμένου και Μητροπόλεως, παραίτηση του Χρύσανθου για λόγους ευθιξίας δεν έγινε ποτέ, εφόσον έως το 1885 διαθέτουμε μαρτυρίες και υπογραφές που πιστοποιούν ότι η Μονή Περιστεράς συνέχιζε τη λειτουργία της με το ίδιο πρόσωπο να προϊσταται. Εντούτοις, το ότι δεν στερήθηκε ο Χρύσανθος το ηγουμενικό αξίωμα δεν οφείλεται σε χαλάρωση της εποπτείας. Κάθε άλλο. Στις καταχωρημένες στο Μοναστηριακό Κώδικα πράξεις καθρεφτίζεται ο αυστηρός έλεγχος και η ασφυκτική πίεση που ασκούσε η Μοναστηριακή Επιτροπή από το 1872 και εντεύθεν. Όλες οι προσπάθειες απόσβεσης του υπέρογκου χρέους

⁶ Η δράση του Κυρίλλου δεν σχετίζεται με τη Μονή Αγίου Γεωργίου Περιστεράς αλλά με το «Μοναστηριακό ζήτημα», δηλαδή τον πατριαρχικό έλεγχο των εισοδημάτων των μετοχιών στη Μολδοβλαχία διαφόρων Ηπειρώτικων Μοναστηριών. Βλ. Σταματόπουλος Δημήτριος, ό.π., σ. 87.

⁷ Βλ. Α.Μ.Ι.-Ι.Μ, Κώδικας Μοναστηριακής Ἐπιτροπῆς 1871-1890, σ. 25.

γίνονταν πλέον υπό την καθοδήγηση και την άγρυπνη επιτήρηση της. Όταν ο Χρύσανθος αθέτησε τους όρους του δανείου που είχε συνάψει προς χάριν δεύτερου με μικρότερο επιτόκιο, η Επιτροπή αποδέχτηκε μεν την ενέργεια ως ωφέλιμη για τη Μονή, έθεσε όμως αυστηρούς περιορισμούς στον ηγούμενο. Αξίζει να τους παραθέσουμε:

... Και επειδή ο ηγούμενος δεν εξεπλήρωσε τους όρους της ως εγγυήθη 28 πράξεως προς απόσβεσιν τοῦ ἐν λόγω χρέους ἡ Μοναστηριακὴ Ἐπιτροπὴ διασκευασμένη ἀποφαίνεται, Α. ὅτι δὲν ἐπιτρέπεται εἰς τὸν ἡγούμενον ἵνα θέσῃ εἰς ἐνοικίασιν τὸ χάνι τῆς Ἱ. Μονῆς, οὔτε ἄλλον τι κτῆμα προσοδοφόρον, ἄνευ γνώσεως τῆς Ἱ. Μητροπόλεως. Β. Ὅφειλει τὸ γὰρ νῦν νὰ παρουσιάσῃ τὸν μέχρι τοῦδε δοσοληπτικὸν ἴμῶν καὶ τὸ καταστατικὸν τῆς Μονῆς μέχρι τῆς ἐποχῆς ταύτης. Γ. Ὅφειλει τοῦ λοιποῦ ἀνὰ πᾶν ἔτος νὰ παρουσιάσῃ τὸν δοσοληπτικὸν ἴμῶν τῆς Μονῆς, ἡ δὲ Μοναστηριακὴ ἐπιτροπὴ ἀνὰ πᾶν ἔτος θὰ ἀποφασίσῃ ὅπως ἐκ τῶν περισσευόντων εἰσοδημάτων, διδομένων τῶν τόκων τακτικῶς, δίδεται ἐξ' αὐτῶν λόγω χρεολυσίων ὅ,τι ἐκ τῶν περισσευμάτων ἐγκριθῆ, καὶ ἂν θεωρηθῆ ἀδύνατος ἡ ἀπόσβεση τοῦ ἐν λόγω χρέους ἐκ τῶν προσόδων τῆς Μονῆς ἐντὸς τῆς πενταετίας, ἡ Μοναστηριακὴ Ἐπιτροπὴ θὰ σκεφθεῖ περὶ τοῦ πρακτέου...⁸

Κυριολεκτικά λουπόν, η διαχείριση των ακινήτων και των προσόδων της Μονῆς Περιστεράς πέρασε στα χέρια της Μοναστηριακῆς Επιτροπῆς και ο ηγούμενος, εφόσον κρίθηκε υπόλογος, μετατράπηκε από επικεφαλῆ σε ένα απλό εκτελεστικό ὄργανο που δεν επιτρεπόταν να αναλάβει ουδεμία πρωτοβουλία ἄνευ γνώσεως του συμβουλίου. Πράγματι οι ολιγάριθμὲς πράξεις που ἔπονται δείχνουν ὅτι οι ανωτέρω ὅροι δεν αναιρέθηκαν με την πάροδο των ετών. Παρόλα αυτά, οι λογαριασμοί, που, σύμφωνα με τα ὅσα προαναφέρθηκαν, ὀφείλε ο ηγούμενος να παρουσιάζει κάθε χρόνο, εἴτε δεν καταχωρήθηκαν στον Κώδικα και για το λόγο αὐτὸ δεν διασώθηκαν, εἴτε η εντολή παρέμεινε κενὸ γράμμα και επομένως δεν εφαρμόστηκε ποτέ, αν και η τελευταία εκδοχή προσκρούει στον ἴδιο το θεσμικὸ ρόλο του οργάνου εποπτείας των Μονῶν.

Τι απέγινε ο Χρύσανθος δεν ξέρουμε. Η τελευταία πράξη του 1885 τον εμφανίζει υπόλογο ἀπέναντι στη Μητρόπολη και τη Μοναστηριακὴ Επιτροπὴ με την εξῆς αιτιολογία:

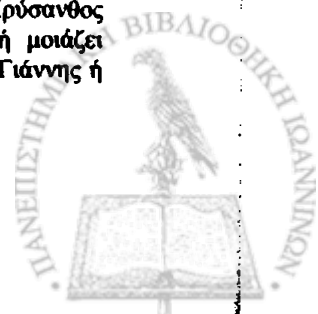
Ἐν συνεδριάσει τῆς Μοναστ. Ἐπιτροπῆς ὑπὸ τὴν Προεδρείαν τῆς Α.Σ ἐλήφθη ὑπ' ὄψιν ἡ κατάστασις τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ ἁγίου Γεωργίου Περιστερᾶς, ἔχουσα λίαν ἐκρύθμως, ὡς καὶ οἱ παρουσιασθέντες ἴμῳι ὑπὸ τοῦ ἡγουμένου Χρύσανθου. Καὶ ἀναφορικῶς μὲν τῶν ἴμῶν, ἐπειδὴ οὗτοι ἦσαν ὅλοι ἄτακτοι ἐνεκρίθη ὅπως ὁ ἡγούμενος ὑποχρεωθῆ νὰ παρουσιάσῃ τακτικὸς λογαριασμοὺς...⁹

Απομακρύνθηκε ο Χρύσανθος ἀπὸ το ηγουμενικὸ αξίωμα ἢ τελείωσε τη ζωὴ του ὄντας επικεφαλῆς στη Μονὴ Περιστεράς; Ποιὸς τον διαδέχθηκε; Πάντως, το 1899 και ἕως το 1902 και τη συνένωση με τη Μονὴ Δουρούτης, η Μονὴ Περιστεράς δεν εἶχε ηγούμενο ἀλλὰ τοποτηρητὴ, τον αἰδεσιμότατο παπὰ Γιάννη.¹⁰ Ἀπὸ το πρῶτο

⁸ Βλ. αὐτόθι, σ. 116. Πρβλ. Παράρτημα, σ. 110-113.

⁹ Βλ. αὐτόθι, σ. 239.

¹⁰ Η Μάρθα Παπαδοπούλου, βασισμένη σε αναφορὰ του τοποτηρητῆ Παπὰ Γιάννη, την οποία δεν κατορθώσαμε να εντοπίσουμε στο ἀρχεῖο της Μητροπόλεως Ἰωαννίνων, ἀναφέρει ὅτι ο Χρύσανθος παρέμεινε ηγούμενος τῆς Μονῆς Περιστεράς ἕως τις 24/01/1894. Η πληροφορία αὐτὴ μοιάζει ἀξιόπιστη. Ἀναφορικὰ ὅμως με το διάδοχο του, δεν διευκρινίζεται εἰάν αὐτὸς ἦταν ο παπὰ Γιάννης ἢ

μέρος της παρούσας εργασίας έχει επισημανθεί ότι ο ιερέας αυτός υπήρξε αμφιλεγόμενη προσωπικότητα αλλά και ιδιαίτερα δυναμικός και διεκδικητικός σε ό,τι αφορούσε ιδίως την την επέκταση της έγγειας ιδιοκτησίας της Μονής Περιστεράς και αργότερα και της Μονής Δουρούτης κατά την πρώτη δεκαετία του 20^{ου} αιώνα.¹¹ Ως τοποτηρητής και κληρικός ο παπά Γιάννης λάμβανε μεν μισθό, αλλά τα έξοδα της διατροφής, της ένδυσης και των μεταφορών του καταχωρούνταν στα γενικά έξοδα της Μονής. Το 1901 ο ιερέας κατέθεσε στη Μονή Περιστεράς τα χρήματα από τη μισθοδοσία του με σκοπό την αγορά προβάτων από τη Μονή Δουρούτης. Βεβαίως τα χρήματα αυτά δεν συνιστούσαν κάποιου είδους δωρεά και, μολονότι το αρχείο δεν εκτείνεται ως εκεί, οπωσδήποτε κάποια στιγμή, ίσως και μετά το τέλος της τοποτηρητείας, ο παπά Γιάννης πιστεύουμε ότι διεκδίκησε να του επιστραφούν.

Εστιάζοντας στο διάστημα της τοποτηρητείας μέχρι το 1901, παρατηρήσαμε ότι ο διορισμός του παπά Γιάννη επέφερε μια εύθραυστη ισορροπία στα οικονομικά της Μονής Περιστεράς και όχι την αναμενόμενη ανάκαμψη. Ο ίδιος σε αναφορά του ομολογεί ότι τα περισσότερα από τα χρέη που εμείς συναντήσαμε στους ισολογισμούς του διαστήματος 1899-1901 ήταν απόρροια των υλικών ζημιών που προκλήθηκαν στο συγκρότημα και εν γένει στην περιουσία της Μονής Περιστεράς κατά τη διάρκεια του ατυχούς πολέμου το 1897.¹² Ακόμα και αν η μαρτυρία αυτή αληθεύει, γνωρίζουμε ότι δεν ήταν μόνο η κακή συγκυρία που οδήγησε τη Μονή σε δανεισμό. Καταλήγουμε λοιπόν στο ότι η κρίση στη Μονή Περιστεράς ήταν διαρκείας και δεν σχετίστηκε με τα πρόσωπα που τη διοικούσαν, σε αντιδιαστολή με την προσωρινή οικονομική δυσπραγία στη Μονή Δουρούτης.

Η πορεία διαδοχής ηγουμένων και τοποτηρητών στη Μονή Δουρούτης στο διασωθέν αρχαιακό υλικό ξεκινά το 1875 με τη δαπανηρή ασθένεια και με την ακόμα πιο δαπανηρή κηδεία του ηγουμένου Παρθενίου.¹³ Όπως ειπώθηκε προηγουμένως, από τις λιγοστές πληροφορίες που είναι διαθέσιμες για τη διοίκηση της Μονής πριν το '75, είναι εμφανές ότι η ηγουμενία του Παρθενίου υπήρξε μία αν μη τι άλλο ανθηρή για τη Μονή Δουρούτης περίοδος, εφόσον, όχι μόνο δεν φαίνεται από τα κατάστιχα να κληροδοτείται καμία οφειλή στο διάδοχό του, αλλά η ίδια η Μονή χορηγεί και δάνειο.¹⁴ Και όπως είναι λογικό και στην περίπτωση της Δουρούτης παρατηρείται ένας άνωθεν έλεγχος από το Μητροπολίτη και τη Μοναστηριακή Επιτροπή. Όμως δεν ήταν μόνον αυτοί οι φορείς που είχαν λόγο στη διαχείριση των αγαθών της Μονής:

Πράξις ΚΖ'

Συνεπεία ύποβολῆς τῶν κατοίκων τοῦ χωρίου Ραψίστας περὶ ἀποκαταστάσεως Ἐπιτροπῆς εἰς τὸ Ἱερὸν Μοναστήριον Δουρούτης, Συνελθοῦσα σήμερον ἡ Κεντρικὴ Μοναστηριακὴ Ἐπιτροπὴ ὑπὸ τὴν Προεδρείαν τῆς Αὐτοῦ Σεβασμιότητος, ἔλαβον ὑπὸ σύσκεψιν τὸ ζήτημα καὶ συμφώνως τῷ πνεύματι τῆς περὶ ἀποκαταστάσεως τοῦ Ἡγουμένου Σ. Ἐκκλ. ἐπιστολῆς ἀποφαίνεται ὅπως διορισθῶσι δύο ἐπίτροποι, εἷς ἐκ

μεσολάβησε κάποιο άλλο πρόσωπο. Βλ. Παπαδοπούλου Μάρθα, *ό.π.*, σ. 7-9. Ωστόσο, θεωρούμε πιθανότερο το ενδεχόμενο μετά το θάνατο του Χρύσανθου η Μονή να πέρασε απευθείας στη δικαιοδοσία του τοποτηρητή, καθώς, όπως έχουμε αναφέρει σε προηγούμενο κεφάλαιο, από τους ισολογισμούς ανακαλύπτουμε ότι έως το 1901 στη μισθοδοσία υπάρχει και το όνομα του υπηρέτη του Χρύσανθου, Λάμπρου.

¹¹ Βλ. παραπάνω, σ. 28.

¹² Παπαδοπούλου Μάρθα, *ό.π.*, σ. 7.

¹³ Βλ. Α.Μ.Ι.-Ι.Μ., Κατάστιχον πάντων τῶν ἐσόδων καὶ ἐξόδων τοῦ Ἱεροῦ Μοναστηρίου Δουρούτης Κατὰ Μῆνα ἔτι δὲ καὶ τῶν γεννημάτων καὶ προβάτων. Τῆ 20^η Ὀκτωβρίου 1876. σ. 22^ν, 23^ν.

¹⁴ Πρόκειται για την περίπτωση του Κωλέτση Γιάννη, την οφειλή του οποίου αναδέχεται ο ηγούμενος Παρθένιος.

τοῦ χωρίου Ραψίστης καὶ εἰς ἕκ τῶν περίξ ἐπὶ τοῖς ἐπομένοις ὄροις. θέλει συνεννοεῖται ὁ ἡγούμενος μεθ' αὐτῶν εἰς πᾶσαν περίπτωσιν ἀφορῶσαν γενικὴν ὑπόθεσιν τῶν συμφερόντων τοῦ Μοναστηρίου ἤτοι ὅταν πρόκειται περὶ πωλήσεων σφαχτῶν ἢ Γεννημάτων, οἵτινες θέλουσι λάβει σημειώσιν περὶ τῆς ποσότητος τῶν ζωντανῶν τοῦ Μοναστηρίου καὶ ἐν καιρῷ συγκομιδῆς νὰ γνωρίζωσι τὸ ποσὸν τῶν Γεννημάτων ὡς καὶ ὅταν πρόκειται νὰ γίνῃ ἐνοικίασις τις εἰσέτι Μοναστηριακὸν κτῆμα νὰ γένηται ἐκ κοινῆς συνεννοήσεως. Ἐν περιπτώσει δὲ διαφωνίας μεταξύ τοῦ ἡγουμένου καὶ τούτων νὰ ὑποβάλεται ἢ διένεξις τῶν εἰς τὴν Ἱερὰν Μητρόπολιν εἰς τὴν περὶ Μοναστηρίων Κεντρ. Μοναστ. Ἐπιτροπὴν διὰ νὰ μὴ συμβαίῃ κατὰχρησις τις. Ἀναφορικῶς δὲ τῆς ἐξελέγξεως τῶν λ.σμῶν καθ' ἑξαμηνίαν θέλουσι συνέρχεσθαι καὶ τὸν παρατηροῦν μόνοι τῶν, καὶ ὅτε θὰ παρατηρηθῶσιν εἰς τὴν Ἱερὰν Μητρόπολιν θὰ τοὺς παρουσιάζωσι μετὰ τοῦ ἡγουμένου. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι ὁ ἡγούμενος μένει ἀνεπηρέαστος εἰς τὴν διευθέτησιν τῆς Ἱερᾶς Μονῆς, διατηρῶν ταύτην ἀξιοπρεπῶς ὡς μόνος ὑπεύθυνος ἀνευ ἀναμίξεως τῆς Ἐπιτροπῆς. Διὸ εἰς ἔνδειξιν ἐγένετο ἡ παροῦσα πρᾶξις ἥτις κοινοποιήσεται ἀρμοδίως.

τῇ 13 Μαρ. 1874, Ἰωάννινα.

Υ.Γ. Μετὰ τὴν γενομένην ταύτην πρᾶξιν, ἐπειδὴ παρουσιάσθη ἔγγραφον ὑπὸ ἡμερ. 14 Ἰανν. Ε. Ἐ δι' οὗ δηλοποιοῦσιν οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου Ραψίστης καὶ τῶν παρακειμένων Σαντοβίτσας, Νεοχωρίου καὶ Κοσμηρᾶς ὅτι διορίζουν ἐπιτρόπους τὸν Βασιλεῖον Ἰωάννου καὶ Μιχαὴλ Ἀθανάσιου Παπᾶ, ὁ διορισμὸς τῶν οὗτος ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀνωτέρω πράξεως ἐγκρίνεται.

τῇ ἰδίᾳ ἡμερομηνία.¹⁵

Εἶναι ξεκάθαρο ὅτι εκπρόσωποι τῶν ὁμορῶν κοινοτήτων, μέσω τοῦ θεσμοῦ τῆς επιτροπείας, εἶχαν εἰσχωρήσει στη Μονὴ Δουρούτης αποκτώντας ευρύτατα δικαιώματα στον τομέα τῆς οικονομικῆς διαχείρισης, σε σημεῖο μάλιστα που ἡ οποιαδήποτε διαφωνία μεταξύ αὐτῶν καὶ τοῦ ἡγουμένου λυνόταν ἐνώπιον τῆς Μοναστηριακῆς Ἐπιτροπῆς. Με ἄλλα λόγια, ἐπιτροποὶ καὶ ἡγούμενος συμμετείχαν ἀπὸ κοινού στη διαχείριση τῆς μοναστηριακῆς περιουσίας με τοὺς λαϊκοὺς νὰ χρίζονται καὶ ἐλεγκτές τῶν ἰσολογισμῶν, ἐνῶ στον ἡγούμενο οὐσιαστικά ἀπέμενε ἡ διευθέτησις ὅσων ζητημάτων ἀφορούσαν στο ἐσωτερικὸ τοῦ κοινοβίου, πνευματικῆς φύσεως κατὰ κύριο λόγο. Ἐπιπλέον, ἰδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τὰ πρόσωπα που ἀνέλαβαν τὰ καθήκοντα τοῦ ἐπιτρόπου, ἀν καὶ στο ἔγγραφο δυστυχῶς δὲν περιγράφεται ἡ διαδικασία ἀνάδειξής τους. Ἀπὸ τὰ ονόματα καὶ τὸν τόπο καταγωγῆς, οδηγούμαστε στο συμπέρασμα ὅτι προέρχονταν καὶ οἱ δύο ἀπὸ τὸ χωρίο Ραψίστα καὶ ὅτι πρόκειται γιὰ τὰ ἴδια ἀκριβῶς πρόσωπα που μόλις πέντε ἡμέρες μετὰ παρουσιάστηκαν ὡς ἐγγυητές σε ἕνα ἀπὸ τὰ δάνεια τῆς Μονῆς Περιστεράς.¹⁶ Ὁμως, πέρα ἀπὸ τὴν ἀμεσα ἀντιληπτὴ σύνδεση τοῦ ἐξωτερικοῦ ἀνθρώπινου δικτύου τῶν δύο Μονῶν, ὑπάρχει καὶ μία ἐντονη ἀντίφαση. Διασταυρώνοντας τὰ διαθέσιμα στοιχεῖα διαπιστώνουμε ὅτι ὁ ἕνας ἀπὸ τοὺς δύο ἐπιτρόπους τῆς Δουρούτης καὶ ἐγγυητῆς τοῦ δανείου τῆς Περιστεράς ἦταν παντελῶς ἀναλφάβητος, ἐφόσον στὴν ἐκδοσιὴ τῶν ὁμολόγων θέτει ἀπλὰ τὸ σημεῖο τοῦ σταυροῦ.¹⁷ Κατὰ συνέπεια, ὁ ἐκλεγμένος ἀπὸ τὶς κοινότητες καὶ διορισμένος με τὴν ἐγκρίσι τῆς Μοναστηριακῆς Ἐπιτροπῆς συνδιαχειριστῆς τῆς μοναστηριακῆς περιουσίας καὶ ταυτόχρονα ἐλεγκτῆς τῶν ἰσολογισμῶν τοῦ ἡγουμένου δὲν πληροῦσε οὔτε τὶς βασικὲς προϋποθέσεις, ὥστε

¹⁵ Βλ. Α.Μ.Ι-Ι.Μ. Κώδικας Μοναστηριακῆς Ἐπιτροπῆς 1871-1890, σ. 78.

¹⁶ Βλ. παράρτημα, σ. 110-113.

¹⁷ Βλ. Α.Μ.Ι-Ι.Μ. Κώδικας Μοναστηριακῆς Ἐπιτροπῆς 1871-1890, σ. 79-80: *Ἰὰ τὸν ἀγράμματον Μιχαὴλ Ἀθανάσιου Ραψιστινὸν με λόγον τοῦ τὸν ὑπέγραψα ὡς ἐγγυητὴν ἐγὼ ὁ Χρηστὸς Μιχαλόπουλος ὁστις καὶ μαρτυρῶ. αὐτὸς δὲ θέτει τὸ σημεῖο τοῦ σταυροῦ.* †

να δύναται να φέρει εις πέρας το έργο που του είχε ανατεθεί. Κατά πόσο το παράδειγμα αυτό είναι μεμονωμένο ή επεκτείνεται και στα υπόλοιπα μέλη που συγκροτούσαν τον κατώτερο ελεγκτικό μηχανισμό της Μονής από το 1874 και εντεύθεν παραμένει στο χώρο των υποθέσεων. Θεωρούμε όμως ότι το μοτίβο «οικονομική επιφάνεια –κοινωνική καταξίωση– ανάληψη καθηκόντων ή αξιώματος» εφαρμόστηκε και στην περίπτωση των επιτρόπων της Μονής Δουρούτης ανεξαρτήτως μορφωτικού επιπέδου, το οποίο ούτως ή άλλως ήταν γενικά χαμηλό σ' αυτές τις περιοχές. Παρόλα αυτά, η επαλήθευση του ισχυρισμού μας και η αξιολόγηση της πολιτικής των επιτρόπων στη Μονή με γνώμονα το κοινωνικό στρώμα προέλευσης προαπαιτούν μεγαλύτερο αριθμό τεκμηρίων ο οποίος προς το παρόν δεν είναι διαθέσιμος.

Ο λόγος για τον οποίο υποδεικνύεται από τις όμορες κοινότητες η παρουσία επιτρόπων στη Μονή Δουρούτης ενώ στην Περιστεριάς δεν φαίνεται να ισχύει το ίδιο, δεν προκύπτει από το αρχείο. Οι «Γενικοί Κανονισμοί» του 1862, πέρα από την ανάθεση της γενικής εποπτείας των μοναστηριακών ζητημάτων στους κατά τόπους Μητροπολίτες, αφαιρούσαν επιπλέον από τις Μονές το δικαίωμα ποιμαντορίας των όμορων κοινοτήτων. Πρόκειται για μία απόπειρα που εμείς την ερμηνεύουμε από τη μία πλευρά ως ενίσχυση της εξουσίας των ενδημούντων αρχιερέων και επισκόπων, (επομένως καθίσταται σαφές ότι οδηγούμαστε σε ένα πιο συγκεντρωτικό πρότυπο εκκλησιαστικής διοίκησης), και από την άλλη ως περιχαράκωση και προστασία των πνευματικών αλλά κυρίως των υλικών αγαθών των κοινοβίων μέσω του περιορισμού των επαφών με τους περίοικους, στο βαθμό που αυτό ήταν βέβαια δυνατόν.¹⁸ Άρα τέτοιου είδους σχέση μεταξύ της Μονής Δουρούτης και των κοινοτήτων δεν υφίστατο. Από την άλλη, ειδικά το 1874, το Μοναστήρι δεν είχε οφειλές ούτε έχουν σωθεί μαρτυρίες για διαχειριστικές ατασθαλίες του ηγουμένου που να δικαιολογούν την επείγουσα ανάγκη ορισμού επιτροπείας. Τέλος, η Μονή δεν είχε ακόμα αναλάβει τη χρηματοδότηση των πέντε σχολείων. Επομένως, η συμμετοχή των λαϊκών στη διοίκηση της Μονής Δουρούτης μέσω του θεσμού της επιτροπείας χρονολογείται πριν από το 1874 και πιθανότατα πριν από τη σύσταση της Κεντρικής Μοναστηριακής Επιτροπής. Η ανάμειξη των όμορων κοινοτήτων έχει ήδη επιβεβαιωθεί από το έγγραφο του έτους 1844, όπου οι αντιπρόσωποι των πέντε χωριών βεβαιώνουν την ύπαρξη ακινήτων της Μονής στη Ραψίστα. Επιπλέον, ένα δεύτερο έγγραφο του έτους 1851 έρχεται να συμβάλλει προς την ίδια κατεύθυνση. Πρόκειται για μία επιστολή των αντιπροσώπων έξι αυτή τη φορά κοινοτήτων (των γνωστών πέντε και της Κόντισκας) προς τον Οικουμενικό Πατριάρχη με θέμα την περίοδο 1827-1832 για το Μοναστήρι της Δουρούτης, όταν, μετά την πτώση του Αλή Πασά και την κατάρρευση της ασφάλειας στην επικράτειά του, ένας Αλβανός, ο *Μουσταφά Σιαμέτης Άργυροκαστρίτης*, σφετερίστηκε διά της βίας το σύνολο των προσόδων της Μονής για πέντε χρόνια.¹⁹ Η ζημία που προκάλεσε καταγράφεται και εστάλη στον Πατριάρχη, άγνωστο γιατί, είκοσι χρόνια αργότερα από τις εν λόγω κοινότητες και όχι από τον ηγούμενο. Ωστόσο, και τα κατάστιχα εσόδων-εξόδων της

¹⁸ Βλ. *Γενικοί Κανονισμοί περί διευθετήσεως των εκκλησιαστικών και εθνικών πραγμάτων*, σ. 75: «ΑΡΘΡΟΝ Β'. Όσα Μοναστήρια έχουσι χωρία ιερατευόμενα υπ' αυτών, υποχρεούνται να καίωσι τήν σχέσιν ταύτην. Τα ρηθέντα χωρία συγχωνεύονται έν τή γενική ποιμαντορία του Αρχιερέως, ως κατ' εϋθειαν ένορία τής έπαρχίας του. Τα δέ Μοναστήρια μένουσιν ως καταφύγια καλογήρων, καταλιμπανόντων τά τοϋ κόσμου.».

¹⁹ Βλ. Α.Μ.Ι.Ι.Μ-(1851)-, Επιστολή κατοίκων των πέριξ της Ιεράς Μονής Δουρούτης κοινοτήτων στον Οικουμενικό Πατριάρχη. Βλ. και παράρτημα σ. 124. Για την κίνηση των Αλβανών μετά την πτώση του Αλή Πασά βλ. Παπαδόπουλος Στέφανος, *Η επανάσταση στην δυτική Στερεά Ελλάδα (Μετά την πτώση του Μεσολογγίου ως την οριστική απελευθέρωση της 1826-1832)*, Διδακτορική διατριβή, Θεσσαλονίκη 1962, σ. 164-168.

υπό εξέταση περιόδου και ο Μοναστηριακός Κώδικας δεν αφήνουν πουθενά να εννοηθεί ότι είχε διαμορφωθεί ένα καθεστώς εγγενούς συγκυριότητας των κοινοτήτων στις προσόδους της Μονής. Οι τελευταίες όμως απολάμβαναν το δικαίωμα να κατευθύνουν και να επηρεάζουν μέσω των εκπροσώπων τους την οικονομική λειτουργία του ιδρύματος. Και όχι μόνο την οικονομική.

Μετά το θάνατο του Παρθενίου και για δύο έτη τη διεύθυνση της Δουρούτης ανέλαβε τοποτηρητής, *ὁ Ὀσιώτατος Ἱερομόναχος κὺρ Θεόκλητος καὶ τριμερῆς ἐκ τῶν πέριξ χωρίων ἐπιτροπήν, ὡς μὴ εὐρεθέντος μέχρι τοῦδε καταλλήλου προσώπου εἰς διορισμὸν ἡγουμένου.*²⁰ Το διάστημα του Θεόκλητου είναι εκείνο στο οποίο βασιστήκαμε κατά κόρον για την έρευνα και την ερμηνεία της οικονομικής λειτουργίας της Μονής Δουρούτης, καθώς έχουν διατηρηθεί άθικτα τα ημερολογιακά κατάστιχα εσόδων και εξόδων 1875-77 και τα κατάστιχα του σπόρου που ο ίδιος, ως τοποτηρητής, ήταν εξουσιοδοτημένος να καταστρώνει, να υπογράφει και τέλος να υποβάλει προς έλεγχο πρωτίστως στην τριμελή και στη συνέχεια στη Μητρόπολη ενώπιον της Κεντρικής Μοναστηριακής Επιτροπής.²¹

Εντούτοις, η Μονή έπρεπε σύντομα να αποκτήσει κανονικό ηγούμενο και τέτοιος αναδείχθηκε το Σεπτέμβριο του 1877 ο Οσιώτατος Ιερομόναχος Νικόδημος, ως τότε μοναχός της Ιεράς Μονής Ελεούσης του Νησιού των Ιωαννίνων, κατόπιν αδειάς του ηγουμένου αυτής Αβακούμ. Με το ίδιο πρακτικό ορίστηκε η χορήγηση επιδομάτων στα σχολεία των όμορων κοινοτήτων και η κατάθεση των ισολογισμών της Δουρούτης στη Μοναστηριακή Επιτροπή ανά έτος.²² Η περίπτωση Νικόδημου αποδεικνύει ότι ακόμα και σε μια Μονή που όλα βαίνουν καλώς και η οποία διαθέτει όλα τα εχέγγυα για να επιτελέσει θεάρεστο κοινωνικό έργο, μια κακή διοίκηση και ένα οικονομικό σκάνδαλο -μολονότι ο Μοναστηριακός Κώδικας δεν φωτίζει όλες τις πλευρές και δυστυχώς ούτε το ρόλο των επιτρόπων σ' αυτό, μπορούν να επιφέρουν ισχυρό κλονισμό, δύσκολα αναστρέψιμο. Για πόσο καιρό ο Νικόδημος και οι πιθανοί συνεργοί του νέμονταν τις προσόδους της Μονής δεν προκύπτει από το αρχειακό υλικό. Πάντως, η Μοναστηριακή Επιτροπή επενέβη τον Μάιο του 1881 υποχρεώνοντας τον ηγούμενο να καταβάλει τα επιδόματα για τη συντήρηση των σχολείων στη Μητρόπολη και εκείνη στη συνέχεια να πληρώνει τους δασκάλους ανά τέσσερις ή έξι μήνες λαμβάνοντας την απαραίτητη απόδειξη. Επίσης, του έγινε αυστηρή σύσταση εξαιτίας των προκλητικών επαφών του με τους περίοικους, του αφαιρέθηκε το δικαίωμα να εκποιεί μοναστηριακή περιουσία, ακόμα και κινητή, άνευ γνώσεως της Κεντρικής Επιτροπής και ο ίδιος υποσχέθηκε να μην παρουσιάσει στο εξής καμία οφειλή στο συναφή έλεγχο των λογαριασμών της Μονής.

Υπὸ τοὺς ἀνωτέρω ὄρους θὰ ἐξακολουθήσῃ διευθύνων τὰ τῆς Μονῆς, ἐκτὸς ἀπρόοπτον, εἰς ἃ ὑπάρχοντα οἱ πάντες ἄνθρωποι, ἅτινα ληφθήσονται ὑπ' ὄψιν, ἄλλως ἐὰν δὲν συμμορφωθῇ εἰς ἀνωτέρω καὶ φανῇ παρεκτρεπόμενος ἢ μὴ ἀνταποκρινόμενος ὡς Κανονικὸς ἡγούμενος, εἰς τὴν ἀνατεθεῖσαν αὐτὴν ἀποστολὴν ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει θέλει ἀποβάλεται τῆς Ἡγουμενεῖας, ἐφ' ᾧ καὶ συνετάχθη ἢ παροῦσα πράξις ἐν ἧ ὑπογράφεται.

Τῇ 16 Μαΐου 1881 Ἰωάννινα.

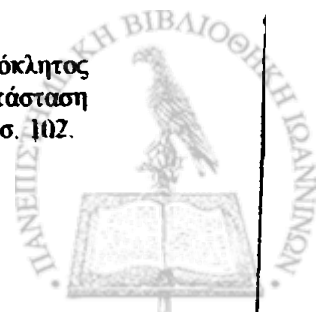
*ὁ ἡγούμενος τῆς Δουρούτης Νικόδημος.*²³

²⁰ Βλ. Α.Μ.Ι.-Ι.Μ. Κώδικας Μοναστηριακής Έπιτροπής 1871-1890, σ. 106.

²¹ Τα κατάστιχα αυτά, τα οποία διατηρούνται σε σχετικά καλή κατάσταση, κατέστρωσε ο Θεόκλητος το 1877 για δεύτερη φορά μετά από προτροπή της Μοναστηριακής Επιτροπής και σε αντικατάσταση παλαιότερων ισολογισμών που μετά τον σχετικό έλεγχο είχαν κριθεί ακατάλληλοι. Βλ. αυτόθι, σ. 102.

²² Βλ. αυτόθι, σ. 106.

²³ Βλ. αυτόθι, σ. 147-148.

Από τη στιγμή εκείνη η αποπομπή, δαμόκλειος σπάθη πάνω στον ηγούμενο που προκάλεσε ποικίλα προβλήματα στη Μονή Δουρούτης, δεν θα καθυστερούσε. Ο έλεγχος της Μοναστηριακής Επιτροπής γινόταν βαθμιαία όλο και πιο αυστηρός. Τον Ιούλιο του 1882 ανέθεσε σε ένα ουδέτερο πρόσωπο, τον αιδεσιμότατο παπά Στέφανο από το γειτονικό χωριό της Κόντσικας, τη συλλογή των γαιοπροσόδων της Μονής Δουρούτης από τους καλλιεργητές των μοναστηριακών γαιών της Σαντοβίτσας, της Κοσμηράς, της Ραψίστας, του Λιόκου και του Νεοχωρόπουλου, χωρίς την παραμικρή ανάμιξη του ηγουμένου. Έτσι, το σύνολο των αρμοδιοτήτων του Νικόδημου είχε πλέον ανακληθεί, ώσπου τον Οκτώβριο του 1882 καθαιρέθηκε και επίσημα και τη διαχείριση επωμίστηκε για άλλη μία φορά ο ιερομόναχος Θεόκλητος, που στο μεσοδιάστημα εκτελούσε καθήκοντα εφημερίου διαμένοντας εντός του μοναστηριακού συγκροτήματος. Στην κρίσιμη εκείνη συνεδρίαση έλαβαν μέρος συνολικά δέκα εκπρόσωποι, κληρικοί και πρόκριτοι, των πέντε κοινοτήτων αλλά και ο ηγούμενος της Μονής Περιστεράς Χρυσάνθος. Ο νέος διευθυντής ανέλαβε τα καθήκοντα του υπό ιδιαίτερα δυσμενείς συνθήκες. Η Μοναστηριακή Επιτροπή, επιφορτισμένη με την εξυγίανση της διοίκησης και των οικονομικών της Μονής Δουρούτης, αποφάσισε τον έλεγχο των λογαριασμών ανά μήνα ή δίμηνο και απαγόρευσε εκ των προτέρων στον Θεόκλητο την εκποίηση μοναστηριακής περιουσίας, δίχως την έγκρισή της. Όσο όμως περιοριζόταν η εξουσία του Θεοκλήτου, τόσο ενισχυόταν η επιρροή των γειτονικών κοινοτήτων στα ζητήματα διαχείρισης και εποπτείας της Μονής. Το εν λόγω πρακτικό φανερώνει ότι η Κεντρική Μοναστηριακή Επιτροπή θα λάμβανε σοβαρά υπόψη τις σχετικές με τη διαχειριστική πολιτική του διευθυντή πληροφορίες που θα μετέφεραν κάτοικοι των γύρω χωριών, ενώ για την επικείμενη σύνταξη του καταλόγου της κινητής και ακίνητης περιουσίας εντολοδόχοι ορίστηκαν πέντε πρόκριτοι, ένας για κάθε κοινότητα, και ο αιδεσιμότατος παπά Στέφανος. Μια παρόμοια πενταμελής επιτροπή με ένα μέλος από κάθε κοινότητα έπρεπε να συγκροτήσει και ο τότε Μητροπολίτης Ιωαννίνων Σωφρόνιος. Σκοπός της η άμεση εξεύρεση καταλλήλου και αποτελεσματικού προγράμματος, ώστε να απαλλαχτεί το Μοναστήρι της Δουρούτης από τα ποικίλα προβλήματα. Το πρόγραμμα θα υποβαλλόταν προς έγκριση στην Κεντρική Μοναστηριακή Επιτροπή, τον Μητροπολίτη και την Επαρχιακή Δημογεροντία. Τέλος, με το ίδιο πρακτικό δόθηκε στο Νικόδημο η δυνατότητα να παραμείνει στη Μονή Δουρούτης, υπό τις διαταγές του Θεόκλητου.²⁴

Στις 25 Ιουνίου 1884, η Μοναστηριακή Επιτροπή διόρισε επικεφαλής της Δουρούτης τον ιερομόναχο Γρηγόριο, τώως ηγούμενο της Μονής Βελλάς, ο οποίος όμως εκ των υστέρων αρνήθηκε την ηγουμενία, γεγονός που αποκαλύπτει ότι υπήρχε ελευθερία βούλησης και η ανάληψη καθηκόντων δεν ήταν αναγκαστική παρά τη σύσταση της Επιτροπής. Έτσι, ο Θεόκλητος χρήστηκε νέος ηγούμενος και συγχρόνως διορίστηκαν δύο επίτροποι, ο πατήρ Ευάγγελος από την Κοσμηρά και ο Αναγνώστης Σπύρος από την Σαντοβίτσα, με ενιαύσια θητεία. Η επιτροπή ονομάστηκε *έξωτερική* και το έργο της περιελάμβανε κυρίως την *διαφώτισιν Μητροπόλεως και Κεντρικής Επιτροπής*, όπως αναφέρεται στο πρωτότυπο, με τον έλεγχο των λογαριασμών να μην προσδιορίζεται χρονικά, αλλά να επαφίεται στην κρίση της Μοναστηριακής Επιτροπής.²⁵ Συνεπώς, η επιστασία δεν διακόπηκε αλλά δεν επαναδιατυπώθηκαν οι αυστηροί περιορισμοί του 1882.

²⁴ Βλ. αυτόθι, σ. 189-192. Η καταγραφή της περιουσίας περιλαμβάνει μονάχα την κινητή περιουσία, και τις ποσότητες των δημητριακών που βρίσκονταν στις αποθήκες του Μοναστηριού, παρόλο που προαναγγέλλεται και η καταγραφή των ακινήτων. Βλ. αυτόθι, σ. 196-198.

²⁵ Βλ. αυτόθι, σ. 217, 223-224.

Οφείλουμε να ομολογήσουμε ότι, μετά τις συνεχείς παρεμβάσεις του Μητροπολίτη και της Κεντρικής Μοναστηριακής Επιτροπής, εύλογο ήταν τα δύο χρόνια της τοποτηρητείας και τα επόμενα της ηγουμενίας του Θεοκλήτου να χαρακτηρίζονται από τη σταδιακή εξισορρόπηση των οικονομικών της Μονής Δουρούτης. Και εδώ εντοπίζεται το μεγαλύτερο νοηματικό και πληροφοριακό κενό στο αρχειακό υλικό. Παρά την εμφανή ανάκαμψη, με τους λογαριασμούς του διαστήματος 1884-1885 να παρουσιάζουν δίκαιη διαχείριση και ελάχιστα χρέη, ο Θεόκλητος σε έγγραφο τον Φεβρουάριο του 1886 αποκαλείται *τέως κανονικός ηγούμενος της Τεράς Μονής Δουρούτης*.²⁶ Τα αίτια της απομάκρυνσης του Θεόκλητου δεν διευκρινίζονται. Εντούτοις, πιστεύουμε ότι συνέτρεχαν σοβαροί λόγοι από την πλευρά της Μονής ή του ίδιου ή των περιοίκων, εφόσον έως το Δεκέμβριο του 1888 η Δουρούτη είχε μείνει παντελώς ακέφαλη. Την απουσία ηγουμένου ή τοποτηρητή και το επακόλουθο διοικητικό κενό αναπλήρωναν προσωρινά ο κ. Κωνσταντίνος Σπέγγος, ταμίας διορισμένος από την Μητρόπολη και εξουσιοδοτημένος να αποδίδει τακτικά τα επιδόματα των σχολείων ήδη από τον Μάρτιο του 1886, και η προαναφερόμενη διμελής εξωτερική επιτροπή.²⁷ Η λαϊκή επιτροπεία, με εναλλαγές στα πρόσωπα των συμμετεχόντων αλλά πάντα με σταθερή γεωγραφική προέλευση μία από τις πέντε όμορες κοινότητες, συνεχίστηκε και τα έτη 1887-1888, με την ανάθεση βασικών οικονομικών δραστηριοτήτων της Μονής, όπως της πώλησης του γάλακτος διά πλειοδοσίας και της είσπραξης των χρημάτων από το ενοίκιο του χανιού, σε πρόσωπο εκτός του κοινοβίου, εφόσον στη Μονή Δουρούτης δεν έδρευε πια κανονικός ηγούμενος ή τοποτηρητής.²⁸ Μόνο σε πρακτικό του Ιουνίου του 1888 αναφέρεται αόριστα η ύπαρξη τοποτηρητή και δη κληρικού, αφού στο αρχείο εμφανίζεται ως *αϊδεσιμότατος Τοποτηρητής Δουρούτης*. Το όνομα του όμως δεν καταχωρείται.²⁹

Εν κατακλείδι, παραμένει προς το παρόν άγνωστο τι συνέβη την τελευταία δεκαετία του 19^{ου} αιώνα στη Μονή Δουρούτης. Η έλλειψη πληροφοριών δεν μας επιτρέπει να αποσαφηνίσουμε πλήρως το θέμα της διαδοχής στη διοίκηση έως την τελική ανάληψη καθηκόντων από τον τοποτηρητή παπά Γιάννη το 1902, όταν δηλαδή πραγματοποιήθηκε η περιουσιακή και διαχειριστική συγχώνευση με τη Μονή Περιστεράς. Ούτε μπορούμε να προχωρήσουμε σε μία γενική αποτίμηση της περιόδου της λαϊκής επιτροπείας καθώς, εκτός των δεδομένων της απόδοσης των σχολικών επιδομάτων και της συλλογής των παγιωμένων προσόδων από την εκμετάλλευση ακινήτων και ζωικού κεφαλαίου, δεν διαθέτουμε επιπλέον στοιχεία για την ανασύσταση αυτού του κεφαλαίου του Μοναστηριού. Είναι όμως ορατό διά γυμνού οφθαλμού ότι η ολοένα αυξανόμενη ισχύς και η συνεχής ανάμειξη των περιοίκων στη διαχείριση της μοναστηριακής περιουσίας κάθε άλλο παρά ωφέλησε τη Δουρούτη. Ακόμα και η συχνότητα με την οποία η συγκεκριμένη Μονή απασχόλησε την Κεντρική Μοναστηριακή Επιτροπή είναι ενδεικτική της αλλαγής που συντελέστηκε βαθμιαία στο Μοναστήρι. Οι εκπρόσωποι των πέντε κοινοτήτων, μολονότι δεν γνωρίζουμε εάν εξέφραζαν το σύνολο των κατοίκων, από θεματοφύλακες έγιναν επόπτες και τελικά μετατράπηκαν σε διεκδικητές του μοναστηριακού πλούτου, έμμεσα στην αρχή αλλά η διαδικασία εμπλοκής είχε ήδη ξεκινήσει πολύ πριν την αυγή του 20^{ου} αιώνα.

²⁶ Βλ. αυτόθι, σ. 245-248.

²⁷ Βλ. αυτόθι, σ. 249.

²⁸ Βλ. αυτόθι, σ. 240-241.

²⁹ Ο λόγος για το πρακτικό περί της ανέγερσης φούρνου σε οικόπεδο της Μονής κοντά στη συνοικία της Μητρόπολης που μελετήσαμε σε προηγούμενο κεφάλαιο. Βλ. παραπάνω σ. 62.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η προσπάθεια ανασύστασης της ιστορίας των Μονών Δουρούτης και Περιστεράς κατά την περίοδο 1865-1902, με τα όποια κενά παρουσίαζε το αρχαικό υλικό που είχαμε στη διάθεση μας, ανέσυρε στην επιφάνεια την ύπαρξη κοινών μηχανισμών λειτουργίας, όμοιων διαχειριστικών πολιτικών και κοινής εποπτείας για τα δύο οικεία πλέον στον αναγνώστη Μοναστήρια, στην «εκπνοή» της οθωμανικής κυριαρχίας στην Ήπειρο. Με τα λιγοστά μόνο μέτρα που χώριζαν τα δύο κοινόβια να αποτελούν στην ουσία συνδεδετικό κρίκο, οι δύο Μονές φαίνεται ότι ξεκίνησαν μια παράλληλη αλλά και ταυτόχρονα συγκλίνουσα πορεία πολύ πριν από την τυπική συνένωσή τους το 1902, γιατί και πιστεύουμε ότι θα ήταν ατόπημα να μελετηθούν ξεχωριστά. Από την άλλη πλευρά, εφόσον η παρούσα εργασία είναι μελέτη περιπτώσεων, είναι κρίσιμο να υπερθεματίσουμε παράλληλα με τις ομοιότητες και τη μοναδικότητα της κάθε Μονής, αφού διαφοροποιήσεις υφίστανται για το οικονομικό, διοικητικό και κοινωνικό υπόβαθρο των αντικειμένων μας.

Οι θεμελιώδεις άξονες πάνω στους οποίους βασίστηκε η ίδια η ύπαρξη και ο ρόλος που διαδραμάτισαν οι Μονές Δουρούτης και Περιστεράς στη νέα εποχή και τάξη πραγμάτων, η οποία εγκαινιάστηκε με τις μεταρρυθμίσεις στο οθωμανικό κράτος, δεν είναι σαφώς πρωτοφανείς. Αντιθέτως, θα λέγαμε ότι δεν υπάρχει πρωτοτυπία αλλά μια επιμονή, αν όχι εμμονή, στο γνωστό και από αιώνες δοκιμασμένο. Έτσι, και οι δύο Μονές είχαν έως το 1865-66 αποκτήσει και παγιώσει ένα ικανό μέρος της έγγειας ιδιοκτησίας τους -μεγαλύτερο για τη Μονή Δουρούτης, μικρότερο για τη Μονή Περιστεράς, αν και δεν είμαστε βέβαιοι κατά πόσο αυτή η μεταβλητή επηρέασε την τελική συνάρτηση- και με καθόλα σύννομο τρόπο, με αναγνώριση της κυριότητας από την επίσημη οθωμανική πλευρά. Εμείς, μόνο υποθέσεις μπορούμε να κάνουμε σχετικά με την προέλευση και τις μεθόδους συγκέντρωσης της μοναστηριακής γης, αφού τη συναντήσαμε αποκρυσταλλωμένη και τα κατάστιχα είναι δυστυχώς ιδιαίτερα φειδωλά στα ζητήματα επένδυσης μοναστηριακού κεφαλαίου στο συγκεκριμένο τομέα.

Παρόλα ταύτα, τα κτήματα εκείνα και όσα αποκτήθηκαν στη συνέχεια, αν και όχι όλα, αλλά προφανώς τα πλέον εύφορα, αξιοποιούνταν με την παλαιά και ευρέως διαδεδομένη μέθοδο της αγροληψίας και της εμφύτευσης, αποκλειστικά με καλλιέργειες που μπορούσαν να υποστηριχθούν από το άνυδρο και το άγονο του εδάφους. Έπειτα, τα αρχεία αποκάλυψαν ποιοι ήταν οι καλλιεργητές και που κατέληγαν οι ετήσιες συγκομιδές των δύο Μονών, αλλά και πώς συντηρούσαν οι Μονές ζωικό κεφάλαιο και εκμίσθωναν ακίνητα. Έτσι, αποκαλύφθηκαν σταδιακά οι ανθρώπινοι κύκλοι που περιέβαλαν τα δύο Μοναστήρια και που ήταν στην πραγματικότητα ομόκεντροι και σχετικά μικρής ακτίνας. Όλο εκείνο το ανθρώπινο δυναμικό που συνέβαλλε στις ποικίλες οικονομικές δραστηριότητες της Περιστεράς και της Δουρούτης, (μισακάριδες αγρότες και ανειδίκευτοι εποχιακοί εργάτες που πληρώνονταν με ημερομίσθιο) πήγαζε από τις όμορες κοινότητες. Θα αναρωτηθεί όμως κανείς: η λειτουργία των Μονών επέφερε ουσιαστική αναζωογόνηση στην οικονομία τουλάχιστον των γύρω περιοχών; Η απάντηση είναι αποφαστική. Οι Μονές Δουρούτης και Περιστεράς δεν απετέλεσαν εξαίρεση στον κανόνα του γενικού οικονομικού μαρasmus και της εικόνας παρακμής της περιφέρειας και της πόλης των Ιωαννίνων στο β' μισό του 19^{ου} αιώνα. Τα ημερομίσθια που έδιναν παρέμεναν χαμηλά και η σοδειά των τσιφτσίδων, μετά την απόδοση φόρων και γεώμορου, δεν επαρκούσε για την αξιοπρεπή τους διαβίωση. Οι δε Μονές, αφιέρωναν το μεγαλύτερο μέρος των αγροτικών προϊόντων στην εσωτερική κατανάλωση, είτε ζωοτροφή, είτε διατροφή ανθρώπων, και στην επιστροφή με τη μορφή σπόρου στους καλλιεργητές.

Συνεπώς, φρόντιζαν απλά για την διαίωνιση αυτού του είδους της παραγωγικής διαδικασίας. Ακόμα και η Μονή Δουρούτης, που είχε σαφώς περισσότερους καλλιεργητές στη διάθεση της και η συνολική σοδειά τη δεκαετία 1870-1880 ήταν περισσότερο από ικανοποιητική, δεν επέλεγε να εμπορευματοποιήσει μεγάλο ποσοστό του αγροτικού της πλεονάσματος. Αυτή η στάση καταρρίπτει ή επιβεβαιώνει το μύθο της αυτάρκειας για τις Μονές; Απαντάμε ότι τον επιβεβαιώνει εν μέρει μόνο διότι δεν συνέβαινε το ίδιο και με την εκμετάλλευση του ζωικού κεφαλαίου. Τα πολυάριθμα αγαθά που απέρρεαν από την εκτροφή αιγοπροβάτων, χωρίς ωστόσο ο αριθμός των κοπαδιών να είναι υπερβολικά αυξημένος, διαπιστώσαμε ότι πωλούνταν στην εγχώρια αγορά με άμεσο επακόλουθο την εισροή ρευστού στις Μονές. Τα χρήματα εκείνα στη συνέχεια ξοδεύονταν μερικώς για την κάλυψη καθημερινών λειτουργικών αναγκών, όπως π.χ διατροφή, ένδυση, παροχή υπηρεσιών κ.α., κατέληγαν δηλαδή ξανά στην αγορά. Συνεπώς, τετραπλή ήταν η οικονομική υπόσταση των δύο χριστιανικών καθιδρυμάτων, αφού υπήρξαν ταυτόχρονα γαιοκτήμονες, εργοδότες, προμηθευτές και καταναλωτές.

Η άλλη όψη του νομίσματος αφορά στις οικονομικές υποχρεώσεις. Στη σκληρή πραγματικότητα για τη Δουρούτη και την Περιστερά παρουσιαζόταν επιτακτική η ανάγκη της περιοδικής καταβολής μεγάλων ποσών με τη μορφή της διπλής φορολογίας, προς το οθωμανικό κράτος και προς την ανώτατη εκκλησιαστική ιεραρχία. Οι Μονές έκαναν το παν για να είναι όσο το δυνατόν συνεπείς και η προσφιλέστερη μέθοδος για την αποφυγή οικονομικών αδιεξόδων ήταν και τότε ο δανεισμός. Και σ' αυτό ακριβώς το σημείο εντοπίζεται η ειδοποιός διαφορά ανάμεσα στα δύο Μοναστήρια.

Η Περιστεράς, από την αρχή της εξεταζόμενης περιόδου μοιάζει να συνθλίβεται κάτω από τα υπέρογκα χρέη και έτσι παρέμεινε έως και τη συνένωση το 1902. Τα αίτια για την ανέχεια δεν καθορίζονται. Ίσως να οφείλεται ως ένα βαθμό και στη επένδυση μοναστηριακών κεφαλαίων για αγορά γης και αστικών ακινήτων από το 1865 και εξής, αλλά οι μηχανισμοί αντιμετώπισης της κρίσης μπορούν να συνοψιστούν στο τρίπτυχο: «χρέη - δανεισμός - υποθήκη». Και από τη στιγμή που εισήλθε σ' αυτό το φαύλο κύκλο η Μονή Περιστεράς αδυνατούσε να εξέλθει. Οι δανειστές ήταν κυρίως λαϊκοί ποικίλων θρησκευτικών ταυτοτήτων: χριστιανοί, μουσουλμάνοι, εβραίοι. Μοιράζονταν όμως ένα κοινό χαρακτηριστικό προέρχονταν σχεδόν όλοι από ένα δυναμικά ανερχόμενο κοινωνικό στρώμα που αμφισβήτησε τον 19^ο αιώνα την καθεστηκυία τάξη και τους παραδοσιακούς πόλους εξουσίας. Έμποροι, συντεχνίτες και αστοί κάθε είδους έβλεπαν την έκρυθμη κατάσταση της Μονής ως μια ευκαιρία για προσπορισμό. Και η Μονή κρατούσε αμυντική στάση και επεδίωκε με κάθε τρόπο να ισορροπήσει πάνω σε τεντωμένο σκοινί για να κατορθώσει να προστατεύσει και να διατηρήσει την περιουσία της. Μολονότι οι πηγές σιωπούν για το ζήτημα αυτό, θεωρούμε ότι η χρονική διάρκεια, το μέγεθος και η ένταση της κρίσης δεν θα πρέπει να άφησαν τη Μονή Περιστεράς αλώβητη. Ωστόσο, το 1929 υπήρχε ακόμα ένα μέρος της ακίνητης ιδιοκτησίας της, οπότε η απογύμνωση της σίγουρα δεν ήταν ολική. Ο κίνδυνος όμως δεν ήταν μονομερής. Παράλληλα με όσους έσπευδαν να συμβάλλουν στη θεωρητική εξυγίανση των οικονομικών της Μονής μέσω του δανεισμού, υπήρχαν και οι παραδοσιακοί Οθωμανοί τοπάρχες, οι οποίοι παρόλη την προσπάθεια εκμηδενισμού των φυγόκεντρων δυνάμεων από την Υψηλή Πύλη, ευημερούσαν και επεξέτειναν την έγγεια ιδιοκτησία τους σε βάρος των πρώην ιδιοκτητών και του οθωμανικού δημοσίου. Ένας από αυτούς ήταν ο Χαϊφεντίν πασάς, του οποίου το τσιφλίκι γειτνίαζε με γαίες της Μονής Περιστεράς μετά την εξαγορά μεγάλου μέρους των δημόσιων γαιών του χωρίου Ραψίστα. Η Μονή συνδιαλέχτηκε

μαζί του και προχώρησε σε αναγκαστική ανταλλαγή γαιών, προσθέτοντας στον κατάλογο άλλον έναν εν δυνάμει εχθρό της ευημερίας της.

Στον αντίποδα, η Μονή Δουρούτης δεν αντιμετώπιζε ζητήματα υπερχρέωσης. Αντιθέτως μάλιστα τα αγαθά και τα εισοδήματα της όχι μόνο επαρκούσαν αλλά και περίσσευαν, ώστε να επιτελέσει αξιόλογο κοινωνικό και εκπαιδευτικό έργο. Ωστόσο, το λαϊκό στοιχείο βρήκε και σ' αυτή την περίπτωση «δίοδο» στην εσωτερική διοίκηση, με απόρροια τη διατάραξη της ισορροπίας. Εκμεταλλευόμενοι έναν αμφιβόλου ηθικής και χρηστότητας ηγούμενο οι εκπρόσωποι των κατοίκων των όμορων κοινοτήτων υπέσκαψαν την τάξη και προκάλεσαν τριγμούς στη λειτουργία της Μονής. Ο ρόλος της λαϊκής επιτροπείας και των διαφωτιστικών επιτροπών ήταν καταλυτικός για το μέλλον της. Από εκεί και πέρα κάθε νέος διαχειριστής θεωρήθηκε πλέον «ξένο σώμα» έως ότου το πλούσιο Μοναστήρι της Δουρούτης απέμεινε ακέφαλο και όλα αυτά υπό το άγρυπνο βλέμμα της Μοναστηριακής Επιτροπής και του Μητροπολίτη. Ενδεχομένως οι πέριξ κοινότητες απολάμβαναν και σε παλαιότερη εποχή προνόμια συνδιαχείρισης των πόρων της Μονής. Η παρουσία και η συνεχής ανάμιξη τους όμως δεν μοιάζει να την ωφέλησε ιδιαίτερα ούτε βραχυπρόθεσμα ούτε μακροπρόθεσμα.

Η συνένωση του 1902 συνιστά και την ολοκλήρωση ενός πολυσέλιδου κεφαλαίου της ιστορίας των δύο Μονών από πολλές απόψεις. Πρώτον, διότι συνέπεσε με την κατάργηση του θεσμού της Κεντρικής Μοναστηριακής Επιτροπής. Δεύτερον, το ότι πραγματοποιήθηκε σημαίνει ότι από ένα χρονικό σημείο και μετά δεν υπήρχε η ανάγκη ή η δυνατότητα να λειτουργούν ξεχωριστά οι δύο Μονές σε τόσο κοντινή απόσταση. Ενδεχομένως και να ήταν πρωτοβουλία του τότε Μητροπολίτη Σωφρονίου με σκοπό την αποκατάσταση ενιαίας διοίκησης στις δύο Μονές. Πάνω απ' όλα όμως διαφαίνεται η προσπάθεια αποτελεσματικότερης προστασίας και των δύο Μοναστηριών από τις κοινότητες που τις περιέβαλαν. Από το Αρχείο καθίσταται εμφανές ότι τα τέλη του 19^{ου} αιώνα σηματοδοτούν τη βαθμιαία αποδόμηση για τη Δουρούτη και την Περιστερά, αν και αυτή δεν θα συντελεστεί παρά μόνο μετά την ένταξή τους στην Ελλάδα. Εντούτοις, το παράδοξο είναι ότι, ενώ η συνηθέστερη εκδοχή θέλει την πιο αδύναμη οικονομικά Μονή που απειλείται με αφανισμό να μετατρέπεται σε μετόχι της Μονής που ευημερεί, στην περίπτωση της Δουρούτης και της Περιστεράς συνέβει το ακριβώς αντίστροφο. Εκτός της ιδανικότερης γεωγραφικής θέσεως της Περιστεράς, λόγω του ομαλού του εδάφους και της ευκολότερης πρόσβασης σε αυτή, στην τελική απόφαση μπορεί να συνέβαλαν παράγοντες όπως η κατάσταση των μοναστηριακών συγκροτημάτων στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, μετά τον ατυχή πόλεμο του 1897, και το «επισκοπικό» κτίριο σχήματος Π, που ήταν σαφώς καταλληλότερο για να φιλοξενήσει τη νέα έδρα της ενιαίας διοίκησης. Ο αιώνας αυτός έφερε την ανατροπή. Στην ιστορική μνήμη ξεθώριασε το παλαιότερο και άλλοτε ακμάζον Μοναστήρι της Δουρούτης και επιβίωσε της Περιστεράς με διττή ονομασία για να υπενθυμίζει τη μακραίωνη παρουσία και των δύο Μονών στο χώρο που δέσποζαν κάποτε.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Α. ΑΡΧΕΙΑΚΟ ΥΛΙΚΟ

Εδώ παρατίθεται ένα μικρό αλλά αντιπροσωπευτικό δείγμα από το ανέκδοτο αρχειακό υλικό που χρησιμοποιήθηκε για την εκπόνηση της εργασίας. Επισημαίνουμε ότι όσα κείμενα παρατίθεται στη συνέχεια προέρχονται εξολοκλήρου από τον Μεγάλο Μοναστηριακό Κώδικα 1871-1890 του αρχείου των Ιερών Μονών της Μητροπόλεως Ιωαννίνων με ταξινομικό αριθμό Ι.Μ-0.3.2.4. Η ορθογραφία και η στίξη των κειμένων έχει διατηρηθεί αυτούσια. Για την ορθότερη και ευκολότερη χρήση του παρατήματος έγινε διαχωρισμός των εγγράφων που αφορούν στη Μονή Αγίου Γεωργίου Περιστεράς από τα αντίστοιχα της Μονής Αγίας Παρασκευής Δουρούτης. Η σειρά παράθεσης είναι χρονολογική. Μετά από την επιλογή των κειμένων ακολουθούν εικόνες από το αρχειακό υλικό καθώς και τα δύο δελτία (1929) του Αρχείου της Μητροπόλεως, φωτοτυπίες των οποίων υπάρχουν στο παράρτημα του βιβλίου της κ. Μάρθας Παπαδοπούλου.

1. ΜΟΝΗ ΑΓΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΕΡΙΣΤΕΡΑΣ

I.

Κώδικας Μοναστηριακής Έπιτροπής 1871-1890, σ. 79-80.

Πρακτικό περί σύναψης δανείου (1874).

Πρᾶξις ΚΗ.

Διὰ τῆς παροῦσης πράξεως δηλοποιεῖται ὅτι, τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ ἁγίου Γεωργίου εἰς Ραψίσταν ὑποπεσοῦσης εἰς χρέη ἐλήφθη ὑπὸ σύσκεψιν ἢ τούτου ἀπότισις ἐκ τῶν Μοναστηριακῶν προσόδων καὶ ἐκ τῆς πωλήσεως αἰγοπροβάτων καὶ τῆς ἐνοικιάσεως τοῦ χανίου ἐπὶ πενταετίαν κατὰ συνέπειαν πράξεως τῶν δανειστῶν ὑπὸ ἡμερ. 10 Ἰουλίου 1873 δι' ἧς ἀποφαίνονται καὶ διαδηλοῦσιν ὅτι οἰκοθεν ὀρμώμενοι χαρίζουσι τὸ τέταρτον τοῦ Κεφαλαίου καὶ τοὺς προερχόμενους τόκους των. Ἐπειδὴ δὲ τὸ διάβημα τοῦτο δὲν ἐξήρησε πρὸς ἀπόσβεσιν τῶν ὄλων χρεῶν, καὶ μένει ὀφειλούσα ἡ Ἱερὰ Μονὴ εἰς διαφόρους λίρας Ὀθωμανικὰς ἑκατὸν εἴκοσι Ἀρ. 120. Ἐν συνεδριάσει τῆς Μοναστ. Ἐπιτροπῆς ὑπὸ τὴν Προεδρείαν τῆς αὐτοῦ Σεβασμιότητος ἐνεκρίθη ἡ εὑρεσις δανείου πρὸς ἀπόσβεσιν τοῦ ποσοῦ τούτου, ὅπερ καὶ παρεχώρησαν σήμερον ὁ αἰδέσιμος κὺρ Παπᾶ Χριστόδουλος καὶ ὁ κὺρ Μιχαὴλ Καφτανιζόγλου ἐπὶ ἐτησίῳ τόκῳ πρὸς ἓν τοῖς ἑκατὸν τὸν μῆνα, καὶ κατὰ συνέπειαν ἐκδοθήσαντος τοῦ ὁμολόγου πρὸς αὐτοὺς ἐξ ὀγδοήκοντα μὲν λιρῶν πρὸς τὸν Κ. Μιχ. Καφτανιζόγλου, ἐκ τεσσαράκοντα δὲ πρὸς τὸν Κ. Παπᾶ Χριστόδουλον. Ἡ ἀπότισις τούτων γενήσεται ἐπὶ τοῖς ἐπομένοις ὄροις. Ὁ ἡγούμενος ὀφείλει διὰ τῶν ὑποδειχθέντων παρ' αὐτοῦ ἐγγυητῶν Βασίλειον Ἰωάννου καὶ Μιχαὴλ Ἀθανάσιου Ραψιστινοῦ νὰ δίδῃ κάτ' ἔτος ἐκ τῶν προσόδων τῶν πρωιμίων ἀποκλειστικῶς καὶ ἐξ ὄλων ἐν γένει, κατὰ δεύτερον λόγον τοὺς τόκους αὐτῶν καὶ χρεώλυτρον δέκα λίρας Ὀθωμ. μέχρι τῆς τελικῆς ἐξοφλήσεως αὐτῶν. Ἐν περιπτώσει ἀποκοιήσεως αὐτοῦ τὲ καὶ τῶν ἐγγυητῶν τοῦ τὸν ἐνιαύσιως προσφέρειν τοὺς τόκους καὶ τὸ ὠρισθὲν χρεώλυτρον, ἐπιβαρύνονται αἱ Μοναστηριακαὶ Γαῖαι, ἀπέναντι τοῦ ἀνωτέρω χρέους καὶ μόνου ὑπάρχοντος μέχρι τῆς ἐξοφλήσεώς του, ἐφ' ᾧ καὶ εἰς ἐνδειξιν ἐγένετο ἡ παροῦσα πρᾶξις.

Τῆ 18 Μαρτίου 1874 Ἰωάννινα.

Ὁ ἡγούμενος τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Ἁγίου Γεωργίου Ραψίστας Χρῦσανθος βεβεῶ.
 Βασίλειος Ἰωάννου ραψιστινός ἡγγεητής ὡς ἄνοθεν καὶ πλερότης.
 Διὰ τοῦ ἀγραμμάτου Μιχαήλ. Ἀθ. Ραψιστινοῦ μὲ λόγον τοῦ τὸν ὑπέγραψα ἐγὼ ὁ
 Μιχαλόπουλος ὡς ἐγγυητὴν καὶ πληρωτὴν ἐγὼ δὲ μαρτυρῶ.
 Μ/Α. Ἰωάννης Παπαγεωργίου μαρτυρῶ.
 Δημήτριος Γ. Μπίτζιος μαρτυρῶ.

Καταχώρησις δύω ὁμολόγων τῆς Ἱερᾶς Μονῆς.
 λίρ. Ὅθ. 80 ἦτοι λίρ. Ὅθωμ. ὀγδόνα ἐδανείσθην ὁ ὑποφαινόμενος ἡγούμενος τῆς Ἱερᾶς
 Μονῆς τοῦ Ἁγίου Γεωργίου εἰς ῥαψίστα παρὰ τοῦ Κυρίου Μιχαήλ Καφτανισόγλου
 σύμφωνα μὲ τὸ περιεχόμενον τῆς 28 πράξεως παρὰ τῷ Μοναστηριακῷ Κώδικι ὑπὸ
 σημερ. ἡμερ. μὲ τόκον πρὸς 12% κατ' ἔτος ὑποσχόμενος κατ' ἔτος νὰ πληρώσω τὸν
 τόκον αὐτῶν καὶ χρεώλυτρον λίρ. Ὅθωμ. ἐπτά, Ἀριθ. 7, παρουσιάζοντας καὶ ἐγγυητάς
 καὶ πληρωτάς τοὺς ἐκ Ραψίστας Κυρίους Βασίλειον Ἰωάννου καὶ Μιχαήλ Ἀθανασίου
 διό εἰς ἔνδειξιν ἐγένετο τὸ παρὸν ἐσφραγισμένον τῇ Μοναστ. Σφραγίδι,
 ὑπογεγραμμένον παρ' ἐμοῦ καὶ τῶν ἐγγυητῶν καὶ ὑποφαινόμεθα.

18 Μαρτίου 1874 Ἰωάννινα.

λίρ. Ὅθωμ. 40 ἦτοι λίρας Ὅθωμανικὰς σαράντα ἐδανείσθην ὁ ὑποφαινόμενος
 ἡγούμενος τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Ἁγίου Γεωργίου εἰς Ραψίστα παρὰ τοῦ αἰδεσιμωτάτου
 κὺρ Παπᾶ Χριστοδούλου σύμφωνα μὲ τὸ περιεχόμενον τῆς 28 πράξεως παρὰ τῷ
 Μοναστηριακῷ Κώδικι ὑπὸ σημερ. ἡμερ. μὲ τόκον πρὸς 12% κατ' ἔτος, ὑποσχόμενος
 κατ' ἔτος νὰ πληρώσω τὸν τόκον αὐτὸν καὶ χρεώλυτρον λίρας Ὅθωμ. τρεῖς, Ἀρ. 3,
 παρουσιάζοντας καὶ ἐγγυητάς καὶ πληρωτάς τοὺς ἐκ Ραψίστης Κυρίους Βασίλειον
 Ἰωάννου καὶ Μιχαήλ Ἀθανασίου διό εἰς ἔνδειξιν ἐγένετο τὸ παρὸν ἐσφραγισμένον τῇ
 Μοναστηριακῇ σφραγίδι, ὑπογεγραμμένον παρ' ἐμοῦ καὶ τῶν ἐγγυητῶν καὶ
 ὑποφαινόμεθα.

18 Μαρτίου 1874 Ἰωάννινα.

Ὁ ἡγούμενος τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Ἁγίου Γεωργίου Ραψίστας Χρῦσανθος
 ὑπόσχομαι.

Βασίλειος Ἰωάννου ἐγγυητὴς καὶ πληρωτὴς.

Διὰ τὸν ἀγράμματον Μιχαήλ. Ἀθανασίου. Ραψιστινόν μὲ λόγον τοῦ τὸν
 ὑπέγραψα ὡς ἐγγυητὴν ἐγὼ ὁ Χρηστός Μιχαλοπουλος, ὅστις καὶ μαρτυρῶ. αὐτὸς δὲ
 θέτει τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ +

Ἰωάννης Παπᾶ Γεωργίου μαρτυρῶ. Δημήτριος Γ. Μπίτζιος μαρτυρῶ.

+ Ὁ Ἰωαννίνων Σωφρόνιος ἐπιβεβαιοῖ.

II.

Κώδικας Μοναστηριακής Έπιτροπής 1871-1890, σ. 116-117.

Πρακτικό περί σύναψης νέου δανείου (1875).

Διὰ τῆς παρουσίας πράξεως δηλοποιεῖται ὅτι ἐν συνεδριάσει τῆς Μοναστηριακῆς ὑπὸ τὴν Προεδρείαν τῆς Α. Σεβασμιότητος πρὸς ἀπόσβεισιν τοῦ χρέους τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ ἁγίου Γεωργίου Περιστερᾶς ἐνεκρίθη καὶ ἐσχηματίσθη δάνειον ἐκ λιρῶν Ὄθωμ. ἑκατὸν εἴκοσι μὲ τόκον δώδεκα τοῖς ἑκατὸν παρὰ τοῦ αἰδεσιμοτάτου κ Παπᾶ Χριστόδουλου καὶ τοῦ κ. Μιχαῆλ Καφταντσόγλου, ὡς τὰ καθέκαστα δείκνυται διὰ τῆς 28. Πράξεως τοῦ παρόντος βιβλίου ὑπὸ σελίδα 79 καὶ ἡμερ. 18 Μαρτίου 1874. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἡγούμενος τῆς Ἱερᾶς ταύτης Μονῆς κύρ Χρῦσανθος ἐμφανισθεὶς κατέθεσεν ὅτι πρὸς ὠφέλειαν τῆς Ἱερᾶς Μονῆς εὔρε τὸ ἐξ 120 λίρ. Ὄθωμ. ποσὸν μὲ τόκον ἐξ τοῖς ἑκατὸν παρὰ τῶν ἐκ Ραψίστης Βασιλείου Ἰωάννου καὶ Δημητρίου Παπᾶ, ἡ Μοναστηριακὴ Ἐπιτροπὴ συνελθοῦσα ἐλάβεν ὑπ' ὄψιν τὴν αἴτησιν τῆς Ὀσιότητός του καὶ ἐνέκρινεν ἵνα πληρωθῶσι οἱ ἄνω εἰρημένοι δανεισταῖ, ἐκδοθῆ δὲ ὁμόλογον ἐξ 120 λιρῶν μὲ τόκον 6% ἐπ' ὀνόματι τῶν νέων δανειστῶν ἐπὶ πέντε ἔτη. Καὶ ἐπειδὴ ὁ ἡγούμενος δὲν ἐξεπλήρωσε τοὺς ὄρους τῆς ὡς ἐγγυήθη 28 πράξεως πρὸς ἀπόσβεισιν τοῦ ἐν λόγῳ χρέους ἡ Μοναστηριακὴ Ἐπιτροπὴ διασκεψαμένη ἀποφαίνεται,

Α. ὅτι δὲν ἐπιτρέπεται εἰς τὸν ἡγούμενον ἵνα θέσῃ εἰς ἐνοικίασιν τὸ χάνι τῆς Ἱ. Μονῆς, οὔτε ἄλλον τι κτῆμα προσοδοφόρον, ἄνευ γνώσεως τῆς Ἱ. Μητροπόλεως.

Β. Ὁφείλει τὸ γὰρ νῦν νὰ παρουσιάσῃ τὸν μέχρι τοῦδε δοσοληπτικὸν λμὸν καὶ τὸ καταστατικὸν τῆς Μονῆς μέχρι τῆς ἐποχῆς ταύτης.

Γ. Ὁφείλει τοῦ λοιποῦ ἀνὰ πᾶν ἔτος νὰ παρουσιάσῃ τὸν δοσοληπτικὸν λμὸν τῆς Μονῆς, ἡ δὲ Μοναστηριακὴ ἐπιτροπὴ ἀνὰ πᾶν ἔτος θὰ ἀποφασίσῃ ὅπως ἐκ τῶν περισσευόντων εἰσοδημάτων, διδομένων τῶν τόκων τακτικῶς, δίδεται ἐξ' αὐτῶν λόγῳ χρεολυσίων ὅ,τι ἐκ τῶν περισσευμάτων ἐγκριθῆ, καὶ ἂν θεωρηθῆ ἀδύνατος ἡ ἀπόσβεση τοῦ ἐν λόγῳ χρέους ἐκ τῶν προσόδων τῆς Μονῆς ἐντὸς τῆς πενταετίας, ἡ Μοναστηριακὴ Ἐπιτροπὴ θὰ σκεφθεῖ περὶ τοῦ πρακτέου.

Κατὰ συνέπειαν ἐνεκρίθη ἡ ἐκδοσις τοῦ νέου ὁμόλογου, ἐπ' ὀνόματι τῶν ἐκ Ραψίστης εἰρημένων νέων δανειστῶν, ὅπερ καταχωρηθήσεται ἐν τῷ δὲ τῷ Μ. Κώδικι καὶ ἐγένετο ἡ παροῦσα εἰς ἐνδειξίν.

20 Μαρτίου 1875 Ἰωάννινα.

Συνέχεια.

Τὸ ὀπισθεν δάνειον θὰ σύγκηται ἐκ λιρῶν Ὄθωμανικῶν ἑκατὸν εἴκοσι πέντε καὶ ἑνὸς ἀργυροῦ Μετζιτιοῦ Ἀρ. 125. 20% γενομένου τοῦ λογαριασμοῦ πρὸς ἐξόφλησιν τῶν παλαιῶν δανειστῶν.

21 Μαρτίου 1875 Ἰωάννινα.

Υ.Γ. Τὸ ἄνω χρέος τῶν 125 λιρῶν προῆλθεν ἀπὸ Κεφ. (άλαιον) τῶν παλαιῶν δανειστῶν λίρ. ὀθωμ. 110, τόκους αὐτῶν ἐνὸς ἔτους ἕως σήμερον λίρ. ὀθ. 13. 20% καὶ δύο λίρας δοθείσας εἰς τοὺς παλαιοὺς δανειστᾶς χάριν ἀποζημιώσεως αὐτῶν ἐγκριθείσας παρὰ τῆς Μοναστηριακῆς Ἐπιτροπῆς καὶ παραδεχθεῖναι παρὰ τῶν δύο ἐνδιαφερόμενων μερῶν, τοῦ μετζιτιοῦ δοθέντος αὐθημερὸν παρὰ τοῦ Ἡγουμένου.-

Καταχώρησις ὁμόλογου.

λίρ. Ὄθωμανικάς.

125. ἦτοι ἑκατὸν εἴκοσι πέντε λίρας χρυσᾶς Ὀθωμανικᾶς ἐδανείσθην ὁ ὑποφαινόμενος ἠγούμενος τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ ἁγίου Γεωργίου ἐπιλεγόμενος Περιστερᾶς παρὰ τῶν κ. Βασιλείου Ἰωάννου καὶ Δημητρίου Παπᾶ Ραψιστινῶν, αἱ ὁποῖαι θέλουν τρέχει μὲ τόκον πρὸς 6% σύμφωνα μὲ τὸ περιεχόμενον τῆς ὑπὸ σελίδα 116 τοῦ Μοναστ. Κώδικος καὶ εἰς ἐνδειξιν ἐγένετο τὸ παρὸν ὑπογεγραμμένον παρ' ἐμοῦ καὶ ἐσφραγισμένον τῇ Μοναστ. Σφραγίδι.

21 Μαρτίου 1875

Ἰωάννινα.

Ὁ ἠγούμενος τῆς Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ ἁγίου Γεωργίου Περιστερᾶς Χρῦσανθος ὑπόσχομαι.

Σ.Μ. {...} μάρτυς. Δ. Ι. Μπίτζιος μάρτυς.

Ὁ ἱερεὺς Θεόδωρος Σ. μάρτυς.

III.

Κώδικας Μοναστηριακῆς Ἐπιτροπῆς 1871-1890, σ. 172-176.

Ἰδιωτικὸ συμφωνητικὸν περὶ τῆς ανταλλαγῆς μοναστηριακῶν γαιῶν μετὰ τὸν Ὀθωμανὸ Χαϊρεντὶν Πασᾶ (1882).

Καταχώρησις ἐγγράφου μεταξὺ τοῦ ἁγίου Ἐξ. (ἐξοχότητος) τοῦ Χαδὶρ ἐδδὶν Πασᾶ καὶ τοῦ ἠγούμενου τῆς Ἱερᾶς Μονῆς ἁγίου Γεωργίου ἐπιλεγόμενου Περιστερᾶς.

+ Ὁ Ἰωαννίνων Σωφρ. ἐπικυροῖ τὴν πράξιν.

Διὰ τοῦ παρόντος δηλωτικῶ ἐγγράφου δηλοποιούμεν οἱ ὑποφαινόμενοι ἀφ' ἑνὸς ὁ Σουλῆμὰν μπέη Ζαδὲ Χαηρτίνης ὡς ἐπίτροπος τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει διαμένοντος χαρεμίον μου καὶ ἀφ' ἑτέρου ὁ Χρῦσανθος ἠγούμενος τοῦ Μοναστηρίου ἁγίου Γεωργίου τοῦ ἐπονομαζομένου «Περιστερᾶς» ὅτι συντάξαντες καὶ ὑπογράψαντες καὶ ἀνταλλάξαντες μεταξὺ μας ἐγγράφα μὲ ὀνομαστικὸν κατάλογον ὄλων τῶν ἐν τῷ τζεφλικίῳ Ραψίστας κειμένων βακουφικῶν χωραφίων, λειβαδίων, ἀμπελίων καὶ ὀσπητίων, τὰ ὁποῖα ἀνήκουσιν εἰς τὸ ῥηθέν Μοναστήριον, ἐσκέφθημεν σήμερον ὅτι τὰ τρία βακούφικα χωράφια τὰ ὁποῖα κείνται ἐντὸς τοῦ κισλᾶ Ραψίστας, τὸ μὲν ἐν τῇ θέσει Ντίβα συνιστάμενον ἀπὸ 22, εἴκοσι δύο στρέμματα καὶ συνορευθὸν ἀπὸ τέσσαρα μέρη μὲ Κισλᾶν τοῦ τζεφλικίου Ραψίστας, τὸ δὲ ἐν τῇ θέσει Βίγλα συνιστάμενον ἀπὸ δέκα ἐπτὰ 17 στρέμματα καὶ συνορευθὸν ἀπὸ τρία μέρη μὲ κισλᾶν τοῦ τζεφλικίου Ραψίστας, καὶ ἀφ' ἑτέρου μὲ κισλᾶν κολονιδῶτη, τὸ δὲ ἐν τῇ θέσει Παλαιάμπελα φτέρη συνιστάμενον ἀπὸ 30 τριάντα στρέμματα καὶ συνορευθὸν ἀπὸ τέσσαρα μέρη μὲ κισλᾶν τοῦ τζεφλ. Ραψίστας. Ἐπειδὴ τὰ τρία ταῦτα χωράφια φέρουσι δυσκολίαν εἰς τὴν ῥηθεῖσαν Τζεφλ. Σαιμπίνα τοῦ τζεφλικίου ραψίστας, τὴν δὲ δυσκολίαν αὐτὴν δὲν ἐπιθυμῶ ὁ ὑποφαινόμενος ἠγούμενος τοῦ ῥηθέντος Μοναστηρίου νὰ ἔχη ἢ ῥηθεῖσα τζεφλι. Σαιμπίνα, καὶ ἐπειδὴ καὶ τὸ ῥηθέν Μοναστήρι ἀπαντᾷ δυσκολίας ὡς πρὸς τὴν καλλιεργεῖαν αὐτῶν τῶν τριῶν χωραφίων, ὡς ἐκ τῆς ἀποστάσεώς των, πρέπει νὰ ἀρθώσιν αἱ δυσκολίαι ἐκ τοῦ μέσου, ἀλλὰ νὰ μὴ ἐπέλθει ζημίαν τις οὔτε εἰς τὸ Μοναστήριον οὔτε εἰς τὴν ῥηθεῖσαν τζεφλικί Σαιμπίνα. ἐφ' ᾧ ἐνεκρίναμεν εὐχαρίστως καὶ τῇ ἀμοιβαίᾳ συναινέσει, ὅπως κάμωμεν ἀνταλλαγὴν, καὶ ἐνεκρίναμεν ὅπως τὰ ῥηθέντα τρία βακούφικα χωράφια περιέλθουν ἀπὸ σήμερον καὶ εἰς τὸ ἐξῆς εἰς τὴν καλλιεργεῖαν καὶ νομὴ τῆς τζεφλικ. Σαιμπίνας τοῦ τζεφλικίου Ραψίστας. Σαχινισᾶ

χανούμ ἐφ. καὶ ἀντ' αὐτῶν νὰ περιέλθουν εἰς τὴν καλλιεργεῖα καὶ νομὴν τοῦ ῥηθέντος Μοναστηρίου τὰ ἐξῆς τέσσαρα χωράφια κείμενα τὸ μὲν ἐν τῇ θέσει Βατζουνιά συνιστάμενον ἀπὸ 53 πενήντα τρία στρέμματα καὶ συνορεῦον ἀπὸ ἓν μέρος μὲ Νιοχώρι, ἀφ' ἑτέρου μὲ χωράφι τοῦ τζεφλικίου Ραψίστας, ἀφ' ἑτέρου μὲ χωράφι τοῦ Μοναστηρίου Περιστερᾶς καὶ ἀφ' ἑτέρου μὲ χωράφι τοῦ Μοναστηρίου Δουρούτης. Τὸ δὲ ἐν τῇ θέσει Παλιοκόπρι Παππᾶ Ἀλέξη συνιστάμενον ἀπὸ ἑνδεκα 11 στρέμματα καὶ συνορεῦον ἀπὸ τέσσαρα μέρη μὲ χωράφια τοῦ τζεφλικίου Ραψίστας καὶ βουνὸν ἰδίου τζεφλικίου. Τὸ δὲ ἐν τῇ θέσει φτέρη συνιστάμενον ἀπὸ δώδεκα στρέμματα 12 στρέμματα καὶ δύο ἀυλάκια καὶ συνορεῦον ἀπὸ τέσσαρα μέρη μὲ χωράφια τοῦ τζεφλικίου Ραψίστας, τὸ δὲ ἐν τῇ θέσει ἐπανίδρομα δίστρατα συνιστάμενον ἀπὸ 16 δεκαεξί στρέμματα καὶ συνορεῦον ἀπὸ ἓν μέρος μὲ Νιοχώρι, ἀφ' ἑτέρου μὲ χωράφι τοῦ Μοναστηρίου Δουρούτης καὶ ἀπὸ ἄλλο μὲ δρόμον. Ἐγκριθείσης τῆς σκέψεως ταύτης καὶ παρὰ τοῦ Σεβασμιωτάτου ἀγίου Ἰωαννίνων, ἐγένετο ἡ ῥηθεῖσα ἀνταλλαγὴ, ἐφ' ᾧ ἀπὸ τοῦδε καὶ εἰς ἐξῆς τὰ μὲν ῥηθέντα τρία χωράφια θέλει νέμεται ἡ ῥηθεῖσα Σαχισά χανούμ. ἐφ' τζεφλικίου Σαιμπίνα τοῦ τζεφλικίου Ραψίστας, καὶ θέλει τὰ καλλιεργεῖ δι' οὐ τινος ζευγίτου θέλει καὶ εὐχαριστεῖται. Τὰ δὲ ῥηθέντα τέσσαρα χωράφια θέλει νέμεται ἀπὸ τοῦδε καὶ εἰς τὸ ἐξῆς τὸ ῥηθέν Μοναστήριον καὶ θέλει καλλιεργεῖ αὐτὰ ὁ κατὰ καιροῦς Ἡγούμενος ἢ τοποτηρητῆς αὐτοῦ δι' οὐ τινος ζευγίτου θέλει καὶ εὐχαριστεῖται, λαμβάνων τὸ ἥμωρον διὰ λο/σμὸν τοῦ Μοναστηρίου. Ταῦτα ἐγκρίνοντες καὶ ἀποφασίσαντες θέλομεν μένειν στερεοὶ ἀπὸ τοῦδε καὶ εἰς τὸ ἐξῆς εἰς τὴν ἐγκρισιν καὶ ἀπόφασιν ταύτην, καὶ οὐδεὶς δικαιούται οὐδὲ δύναται νὰ ἀναιρέσῃ τὴν συμφωνίαν ταύτην. Ἐφ' ᾧ ἐγένοντο δύο ὁμοῖα ἐγγραφα ὑπογεγραμμένα παρ' ἡμῶν καὶ ἐπικεκυρωμένα καὶ παρὰ τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Ἰωαννίνων, καὶ κρατοῦμεν ἀνὰ ἓν πρὸς ἑνδειξιν καὶ ἀσφάλειαν.

Ἐν Ἰωαννίνοις τῇ 27 Φεβρουαρίου 1882.

Χρῦσανθος ἡγούμενος τοῦ Μοναστηρίου ἀγ. Γεωργ. Περιστερᾶς.
Βασίλη Γιάννης μάρτυς. Γιάννη Ζόης μάρτυς. Δ Παππάς μάρτ.
Βασίλη Κολοχίτος μάρτυς. Αναγνώστη Ζόγος μάρτυς. σιώζο Σπύρος.
Τὸ γνήσιόν τῆς σφραγίδος τοῦ ἐξοχ. Χαιρετὴν Πασσᾶ καὶ τῶν ὑπογραφῶν.

+ Ὁ Ἰωαννίνων Σωφρόνιος ἐπικυροῖ τὴν πράξιν.

Καταχώρησις καταγραφῆ χωραφ. Ἀμπελίων τοῦ Μοναστηρίου Ἁγίου Γεωργίου τοῦ ἐπονομαζομένου «Περιστερᾶς.»

Καταγραφῆ χωραφίων Ἀμπελίων τοῦ Μοναστηρίου Περιστερᾶς καὶ Παναγίας Ψιάδι, εὐρισκομένων ἐντὸς τοῦ τζεφλικίου Ραψίστας ἐν τῷ καζᾶ Ἰωαννίνων καὶ Ναχιγιέν Μαλακασίου.

1 ἐν χωράφι εἰς θέσιν «Μάνδρα Μάρας» συνιστάμενον ἀπὸ δεκατέσσερα στρέμματα καὶ συνορεῦον ἀπὸ τὰ δύο μέρη μὲ χωράφι τοῦ τζεφλικίου Ραψίστας, ἀφ' ἑτέρου μὲ μάνδρα τοῦ αὐτοῦ Μοναστηρίου Περιστερᾶς, καὶ ἀφ' ἑτέρου μὲ δρόμον.-

1 ἐν χωραφ. εἰς θέσιν «Κολτσιδα» συνιστάμενον ἀπὸ 21 εἴκοσι ἐν στρέμμ., καὶ συνορεῦον ἀπὸ τρία μέρη μὲ χωράφι τοῦ τζεφλικίου Ραψίστας, καὶ ἀφ' ἑτέρου μὲ τὸ χώρ. τῆς ἐκκ (ἐκκλησίας) Παναγίας.-

1 ἔν χωρ. εἰς θέσιν «χάνι Μοναστηρίου» Περιστερᾶς συνιστάμενον ἀπὸ 5 στρέμμ. καὶ δύο αὐλάκια, καὶ συνορεῖον ἀπὸ δύο μέρη με χωράφι τοῦ τζεφλ: Ραψίστας καὶ ἀφ' ἑτέρου με δρόμον.-

1 ἔν χωρ. εἰς θέσιν «Παλιοκόπρι καὶ Παπαλέξη» συνιστάμενον ἀπὸ 20 εἴκοσι στρέμματα καὶ συνορεῖον ἀπὸ τρία μέρη με χωράφια τοῦ τζεφλικίου Ραψίστας, καὶ ἀφ' ἑτέρου με βουνὸν τοῦ ἰδίου τζεφλ. Ραψίστας.-

1 ἔν χωρ. εἰς θέσιν Παλαιάμπελα συνιστάμενον ἀπὸ 9 ἑννέα στρέμμ. καὶ 1 ἔν αὐλάκι καὶ συνορεῖον ἀπὸ ἓν μέρος με χώρ. τοῦ τζεφλικίου Ραψίστας, ἀπὸ δύο μέρ. με χωρ. τῆς ἐκ. ἀγ. Μαρίνης, καὶ ἀφ' ἑτέρου με δρ. τοῦ χωρ. βόδ{...}.

1 ἔν χωράφι εἰς θέσιν Δένδρο Παλιάμπελα συνιστάμενον ἀπὸ ἕξ 6 στρέμματα καὶ 1 ἔν αὐλάκι καὶ συνορεῖον ἀπὸ τέσσαρα μέρη με χωράφια τοῦ τζεφλικίου Ραψίστας.-

1 ἔν χωράφι εἰς θέσιν Παλιάμπελα συνιστάμενον ἀπὸ ὀκτώ 8 στρέμματα καὶ δύο 2 αὐλάκια καὶ συνορεῖον ἀπὸ τρία μέρη με χωράφια τοῦ τζεφλικίου Ραψίστας, ἀφ' ἑτέρου με χωράφι τοῦ αὐτοῦ Μοναστηρίου Περιστερᾶς.-

1 ἔν χωράφι εἰς θέσιν Παλιάμπελα φτέρη συνιστάμενον ἀπὸ 9 ἑννέα στρέμματα καὶ ἓν 1 αὐλάκι καὶ συνορεῖον ἀπὸ τρία μέρη με χωράφια τζεφλ. Ραψίστας, καὶ ἀφ' ἑτέρου με χωράφια τοῦ αὐτοῦ Μοναστηρίου Περιστερᾶς.-

1 ἔν χωράφι εἰς θέσιν Φτέρη συνιστάμενον ἀπὸ 12 δώδεκα στρέμμ. καὶ δύο αὐλάκια καὶ συνορεῖον ἀπὸ τέσσαρα μέρη με χωράφια τζεφλικίου Ραψίστας.-

1 ἔν χωρ. εἰς θέσιν Ἁγιον Μηνᾶ συνιστάμενον ἀπὸ 5 πέντε στρέμμ. καὶ συνορεῖον ἀπὸ ἓν μέρος με χωράφι τῆς ἐκκλ. ἀγίων Αποστόλων, καὶ ἀφ' ἑτέρου με ἀμπέλι τοῦ τζεφλικίου Ραψίστας, καὶ ἀφ' ἑτέρου με Παλιάμπελα καὶ λόγκον τῆς ἐκκλ. ἀγ. Μαρίνης.-

1 ἔν χωρ. εἰς θέσιν Παλιάμπελα ἀγ. Μηνᾶ συνιστάμενον ἀπὸ τέσσαρα 4 στρέμμ. καὶ συνορεῖον ἀπὸ ἓν μέρος με χωράφι τῆς ἐκκλ. ἀγίων Αποστόλων, ἀφ' ἑτέρου με χωράφι τζεφλ. Ραψίστας καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη πάλιν με χωρ. τοῦ τζεφλικίου Ραψίστας.-

1 ἔν χωρ. εἰς θέσιν Παλιάμπελα συνιστάμενον ἀπὸ 6 στρέμμ. καὶ συνορεῖον ἀπὸ τρία μέρη με χωράφια τῆς Ἐκκλ. τῶν ἀγίων ἀποστόλων, καὶ ἀφ' ἑτέρου με χωρ. τζεφλ. Ραψίστας.-

1 ἔν χωρ. εἰς θέσιν Ἁγιος Θεόδωρος συνιστάμενον ἀπὸ 5 πέντε στρέμμ. καὶ δύο αὐλάκια καὶ συνορεῖον ἀπὸ τρία μέρη με βουνὸ τοῦ τζεφλ. Ραψίστας καὶ χωράφια τοῦ αὐτοῦ τζεφλικίου καὶ ἀφ' ἑτέρου με λάκκον καὶ δρόμον.-

1 ἔν χωρ. εἰς θέσιν Κολοκιθιά συνιστάμενον ἀπὸ 45 σαράντα πέντε στρέμματα καὶ συνορεῖον ἀπὸ ἓν μέρος με μπαχσέν Μοναστ. Περιστερᾶς, ἀπὸ δύο μέρη με χωράφια τοῦ τζεφλικίου Ραψίστας καὶ ἀφ' ἑτέρου με δρόμον.-

1 ἔν χωρ. εἰς θέσιν Μπαχσέδες συνιστάμενον ἀπὸ 10 δέκα στρέμμ. καὶ συνορεῖον ἀπὸ ἓν μέρος με λειβάδι Χουλιασῆ ἐφένδη, καὶ λειβάδι Ἰμπλιάκι προσκεφαλή, ἀφ' ἑτέρου με χωραφ. τζεφλ. Ραψίστας καὶ ἀφ' ἑτέρου με χωρ. Μοναστ. Περιστερᾶς. Τὸ χωράφι τοῦτο δὲν εἶναι χωράφι ἀλλὰ Μπαχσέδες.-

1 ἔν χωρ. εἰς θέσιν Βατζουνιά συνιστάμενον ἀπὸ 177 ἑκατὸν ἑβδομήντα ἐπτὰ στρέμμ. καὶ συνορεῖον ἀπὸ δύο μέρη με χωράφια τοῦ τζεφλικίου Ραψίστας, ἀφ' ἑτέρου με δρόμον Νιοχωρίου καὶ ἀφ' ἑτέρου με Νιοχώρι.-

1 ἔν χωρ. εἰς θέσιν ἐπανίδρομα δίστρατα συνιστάμενον ἀπὸ δέκα ἕξ 16 στρέμματα καὶ συνορεῖον ἀπὸ ἓν μέρος με ἀμπέλια Νιοχωρίου, ἀφ' ἑτέρου με Χαλιάν καὶ ἀφ' ἑτέρου με χωράφι τοῦ Μοναστ. Δουρούτης καὶ ἀφ' ἑτέρου με δρόμον.-

1 ἔν χωρ. εἰς θέσιν ἐπανίδρομον παλιὸ πηγαδοῦλα καὶ λουτζα συνιστάμενον ἀπὸ 157 ἑκατὸν πενήντα ἐπτὰ στρέμματα καὶ συνορεῖον ἀφ' ἑνὸς με τὴν περιοχὴν τοῦ Μοναστ. Περιστερᾶς, ἀφ' ἑτέρου ἀπὸ λάκκον Χάλια, ἀφ' ἑτέρου ἀπὸ χωράφι τοῦ τζεφλικίου Ραψίστας κουφουσιμπεγιάτικο καὶ ἀφ' ἑτέρου με δρόμον.-

1 Ἐν χωρ. εἰς θέσιν Ντίβα συνιστάμενον ἀπὸ 22 εἴκοσι δύο στρέμματα καὶ συνορευδὸν ἀπὸ τέσσερα μέρη μὲ Κισλάν τζεφλ. Ραψίστας.-

1 Ἐν χωρ. εἰς θέσιν Βίγλα συνιστάμενον ἀπὸ 17 δεκαεπτὰ στρέμμ. καὶ συνορευδὸν ἀπὸ τρία μέρη μὲ Κισλάν τζεφλ. Ραψίστας καὶ ἀφ' ἑτέρου μὲ Κισλάν κολονιώτη.-

1 Ἐν χωρ. εἰς θέσιν Παλιάμπελα φτέρη συνιστάμενον ἀπὸ 30 τριάντα στρέμμ. καὶ συνορευδὸν ἀπὸ τέσσερα μέρη μὲ Κισλάν τζεφλ. Ραψίστας.-

2 δύο ἀμπέλια εἰς θέσιν πετνή σικιά καὶ Παλιοπήγαδον συνεχόμενα ὅλα μαζὶ καὶ συνιστάμενα ἀπὸ 68, ἐξήντα ὀκτώ στρέμμ. συνορευοῦσιν ἀπὸ ἓν μέρος μὲ λούτζαν τοῦ Μοναστ. Περιστερᾶς ἀφ' ἑτέρου μὲ λόγκους τῆς Ἐκκλησίας Παναγίας Ψιάδι, ἀφ' ἑτέρου μὲ δερβένη, καὶ ἐπανίδρομον, μία ἀγκωνι μὲ τὸ χωράφι τζεφλ. Ραψίστας, καὶ ἀφ' ἑτέρου μὲ βουνὰ καστηλάτα.-

1 Ἐν σπῆτι μὲ ἓνα ἀλῶνι καὶ ἓναν κῆπον εἰς τὸ ὁποῖον κατοικεῖ ἡ Βασίλω Μπούγιου καὶ συνορευδὸν ἀπὸ ἓν μέρος μὲ κῆπον τοῦ Μοναστηρίου Περιστερᾶς, καὶ μὲ ἀλωνότοπον ἰδίου Μοναστ. ἀφ' ἑτέρου μὲ σπῆτι τῆς Ἐκκλ. τζεφλικίου Ραψίστας Παναγίας καὶ περιοχῆς τῆς Ἐκκλ. Ταξιαρχῶν τοῦ ἰδίου τζεφλικίου καὶ ἀφ' ἑτέρου μὲ δρόμον.-

1 Ἐν σπῆτι μὲ ἓνα ἀλῶνι καὶ ἓνα κῆπο εἰς τὸ ὁποῖον κατοικεῖ ὁ λάμπρω Γύφτος καὶ συνορευδὸν ἀπὸ ἓν μέρος μὲ σπῆτι τοῦ Γεωργίου Χιήτα καὶ Πέτρου Χρήστου, καὶ ἀφ' ἑτέρου μὲ κῆπον τοῦ Νικόλα Καραμπίνα καὶ ἀφ' ἑτέρου μὲ τοῖχον τοῦ σπητιοῦ Σιόζου λάικου.-

1 Ἐν σπῆτι μὲ ἓνα ἀλῶνι καὶ κῆπον συνορευδὸν ἀπὸ ἓν μέρος μὲ σπῆτι Ἐκκλ. Παναγίας καὶ περιοχὴν Ἐκκλ. Ταξιαρχῶν τοῦ τζεφλικίου Ραψίστας, ἀφ' ἑτέρου μὲ χωράφι τοῦ χρίστου Μερντάνη, ἀφ' ἑτέρου μὲ κῆπον Παπᾶ δημήτρη καὶ μικρὸν δρόμον, καὶ ἀφ' ἑτέρου μὲ ἀλῶνι Μοναστηρίου Περιστερᾶς.-

1 Ἐν σπῆτι μὲ ἓν ἀλῶνι καὶ κῆπον εἰς τὸ ὁποῖον τὸ Μοναστήρι Περιστερᾶς ἐναποθέτει χόρτα, καὶ συνορευδὸν ἀπὸ ἓν μέρος μὲ ἀχερῶνα Μπαρκουμά, ἀφ' ἑτέρου μὲ σπῆτι τοῦ Μοναστηρίου Περιστερᾶς καὶ ἀφ' ἑτέρου μὲ περιοχὴ τῆς Ἐκκλ. Ταξιαρχῶν.-

1 Ἐν σπῆτι μὲ ἓν ἀλῶνι καὶ κῆπον τὸ ὁποῖον σήμερον εἶναι χαλασμένον καὶ ἀκατοίκητον, συνορευδὸν ἀπὸ ἓν μέρος μὲ τὸ σπῆτι Βασίλως Μπούγιου, ἀφ' ἑτέρου μὲ κῆπον τοῦ Μπαρκουμά καὶ ἀφ' ἑτέρου μὲ δρόμον.-

Διὰ τοῦ παρόντος δηλωτικοῦ ἐγγράφου δηλοποιῶ ὁ ὑποφαινόμενος Σουλεημᾶν Μπέη Ζαδὲ Χαηρτινὴ πληρεξούσιος ἐπίτροπος τοῦ ἐν Κων/πόλει διαμένοντος χαρεμίου μου, ὅτι μέσα εἰς τὰ σύνορα τοῦ εἰς τὸ τεσσαρουφιγέτ τοῦ χαρεμίου μου ἀνήκοντος τζεφλικίου Ραψίστας ἐν τῷ Καζᾶ Ἰωαννίνων καὶ Ναχιγιέ Μαλακασίου ὑπάρχον ἀνέκαθεν τὰ ἀνωτέρω 21 κομμάτια εἴκοσι ἓνα βακούφικα χωράφια, καὶ Ἀμπέλια 2. δύο, καὶ πέντε 5. σπῆτια μετόχια μὲ τοὺς κήπους καὶ ἀλῶνια των κατὰ τὰ ἀνωτέρω σύνορά των καὶ στρέμματα ἀνήκοντα εἰς τὸ Μοναστήριον Ἁγίου Γεωργίου ἐπονομαζομένου Περιστερᾶς. καὶ διορίσαμεν ἐγὼ ὡς ἐπίτροπος τοῦ χαρεμίου μου τζεφλ. Σαιμπίνας τοῦ ῥηθέντος τζεφλικίου Ραψίστας, καὶ ὁ Χρῦσανθος ἡγούμενος τοῦ ῥηθέντος Μοναστηρίου μὲ τὴν ἄδειαν καὶ ἔγκρισιν καὶ τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Ἰωαννίνων Κύρ Σωφρονίου ἀνθρώπου τῆς ἐμπιστοσύνης μας καὶ ἐμέτρησαν ἐντοπίως καὶ κατ' ἐμπροθέν μας τὰ στρέμματα καὶ συνορευεῖ τὸ καθένα μὲ τὰ ἄνω σύνορα καὶ δουλεύουν καὶ καλλιεργοῦν αὐτὰ μὲ τὴν ἄδειαν τοῦ ῥηθέντος ἡγούμενου οἱ ζευγῆται μέχρι σήμερον καὶ δίδουν τὸ τακτικὸν ἥμορον εἰς τὸ ῥηθέν μοναστήρι καὶ τὸ Β. (Βασιλικόν) δέκατον εἰς τὸν Β. Χαζνέν κατ' ἔτος. Ὁμολογῶ λοιπὸν καὶ βεβαιῶ ὡς ἐπίτροπος τοῦ χαρεμίου μου ὅτι τὰ ἀνωτέρω σημειούμενα εἴκοσι ἓν χωράφια καὶ ἀμπέλια εἶναι ἀνέκαθεν (ὅτε ...) βακούφικα καὶ ἀνήκουν εἰς τὸ ῥηθέν Μοναστήριον, καὶ τὸ χαρέμιον οὐδένα δικαίωμα κατοχῆς ἔχει εἰς αὐτά, καὶ οὔτε κανένα τεσσαρουφιγέτι, καὶ ὡς βακούφικα ὁ ῥηθείς ἡγούμενος καθὼς καὶ οἱ διάδοχοί του ἡγούμενου καὶ τοποτηρηταὶ θέλουσι τὰ καλλιεργεῖ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, ὡς ἀνέκαθεν καὶ

μέχρι σήμερον με ὁποιους δήποτε ζευγίτας θελήσῃ, καὶ θέλῃ λαμβάνει τὸ ἥμορον διὰ λο/σμὸν τοῦ ῥηθέντος Μοναστηρίου Περιστερᾶς. Περισσότερα ὅμως ἀπὸ τὰ ἀνωτέρω σημειούμενα στρέμματα δὲν ἔχη τὸ δικαίωμα τὸ ῥηθέν Μοναστήρι νὰ ἐκτείνῃ καὶ ἐὰν πότε κανεὶς ζευγίτης χάριν καλλιέργειας ζανοῖζει περισσότερο τὸν τόπον καὶ μεγαλώσῃ τὰ χωράφια ἢ τὰ ἀμπέλια αὐτὸ τὸ περισσότερο ζάνογμα θέλει εἶναι τοῦ χαρεμίου μου, ὡς τζεφλικ Σαιμπίνα τοῦ τζεφλικίου Ραψίστας, καὶ μόνον τὰ καθαυτὰ βακούφικα, ὡς ἀνω σημειοῦνται, θέλει εἶναι τοῦ ῥηθέντος Μοναστηρίου. Ταῦτα ὁμολογῶν καὶ βεβαιῶν, ὡς ἐπίτροπος τοῦ χαρεμίου μου, συνέταξα τὸ πάρον ἔγγραφόν μου περιέχον ὀνομαστικὰς καταγραφὰς ἀνωτέρω ὄλων τῶν χωραφίων, ἀμπελίων καὶ σπητιῶν τὰ ὅποια εἶναι καθαρὰ βακούφικα τοῦ ῥηθέντος Μοναστηρίου, καὶ ὑπογραφόμενον παρ' ἐμοῦ, ὡς ἐπίτροπος τοῦ χαρεμίου μου, δίδεται εἰς τὸν ῥηθέντα Χρῦσανθον Ἡγούμενον τοῦ ῥηθέντος Μοναστηρίου εἰς ἔνδειξιν. ὅμοιον δὲ τοῦ παρόντος ἔγγραφου ἔλαβον καὶ ἐγὼ παρὰ τοῦ ῥηθέντος Ἡγουμένου ὑπογεγραμμένον καὶ ἐπικεκυρωμένον καὶ παρὰ τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Ἰωαννίνων διὰ τὸ χαρέμι μου πρὸς ἔνδειξιν.-

Ἐν Ἰωαννίνοις 27 Φεβρ. 1882 Ἰωάννινα.

ὁ πληρεξούσιος ἐπίτροπος τοῦ χαρεμίου μου.
 Χρῦσανθος Ἡγ. τοῦ Μ. ἁγ. Γεωρ. Περιστερᾶς.
 Βασίλι γιάννης μάρτυς. Γιάννι Ζωῆς μάρτυς. Δ. μῆμος μάρτυς.
 Βασίλι Κολοχίτας. Ἀναγ. Σιώζος μάρτυς σιώζο Σπύρος.
 Τὸ γνήσιον τῆς σφραγίδος τοῦ ἐξοχ. Χαιρετὴν πασσᾶ ὡς τὰς ὑπογραφάς.-

+ ὁ Ἰωαννίνων Σωφρόνιος ἐπικυροῖ τὴν πράξιν.

2. ΜΟΝΗ ΑΓΙΑΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ ΔΟΥΡΟΥΤΗΣ

I.

Κώδικας Μοναστηριακής Ἐπιτροπῆς 1871-1890, σ. 340. Αριθμός 11.

Πρακτικό για την παραχώρηση μοναστηριακού αμπελιού σε ιδιώτη για εμφύτευση (1873).

Διὰ τοῦ παρόντος συμφωνητικοῦ ἐγγράφου δηλοποιοῦμεν οἱ ὑποφαινόμενοι ὁ τὲ ἡγούμενος τοῦ Ἱεροῦ Μοναστηρίου τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς ἐπιλεγομένου Δουρούτης Παρθένιος καὶ ὁ Κωλέτση Γιάννης ἐκ τοῦ χωρίου λιόκου ὅτι, ὑπαρχούσης προγενεστέρας ἐγγράφου συμφωνίας ὑπὸ ἡμερ. 13 9βριου 1869 μεταξὺ τοῦ προκατόχου ἡγουμένου τοῦ ἐν λόγῳ Ἱεροῦ Μοναστ. Δουρούτης κὺρ Διονυσίου καὶ τοῦ ἰδίου Κωλέτση Γιάννη μετὰ τοῦ ἀποθανόντος ἀυτάδελφου τοῦ Μήτση Γιάννη, καθ' ἣν παρεχωρήθη εἰς τοὺς εἰρημένους ἀυτάδελφους ὑπὸ τοῦ μακαρίτου προκατόχου ἡγουμένου κὺρ Διονυσίου τόπος τις Μοναστηριακὸς συνορεύων πρὸς τὸ ἄνω μέρος μετὰ τὸ ἀμπέλι τοῦ Χρήστου Γιάννου, πρὸς τὰ κάτω μετὰ τὸν χέρσον Μοναστηριακόν, ἀπὸ τὸ ἐν πλάγιον μετὰ τὸ ἀμπέλι τοῦ Στέργιου Μπαρούγια, καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μετὰ τὸ ἀμπέλι τοῦ Γιάννη Ζώη, εἰς τὸν ὁποῖον τόπον οἱ ἐν λόγῳ ἀυτάδελφοὶ ἐφύτευσαν ἀμπέλιον ἀπὸ 15.000 περίπου κλήματα ἐπὶ τῷ ὄρω τοῦ νὰ πληρῶσωσιν κατ' ἔτος εἰς τὸ Μοναστήριον τὸ τακτικὸν ἡμωρον, τὸ ἐν τρίτον τῶν καρπῶν, ἐπειδὴ ἡ συμφωνία ἐκείνη ἐπὶ τρία ἔτη μόνον ἰσχύουσα ἔληξεν ἤδη, συνελθόντες οἱ ὑποφαινόμενοι ὁ τὲ ἡγούμενος τοῦ ἐν λόγῳ Μοναστηρίου Παρθένιος καὶ ὁ Κωλέτση Γιάννης ἀνανεοῦμεν τὴν συμφωνίαν ἐκείνην ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ὄροις, καὶ ἐγὼ μὲν ὁ ἡγούμενος ἀναγνωρίζω καθ' ὅλοκληρίαν τὴν πρᾶξιν τοῦ προκατόχου μου καὶ παραχωρῶ καὶ πάλιν εἰς τὸν Κωλέτση Γιάννη τὸν ἐν λόγῳ Μοναστ. τόπον καὶ τὸ δικαίωμα τῆς κατοχῆς καὶ καλλιέργειας τῶν κλημάτων ἐπὶ τοῦ Μοναστηριακοῦ τούτου τόπου μενοῦσης τῆς Γῆς πάντοτε κτήματος ἀναπαλλοτριώτου τοῦ Μοναστηρίου ἐπὶ τῷ ὄρω τὸ διὰ λαμβάνη κατ' ἔτος ὁ κατὰ καιροὺς ἡγούμενος τοῦ Μοναστηρίου Δουρούτης τὸ τακτικὸν Ἱμωρον, ὡς καὶ πρότερα, τὸ ἐν τρίτον τῶν καρπῶν, χωρὶς κανὲν ἔξοδον ἐκ μέρους τοῦ Μοναστηρίου, ἐγὼ δὲ ὁ Κωλέτση Γιάννης ὑπόσχομαι νὰ δίδω εἰς τὸ Μοναστήριον κατ' ἔτος τὸ ἐν λόγῳ Ἱμωρον χωρὶς νὰ ἀπαιτῶ κανένα ἔξοδον ἀπὸ τὸ Μοναστήριον διὰ τὸ ἀμπέλιον, ὅλα δὲ τὰ ἔξοδα δεκατιὰ καὶ λοιπὰ εἶναι εἰς βάρος μου. Ἐπὶ τοῦτω συνετάχθη ἐνώπιον καὶ τῶν ὑποφαινομένων μαρτύρων τὸ παρὸν συμφωνητικὸν ἡμῶν ἐγγράφον ὑπογραφὲν παρ' ἀμφοτέρων ἡμῶν εἰς διηκεῖ ἔνδειξιν καὶ ἀσφάλειαν καὶ ὑποφαινόμεθα.

1873 Φεβρουαρίου 16 Ἰωάννινα.

Ὁ ἡγούμενος τοῦ Ἱεροῦ Μοναστηρίου Δουρούτης Παρθένιος βεβαιῶνω.
Κωλέτση Ἰωάννου ἀπὸ χωρίον λιόκου βεβεῶ διὰ χειρὸς Ἀναστάση Παπαευαγγέλου ὅστις καὶ μαρτυρεῖ.
Χρῆστος Μάλαμης μάρτυρας.
Βασίλειος λιοκάτης μαρτυρῶ.
Θεόδωρος Χρῆστος ἀπὸ Κόνισκα μαρτυρῶ.

II.

Κώδικας Μοναστηριακής Ἐπιτροπῆς 1871-1890, σ. 106.

Καταχώρηση απόφασης τῆς Μοναστηριακῆς Ἐπιτροπῆς γιὰ τὸ διορισμὸ τοῦ ἡγουμένου Νικόδημου (1877).

Διὰ τῆς παρούσης πράξεως δηλοποιεῖται ὅτι, ἀποβιωσάντος πρὸ ἐνὸς καὶ ἡμισέως ἐπέκεινα ἔτους τοῦ Κανονικοῦ ἡγουμένου τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Δουρουῦτης, τιμωμένης ἐπὶ τῇ μνήμῃ τῆς ἁγίας Ὑσιομάρτορος Παρασκευῆς, κῦρ Παρθενίου, ἢ Διεύθονσις τῆς Ἱερᾶς Μονῆς ἀνετέθη προσωρινῶς εἰς Τοποτηρητὴν, καὶ τοιοῦτος ἐδιορίσθη ὁ Ὑσιώτατος Ἱερομόναχος κῦρ Θεόκλητος, καὶ τριμερῆς ἐκ τῶν πέριξ χωρίων ἐπιτροπὴν, ὡς μὴ εὐρεθέντος μέχρι τοῦδε καταλλήλου προσώπου εἰς διορισμὸν ἡγουμένου. Ἴνα μὴ δὲ τὰ κατὰ τὴν Ἱερὰν ταύτην Μονὴν μένωσιν ἐπὶ πλείω ἄνευ διακυβερνήσεως Κανονικοῦ ἡγουμένου, Ἐν συνεδριάσει τῆς Ἐπαρχιακῆς Δημογεροντίας καὶ τῆς ἐπὶ τῶν Ἱερῶν Μοναστηρίων Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς ὑπὸ τὴν Προεδρείαν τῆς Αὐτοῦ Σεβασμιότητος ἐνεκρίθη ὁ διορισμὸς Κανονικοῦ ἡγουμένου, τοιοῦτος δὲ ὑπεδείχθη παρὰ τῆς Α. Σεβασμιότητος ὁ Ὑσιώτατος Ἱερομόναχος κῦρ Νικόδημος, κουρὰ τῆς ἐν τῇ Νήσῳ τῆς λίμνης Ἰωαννίνων Ἱερᾶς Μονῆς Ἐλεούσης, ὡς ἐκ πείρας δεδοκιμασμένος ἐπὶ ἰκανότητι καὶ τιμιότητι, καὶ ἐνεκρίθη παμψηφεί παρὰ τῶν δύο, ὡς εἴρηται, σωμάτων ὁ διορισμὸς αὐτοῦ ἐν τῇ Ἱερᾷ ταύτῃ Μονῇ. Κατὰ συνέπειαν ἐγένετο ἡ παροῦσα πρᾶξις, δι' ἧς κατακυροῦται, Α. ὁ διορισμὸς τοῦ ῥηθέντος κῦρ Νικόδημου Κανονικοῦ ἡγουμένου ἐν τῇ Ἱερᾷ ταύτῃ Μονῇ. Β. Ἐνεκρίθη ὅπως ἐκ τῶν περισσευμάτων τῆς Ἱερᾶς ταύτης Μονῆς, ὀριζομένων ἐπὶ προσιμίων εἰς πεντήκοντα ὀθωμανικὰς λίρας, ἵνα χορηγεῖται ἐνιαυσίως τὸ ποσὸν τοῦτον εἰς τὰς πέριξ τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Κοινότητος λόγῳ διατηρήσεως Σχολείων καὶ ἂν παρουσιασθῇ περίσσευμα τι πλεον τοῦτου, θέλει διανεμηθεῖ καὶ εἰς ἐνδεεῖς Κοινότητος χωρίων λόγῳ ἀγορᾶς βιβλίων καὶ συνδρομῶν διδασκάλων ἢ ἄλλων ἀναγκῶν χάριν φιλανθρωπίας εἰς ἐνδεεῖς. περὶ τοῦ ζητήματος τοῦτου καθιερωθήσονται εἰς ἰδιαιτέρας πράξεως ἐν Συνεδριάσει τῶν δύο σωμάτων.-

Γ. Ὁ Διορισθεὶς ἡγούμενος ὀφείλει κατ' ἔτος νὰ παρουσιάσῃ ἴσμον τῆς διαχειρίσεως ἐν τῇ Ἱερᾷ Μητροπόλει εἰς τὴν Κεντρικὴν Ἐπιτροπὴν τῶν Μοναστηρίων.-

Δ. Ἐνεργηθήσεται ἡ δέουσα καταγραφή τῆς περιουσίας τῶν τῆς Ἱερᾶς Μονῆς καὶ ἡ ἀποκατάστασις τῆς Ὑσιότητός του παρὰ τῆς Αὐτοῦ Σεβασμιότητος. Διὸ ἐγένετο ἡ παροῦσα πρᾶξις.

7 7βρίου 1877 Ἰωάννινα

III.

Κώδικας Μοναστηριακῆς Ἐπιτροπῆς 1871-1890, σ. 147-148.

Πρακτικὰ συνεδρίασης τῆς Μοναστηριακῆς Ἐπιτροπῆς γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τῶν οικονομικῶν ζητημάτων τῆς Μονῆς Δουρουῦτης (1881).

Διὰ τῆς παρούσης πράξεως δηλοποιεῖται ὅτι ἐν ἐπανελημμέναις συνεδριάσει τῆς Μοναστηριακῆς Ἐπιτροπῆς ἐλήφθησαν ὑπ' ὄψιν οἱ ἴσμοι τῆς διαχειρίσεως τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Δουρουῦτης. Ἐπειδὴ δὲ οὗτοι θεωρήθεντες δὲν εἶχον καλὴ τάξη, συνέβαινον δὲ καὶ ἔκρυθμα τινὰ ὡς πρὸς τὸν διαχειριστικὸν ἀφ' ἐνὸς καὶ ἀποτίοντα τῇ τάξῃ, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐπεμβάσεις τινὲς συνέβαινον ἐκ τῶν περιοίκων τῶν διὰ πρακτικοῦ τῶν δύο ἐπαρχιακῶν σωμάτων ὑπὲρ τῶν Σχολείων αὐτῶν καθιερωθέντων, πρὸς ἄριστον τούτων ἀπάντων καὶ πρὸς εὐχερεστέραν διεξαγωγὴν τῆς διαχειρίσεως τῶν Μοναστηριακῶν προσόδων παρὰ τοῦ Ὑσιωτάτου ἡγουμένου Δουρουῦτης κῦρ

Νικοδήμου, μετὰ συσκέψεως ἐπὶ τῶν ζητημάτων τούτων ἡ Μοναστηριακὴ Ἐπιτροπὴ ὑπὸ τὴν Προεδρείαν τῆς Α. Σεβασμιότητος ἀπεφάσισε τὰ ἑξῆς:

α. ὑποχρεοῦται ὁ ἡγούμενος νὰ πληρώνη εἰς τὴν Ἱερὰν Μητρόπολιν τὰ διὰ τὰ Σχολεῖα τῶν περιοίκων διὰ πρακτικοῦ κεκανονισμένα ἤτοι, λίρ. ὀθωμ. 75 κατ' ἔτος, ἡ δὲ Μητρόπολις θὰ πληρώνη τοὺς διδασκάλους ἢ κατὰ πᾶσαν τετραμηνίαν ἢ καθ' ἑξαμηνίαν ἐπὶ ἀποδείξεισι.

β. Νὰ ἐξοφλήσῃ τὰ μέχρι τοῦδε ὑπάρχοντα χρέη τὰ μέχρι τέλος 10βριου Ε.Ε.

γ. Νὰ πληρώνη τὴν τε Πατριαρχ. ἐπιχορήγησιν καὶ τοὺς πρὸς τὴν Σ. Κυβέρνησιν φόρους τῶν κτημάτων, καὶ ἂν ἐπιβληθῇ αὐτῷ ἐξ ἀνάγκης μικρὰ τις συνδρομὴν διαταγῇ τοῦ Ἀρχιερέως νὰ πραγματοποιῇ ταύτην.

δ. θὰ διέπῃ τὰ τῆς Μονῆς ὡς Κανονικὸς ἡγούμενος μετὰ συνέσεως καὶ περισκέψεως χωρὶς νὰ μετέρχεται προκλητικῆς διαγωγῆς μεθ' ... διατελεῖ εἰς ἐπαφὴν περιοίκων.

ε. Κατὰ μῆναν Ἰαννουάριον τοῦ 1882 (δύω) θὰ παραδώσῃ τακτικὸν λ/σμόν τῆς διαχειρίσεώς του εἰς τὴν Κεντρικὴν Μοναστηριακὴν Ἐπιτροπὴν.

στ. Πρὶν παραδῶσῃ λογοδοσίαν δὲν δύναται νὰ πωλήσῃ αἰγοπρόβατα ἐκ τῶν ὑπαγομένων εἰς πώλησιν παλαιῶν ἄνευ ἀδείας τῆς Μοναστηριακῆς Ἐπιτροπῆς.

ζ. ὑπόσχεται ἵνα μὴ παρουσιάσῃ χρέος οὔτε κατ' ἐλάχιστον ποσόν.

Ἐπὶ τοὺς ἀνωτέρω ὅρους θὰ ἐξακολουθήσῃ διευθύνων τὰ τῆς Μονῆς, ἐκτὸς ἀπρόοπτον, εἰς ἃ ὑπάγονται οἱ πάντες ἄνθρωποι, ἀτινα ληφθήσονται ὑπ' ὄψιν, ἄλλως ἂν δὲν συμμορφωθῇ εἰς ἀνωτέρω καὶ φανῇ παρεκτρεπόμενος ἢ μὴ ἀνταποκρινόμενος ὡς Κανονικὸς ἡγούμενος, εἰς τὴν ἀνατεθείσαν αὐτῇ ἀποστολὴν ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει θέλει ἀποβάλεται τῆς Ἡγουμενείας, ἐφ' ᾧ καὶ συνετάχθη ἡ παροῦσα πρᾶξις ἐν ἧ ὑπογράφεται.

τῇ 16 Μαΐου 1881 Ἰωάννινα.

ὁ ἡγούμενος τῆς Δουρούτης Νικόδημος.

IV.

Κώδικας Μοναστηριακῆς Ἐπιτροπῆς 1871-1890, σ. 357-358.

Συμφωνία γιὰ τὴν πώλησιν τοῦ γάλακτος τῶν μοναστηριακῶν αἰγοπροβάτων (1885).

Ὁ ὑποφαινόμενος ἐπώλησα εἰς τὸν Κύριον Ἰωάννην Μπίτζιον τὸ Γάλα τῶν μοναστηριακῶν προβάτων συνιστάμενων εἰς τριακόσια γαλάρια ὡς ἔγγιστα πρὸς γρόσια τρία καὶ ἡμισυ τὸ δεκάρι, με λίραν ὀθωμανικὴν πρὸς 107.20 ἑκατὸν ἐπτὰ καὶ ἡμισυ. Ἀρχὴ τῆς παραδόσεως τοῦ γάλακτος γενήσεται ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ προσεχοῦς μηνὸς Μαρτίου, καὶ θέλει ἐξακολουθήσῃ μέχρι τέλους μηνὸς Μαΐου, ἡ παράδοσις τοῦ Γάλακτος δὲν θὰ προέρχεται ἀμέσως ἐξ ὅλων τῶν Γαλαριῶν προβάτων ἀλλὰ θὰ γίνεταί βαθμηδὸν κατὰ τὴν πώλησιν τῶν ἀρνίων, ὥστε τὸ Γάλα ὀλόκληρον τῶν τριακοσίων προβάτων θὰ τὸ λαμβάνῃ τακτικῶς ἀπὸ τὴν εἰκοστὴν πέμπτην Μαρτίου θὰ παραδίδεται διὰ τοῦτο εἰς τὸ χάνι τῆς Ραψίστης τακτικῶς πρῶτῃ καὶ ἐσπέρας ἀθῶον καὶ ἀνέρωτον καὶ θέλω ἀφήσει εἰς αὐτὸν τὸ γάλα μίας ἡμέρας δωρεὰν κατὰ τὴν συνήθειαν, μεθ' ἡμερες ὀκτῶ ἀπὸ σήμερον θέλει μετρήσει εἰς ἐμὲ λίρας ὀθωμανικὰς εἴκοσι καὶ ἅμα ἀρχίσει ἡ παράδοσις τοῦ γάλακτος θέλει μοῦ πληρώσει τὴν τιμὴν τοῦ γάλακτος ἐκάστης ἑβδομάδος τακτικῶς χωρὶς νὰ δικαιούται νὰ κρατῇ ἀπὸ τὴν τιμὴν του οὔτε λεπτὸν καὶ οἰανδήποτε ἀπαίτησιν τὴν ὁποῖαν τυχὸν ἠθελεν ἔχει ἢ ἀπὸ τὸ Μοναστήριον ἢ ἀπὸ ὑπηρετὴν αὐτοῦ, ἀλλὰ θὰ πληρώσῃ ἀπευθείας εἰς ἐμὲ ἄνευ ἐνστάσεως. Ἐὰν δὲ θὰ δώσω

εἰς αὐτὸν γάλαν γίδινον ὑποχρεοῦται νὰ λαμβάνῃ τοῦτον μὲ τὴν ἀνάλογον τιμὴν κατὰ τὴν συνήθειαν. Διό ἐγένετο τὸ πάρον εἰς ἔνδειξιν.

14 Φεβρουαρίου 1885 Ἰωάννινα

ὁπορ. Ὁ Δουρούτης ἡγούμενος Θεόφιλος.

Ὁ ἅγιος Ἰωαννίνων Ἐπίτροπος Σακελλάριος Ἱερεὺς ἐπιβεβαιοῖ.

Ὁ ὑποφαινόμενος ἡγόρασα ἀπὸ τὸν Πανοσιώτατον ἡγούμενον τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Δουρούτης {...} Θεόκλητον τὸ γάλα τῶν Μοναστηριακῶν προβάτων συνιστάμενον εἰς τριακόσια γαλάρια ὡς ἔγγιστα πρὸς γρόσια τρία καὶ ἡμισυ τὸ δεκάρι, μὲ λίραν ὀθωμανικὴν πρὸς 107.20 ἑκατὸν ἐπτὰ καὶ ἡμισυ. Ἀρχὴ τῆς παραδόσεως τοῦ γάλακτος γενήσεται ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ προσεχοῦς μηνὸς Μαρτίου, καὶ θέλει ἐξακολουθήσῃ μέχρι τέλους μηνὸς Μαίου, ἢ παράδοσις τοῦ Γάλακτος δὲν θὰ προέρχεται ἀμέσως ἐξ ὄλων τῶν Γαλαρίων προβάτων ἀλλὰ θὰ γίνεται βαθμηδὸν κατὰ τὴν πώλησιν τῶν ἀρνίων, ὥστε τὸ Γάλα ὀλόκληρον τῶν τριακοσίων προβάτων θὰ τὸ λαμβάνω τακτικῶς ἀπὸ τῆς εἰκοστῆς πέμπτῃς Μαρτίου, θὰ μοι τὸ παραδίδει δὲ εἰς τὸ χάνι τῆς Ραψίστης τακτικῶς πρῶτῃ καὶ ἑσπέρας ἀθῶον καὶ ἀνέρωτον καὶ θέλει μοι ἀφήσῃ τὸ γάλα μίας ἡμέρας δωρεὰν κατὰ τὴν συνήθειαν, μεθ' ἡμέρας ὀκτῶ ἀπὸ σήμερον θέλω μετρήσῃ εἰς τὸν ἡγούμενον λίρας ὀθωμανικὰς εἴκοσι καὶ ἅμα ἀρχίσει ἢ παράδοσις τοῦ γάλακτος θέλω μετρήσῃ καὶ πληρώσῃ εἰς αὐτὸν τὴν τιμὴν τοῦ γάλακτος ἐκάστης ἐβδομάδος τακτικῶς χωρὶς νὰ δικαιωθῶμαι νὰ κρατῶ ἀπὸ τὴν τιμὴν του οὔτε λεπτὸν διὰ οἰανδήποτε ἀπαίτησιν τὴν ὁποῖαν τυχὸν ἤθελεν ἔχω ἢ ἀπὸ τὸ Μοναστήριον ἢ ἀπὸ ὑπηρετὴν αὐτοῦ, ἀλλὰ θὰ πληρώνω ἀπευθείας εἰς τὸν ἡγούμενον ἀνευ ἐνστάσεως. Ἐὰν δὲ μοι δώσῃ γάλαν γίδινον ὑποχρεοῦμαι ἵνα λαμβάνω τοῦτον μὲ τὴν ἀνάλογον τιμὴν κατὰ τὴν συνήθειαν. Διό δίδω τὸ πάρον ὑποσχετικὸν εἰς ἔνδειξιν καὶ ἀσφάλειάν του.

14 Φεβρουαρίου 1885 Ἰωάννινα

Ἰωάννης Γ. Μπίτζιος

Ὁ τοῦ Ἁγίου Ἰωαννίνων ἐπίτροπος Σακελλάριος Ἱερεὺς ἐπιβεβαιοῖ.

V.

Κώδικας Μοναστηριακῆς Ἐπιτροπῆς 1871-1890, σ. 249.

Πρακτικὸν περὶ τῶν ἐπιδομάτων τῶν σχολείων τῶν περιοικῶν κοινοτήτων (1886).

Σήμερον τὴν 12 Μαρτίου 1886 ἐν Συνεδριάσει τῆς Κεντρικῆς Μοναστηριακῆς ἐπιτροπῆς ὑπὸ τὴν Προεδρείαν τῆς Α. Σεβασμιότητος τῆς προτάσει τῆς διμελοῦς διαφωτιστικῆς ἐπιτροπῆς, ὅπως ὀρισθῶσι τὰ ἐπιδόματα τῶν Σχολείων τῶν περιοικῶν Κοινοτήτων τῆς Ἱ. Μονῆς Δουρούτης, συνισταμένων ἐν Συνόλῳ ἐκ πενήτηντα ὀθωμανικῶν λιρῶν, συμφώνως τῇ ἀπὸ 12 8βρίου 1877 Ἀποφάσει τῶν δύο Σωμάτων τῆς τῆς Ἐπαρχ. Δημογερ καὶ Μοναστηριακῆς Ἐπιτροπῆς, ἀναγνωσθείσης τῆς ἐν λόγῳ ἐπισήμου Ἀποφάσεως, ἢ Μοναστηριακῆς Ἐπιτροπῆς μετὰ σύσκεψιν ἐπὶ τῆς προκειμένης ὑποθέσεως, συνυπαρχούσης καὶ τῆς συγκαταθέσεως τῶν πληρεξούσιων τῶν περιοικῶν Κοινοτήτων, ταξιοθετεῖ τὰ ἐτήσια ἐπιδόματα τῶν Σχολείων τῶν περιοικῶν Κοινοτήτων ὡς ἑξῆς.

Διὰ τὸ Σχολεῖον τῆς κοινότητος λίρας ὀθωμ. 12 1/2
Σαντοβίτζης

Διὰ τὸ Σχολεῖον τῆς κοινότητος λιόκου λιρ. ὀθωμ. 12 1/2

Διὰ τὸ Σχολεῖον τῆς κοινότητος Ραψίστης λιρ. ὀθωμ. 12 1/2

Διὰ τὸ Σχολεῖον τῆς κοινότητος Κοσμηρᾶς λιρ. ὄθωμ. 8 1/2
 Διὰ τὸ Σχολεῖον τῆς κοινότητος λιρ. ὄθωμ. 4
 Νεοχωρόπουλου
 ἦτοι λίρας ὀθωμανικὰς πενήκοντα 50

Ἡ πληρωμὴ τῶν ἐτησίων τούτων ἐπιδομάτων ἀρχεται ἀπὸ τῆς πρώτης Σεπτεμβρίου τοῦ λήξαντος ἔτους 1885 (πέντε) μέχρι τῆς 30 Αὐγούστ. 1886 (ἕξι) καὶ τοῦ λοιποῦ θὰ ἐξακολουθῶσι διδόμενα τὰ αὐτὰ ἐπιδόματα. Διὸ εἰς ἔνδειξιν συνετάχθη ἡ παροῦσα πρᾶξις.-

Τὰ μέλη τῆς Μοναστ. ἐπιτροπῆς	οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν Κοινοτήτων
+ο Ἰωαννίνων Σωφρόνιος.	Κοσμᾶς Θομάς.
Νικόλαος Παπᾶς.	Παπαναστάσης.
Κωντ. Ζ Κανέλλος.	Παπανικόλας Δ.
Γιαννάκης Π. Γεροντής.	Σιόζος ἀπὸ Νεοχώρι.

Διὰ χειρὸς Παναγιώτη Δημητρίου Σαντοβιτζίνοῦ.

1886 20 Ιανν.

VI.

Κώδικας Μοναστηριακῆς Ἐπιτροπῆς 1871-1890, σ 274.

Πρακτικὸν περὶ τῆς ἐνοικιάσεως τοῦ χανίου τῆς Ραψίστας.

Διὰ τῆς Παρούσης πράξεως δηλοποιεῖται ὅτι τεθέντος εἰς ἐνοικίαν ἐπὶ πλειοδοσίᾳ τοῦ εἰς Ραψίσταν χανίου τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Δουροῦτης δι' ὀλόκληρον τριετίαν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὄρων καθ' οὓς ἐνοικιάζετο, ἦτοι κατὰ τὸ Σενὲ Σαμποῦκ, καὶ κοινοποιηθείσης τῆς ἐνοικιάσεως διὰ Δηλοποιήσεων τοιχοκολληθεισῶν ἐν τῇ Ἱερᾷ Μητροπόλει καὶ ἐξῶθεν τῆς θύρας τοῦ χανίου, ἐπαρουσιάσθησαν διάφοροι ἐνοικιασταῖ, οἵτινες παραιτήθησαν, κατεκυρώθη δὲ σήμερον ἡ ἐνοικίασις ἐν Συνεδριάσει τῆς Μοναστ. Ἐπιτροπῆς εἰς τὸν Θωμᾶν Στέλιον Ροῦτα ἐκ Κατζικᾶς, ὅστις προσέφερε λίρας ὄθωμ. τριάκοντα τέσσαρας Ἀρ. 34 κατὰ πᾶν ἔτος ἦτοι καθ' ὅλην τὴν τριετίαν λίρας ὀθωμανικὰς ἑκατὸν δύο Ἀρ. 102, διὰ τὴν πληρωμὴν τῶν ὁποίων ὑπέδειξεν ἐγγυητὴν τὸν κ. Νικόλαον Ζαχάρως. ἡ ἐνοικίασις ἀρχεται ἀπὸ τῆς 23 τοῦ τρέχοντος μηνὸς Ἀπριλίου καὶ λήγει τὴν 22 Ἀπριλίου τοῦ ἔτους 1890 ἐννενηκοστοῦ. Ἡ πληρωμὴ ἐκάστου ἐτήσιου ὠρίσθη εἰς τρεῖς δόσεις, ἦτοι ἑνδεκα λίρας κατὰ πᾶσαν 23 Ἀπριλίου ἐκάστου ἔτους, ἑνδεκα λίρας κατὰ τὴν πρώτην ἐκάστου Σεπτεμβρίου ἐκάστου ἔτους καὶ δώδεκα λίρας κατὰ πᾶσαν πρώτην Νοεμβρίου ἐκάστου ἔτους. Κατὰ συνέπειαν ἐνετάλη ὁ Γραμματεὺς ἵνα ἐκδώσῃ τὰ ἔγγραφα τῆς ἐνοικιάσεως ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὄρων τῶν περιεχομένων εἰς τὰ ἐνοικιαστήρια τῆς ληγούσης ἐνοικιάσεως. Καὶ ὑπογραφέντα παρὰ τῶν συμβαλλομένων ἐπικυρωθῶσι παρὰ τῆς Α. Σεβασμιότητος καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τούτων ἐκδοθῶσι καὶ τὰ Β. Κοντράτα. Διὸ ἐγένετο ἡ παροῦσα πρᾶξις.

29 Ἀπριλίου 1887 Ἰωάννινα.

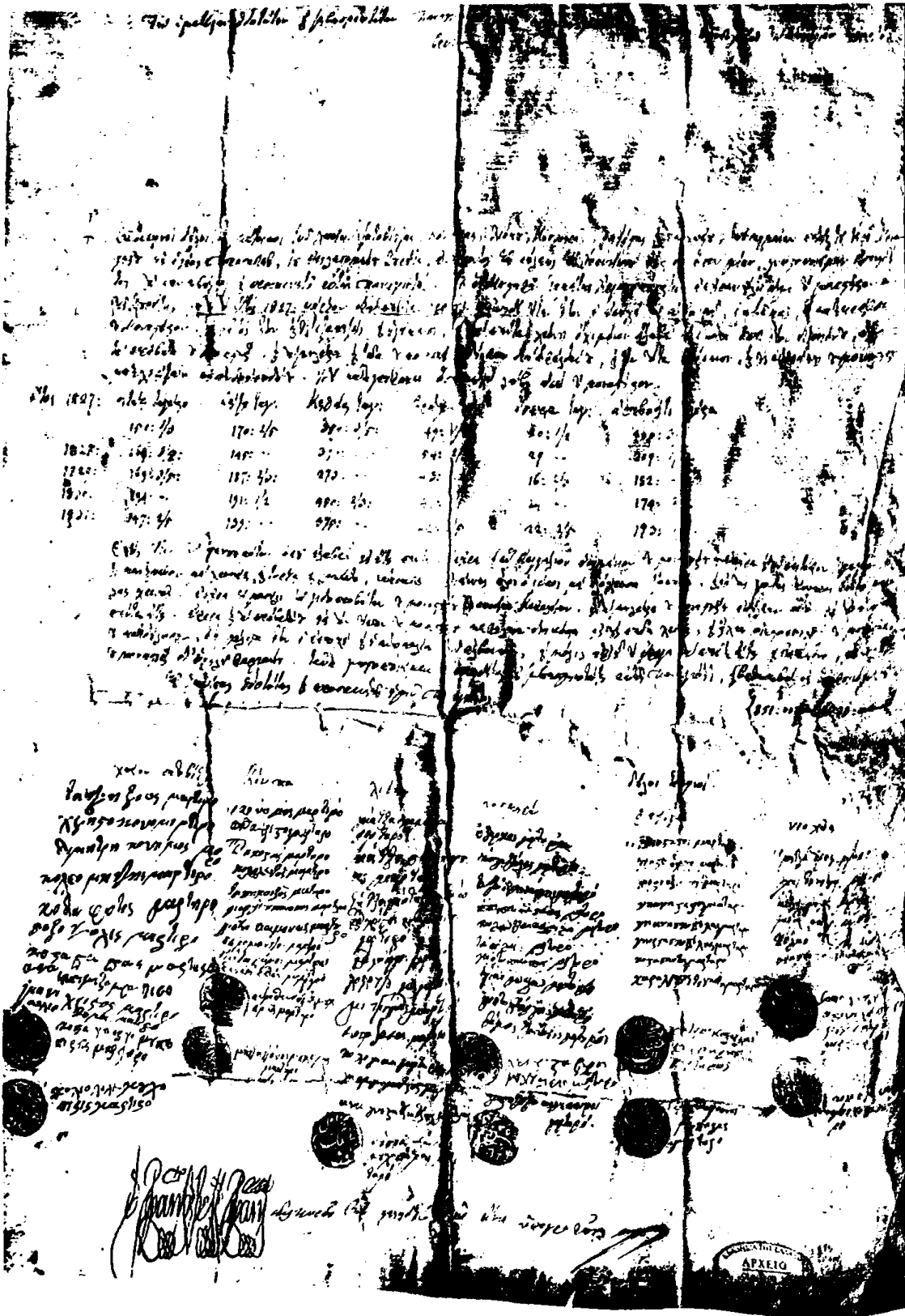
Θωμᾶ Στυλιανοῦ Ροῦτα δέχομαι τὴν ἀνωτέρω ἐνοικίασιν.

Τὰ μέλη τῆς Μοναστηριακῆς Ἐπιτροπῆς.
 Γιαννάκης Π. Γεροντής.

EIKONA 2.

Επιστολή κατοίκων των πέριξ της Ιεράς Μονής Δουρούτης κοινοτήτων στον Οικουμενικό Πατριάρχη. Α.Μ.Ι - Ι.Μ - (1851).

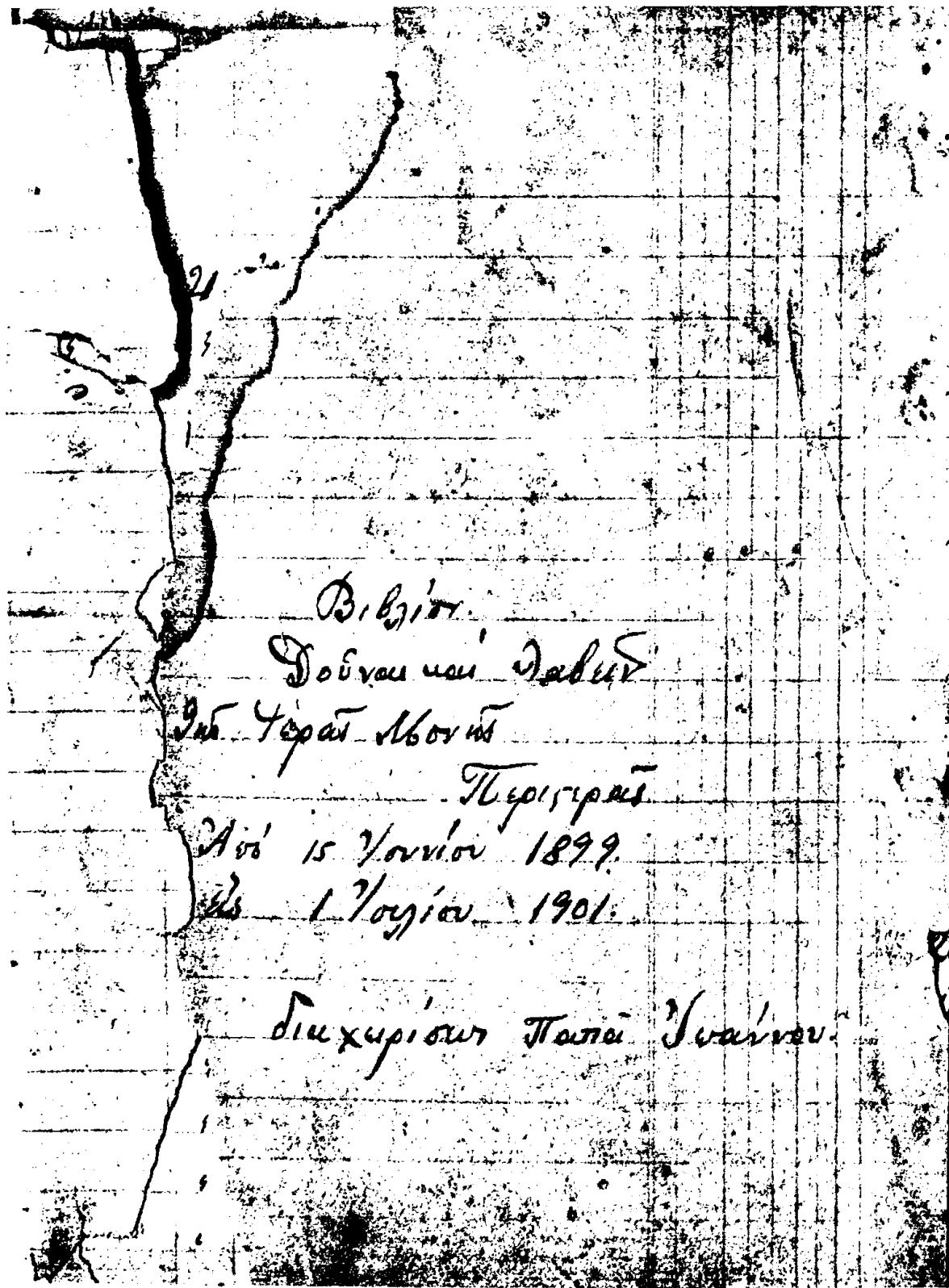

Υπακόλουθοι τῆς ἐπιγραφῆς
τῆς ἱερῆς Μονῆς Δουρουτῆς
τῆς τσιφτισίας.

ΕΙΚΟΝΑ 5.

Α.Μ.Ι - Ι.Μ, Κατάστιχον (δοῦναι και λαβεῖν) τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Περιστερᾶς 15
Ἰουνίου 1899-1 Ἰουλίου 1901.
Εξώφυλλο.

EIKONA 7.

A.M.I-Δελτίο πληροφοριών Μονής Περιστεράς (1929).

Παπαδοπούλου Μάρθα, *Ιερή Μονή Αγίου Γεωργίου Δουρούτης - Περιστεράς και το αρχείο της*, Εκδόσεις ΓΑΚ Αρχαία Νομού Ιωαννίνων, Ιωάννινα 1993, σ. 130.

Έν Ιωαννίνους τῆ 24 Ἰανουαρίου 1929

Ἄριθμ. Πρωτ., κκ

Ὁσώσεται Ἡγουμένα τῆ; Ἱ. Μονῆς;

Ἐντελλόμεθα ὅπως συμπληρώσαν τὸ κάτωθι δελτίον ἐπιγράφως ταύτου καὶ τὸ ἀποστείλῃς ἀμέσως εἰς τὴν Ἱ. Μονὴν αὐταύτην

Ἡμερῆς δ' ἐν Κριτίῳ Ὑγιαίων

† Ἱ. Μονῆς Περιστεράς

ΔΕΛΤΙΟΝ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΩΝ *Ἱερῆς Μονῆς Περιστεράς*

- 1) Ἐξ ὀνόματι τοῦ Ἁγίου τιμῶσι ἡ Μονή; *Ἁγίου Γεωργίου*
- 2) Συμπαικῶς ἢ ἰσοκυρία αἰτιῆ; (ἀπὸ ἐκείσθῃ, ποῦ; δ ἴδου. *Χρονολογία καὶ ἄλλα ἀγνοεῖται* εἰς ἀπὸ ἐξ ἡμερῶν αἰ διήρησθῃ ἡ ἐκείνησιν καὶ αὐτὴ αἰ πη *70 π. μ. π. 1846.* γὰρ ἐξ ὧν εἶναι γνωστὸν τὸ ἰσχυρὸν): *Ἡ Παλαιὰ Συμφωνία 1854 ἴσους*
- 3) Ποῦ ἢ σημερινῆ κατὰστασις τῶν κειμένων; *Ἰ. Μονῆς*
- 4) Πόσοι Μοναχοὶ ἐπιτοκοῦνται ἐν τῇ Μονῇ; *Ὁ ἴδιος (ἕξ ἰεροὶ καὶ ἑκατὸν)*
- 5) Πότε ἐγένετο ἡ ἀκαλλιέργειαι καὶ ποῦ ἢ ἀκαλλιέργειαι ἐκ τῆ 1924 *ἀποφασίσθησαν* ἡ ἐκείνησιν εἰς σημερινοῦ; *Ἡ ἐκείνησιν εἰς τῆ 1927 ἀποφασίσθησαν*
- 6) Περὶ τῆς Μονῆς; *Ἡ ἐκείνησιν εἰς τῆ 1927 ἀποφασίσθησαν*
- 6) Ἱ. Σκοπὴ καὶ Ἁγία λείψανα *Ἡ ἐκείνησιν εἰς τῆ 1927 ἀποφασίσθησαν*
- 7) Καρτέριον ἐκκλησιαστικῶν
- 8) Βιβλιοθήκη καὶ τὸ εἶδος τῶν βιβλίων *Ἡ ἐκείνησιν εἰς τῆ 1927 ἀποφασίσθησαν*
- 9) Ἐκείνησιν εἰς τῆ 1927 ἀποφασίσθησαν
- 10) Ἁγροὶ σφετέρῃ. *Ἡ ἐκείνησιν εἰς τῆ 1927 ἀποφασίσθησαν*
- 11) Ἁμελιοὶ σφετέρῃ. *Ἡ ἐκείνησιν εἰς τῆ 1927 ἀποφασίσθησαν*
- 12) Ἄδασοι σφετέρῃ. *Ἡ ἐκείνησιν εἰς τῆ 1927 ἀποφασίσθησαν*
- 13) Βιοσκήσιμος ἐκείνησιν εἰς τῆ 1927 ἀποφασίσθησαν
- 14) Κουσιεὶσθῃ σφετέρῃσιν
- 15) Ὑδρομυλιαι
- 16) Ἐργαστήριον *Ἡ ἐκείνησιν εἰς τῆ 1927 ἀποφασίσθησαν*
- 17) Οἶκαι *Ἡ ἐκείνησιν εἰς τῆ 1927 ἀποφασίσθησαν*
- 18) Χάνιον ἐκ τῆ 1924 ἀποφασίσθησαν
- 19) Πρῶσιν εἰς τῆ 1927 ἀποφασίσθησαν
- 20) Γῆσιν *Ἡ ἐκείνησιν εἰς τῆ 1927 ἀποφασίσθησαν*
- 21) Ἀγελῶδες *Ἡ ἐκείνησιν εἰς τῆ 1927 ἀποφασίσθησαν*
- 22) Φορητῶν ἑσθῆσιν *Ἡ ἐκείνησιν εἰς τῆ 1927 ἀποφασίσθησαν*
- 23) Χοροὶ
- 24) Μελισσῶν *Ἡ ἐκείνησιν εἰς τῆ 1927 ἀποφασίσθησαν*

Παραγγέλλομεν δὲ ὅπως αἱ ἀνωτέρω διατυπωθεῖσαι πληροφορίες εἰς καὶ πᾶσα ἄλλη τὴν ἀπὸ συμπληρωθεῖσαι ἢ ἀπὸ τῆσιν ἄλλοισιν καὶ ἐπιβεβαιωθεῖσαι.

ΕΙΚΟΝΑ 8.

Α.Μ.Ι-Δελτίο πληροφοριών Μονής Δουρούτης (1929).

Παπαδοπούλου Μάρθα, *Ιερή Μονή Αγίου Γεωργίου Δουρούτης - Περιστεράς και το αρχείο της*, Εκδόσεις ΓΑΚ Αρχαία Νομού Ιωαννίνων, Ιωάννινα 1993, σ. 131.

Έν Ιωαννίνωσι τῆς 24 Ἰανουαρίου 1929

Ἀριθμ. Πρωτ. 89

Ὅσιόντις Ἡγούμενι τῆς Ἱ. Μονῆς _____

Ἐναλλόμεθα διὰς συμπληρώσων τὸ κάτωθι δελτίον ἐπιγράφης τοῦτο καὶ τὸ ἀποστολῆς ἀμέσως εἰς τὴν Ἱ. Μητρόπολιν

Ἐλεξ. δ' ἐν Κορυθαίῳ Ὑγιαίων

† ἐν Ἰωαννίνων Σπουδαίων

ΔΕΛΤΙΟΝ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΩΝ Ἱ. Μονῆς Δουρούτης

- 1) Ἐκ' ὄνοματι πρὸς Ἅγιον τιμῶσι ἡ Μονή; *Ἁγία Παρασκευή*
- 2) Συναξασιὰ; ἡ ἱστορία αἰτίης; (πότε ἐκτίσθη, πότε; ὁ ὄνομα *Ἁγία Παρασκευή* διὰ τίς; πότε ἐγένετο εἰς δούραρ ἡ ἱστορία; καὶ π. τι εἰς πη *ἀπὸ τῆς κατὰ τὴν ἐν τῇ 1912 ἐπὶ τῆς γων.* γὰρ ἔστιν εἶναι γνωστὸν τὸ ἱστορικόν);
- 3) Ποία ἡ σημερινὴ κατάσταση τῆς κοινῆς; *καλὴ ἀρχὴ τῶν*
- 4) Πόσοι Μοναχοὶ εὐχέλωνται ἐν τῇ Μονῇ; _____
- 5) Πόσοι ἐγένετο ἡ ἀπαιτήσεις καὶ ποῖα ἡ ἀπαιτησὶς
σα ἐκτασι; εἰς σφέματα; _____
- 6) Παρουσία τῆς Μονῆς; _____
- 7) Ἱ. Σκήπη καὶ Ἅγια λείψανα *ἑκατὸν ἑξήκοντα (ἑξήκοντα)*
- 8) Κοιμητῆρι εὐχέλωνται _____
- 9) Βιβλιοθήκη καὶ τὸ εἶδος τῶν βιβλίων _____
- 10) Ἐπιπέλα _____
- 11) Ἄγιοι σφέμα. *ὄχι καὶ ἄλλα*
- 12) Ἄγιοι σφέμα. *ὄχι καὶ ἄλλα (Πρίστ)*
- 13) Βιοκλήριος ἐκτασι; σφέμα. *ὄχι καὶ ἄλλα*
- 14) Κινολεῖβαδο σφέματι *ὄχι καὶ ἄλλα*
- 15) Ὑδρομυλις _____
- 16) Ἐργαστήριον _____
- 17) Οἰκίαι _____
- 18) Χάνιον _____
- 19) Προβεία _____
- 20) Γίδαι _____
- 21) Ἀγελίδες _____
- 22) Φωρητῆρ ἴδια _____
- 23) Χυλῆρι _____
- 24) Μυλίσσιον _____

Ἐπιπέλα.
 Ἡ ἐπιπέλα Ἱ. Μονῆς ἀπὸ τῆς ἐπὶ τῆς
 ἀνεχόμενης μετὰ τῆς Ἱ. Μονῆς Πρίστ
 Πρὸς τὴν αἰὶ καὶ ἀρχαίαν ἱστορίαν.

Παραγγέλλομεν δὲ διὰς εἰς ἀμέσως διατυπωθῆσιν ἐπιγραφῆς αἱ; καὶ αὐτὰ εἰς τὸν παρὰληφθεῖσα εἰς ἀλήθειαν σαφῆς καὶ ἐξηγηθησῆται.

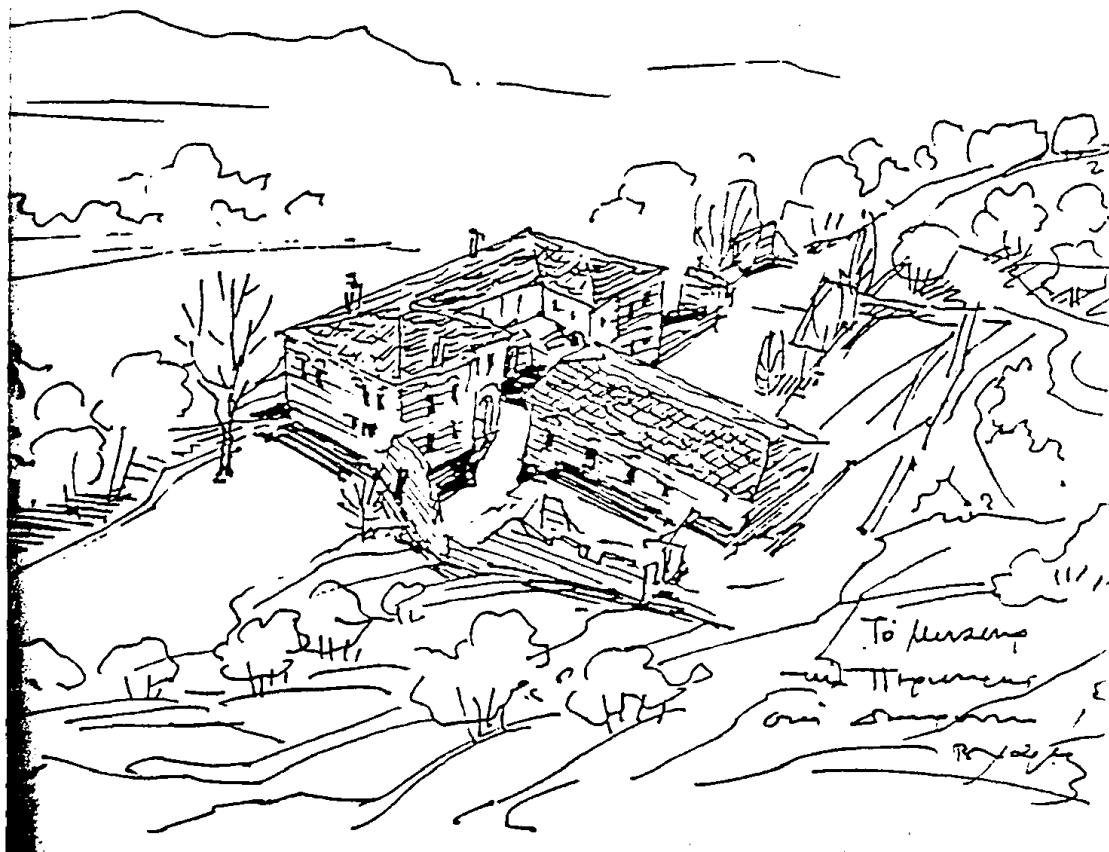

Β. ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟ ΥΛΙΚΟ.

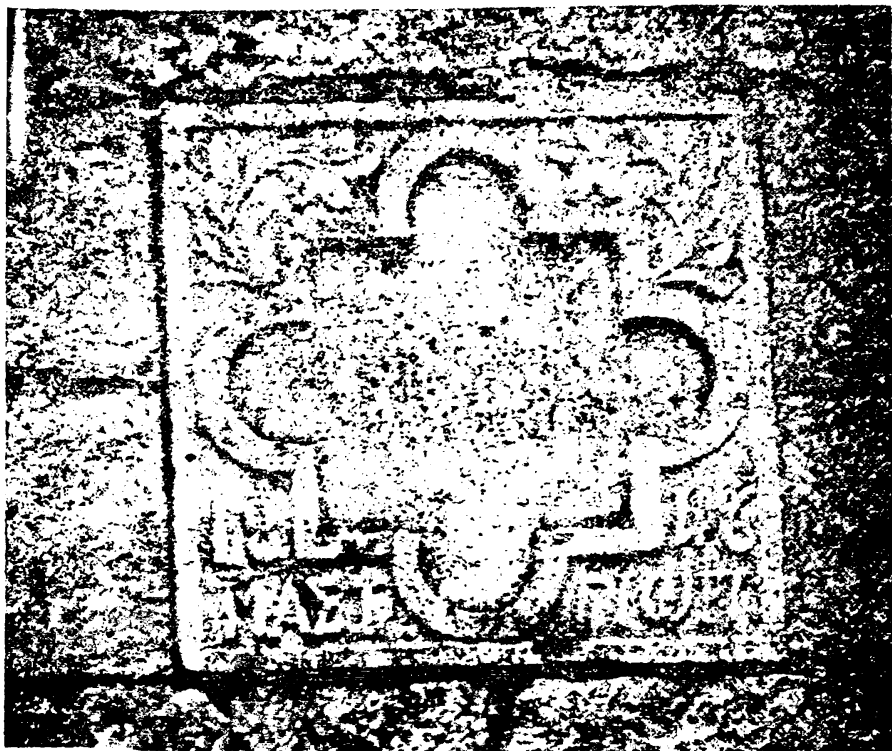
1. ΜΟΝΗ ΑΓΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΕΡΙΣΤΕΡΑΣ.

ΕΙΚΟΝΑ 1.

Προοπτικό σκαρίφημα του συγκροτήματος της Μονής Περιστέρας.
Α.Τ.Υ.Π.Ι, Βασίλης Χαρίσης, Έρευνα Μελέτη Ανάπλασης Ιερών Μονών Περιστέρας:
Υφιστάμενη κατάσταση, χ.χ., σ. 10.

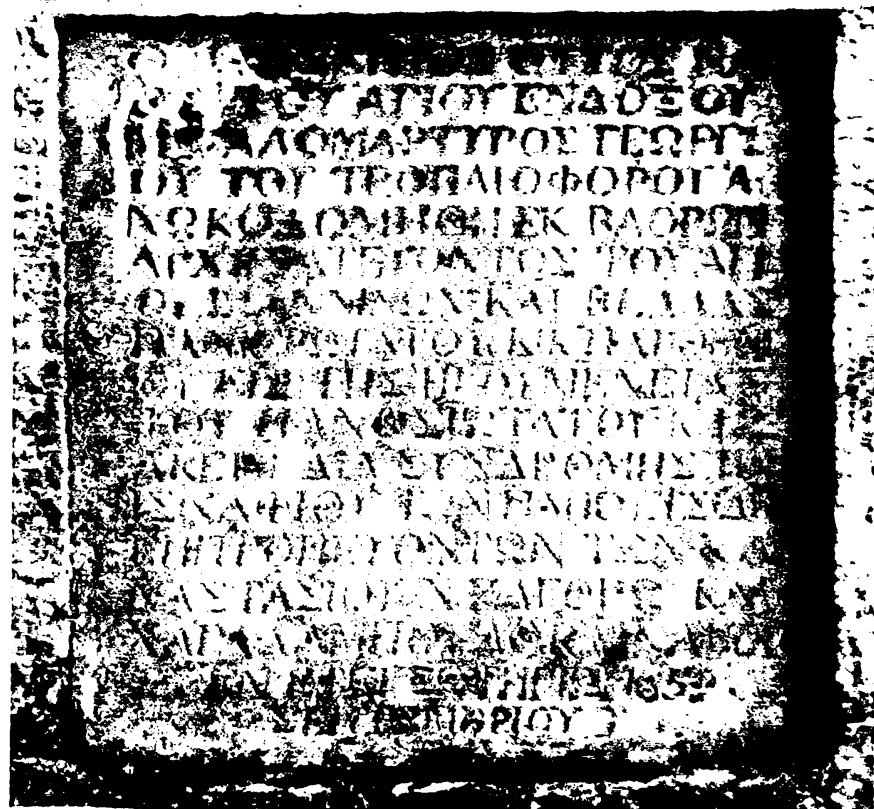

Ενθετη πλακα στο κτιριο II του συγκροτηματος Περιστερας,
κύλου Μάρθα, *Ιερή Μονή Αγίου Γεωργίου Δουρουύτης – Περιστερας και το
της*, Εκδόσεις ΓΑΚ Αρχαία Νομού Ιωαννίνων, Ιωάννινα 1993, σ. 118.

ΕΙΚΟΝΑ 3.

Επιγραφή καθολικού της Μονής Αγίου Γεωργίου Περιστερας,
Παπαδοπούλου Μάρθα, ό.π., σ. 107.

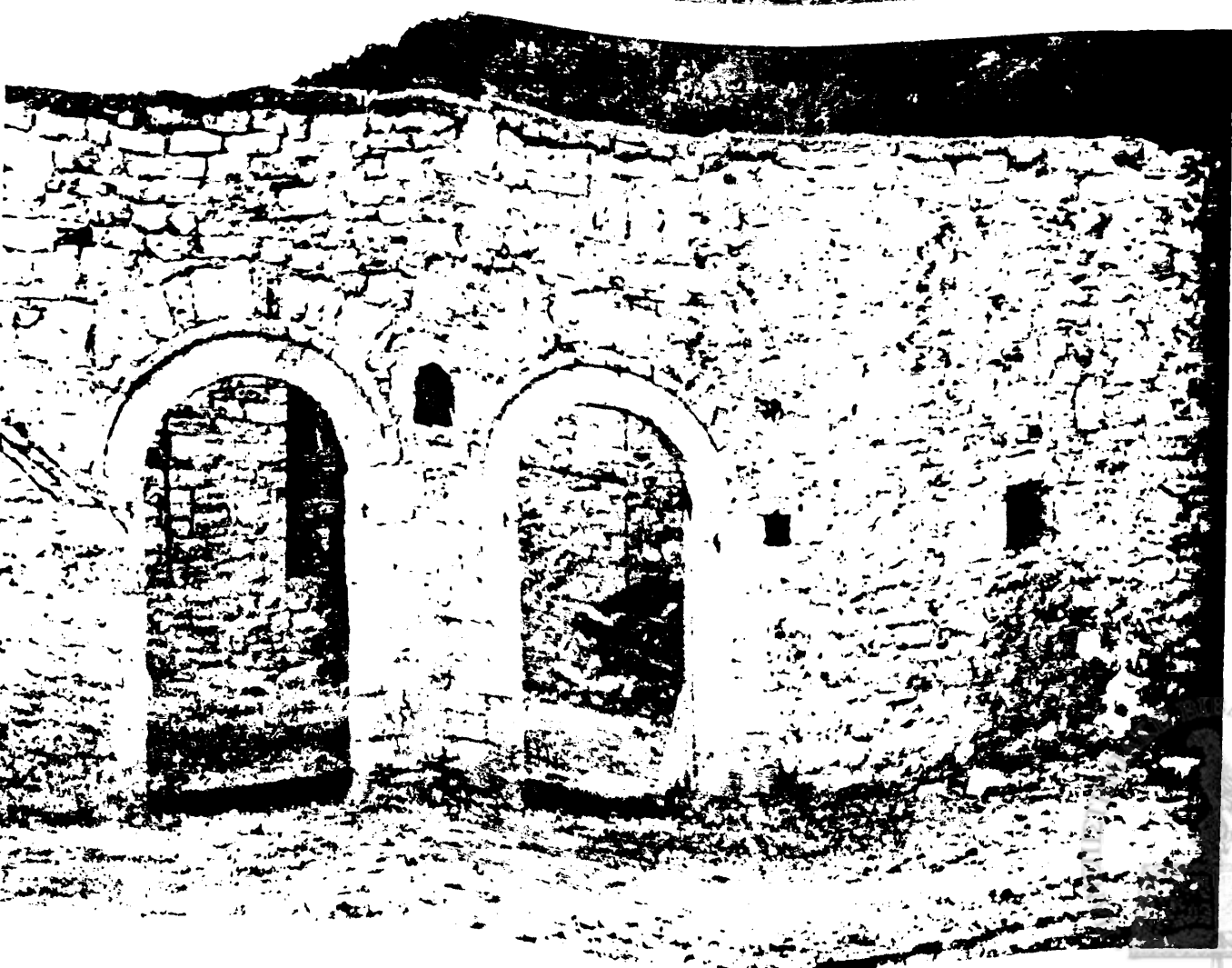

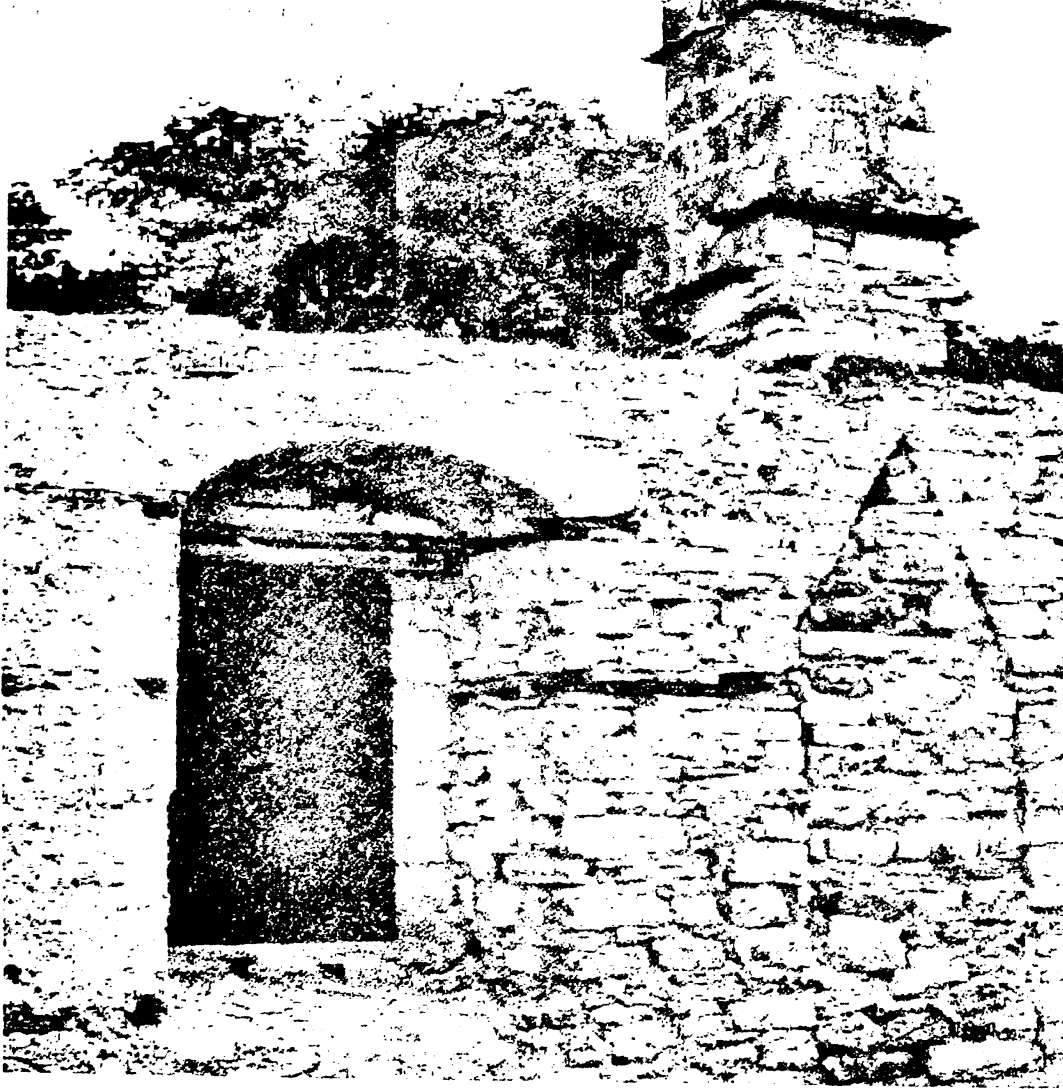
Νοτιοανατολικό ακρό της Μονής Αγίου Γεωργίου Περιστέρας Δουρουτης πριν από
την αναστήλωση.
Παπαδοπούλου Μάρθα, ό.π., σ.117.

Ερείπια κελιών Μονής Αγίου Γεωργίου Περιστέρης Δουρουθής.

Massalas Christos, Past- Present-Future: the case of Dourouti's Monastery, University of Ioannina, Ioannina (n.d).

ΕΙΚΟΝΑ 6.

Όψεις της Μονής Αγίου Γεωργίου Περιστεράς Δουρούτης μετά την αναστήλωση.
<http://culturalcenter.uoi.gr/>

ΕΙΚΟΝΑ 7.

Όψεις της Μονής Αγίου Γεωργίου Περιστεράς Δουρούτης μετά την αναστήλωση.
 Α.Τ.Υ.Π.Ι, Άλσος Δουρούτης: Τεχνική έκθεση, Ιωάννινα 2004.

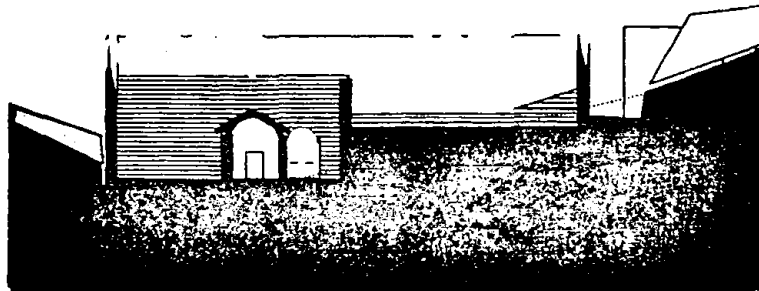

2. ΜΟΝΗ ΑΓΙΑΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ ΔΟΥΡΟΥΤΗΣ.

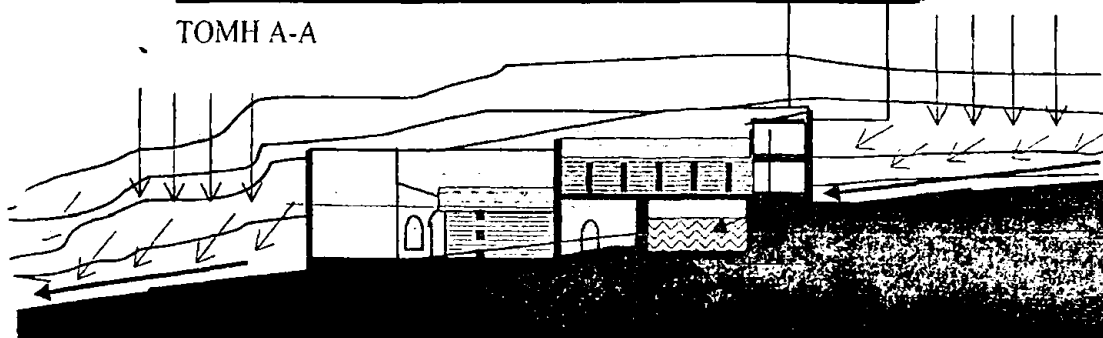
ΕΙΚΟΝΑ 8.

Σκαρίφημα γενικής τομής εδάφους της Μονής Αγίας Παρασκευής Δουρούτης.
Α.Τ.Υ.Π.Ι, Άλσος Δουρούτης: Τεχνική έκθεση, Ιωάννινα 2004.

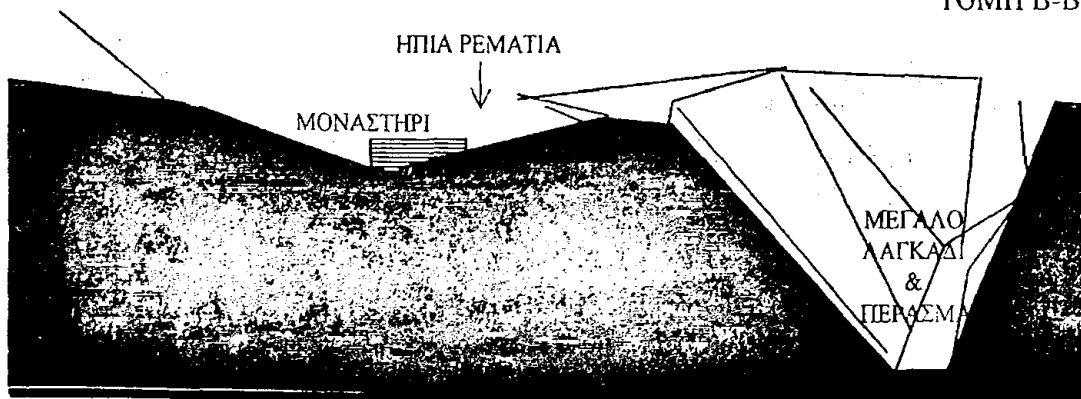
ΙΕΡΑ ΜΟΝΗ ΑΓΙΑΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ ΔΟΥΡΟΥΤΗΣ

ΤΟΜΗ Α-Α

ΤΟΜΗ Β-Β

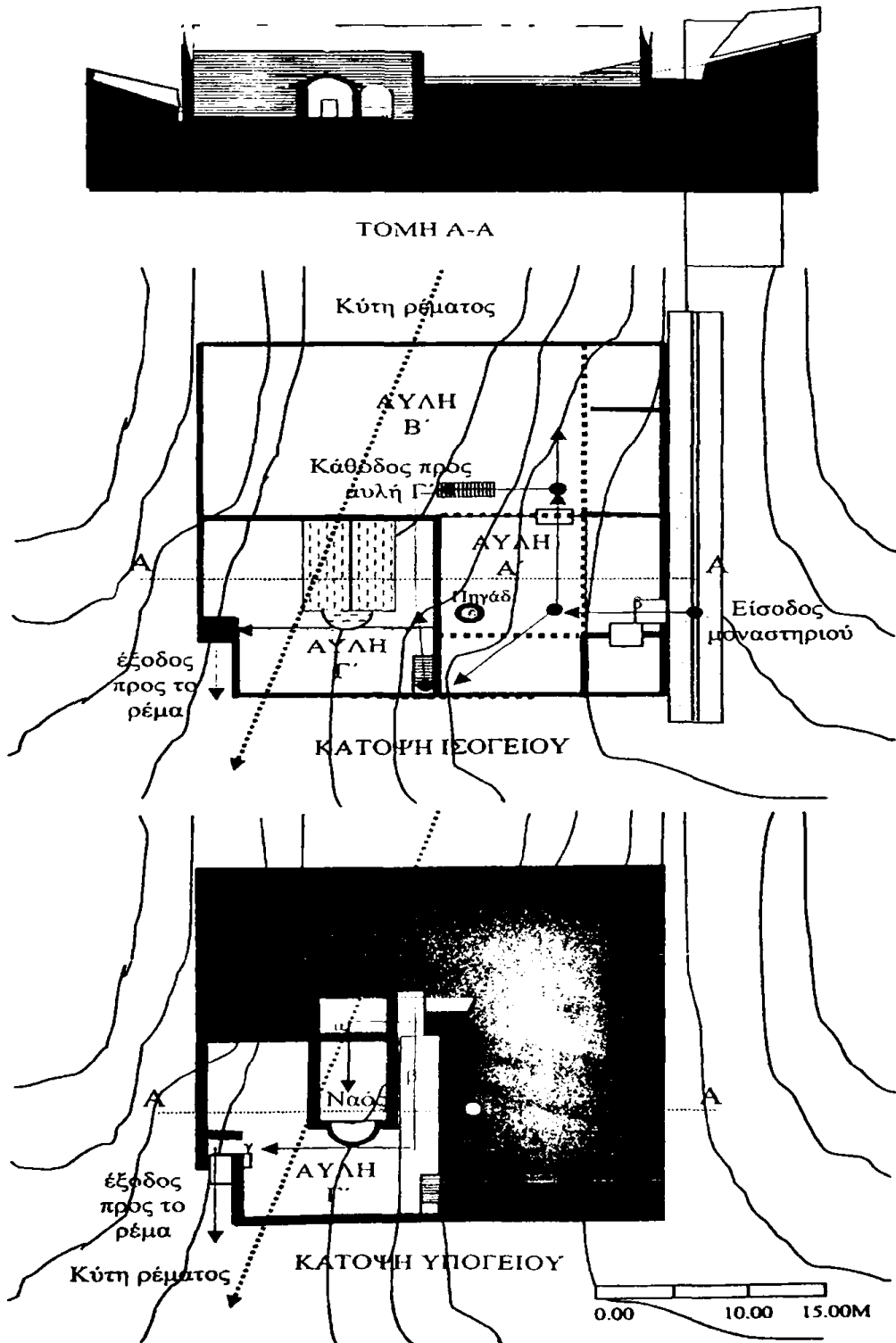

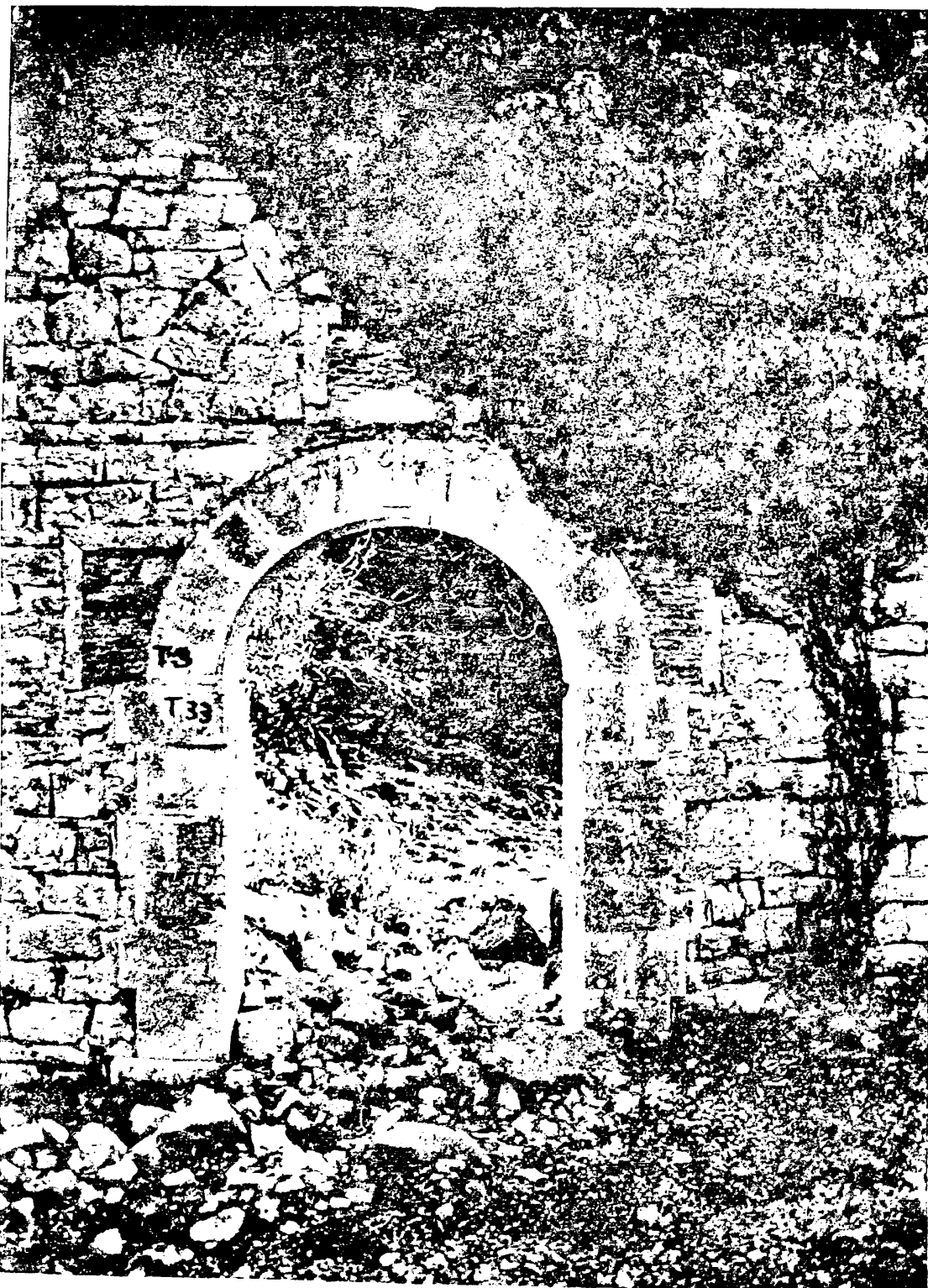
ΤΟ ΤΕΧΝΙΚΑ «ΠΑΡΑΔΟΞΟ» ΤΗΣ ΘΕΣΗΣ ΤΟΥ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΟΥ

ΕΙΚΟΝΑ 9.

Σκαρίφημα υφιστάμενης κατάστασης Μονής Αγίας Παρασκευής Δουρούτης.
Α.Τ.Υ.Π.Ι, Άλσος Δουρούτης: Τεχνική έκθεση, Ιωάννινα 2004.

ΙΕΡΑ ΜΟΝΗ ΑΓΙΑΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ ΔΟΥΡΟΥΤΗΣ

ΕΙΚΟΝΑ 12.

Κόγχη Ιερού της Μονής Αγίας Παρασκευής Δουρούτης.
Παπαδοπούλου Μάρθα, ό.π., σ. 114.

ΕΙΚΟΝΑ 13.

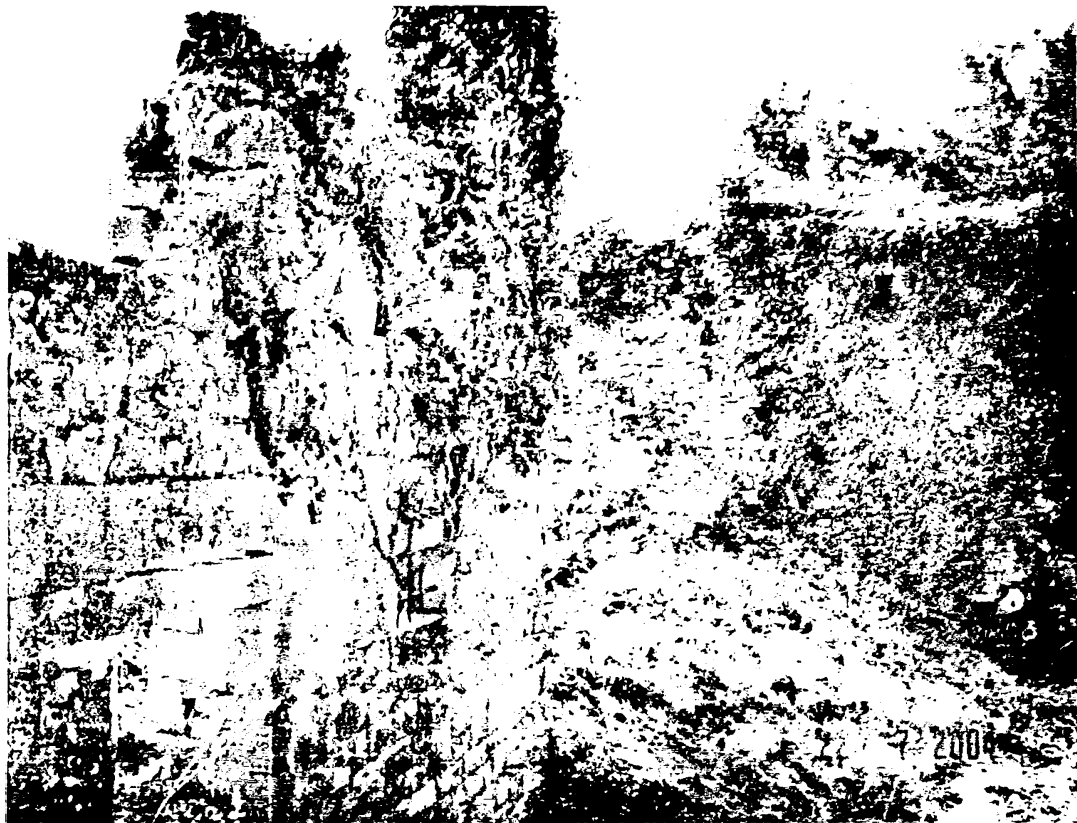
Όψεις του Μοναστηρίου της Αγίας Παρασκευής Δουρούτης.
Α.Τ.Υ.Π.Ι, Άλσος Δουρούτης: Τεχνική έκθεση, Ιωάννινα 2004.

1. Η ΝΑ γωνιά της μονής εσωτερικά.
2. Τείχη στα ΝΑ της μονής.
3. Ο λαξευμένος βράχος στη ΝΑ γωνιά του ναού
4. Η κάθοδος από την αυλή Β στην αυλή του ναού Γ.
5. Η πόρτα εξόδου στη ΝΑ γωνιά
6. Η είσοδος στο ναό
7. Έξοδος προς τον νάρθηκα
8. Η κόγχη στο εξωτερικό της Β πλευράς του ναού

Θέση
κεραμικών

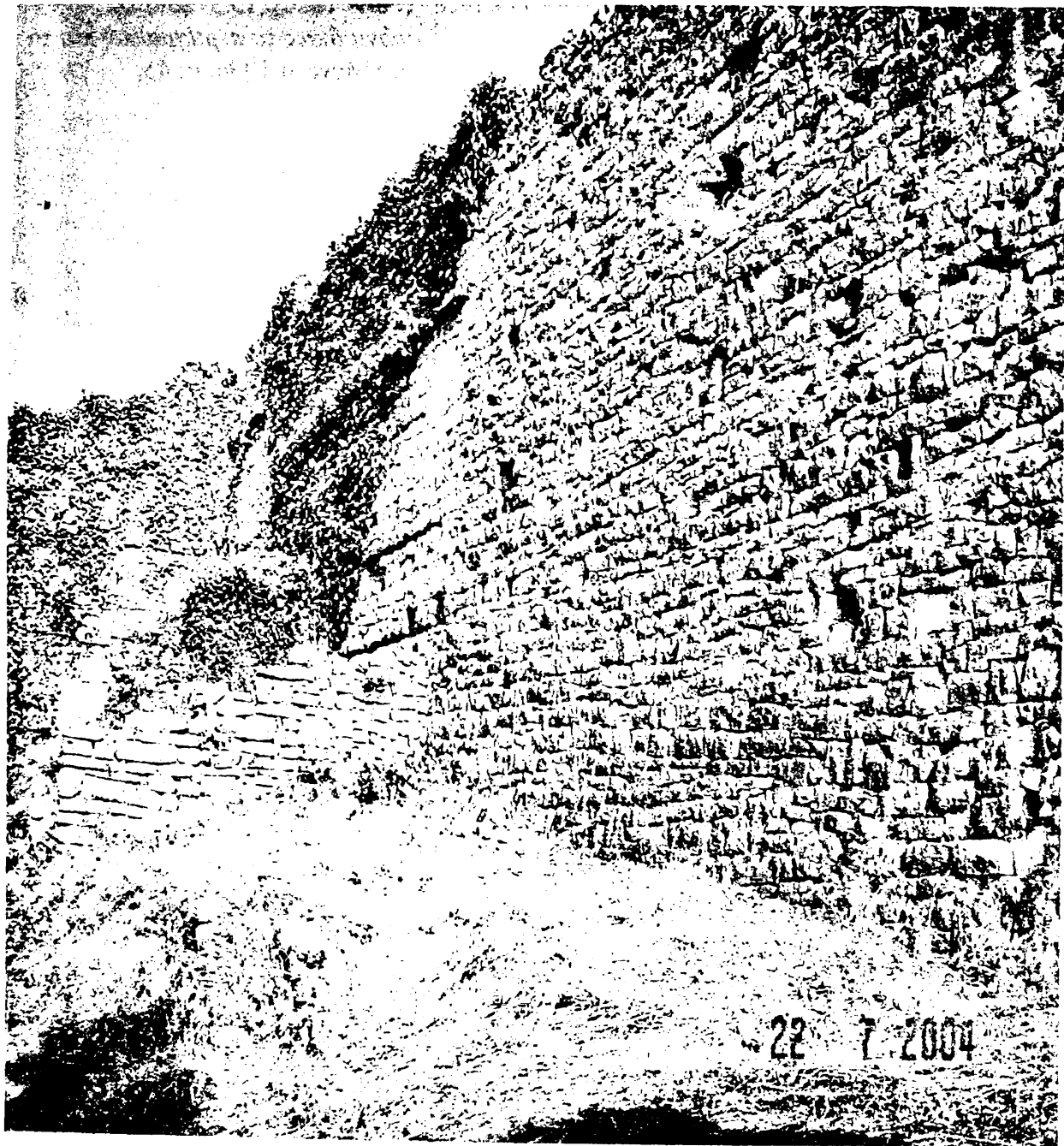
ΕΙΚΟΝΑ 15.

Ξωτερική είσοδος του μοναστηριακού συγκροτήματος της Αγίας Παρασκευής
Δουρούτης.

Massalas Christos, δ.π.

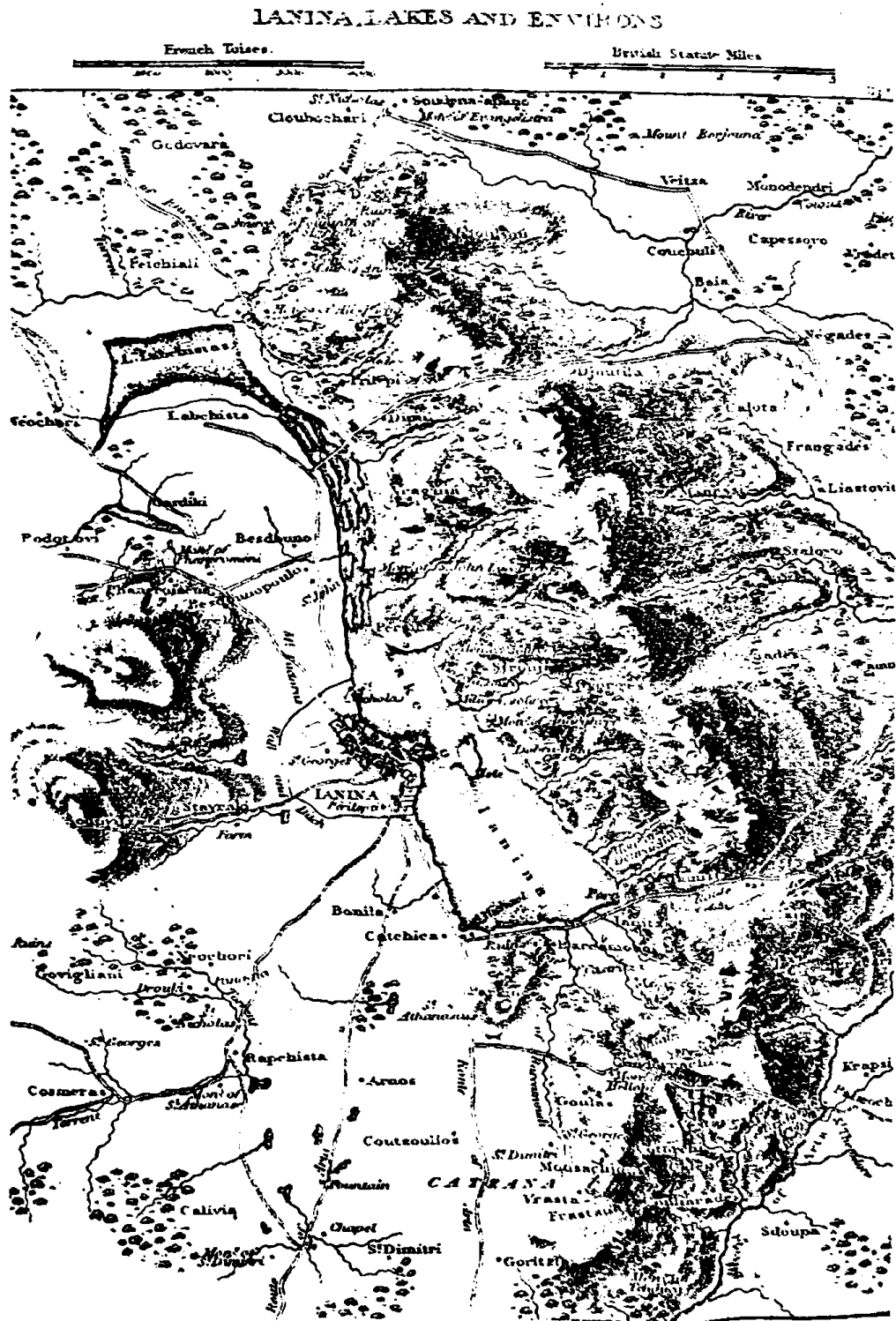
Εξωτερικοί τοίχοι της Μονής Αγίας Παρασκευής Δουρούτης.
Massalas Christos, δ.π.

Γ. ΧΑΡΤΕΣ.

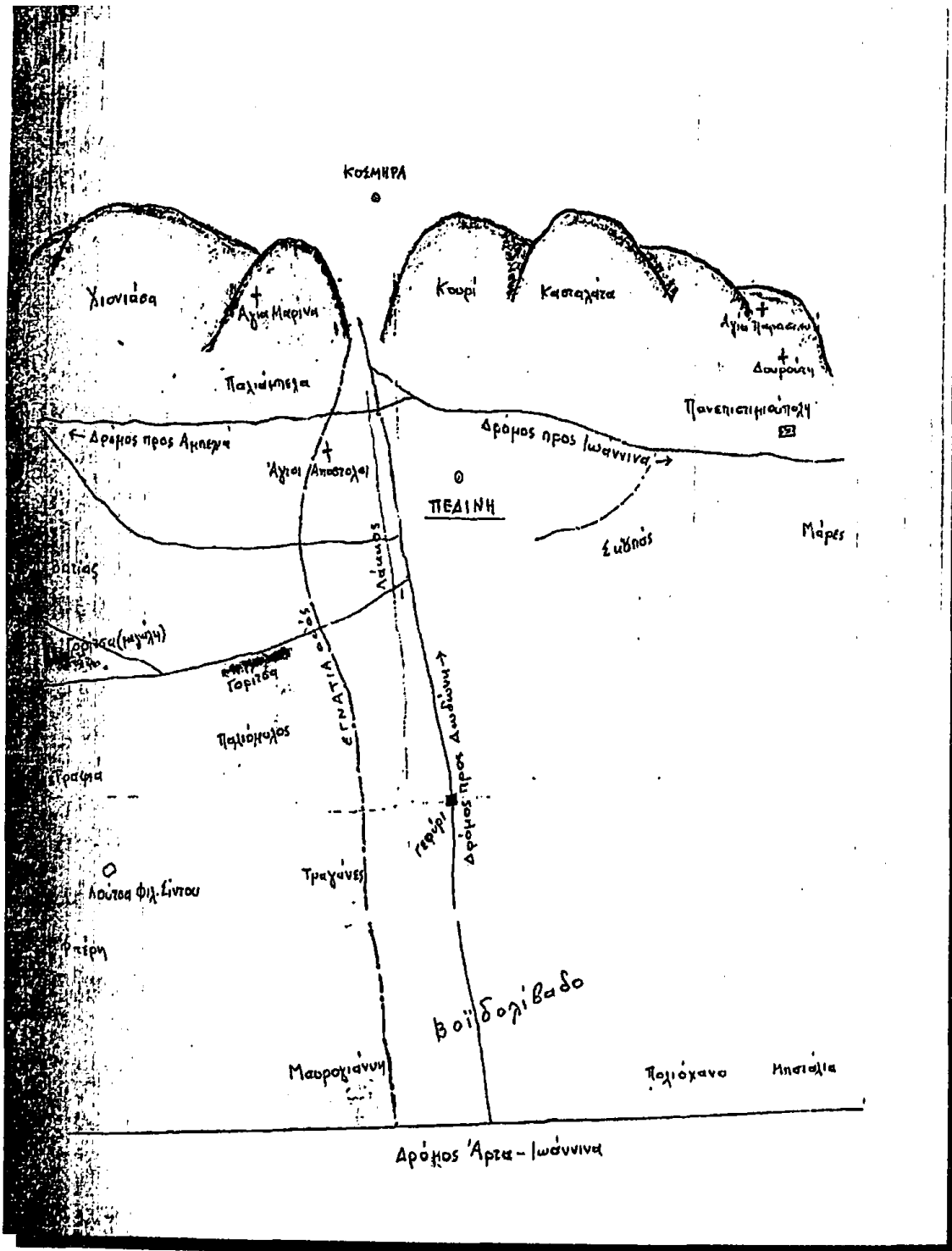
ΧΑΡΤΗΣ 1.

Γιάννενα, οι λίμνες και τα περίχωρα, του J.D.B. DU BOCAGE, από το βιβλίο του F. ROUQUEVILLE "Voyages dans la Grece" (Paris 1820). 15,3*25,6 εκ.
 Παπασταύρου Αναστάσιος, Τα Γιάννενα του 19^{ου} αιώνα όπως τα περιέγραψαν και τα απεικόνισαν οι ξένοι περιηγητές: Λεόκωμα, Γιάννενα 1994, σ. 45.

ΧΑΡΤΗΣ 2.

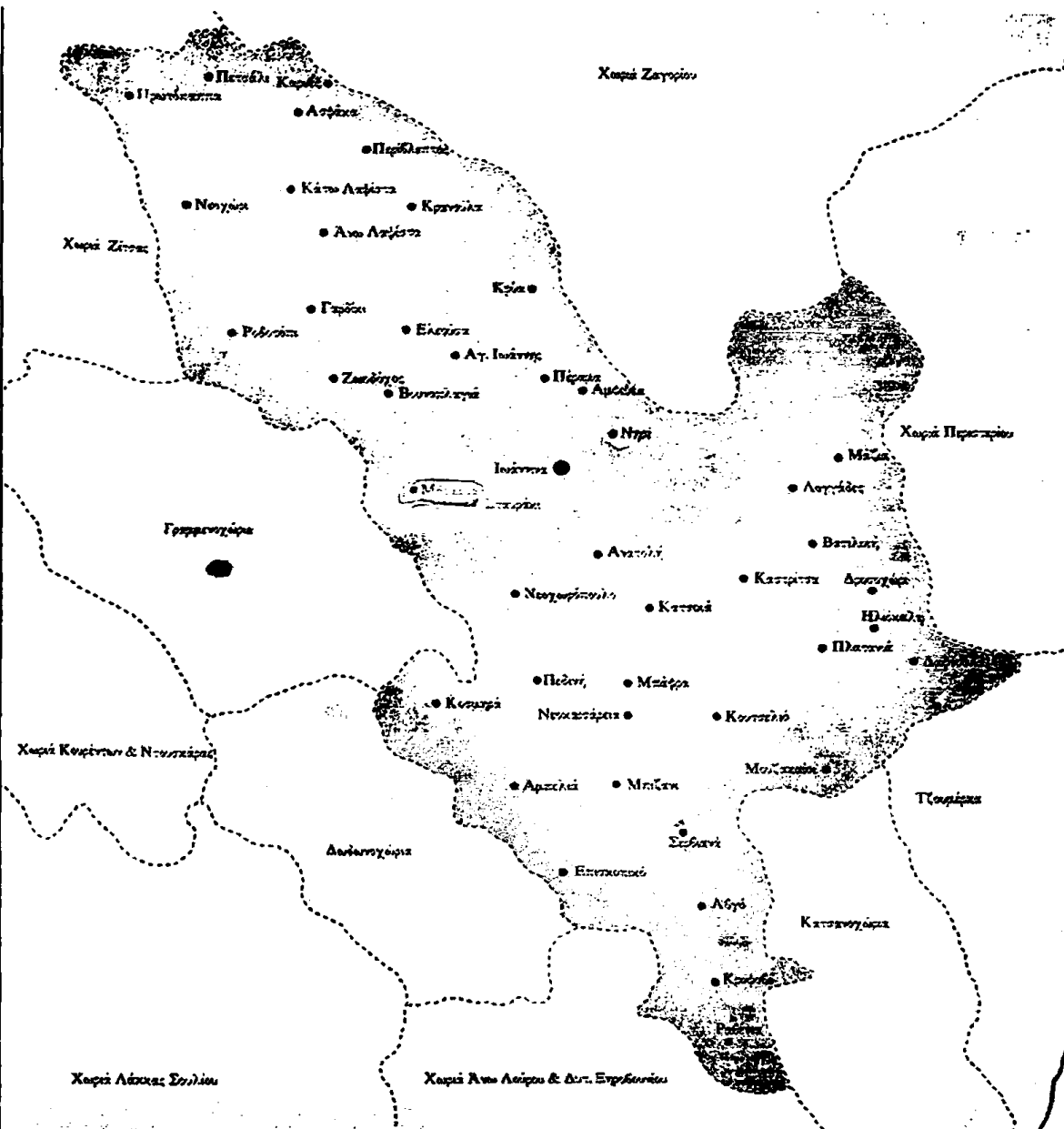
Χάρτης τοπωνυμίων χωρίου Ραψίστας. (Σκαρίφημα Τηλ. Τζάλλα).
 Τζάλλας Τηλέμαχος, Το χωριό Πεδινή (Ραψίστα) Ιωαννίνων, Έκδοση Δημοτικού
 Διαμερίσματος Πεδινής, Ιωάννινα 2002, σ. 67.

ΧΑΡΤΗΣ 3.

Τα χωριά του λεκανοπεδίου των Ιωαννίνων σήμερα.

Νομός Ιωαννίνων, Σύγχρονη Πολιτισμική Γεωγραφία, Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Ιωαννίνων, Ιωάννινα 1998, σ. 509.

37. Τα χωριά του Λεκανοπεδίου Ιωαννίνων

Αβγό, Άγιος Ιωάννης (Μικρό Μπισδούνη), Αμπελιά, Αμφιθέα (Στρούνη), Ανατολή, Άνω Λαφίστα, Ασφάκα, Βασιλική (Γιάννιστα), Βουνοπλαγιά (Ζέλοβα), Δαφνούλα (Κοντοβράκι), Δροσοχώρι (Κλαζιάδες), Ελεούσα (Μπισδούνη), Επισκοπικό, Ζωοδόχος (Ζοντίλα), Ηλιόκαλη (Μορκιό), Καρυές, Καστρίτσα (Μπαρκαμάδι), Κατσιά, Κάτω Λαφίστα, Κοσμηρά, Κουτσελιό, Κρανούλα, Κρύα (Βάνιστα), Κρυφοβό, Λογγάδες (Αρδομίστα), Μάζια, Μάρμαρα, Μεγάλο Γαρότσι, Μουζακαίοι, Μπάφρα, Μπιζάνι, Νεοκαισάρεια, Νεοχώρι, Νεοχωρόπουλο, Πεδινή (Ραφίστα), Πέραμα, Περίβλεπτος, Πετσάλι, Πλατανιά (Γερακάρι), Πρωτόπαππα, Ραβένια, Ροδοτόπι, Σερβιανιά, Σταυράκι

ΠΗΓΕΣ - ΓΕΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΠΗΓΕΣ - ΓΕΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ**ΠΗΓΕΣ.****A. ΑΔΗΜΟΣΙΕΥΤΕΣ.****1. Αρχείο Ιεράς Μητροπόλεως Ιωαννίνων (Α.Μ.Ι).****A. Αρχείο Ιερών Μονών (Ι.Μ).****α. Κώδικες.**

1. Ι.Μ-0.3.2.1 Κώδικας Κτηματολόγιο των Ιερών Μονών Μαλακασίου 1865-1866.
2. Ι.Μ-0.3.2.4 Κώδικας Μοναστηριακής Έπιτροπής 1871-1890.
3. Ι.Μ-17.1.1.1 Κατάστιχο (εσόδων, εξόδων-σπόρου) της Ιεράς Μονής Δουρούτης 1875-1877.
4. Ι.Μ-17.1.1.1 Κατάστιχον (δοῦναι και λαβεῖν) τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Περιστεράς 15 Ἰουνίου 1899-1 Ἰουλίου 1901.

β. Φάκελοι.

1. Ι.Μ-(1844)-17.2.3.2 Καταγραφή ακίνητης περιουσίας Ιεράς Μονής Δουρούτης- Βεβαίωση των κατοίκων των πέριξ κοινοτήτων.
2. Ι.Μ-(1851)-17.2.3.2 . Επιστολή κατοίκων των πέριξ της Ιεράς Μονής Δουρούτης κοινοτήτων στον Οικουμενικό Πατριάρχη.
3. Ι.Μ-(1967)-17.4.1.2.1 Πρακτικά (περί καταργήσεως του Πρακτικού Γεωργικού Σχολείου Δουρούτης-Περιστεράς και διάθεσης της περιουσίας του προς εξυπηρέτηση των εν Ιωαννίνοις Παν/κών Σχολών).

B. Αρχείο Ιεράς Μητροπόλεως Ιωαννίνων (Ι.Μ.Ι).**Φάκελοι.**

1. Ι.Μ.Ι-4.4.10 Εκπαιδευτικά: Γεωργική Σχολή Δουρούτης.

2. Αρχείο Διεύθυνσης Τεχνικών Υπηρεσιών Πανεπιστημίου Ιωαννίνων (Α.Τ.Υ.Π.Ι).**Φάκελοι (απουσία ταξινομικού αριθμού).**

1. Ιερά Μονή Αγίου Γεωργίου Περιστεράς.
2. Ιερά Μονή Αγίας Παρασκευής Δουρούτης.

3. Αρχείο 8^{ης} Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων Ιωαννίνων (Ε.Β.Α).

Φάκελοι (απουσία ταξινομικού αριθμού).

1 Ιερά Μονή Δουρούτης-Περιστεράς Μελέτη αποκατάστασης Ιεράς Μονής Δουρούτης Ιωαννίνων (Μ. Περιστεράς).

Β. ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΕΝΕΣ.

Αραβαντινός Παναγιώτης, *Χρονογραφία της Ηπείρου των τε ομόρων και Ιλλυρικών χωρών διατρέχουσα κατά σειράν τα εν αυταίς συμβάντα από του σωτηρίου έτους μέχρι του 1854*, τ. Α-Β', Εκ του τυπογραφείου Σ. Κ. Βλαστού, Αθήνα 1856 [φωτ. ανατ. Αθήνα 1969].

-*Περιγραφή της Ηπείρου εις μέρη τρία*, εισαγωγή Κ.Θ Δημαράς, επιμέλεια Ε. Νικολαΐδου, τ. 1-3, Εκδόσεις Εταιρείας Ηπειρωτικών Μελετών, Ιωάννινα 1984.

Αραβαντινός Σπυρίδων, *Ιστορία του Αλή Πασά του Τεπελενλή*, τ. I-II, Εκ του τυπογραφείου των καταστημάτων Σπυρίδωνος Κουσουλίνου, Εν Αθήναις 1895 [φωτ. ανατ. Αθήνα 2004].

Αρχείο Αλή Πασά Γενναδείου Βιβλιοθήκης, Έκδοση- Σχολιασμός- Ευρετήρια Βασίλης Παναγόπουλος με τη συνεργασία των Δημήτρη Δημητρόπουλου- Παναγιώτη Μιχαλάρη, τ. Α-Δ', Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών.

Γεδεών Μανουήλ, *Επίσημα γράμματα τουρκικά αναφερόμενα εις τα εκκλησιαστικά ημών δίκαια*, Εκ του Πατριαρχικού Τυπογραφείου, Εν Κωνσταντινουπόλει 1910.

Γενικοί Κανονισμοί περί διευθέτησεως των εκκλησιαστικών και εθνικών πραγμάτων των υπό τον Οικουμενικόν Θρόνον διατελούντων ορθοδόξων χριστιανών υπηκόων της Α.Α Μεγαλειότητος του Σουλτάνου, Εκ του Πατριαρχικού Τυπογραφείου, Εν Κωνσταντινουπόλει 1900.

Δελτίον του επί των Εξωτερικών Β. Υπουργείου Μέρος Δεύτερον, *Μελέται και Εκθέσεις επί πλουτολογικών, γεωργικών, εμπορικών, βιομηχανικών, ναυτιλιακών, στατιστικών κλπ. θεμάτων: Έκθεσις περί Γεωργίας, Βιομηχανίας και Εμπορίου εν Ηπείρω (1910-1911)*, Εκ του Εθνικού Τυπογραφείου, Εν Αθήναις 1912.

Θεσπρωτός Κοσμάς - Ψαλίδας Αθανάσιος, *Γεωγραφία Αλβανίας και Ηπείρου*, Προλεγόμενα και σημειώσεις Αθαν. Χ. Παπαχαρίση, Εκδόσεις Εταιρείας Ηπειρωτικών Μελετών, Ιωάννινα 1964.

Κουγέας Σωκράτης, «Το Ηπειρωτικόν αρχείον Σταύρου Ιωάννου», *Ηπειρωτικά Χρονικά* 14 (1939).

Λαμπρίδης Ιωάννης, *Ηπειρωτικά αγαθοεργήματα και άλλα δημοσιεύματα*, τ. Α', Εκδόσεις Εταιρείας Ηπειρωτικών Μελετών, Ιωάννινα 1971.

- *Ηπειρωτικά μελετήματα*, τ. Β', Εκδόσεις Εταιρείας Ηπειρωτικών Μελετών, Ιωάννινα 1993².

Νικολαΐδης Δημήτριος, *Οθωμανικοί κώδικες ήτοι συλλογή απάντων των νόμων της Οθωμ. αυτοκρατορίας διαταγμάτων κανονισμών οδηγιών και εγκυκλίων*, τ. Α-Δ', Τύποις Αδελφών Νικολαΐδών, Εν Κωνσταντινουπόλει 1891.

β. ΠΕΡΙΗΓΗΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ.

Rouqueville François, *Voyage de la Grece*, Volume II, Paris 1820 (*Ταξίδι στην Ελλάδα: Τα Ηπειρωτικά*, τ. ΙΙ, Προλεγόμενα- μετάφραση Κώστας Π. Βλάχος, Εκδόσεις Ιδρύματος Άκτια Νικόπολις, Πρέβεζα 2010).

Leake William Martin, *Travels in Northern Greece*, Volume I-IV, London 1835 [φωτ. ανατ. Adolf M. Hakkert Publisher, Amsterdam 1967].

γ. ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ

Γιάνγια- Ιωάννινα (Ιωάννινα).
Φωνή της Ηπείρου (Αθήνα).

ΓΕΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.

Α. ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ.

Αλλαμάνη Έφη, «Το Τανζιμάτ και οι επιπτώσεις του στη ζωή των κατοίκων της Θεσσαλίας», *Θεσσαλικά Χρονικά* ΙΓ' (1980), σ. 409-422.

Αναστασίου Γιάννης, «Ανέκδοτον Πατριαρχικόν Σιγίλλιον προς την Μητρόπολιν Ιωαννίνων», *Ηπειρωτική Εστία* 1 (1952), σ. 772-780.

Αθηναγόρου Μητροπολίτου, «Η Εκκλησία των Ιωαννίνων», *Ηπειρωτικά Χρονικά* 3 (1928), σ. 3-49.

Ασδραχάς Σπύρος κ.αλ., *Ελληνική οικονομική ιστορία: ΙΕ'-ΙΘ' αιώνας*, τ. Α', Εκδόσεις Πολιτιστικού Ιδρύματος Ομίλου Πειραιώς, Αθήνα 2003.

Βακαλόπουλος Απόστολος, *Η ελληνική κοινωνία και οικονομία μετά την Άλωση (1453-1669). Ανασύνταξη και οργάνωση των Ελλήνων*, Εκδοτικός Οίκος Αντ. Σταμούλη, Θεσσαλονίκη 2000.

Βακαλόπουλος Κωνσταντίνος, *Ιστορία του βορείου ελληνισμού: Ηπειρος*, Εκδόσεις Αφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1992.

Βακατσάς Κωνσταντίνος, *Κώδικας του 19^{ου} αι. από τον Ι. Ναό Κοίμησης Θεοτόκου – Συμβολή στην ιστορία της Νήσου των Ιωαννίνων*, Ανάτυπο από το περιοδικό *Δωδώνη*, τ. ΚΑ' (1992), Επιστημονική Επετηρίδα του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, Ιωάννινα 1995.

Βίζουκίδης Περικλής, «Ηπειρωτικών θεσμών έρευνα», *Ηπειρωτικά Χρονικά* 2 (1927), σ. 5-53.

Βλάχος Κώστας, «Η επανάσταση Συρράκου – Καλαρρυτών στα 1821», *Ηπειρωτική Εστία* 20 (1971), σ. 176/660-184/668.

- «Κτηματολόγια των Μονών της περιοχής Κουρέντων Ιωαννίνων», *Ηπειρωτική Εστία* 25 (1976), σ. 155-160.

Γάγαρης Γεώργιος «Μητρόπολις Ιωαννίνων: εκκλησιαστική και εκπαιδευτική κατάσταση», *Εικονογραφημένον Ηπειρωτικόν Ημερολόγιον Δωδώνη*, Έτος Πρώτον 1896, σ. 51-57.

Γιακουμής Κωνσταντίνος, «Η οικονομική κατάσταση των Ηπειρωτικών Μοναστηριών κατά τα τέλη του 19^{ου} αι. Η περίπτωση της Ι.Μ Σπηλαίου Λιούντζης», *Ηπειρωτικό Ημερολόγιο* 1998, σ. 303-320.

Γιαραλή Παπαδοπούλου Δέσποινα, «Η απογραφή του Χιλμή πασά στην Ήπειρο (1905) (Προξενικές εκθέσεις των Ν. Γ. Μπέτσιου και Σ. Δάτσικα)», *Δωδώνη* 7 (1978), σ. 117-140.

Γκολφινόπουλος Χρήστος - Μουσαφίρη Αικατερίνη, *Καλαρρύτες της πέτρας και του ασημιού στον χώρο και τον χρόνο – ιστορικές αναδρομές, φιλέλληνες και έλληνες της αλλοδαπής (διασποράς) στην επανάσταση του 1821*, Ιωάννινα 2011.

Γραβάνη Κωνσταντίνα – Ανδρέου Ιωάννα, *Το Ιερό της Δουρούτης*, Ανάτυπο από το περιοδικό *Δωδώνη*, τ. ΚΣΤ' (1997), Επιστημονική Επετηρίδα του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, Ιωάννινα 1999.

Ελευθεριάδης Νικόλαος, *Η ακίνητος ιδιοκτησία εν Τουρκία*, Εν Αθήναις 1903.

-*Τα προνόμια του Οικουμενικού Πατριαρχείου*, Εν Σμύρνη 1909 [φωτ. ανατ. Θεσσαλονίκη 1999].

- *Μελέται Μουσουλμανικού Δικαίου Οθωμανικής Νομοθεσίας και Δικαίων των εν Τουρκία Χριστιανών*, Τεύχος Πρώτον, Τύποις Σάλπιγγος, Εν Μυτιλήνη 1912.

-«Τουρκική κατάκτησις, τύχαι ακινήτων...Μοναί και κτήματα...αναπαλλοτριώτων, προνόμια εκκλησίας...», *Θέμις*, τ. ΛΓ' (1922-1923), σ. 314-320.

-*Γαίαι και δάση Ιερών Μονών Αγίου Όρους*, Τύποις Κ. Σ. Παπαδόγιαννη, Εν Αθήναις 1939.

-«Τα ιμπλιάκια ή σουλτανικά κτήματα εν Ηπειρώ», *Δικαστική* 11 (1939), σ. 481-482, 516-517, 550-551, 578-579.

Έξαρχος Ιωάννης, *Η κτηνοτροφία στην Ήπειρο στο παρελθόν, στο παρόν και στο μέλλον*, Ανάτυπο από το *Ηπειρωτικό Ημερολόγιο*, τ. Δ' (1982), Ιωάννινα 1982.

Ηπειρος Κοινωνία – Οικονομία 15^{ος}–20^{ος} αι., Πρακτικά διεθνούς συνεδρίου ιστορίας, Γιάννινα 4-7 Σεπτεμβρίου 1985, Γιάννινα 1987.

Ιστορικοί ελληνικοί χρόνοι, *Ηπειρος: 4000 χρόνια ελληνικής ιστορίας και πολιτισμού*, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1997.

Καλλικλής Α. Ζ, *Το Οθωμανικόν δίκαιον εν Ελλάδι*, Αθήναι 1931.

Καμαρούλιας Δημήτρης, *Τα Μοναστήρια της Ηπείρου*, τ. Α', Εκδόσεις Μπαστάς – Πλέσσα, Αθήνα 1996.

Καρανάτσης Κωνσταντίνος, «Μοναστηριακή περιουσία και διαχείριση (19^{ος}–20^{ος}αι.): η περίπτωση της Μονής Ραγίου», *Τα ιστορικά* 17 (2000), σ. 89-108.

Κοκολάκης Μιχάλης, «Πληθυσμός και απογραφές στην Ήπειρο της Ύστερης Τουρκοκρατίας», *Ηπειρωτική Εστία* 38 (1989), σ. 1-7.

-«Δημογραφικές εξελίξεις στην Ήπειρο 1830-1910», *Ιστορ* 6 (1993), σ. 121-142.

-*Το ύστερο γιαννιώτικο πασαλίκι: χώρος, διοίκηση και πληθυσμός στην τουρκοκρατούμενη Ήπειρο (1820-1913)*, Εκδόσεις Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών / Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών, Αθήνα 2003.

Κολοβός Ηλίας (επιμ.) *Μοναστήρια: Οικονομία και πολιτική: Από τους μεσαιωνικούς στους νεώτερους χρόνους*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 2011.

Κονιδάρης Ιωάννης, *Το δίκαιον της Μοναστηριακής περιουσίας από τον 9^{ον} μέχρι και του 12^{ου} αιώνας*, Έκδοσις Σάκκουλα, Αθήναι 1979.

-*Νομική θεώρηση των μοναστηριακών τυπικών*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα 1984.

-*Εγχειρίδιο εκκλησιαστικού δικαίου*, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 2000.

Κονόρτας Παρασκευάς, *Οθωμανικές θεωρήσεις για το Οικουμενικό Πατριαρχείο 17^{ος} – αρχές 20^{ου} αιώνα*, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1998.

Κοτσαγεώργης Φωκίων, *Η Αθωνική Μονή του Αγίου Παύλου κατά την οθωμανική περίοδο*, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2002.

Κουλίδας Κωνσταντίνος, «Κατάλογος Βαλῆδων (διοικητών) Ιωαννίνων», *Ηπειρωτικά Χρονικά* 36 (2002), σ. 295-311.

Κωστής Κώστας, «Κοινότητες, εκκλησία και μιλέτ στις ελληνικές περιοχές της Οθωμανικής αυτοκρατορίας κατά την περίοδο των μεταρρυθμίσεων», *Μνήμων* 13, σ. 57-70

Λαΐου Σοφία, *Τα Οθωμανικά έγγραφα της Μονής Βαρλαάμ Μετεώρων 16^{ος} – 19^{ος} αι.*, Ακαδημία Αθηνών - Κέντρον Ερεύνης του Μεσαιωνικού και Νέου Ελληνισμού, Αθήνα 2011.

Λιβαδεύς Αλέξανδρος, *Το Ηπειρωτικόν Κομιτάτον: ο πρόδρομος της απελευθέρωσης της Ηπείρου*, Αθήναι 1964.

Λουλές Δημήτριος, «Το Ρωσικό προξενείο των Ιωαννίνων και η απελευθέρωση της πόλης», *Ηπειρωτικό Ημερολόγιο*, Ιωάννινα 1990, σ. 103-116.

Μανάφης Κωνσταντίνος, *Μοναστηριακά τυπικά – διαθήκαι*, Διδακτορική διατριβή, Τυπογραφείον Αδελφών Ρόδη, Εν Αθήναις 1970.

Μακρής Γεώργιος – Παπαγεωργίου Στέφανος, *Το χερσαίο δίκτυο επικοινωνίας στο κράτος του Αλή Πασά Τεπελενλή: Ενίσχυση της κεντρικής εξουσίας και απόπειρα δημιουργίας ενιαίας αγοράς*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1990.

Μπέττης Στέφανος, «Η δημογεροντία Ιωαννίνων (Ο θεσμός, η Επαρχιακή, η των τριών Τμημάτων κι ο Κανονισμός της)», *Ηπειρωτικό Ημερολόγιο*, Ιωάννινα 1987, σ. 322-372.

- *Κουρνετιακά ή για την άλλοτε επαρχία Κουρνέντων και τα 88 χωριά της (Από την αρχαιότητα ως το 1913)*, Έκδοση Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Ιωαννίνων, Γιάννινα 1997.

Μπούμης Παναγιώτης, *Κανονικόν δίκαιον*, Εκδόσεις Γρηγόρη, Αθήνα 2002.

Νάκος Γεώργιος, *Το νομικό καθεστώς των τέως δημοσίων οθωμανικών γαιών 1821-1912*, Θεσσαλονίκη 1984.

Νικολαΐδου Ελευθερία, «Η στάση της Τουρκίας απέναντι στους Αλβανούς σε συνάρτηση με τη διάδοση της Μεγάλης Ιδέας στην Ήπειρο (μέσα 19^{ου} αι.)», *Δωδώνη* 8 (1979), σ. 81-108.

- «Προτάσεις της επιτροπής του Βιλαετίου Ιωαννίνων πάνω στο σχέδιο των μεταρρυθμίσεων της Πύλης (1879-1880)», *Δωδώνη* 10 (1981), σ. 339-367.

- «Σχολεία και δάσκαλοι της Μητροπολιτικής επαρχίας Ιωαννίνων (στα τέλη του 19^{ου} και τις αρχές του 20^{ου} αι.)», *Ηπειρωτικό Ημερολόγιο* 1981, σ. 159-212.

- *Συμβολή στην ιστορία της εκκλησιαστικής και κοινοτικής ζωής στη μητροπολιτική επαρχία Ιωαννίνων (1830-1840)*, Ανάτυπο από το περιοδικό *Ηπειρωτικό Ημερολόγιο* (1991) της Εταιρείας Ηπειρωτικών Μελετών, Ιωάννινα 1991.

Νομός Ιωαννίνων, *Σύγχρονη Πολιτισμική Γεωγραφία*, Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Ιωαννίνων, Ιωάννινα 1998.

Οικονόμου Φώτιος, *Η ιστορία των τοπικών εκκλησιών της Ηπείρου, Η εν Θεσπρωτία εκκλησία - Η εν Ιωαννίνοις εκκλησία*, τ. Α', Αθήναι 1974.

Παναγιωτάκης Παναγιώτης, *Σύστημα του εκκλησιαστικού δικαίου κατά την εν Ελλάδι ισχύν αυτού: Το δίκαιον των μοναχών*, τ. Δ, Έν Αθήναις 1957.

Παπαγεωργίου Γεώργιος, *Οικονομικές και κοινωνικές πραγματικότητες στο Βιλαέτι Ιωαννίνων (Τέλη 19^{ου} – αρχές 20^{ου} αι.)*, Ιωάννινα 1984.

-Προσπάθειες για την ίδρυση «Πανεπιστημίου» στην επαρχία Ζαγορίου τις παραμονές της Ελληνικής Επανάστασης (1813-1820), Ανάτυπο από το περιοδικό *Δωδώνη*, τ. ΙΣΤ' (1987) Επιστημονική Επετηρίδα του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, Ιωάννινα 1987.

-Οι συντεχνίες στα Γιάννενα κατά τον 19^ο και τις αρχές του 20^{ου} αιώνα, Διδακτορική διατριβή, εκδόσεις ΙΜΙΑΧ, Ιωάννινα 1988².

-Μια εμπορική συντροφία στα Γιάννενα στις αρχές του 19^{ου} αι. και οι μαρτυρίες από το κατάστιχο της για τη διακίνηση του ελληνικού βιβλίου, Ανάτυπο από το περιοδικό *Δωδώνη*, τ. ΙΗ' (1989), Επιστημονική Επετηρίδα του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, Ιωάννινα 1989.

-Οικονομικές και κοινωνικές όψεις του καζά της Πρέβεζας κατά το Β' μισό του 19^{ου} αιώνα, Ανάτυπο από το περιοδικό *Πρεβεζάνικα Χρονικά*, τ. 24 (1990).

-Μαρτυρίες για τις δραστηριότητες Καλαρρυτινών εμπόρων (τέλη 18^{ου} αι. – 1821) (Με βάση το αρχείο Γεωργίου Δουρούτη), Ανάτυπο από το περιοδικό *Ηπειρωτικά Χρονικά*, τ. 30, Ιωάννινα 1992.

-Οικονομικοί και κοινωνικοί μηχανισμοί στον ορεινό χώρο: Ζαγόρι (μέσα 18^{ου} – αρχές 20^{ου} αι.), Εκδόσεις Ριζαρείου Σχολής, Ιωάννινα 1995.

Παπαγεωργίου Κώστας, «Η Ηπειρωτική Επανάσταση του 1854», *Ηπειρωτική Εστία* 8 (1959), σ. 640-646, 775-782, 861-866, 955-961.

Παπαδόπουλος Στέφανος, *Η επανάσταση στην δυτική Στερεά Ελλάδα (Μετά την πτώση του Μεσολογγίου ως την οριστική απελευθέρωση της 1826-1832)*, Διδακτορική διατριβή, Θεσσαλονίκη 1962.

Παπαδοπούλου Μάρθα, *Ιερή Μονή Αγίου Γεωργίου Δουρούτης – Περιστεράς και το αρχείο της*, Εκδόσεις ΓΑΚ Αρχαία Νομού Ιωαννίνων, Ιωάννινα 1993.

Παπαζήσης Δημήτριος, «Μισθοί διδασκάλων επί Τουρκοκρατίας», *Ηπειρωτική Εστία* 21 (1972), σ. 413-421.

- «Τιμαί αγαθών και αμοιβαί εργασίας επί Τουρκοκρατίας (εις τον ελληνικόν χώρον)», *Ηπειρωτική Εστία* 22 (1973), σ. 204-218.

Παπαστάθης Χαράλαμπος, *Οι κανονισμοί των ορθόδοξων ελληνικών κοινοτήτων του οθωμανικού κράτους και της διασποράς*, τ. Α', Εκδοτικός οίκος Αφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1984.

Παπασταύρου Αναστάσιος, *Τα Γιάννενα του 19^{ου} αιώνα όπως τα περιέγραψαν και τα απεικόνισαν οι ξένοι περιηγητές: Λεύκωμα, Γιάννενα 1994.*

Πατσέλης Νικόλαος, «Οι Μωαμεθανοί εις την Ήπειρο», *Ηπειρωτική Εστία* 16 (1967), σ. 1-20.

Πλουμίδης Γεώργιος, «Ο ελληνισμός της Ηπείρου τις παραμονές της απελευθέρωσης του (1905- περ. 1912)», *Δωδώνη* 6 (1977), σ. 355-375.

Πυρσινέλλας Βασίλειος, «Η ίδρυσις των Ιωαννίνων και η ονομασία αυτών», *Ηπειρωτική Εστία* 8 (1959), σ. 854-860, 949-954.

Σαλαμάγκας Δημήτριος, «Η Κόσσα και η Βλιώρα», *Ηπειρωτική Εστία* 7 (1958), σ. 216-222, 298-306, 389-397, 585-586.

- «Ο χαλασμός του Νησιού του 1820», *Ηπειρωτική Εστία* 7 (1958), σ. 862-868.

- *Καθώς χάραζε η λευτεριά: από τα τελευταία χρόνια της τουρκοκρατίας στα Γιάννενα (1866-1877, 1904-1914)*, Έκδοση Περιοδικού Ηπειρωτική Εστία, Γιάννενα 1963.

- «Ζουλεϊχά: Δοκίμιο ιστορικής ανασύνθεσης», *Ηπειρωτική Εστία* 16 (1967), σ. 339-388.

Σαρρής Νεοκλής, *Οσμανική πραγματικότητα Συστημική παρά-θέση δομών και λειτουργιών – Η δογματική διοίκηση*, τ. Β, Εκδόσεις Ι. Δ Αρσενίδης, Αθήνα (χ.χ).

Σιμόπουλος Κυριάκος, *Ξένοι ταξιδιώτες στην Ελλάδα 1810-1821*, τ. Γ1-Γ2, Αθήνα 1975.

Σιορόκας Γεώργιος, *Η τουρκική αμυντική οργάνωση των Ιωαννίνων σε σχέση με τις αντίπαλες γραμμές και τις επιχειρήσεις της απελευθέρωσης*, Εκδόσεις ΙΜΙΑΧ, Ιωάννινα 2000.

Σιούλης Χρήστος, «Συμβολή εις την ιστορίαν Καλαριτών», *Ηπειρωτικά Χρονικά* 7 (1932), σ. 149-156

Σούρλας Ευριπίδης, «Η Ήπειρος επί Τουρκοκρατίας. Εκ του αρχείου Υπουργείου Εξωτερικών Αυστρίας (Βιέννης)», *Ηπειρωτικά Χρονικά* 12, (1937) σ. 133-150.

Σπανός Βασίλειος, «Συμβολή στην ιστορία της Επισκοπής Περιστεράς. Η εκλογή των επισκόπων Παΐσιου (1800) και Καλλινίκου (1807)», *Θεσσαλικό Ημερολόγιο* 33 (1998), σ. 241-258.

Σταματόπουλος Δημήτριος, *Μεταρρύθμιση και εκκοσμίκευση: προς μια ανασύνθεση της ιστορίας του Οικουμενικού Πατριαρχείου τον 19^ο αιώνα*, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2003.

Στασινόπουλος Κ.Α., «Η επίμορτος καλλιέργεια εν Ηπείρω εξεταζομένη ιστορικώς και νομικώς», *Πολιτική Επιθεώρησις* τ. Α² (1916), σ. 1292-1298, 1320-1325.

Σταυρίδης Βασίλειος, *Οι οικουμενικοί Πατριάρχαι 1860- σήμερον*, τ. Α', Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών-Επιστημονικάί πραγματεΐαι, Θεσσαλονίκη 1977.

Τζάλλας Τηλέμαχος, *Το χωριό Πεδινή (Ραψίστα) Ιωαννίνων*, Έκδοση Δημοτικού Διαμερίσματος Πεδινής, Ιωάννινα 2002.

Τζιόβας Πάνος, «Η Ενιαία Δημογεροντία Ιωαννίνων (Ανέκδοτες αποφάσεις)», *Ηπειρωτική Εστία* 28 (1979), σ. 1-13, 193-202, 621-640, 806-815, 1007-1020. *Ηπειρωτική Εστία* 29 (1980) σ. 25-35, 424-431, 817-826, 1006-1012. *Ηπειρωτική Εστία* 30 (1981), σ. 13-23, 234-243, 392-398.

- «Ηπειρωτικά Σύμμεικτα: Ο θεσμός των κοινοτικών εφοριών της επαρχίας Ιωαννίνων και η σχέση τους με τους διορισμούς των δασκάλων και την παύση τους.», *Ηπειρωτική Εστία* 30 (1981), σ. 977-985.

- «Ηπειρωτικά Σύμμεικτα: Η αγορά του χωριού Δεμάτι από το Τουρκικό Δημόσιο στα 1879 με βάση ανέκδοτα στοιχεία», *Ηπειρωτική Εστία* 31 (1982), σ. 20-25.

- «Η νεότερη πολιτική ιστορία των Ιωαννίνων (Η κατάργηση του θεσμού γέννημα και θρέμμα στη χριστιανική κοινότητα των Ιωαννίνων στα 1908-1909 και η διοίκηση της πόλης και της επαρχίας τις παραμονές της απελευθέρωσης της 1909-1913)», *Ηπειρωτική Εστία* 34(1985), σ. 473-486. *Ηπειρωτική Εστία* 35 (1986), σ. 10-20, 156-166, 316-329, 481-485. *Ηπειρωτική Εστία* 36 (1987), σ. 5-15.

-*Ηπειρωτικά Ανέκδοτα*, Ιωάννινα 1992.

- «Οι ζημιές που προκάλεσαν οι Αλβανοί και τα Τουρκικά στρατεύματα στην επαρχία των Ιωαννίνων κατά τη διάρκεια της πολιορκίας (1913)», *Ηπειρωτικό Ημερολόγιο*, Ιωάννινα 1993-1994, σ. 324-339.

-Συμβολή στην ιστορία της Ιεράς Μονής Λυκοστάνης Κουρέντων (1905-1912)», *Ηπειρωτικό Ημερολόγιο*, Ιωάννινα 1999, σ. 409-434.

-*Η Μονή Διχουνίου*, Έκδοση Δήμου Μολοσσών, Ιωάννινα 2002.

-*Η Μονή Αγγελομάχου*, Έκδοση Δήμου Μολοσσών, Ιωάννινα 2002.

-*Οι Μελλιοί Ιωαννίνων*, Έκδοση Πνευματικού Κέντρου Δήμου Δωδώνης, Ιωάννινα 2004.

Φειδάς Βλάσης, *Εκκλησιαστική Ιστορία, Από την εικονομαχία μέχρι τη Μεταρρύθμιση*, τ. Β', Αθήναι 2002.

Φιλάρετος Γ. Ν., *Η ιμπλιακοποίηση των 79 κεφαλαιοχωρίων της Ηπείρου και αγώνες των κατοίκων των προς ανάκτησιν αυτών επί τε τουρκοκρατίας και ελληνοκρατίας*, Τυπογραφείον Π. Α. Πετράκου, Εν Αθήναις 1915.

B. ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ – ΜΕΤΑΦΡΑΣΜΕΝΗ.

Brown Peter, *Society and the Holy in Late Antiquity*, Faber and Faber, 1992 (Η κοινωνία και το Άγιο στην ύστερη Αρχαιότητα, μετάφραση Αλεξάνδρα Παπαθανασοπούλου, Εκδόσεις Άρτος Ζωής, Αθήνα 2000).

Cuzon Robert, *Επισκέψεις στα μοναστήρια της Ανατολής - Τα μοναστήρια των Μετεώρων (Το ταξίδι στην Ήπειρο – Θεσσαλία)*, μετάφραση Μαρία Μυγδανάλευρου, Εκδοτικός οίκος Αφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1995.

Davison Roderic, *Reform in the Ottoman Empire 1856-1876*, Gordian Press, New York 1973.

Inalcik Halil, *The Ottoman Empire. The Classical Age*, London 1973 (Η Οθωμανική αυτοκρατορία Η κλασική εποχή 1300-1600, μετάφραση Μιχάλης Κοκολάκης, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1995).

Halil Inalcik–Donald Quataert (eds), *An Economic and Social History of the Ottoman Empire*, Volume Two: 1600-1914, Cambridge University Press, 1994 (Οικονομική και κοινωνική ιστορία της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, μετάφραση Μαρίνα Δημητριάδου, τ. Β': 1600-1914, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2011).

Massalas Christos, *Past- Present-Future: the case of Dourouti's Monastery*, University of Ioannina, Ioannina (n.d).

Shaw Stanford –Shaw Ezel Kural, *History of the Ottoman Empire and Modern Turkey: Reform, Revolution and Republic: The Rise of Modern Turkey, 1808-1975*, Cambridge University Press 1977.

ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΟΙ ΤΟΠΟΙ.

<http://culturalcenter.uoi.gr/>

